

L'EXCURSIONISME A CATALUNYA.
1876-1939

Francesc Roma i Casanovas

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5

Sou lliure de:

- copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra

Amb les condicions següents:

Reconeixement. Heu de reconèixer els crèdits de l'obra de la manera especificada per l'autor o el llicenciador.

No comercial. No podeu utilitzar aquesta obra per a finalitats comercials.

Sense obres derivades. No podeu alterar, transformar o generar una obra derivada d'aquesta obra.

- Quan reutilitzeu o distribuïu l'obra, heu de deixar ben clar els termes de la llicència de l'obra.
- Alguna d'aquestes condicions pot no aplicar-se si obteniu el permís del titular dels drets d'autor.

Els drets derivats d'usos legítims o altres limitacions reconegudes per llei no queden afectats per l'anterior

INDEX

EL NAIXEMENT DE L'EXCURSIONISME A CATALUNYA	38
L'ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFIQUES	47
POLÍTICA, NACIONALISME, SOCIETAT	62
LA HISTÒRIA I LA RECUPERACIÓ DEL PASSAT.....	67
LES CIÈNCIES NATURALS DINS L'EXCURSIONISME CATALÀ	1
LES PRÀCTIQUES CONTEMPLATIVES	7
I ESPORTIVES	7
L'ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA	18
UNA ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS	133
METEOROLOGIA, FOLKLORE	138
L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC.....	152
L'EXCURSIONISME CLÀSSIC.....	193
EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.....	200
EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.....	206
I EL NACIONALISME.....	206
LA DEFENSA DE LA LLENGUA CATALANA.....	216
LA POLÍTICA EN EL FET EXCURSIONISTA	223
EL DISCURS ENTORN L'ALPINISME AL SEGLE XIX	241
L'ALPINISME DINS DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ..	1
EL NOU EXCURSIONISME.....	268
LES NOVES ENTITATS EXCURSIONISTES	280
ELS NOUS CENTRES EXCURSIONISTES.....	311
CAP A UNA IDEOLOGIA EXCURSIONISTA	319
L'EXCURSIONISME EN CRIS	334
L'EXCURSIONISME FORA DE BARCELONA CIUTAT	338
UN MODEL EVOLUTIU	344
TURISME VERSUS EXCURSIONISME	346
PEDAGOGIA DE L'EXCURSIONISME	360

LA VOLUNTAT DE L'EXCURSIONISTA, LA HIGIENE	323
ELS ORÍGENS DE L'ESPELEOLOGIA A CATALUNYA	333
EL PERQUÈ DE L'ESPELEOLOGIA	362
INDÚSTRIA I ASSISTÈNCIA SOCIAL	374
L'ESQUÍ A CATALUNYA	379
L'ATLETISME DINS DEL FET EXCURSIONISTA.....	369
LES PRIMERES ACAMPADES	381
L'INICI DE L'ESCALADA	387
DONA I EXCURSIONISME	417
NACIONALISME RADICAL I EXCURSIONISME	426
LA BASE SOCIAL DE L'EXCURSIONISME A CATALUNYA	434
ESGLÉSIA I EXCURSIONISME	443
LA FILOSOFIA EXCURSIONISTA DE PREGUERRA: PUJOL I BATISTA	435
CONCLUSIONS.....	461
BIBLIOGRAFIA GENERAL	469
ANNEX	474

EL NAIXEMENT DE L'EXCURSIONISME A CATALUNYA

Les obres que fan referència al naixement de l'excursionisme a Catalunya ens presenten una sèrie de personatges o un conjunt de sortides com a elements que precedeixen aquesta pràctica. Entre ells trobem l'excursió feta pel Vallès per un ciutadà de Sabadell de nom desconegut reportada per Ramon N. Comas en el *BCEC*; el recorregut de Perpinyà als Banys de la Presta, fet per Pere Nolasc Bofill; les visites al Pirineu francès de Josep Arra en 1852; les prou conegudes excursions d'uns quants estudiants vilafranquins, entre les quals destaca la que narra Vidal i Valenciano duta a terme en 1850¹ (no pas en 1880 com una errada d'impressió en l'*Enciclopèdia de l'excursionisme* ha fet repetir a alguns estudiosos); la pujada a la mola de Colldejou de trenta socis del Centre de Lectura de Reus, per contemplar un eclipsi, etc, totes elles molt ben recollides per Josep Iglésies². A més, Eric Moreu-Rey ens ha recordat la figura de Felip Ribó i Sagristà, afeccionat a visitar fonts i muntanyes durant la primera meitat del segle XIX³.

Tot i els detalls que podem tenir d'alguna d'aquestes activitats, l'estudi acurat de l'excursionisme no es pot basar en aquestes sortides -a voltes atzaroses-, sinó que cal que el fem a partir d'aquelles entitats o obres de les quals disposem d'un volum d'informació suficient. Per això, aquest treball no contempla les primeres manifestacions esporàdiques i mal conegudes de l'excursionisme a Catalunya. En aquest sentit, es podria anar tirant

¹- En uns apunts històrics sobre l'excursionisme a Vilafranca s'ha arribat a afirmar que a aquesta colla d'excursionistes els "(...) escau l'honor d'haver allotjat la primera entitat excursionista catalana", ja en 1850. Tot i afirmar que "*En els vint i tant anys de vida, l'entitat, cada vegada més nombrosa, va tenir cura -a més de les clàssiques excursions- de la conservació de la Capella de Sant Joan, al cor de la nostra vila*", sembla ser que aquest moviment excursionista mai no arribà a institucionalitzar-se oficialment. Amb tot, cal esmentar que va ser impulsada per Enric X. Vidal i Valenciano, encoratjat pel seu germà Gaetà, per Milà i Fontanals, Llorens i Barba i els Drs. Estalella i Morgades (C. E. del Penedès: *L'excursionisme a Vilafranca. Apunts històrics*. Sant Sadurn d'Anoia, C. E. del Penedès, 1975).

²- Iglésies, Josep: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit.

³- Moreu-Rey, E.: "Felip Ribó i Sagristà: un excursionista". *Muntanya*, núm. 668. Agost de 1973. Pàgines 373-376.

enrere en la nostra història i gairebé sempre es trobaria una sortida que pogués ser qualificada com a "excursió" una mica abans del que fins al moment es considerava "la primera excursió". I és que, com més enrere anem en la història de l'excursionisme, més difícil es torna discernir si una passejada es feia per satisfer una necessitat concreta o bé si responia al desig d'anar a cercar quelcom de diferent. Amb aquesta visió és impossible reconstruir el passat de l'excursionisme com a fet social, perquè l'atzar ha fet perdre moltes dades d'aquelles primeres sortides dutes a terme per institucions i persones que res no tenien a veure amb el que posteriorment serà el fet excursionista a Catalunya. Només si ens allunyem d'aquesta visió col·leccionista i enciclopedista de la història podrem assentar les bases per a un estudi acurat de l'excursionisme català. Hem d'oblidar algunes sortides i regir-nos pel principi de realitat: la història només es pot practicar quan coneixem un mínim de dades sobre el passat a estudiar.

Sembla acceptat que la primera entitat excursionista catalana que coneixem amb un mínim de detalls va ser l'anomenada Societat X. Però per als objectius que ens plantejem en aquest treball, no podem partir d'aquesta entitat perquè el seu coneixement és, si més no hores d'ara, molt fragmentari i, potser sobretot, indirecte. Per això caldrà considerar que la primera entitat de la qual tenim prou dades no és sinó l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC), nascuda de "*(...) dos acoblaments de joves, moguts per idèntiques afeccions d'art i de pàtria, sense relació colectiva directa, que temps hà veníem fent excursions*", segons paraules del mateix Eudald Canibell⁴, qui és tingut per un dels fundadors d'aquella entitat i, de retruc, de tot l'excursionisme català. Segons aquest autor, una d'aquelles colles excursionistes eren estudiants de la Llotja, obrers impressors gairebé tots ells, mentre els altres eren fills de famílies acomodades que ja no anaven a l'Acadèmia de Belles Arts. També és el seu criteri que ambdós agrupaments foren grups naturals i espontanis. Més endavant veurem com els seus interessos -per a algunes fonts- eren força diferents de la mal coneguda Societat X, la qual per a Canibell estava més encaminada a "*(...) fer excursions, únicament com esport y explay íntim*."⁵ Partint d'aquesta font, sembla clar que va ser doble la causa que feia que els primers excursionistes anessin a visitar indrets que consideraven importants, diferents i dignes de ser coneguts. Per una banda hi havia uns joves moguts per ideals patriòtics i afeccionats a l'art;

⁴- Canibell, Eudald: "Els orígens de l'Excursionisme Hispànic". *Noticiari de la Secció d'Excursions de l'AEP*, núm. 75. Juliol de 1921. Pàgines 377-381.

⁵- Canibell: "Els orígens de l'Excursionisme Hispànic". op. cit. Pàgina 379.

de l'altra, uns joves que anaven d'excursió per practicar una activitat esportiva i d'esplai (en aquest cas els que s'havien aplegat dins la Societat X, tot i que per a Iglésies aquesta no era la finalitat primera de la societat, fet que demostra citant textos referents a aquella entitat escrits per alguns dels seus membres, concretament Antoni Massó i Cèsar A. Torras). Com he dit, en aquest darrer cas les referències que tenim són únicament indirectes i això no ens permet extreure'n massa dades fiables. El que és ben clar és que de bon principi l'excursionisme català naixerà amb aquesta ambigüitat al seu si, i que des dels seus inicis ambdues postures s'uniren per fundar l'ACEC; però tanmateix, també és plausible de considerar que fou la unió d'aquestes dues finalitats en unes mateixes entitats allò que va fer arrelar l'excursionisme a casa nostra. Jo m'inclino per aquesta darrera possibilitat, fet amb el qual no faig més que reconèixer el vincle dialèctic establert entre l'excursionisme i la societat catalana. Resulta raonable acceptar la hipòtesi que el caràcter historicoartístic que va adquirir el primer excursionisme a casa nostra -que va permetre i ajudar el seu naixement i implantació- esdevindria un llast en un segon moment, ja en el segle XX, quan es convertí en una activitat força més esportiva i desvinculada del món científic i investigador que el primer excursionisme havia adaptat per causa de la seva tasca patriòtica. Llavors calia superar aquesta fase si no es volia veure morir un fet social que estava estretament lligat a la societat catalana del nou-cents. Hem de pensar que Cèsar August Torras i Ramon Arabia i Solanas eren membres d'aquella Societat X (com també Antoni Massó i Carles Garcia Vilamala) i que posteriorment saberen adoptar el paper de figures capdavanteres de l'excursionisme profitós i seriós, que laborava en bé de la nostra comunitat, però sense oblidar els seus valors contemplatius i d'esplai.

És amb aquesta confluència de plantejaments diferents que naixerà la primera entitat excursionista catalana, la *Catalanista*. I ben segur que aquests enfocaments diferents de la pràctica excursionista estigueren presents en la seva escissió i el posterior naixement de l'Associació d'Excursions Catalana, en 1878, tot i que això no es pot demostrar a les clares. Però de moment acontentem-nos amb recordar com l'ACEC va ser fundada el 26 de novembre de 1876 pels elements de dues colles de joves (de les moltes que existien en aquells anys) que independentment havien fet una sèrie de sortides durant els dies de festa pels afores de Barcelona, com ja he esmentat. En el seu origen aquestes colles eren grups informals, congregacions d'amics o companys d'estudis,

que sortien amb diferents finalitats a visitar allò que els semblava més interessant. En aquest marc, va ser Josep Fiter i Inglès qui maldà per assolir que esdevinguessin entitats formals i amb uns objectius diferents.

Josep Fiter havia estat una de les figures primeres del capteniment per la idea de la regeneració i la definició del fet diferencial català⁶. En aquest sentit fundà, de ben jove, *La rondalla*, setmanari català de caire popular -i de curta durada- i posteriorment *La Bandera Catalana*, que des de gener de 1875 publicà un total de 36 números en redacció dels quals intervingué Eduald Canibell (un altre dels fundadors de l'ACEC) pel fet que s'imprimís en els tallers on aquest treballava. Va ser precisament Fiter qui es va adonar de la potencialitat que l'excursionisme ofería per als seus propòsits inscrits en l'òrbita del primer catalanisme i cal pensar que també les figures lligades al món renaixentista i dels Jocs Florals varen saber captar la importància d'unir la recuperació nacional catalana amb l'ideal del naixent excursionisme. Com a mínim així es deixa veure en el fet que el mateix Milà i Fontanals acceptés de prologar *l'Album pintoresc monumental de Catalunya* que l'ACEC començà a publicar el 1878, amb les fotografies d'Heribert Mariezcurrena⁷.

A partir d'aquest moment inicial -quan el nacionalisme postrenaixentista de tipus jocfloralista i folklòric es troba amb una postura contemplativa dins del camp excursionista- es produeix una reinterpretació de les primeres manifestacions excursionistes catalanes. Moltes excursions que res no havien tingut a veure amb aquest complex excursionista-nacionalista desapareixen de l'àmbit excursionista català i les actuacions de les primeres entitats a voltes són redefinides⁸. Aquest darrer cas es veu molt clarament en la valoració que féu Francesc Maspons i Labrós de la Societat X en 1894. Segons aquest, la X unia les forces vives per, recorrent Catalunya, estudiar-la i recollir-ne tot allò de bo que quedés de la seva forma de ser, dels seus monuments i de la seva història, de manera que es pogués assentar com a base de nous estudis i coneixements, "*pera determinarne lo que en los moments actuals de transformació y nova vida de las societats modernas deu conservarne y escullir pera son gloriós pervindre*"⁹. Com veiem,

⁶- Segons que va deixar escrit Fiter, ell volia que l'ACEC treballés en profit de la nostra pàtria. Per a Iglésies, Fiter volia crear una entitat que aplegués tots els admiradors de les bel·leses i monuments de Catalunya.

⁷- Vegeu-ne el tractament que en fa Carles Albesa en *Dates i dades excursionistes*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

⁸- Hem perdut en la foscor del passat totes les excursions que no tenien com a objectiu un profit de tipus nacionalista i aquestes hagueren de ser importants en el seu moment perquè a final del segle XIX era habitual el fet de sortir fora de les ciutats.

⁹- Maspons i Labrós, F.: *L'excursionisme català*. Barcelona, CEC, 1894. Pàgina 7.

aquesta manera d'entendre la Societat X no tenia res a veure amb allò que el mateix Canibell ens n'havia de dir l'any 1921 i no és altra cosa que una projecció cap enrere de la manera com el CEC entenia l'excursionisme.

Fets com aquests només s'entenen a partir d'aquesta connexió que es va produint entre el primer excursionisme i les manifestacions nacionalistes inicials. Possiblement aquesta diferència quant a la manera d'entendre l'excursionisme -com a eina al servei d'uns ideals nacionalistes d'una banda, i com a pràctica esportiva, de l'altra- fos allò que va ajudar a consolidar la ruptura en el si de l'ACEC i al naixement de l'Associació d'Excursions, l'any 1878. Però aquesta idea no suporta la prova empírica que Carles Garcia Vilamala i Antoni Massó, els dos grans defensors de la visió contemplativa de la muntanya, varen seguir essent socis de l'ACEC un cop consumada l'escissió, ni tampoc la documentació directa consultada no ho deixa veure a les clares.

El que sí és cert és que existeixen força textos de l'època i reflexions fetes posteriorment que ens permeten veure com l'ACEC -tot i els contactes que alguns dels seus socis hi mantingueren- no tenia cap interès a potenciar a Catalunya un excursionisme semblant al que practicaven els clubs alpins en altres països europeus (tot i que no era això el que pensaven alguns dels seus socis). Per contra, aquesta entitat es pretenia dedicar de manera gairebé exclusiva a explorar els vestigis del passat històric, artístic i arqueològic. Originàriament, la *Catalanista* tenia tres seccions (científica, artística i literària), però en 1878 es va crear la secció Topogràfico-pintoresca, a proposta d'Antoni Massó i Carles Garcia Vilamala¹⁰. Antoni Pach, l'any 1951, va deixar escrit que la creació de l'Associació d'Excursions es devia a una divergència entre el sector històric-arqueologista i els partidaris de la secció Topogràfico-pintoresca, divergència que de nou incideix en la diferenciació nacionalisme-història versus esport-contemplació. Segons aquest autor, va ser aquesta diferent concepció de l'excursionisme allò que va donar lloc a l'escissió arran de l'assemblea del 19 de setembre de 1878. En el mateix sentit es va manifestar posteriorment Lleó Dret¹¹. Això ens permet entendre l'escrit que aparegué en alguns diaris barcelonins i en *La Renaixensa*, signat per Fiter, Gibert, Ambrós, Padrós, Armet i Canibell, és a dir, els fundadors de l'ACEC:

¹⁰- En l'acta de la sessió de la Junta Directiva de l'ACEC del 25 de gener de 1878 es llegeix que la creació de la secció Topogràfico-pintoresca la varen demanar un total de 23 socis (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 2, 1877-1879).

¹¹- Lleó Dret: "Cent anys d'excursionisme". *Excursionisme, butlletí de la UEC*. Del núm. 9 al 25. Desembre de 1975 a abril de 1977.

*"Los abajo firmantes, iniciadores de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas y únichs que poden honrarse com s'han honrat fins ara, ab lo títol de fundadors; declaran que's retiran de la societat, condolguts al veure que no s'ha entés la lloable idea que tanta gloria podía donar á la patria catalana."*¹²

Tot prenent part en els fets, Cèsar August Torras va ser molt conscient d'aquestes diferències i a elles es va referir en més d'una ocasió. Segons ell, l'ACEC va viure influïda pel fet d'estar formada per elements provinents de l'Escola d'Arquitectura, sadollats d'entusiasme i afany de treball i estudi, com també pel fruit brotat de les moltes conferències divulgatives d'arqueologia donades pel mestre Eduard Tamaro. D'aquesta manera, gran nombre dels treballs que va fer l'ACEC es va dedicar a la investigació artística i arqueològica, fet que va acabar repercutint en la conservació i el descobriment de les belleses de Catalunya. Torras afirmava que "(...) on es demostrà en gran manera la disparitat de sentir d'ambdues associacions [l'ACEC i l'AEC] fou en el referent a l'excursionisme de muntanya"¹³. Així és com l'ACEC va crear la secció Topogràfico-pintoresca, iniciada i fomentada per Massó, la qual va acabar assumint l'esperit purament catalanista en consonància amb l'excursionisme muntanyenc. Segons Massó, l'objecte de la Topogràfico-pintoresca era

"fer aficionar als catalans i no catalans als nostres paisatges posant Catalunya a l'abast de totes les intel·ligències i de totes les fortunes per medi de la publicació de vistes heliogràfiques de tot el més notable de la nostra terra acompanyades de dades històriques i especialment de guies, itineraris, medis de viatges, distàncies, llocs d'hospedatge i tot quant pogués interessar als excursionistes i aficionats a les belleses naturals i artístiques de Catalunya, proposant-se a més el millorament de medis de ser les mateixes visitades ja per l'establiment de serveis de guies, posades, arranament de camins, etc.;

¹²- Document signat a Barcelona, el 20 de setembre de 1878 per Fiter, Gibert, Ambrós, Padrós, Armet i Canibell, reproduït en Guilera, Josep M^a: "La fundació de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques". *BCEC*, núm. 503. Abril de 1937. Pàgines 77-88. Les mateixes intencions es reflecteixen en l'acta de la sessió de la Junta Directiva de 29 de setembre de 1878 (Llibre d'actes, vol 2, 1877-79).

¹³- C. A. Torras: "Discurs presidencial". *BCEC*, núm. 243. Abril de 1915. Pàgines 154-158. Llegit en la diada de celebració del 25è aniversari del CEC (Sant Jordi de 1915).

*essent per tal lo medi de propaganda popular de l'associació*¹⁴.

En canvi, la *Catalana*, dirigida per Arabia, s'inclinà més clarament ja des d'un principi cap a aquesta branca de l'excursionisme, tractant d'imitar els clubs alpins i les societats excursionistes estrangeres ja des del seu naixement. Segons Maria A. Saurí, el concepte d'excursionisme d'Arabia era molt semblant al que sostenien els francesos, tot i que hi ocupava un lloc molt important les idees sobre la regeneració del país.

Superada aquesta primera fase, en la qual l'excursionisme busca la seva definició més específica, aquest fet social s'aboca a un jovent entusiasta i enamorat de la terra, desitjós de conèixer els monuments que l'embelleixen, de fer-los valer, d'estudiar-los, de conèixer el seu passat, de posar en valor tot quant pogués enaltir Catalunya, promovent a la vegada un despertar patriòtic en tots els pobles visitats o recorreguts, fent sentir el seu fervor catalanista a tots els estaments de la societat. Amb el temps, aquesta divisió d'opinions originària es va tapar igualant l'escissió de 1878 a un conjunt de personalisme gairebé mai acabats d'explicar del tot. És cert que aquestes diferents postures personals varen existir, però no hem d'oblidar que, en el fons, el que s'estava produint era un procés de definició del que seria un dels fets socials més importants de la nostra història contemporània. Vist amb la perspectiva que ens permeten els anys, es tractava de prendre part per una determinada manera d'entendre l'excursionisme, la qual podria tenir més predicament o menys en el futur. Cal remarcar, també, que l'opció va ser clara, però no exclusiva i, si bé es va dotar el nostre excursionisme d'un esperit eminentment historicista i patriòtic, tampoc no es va oblidar del tot l'existència de postures que podem qualificar de contemplatives o alpinístiques.

"Més tard, (...) aquell aplec d'excursionistes se dividí, y's formaren dugues associacions que seguïren treballant ab afany y ab dalè patriòtic, ab generós estímol: els antics [els socis de l'ACEC] se distingiren especialment en la continuació de llur labor arqueològica y històrica, y en llur sagell especial de fomentar el despertar patriòtic; els de la novella associació [l'AEC] dedicaren més les llurs energíes a l'estudi de

¹⁴- Llibre d'actes ACEC, núm. 1, 1876-1878. Sessió del 24 de gener de 1878.

*la naturalesa y a fomentar les relacions ab l'excursionisme estranger, procurant assimilar-lo a les nostres aspiracions y a la nostra manera d'ésser; esforç que resultà infructuós, ja que, desapareguts del camp de l'excursionisme català'ls seus propulsors, continuà l'excursionisme català seguint la via empresa, ab caracterisació especial, agermanant l'estudi, l'observació y l'investigació ab l'ideal patriòtic."*¹⁵

¹⁵- Torras, C. A.: "En Juli Vintró y Casallachs". *BCEC*, núm. 207. Abril de 1912. Pàgines 111-117.

L'ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFIQUES

Nascuda l'any 1876, la *Catalanista* ha adquirit la categoria de símbol per a tot l'excursionisme posterior, essent considerada el punt d'on arranca aquesta pràctica a Catalunya. Després de la constitució del CEC, l'ACEC i l'any 1876 passen a adquirir per als mateixos excursionistes un valor més enllà del que en realitat foren: són vistos com la frontera que separa la prehistòria excursionista de la història de l'excursionisme català. Les manifestacions d'aquestes pràctiques que anteriorment s'havien mostrat a Catalunya són reinterpretades a la llum d'aquest nou excursionisme científic i jocfloralista que la *Catalanista* materialitza. També algunes sortides esporàdiques que es donaren abans de la seva constitució varen perdre el seu sentit en la nit del temps perquè en res no se semblaven al nou model excursionista que s'acabava de bastir. L'excursionisme s'autodefinia identificant-se amb una sèrie de valors i diferenciant-se d'altres: l'excursionisme anomenat científic creixia a despit de la pura gesta alpina o de les filosofies contemplatives de la natura. Les seves finalitats eren molt diferents, si més no en origen.

Segons que podem saber a partir del reglament d'aquesta entitat, l'objecte de la mateixa era

"(...) recorrer lo territorio de Catalunya á fí de conocer, estudiar y conservar tot lo que hi oferescan de notable la naturalesa, la historia, l'art y la literatura, en todas llurs manifestacions, així com las costums características y las tradicions populars del país; propagar aqueixos coneixements; y fomentar las

excursions per la nostre terra pera conseguir que sia degudament coneguda y estimada."¹⁶

Que la nostra terra fos degudament coneguda i estimada va ser l'objectiu que més clarament va defensar l'ACEC. Era aquesta fita una ofrena que el nostre excursionisme naixent volia oferir a l'altar de la recuperació pàtria, era la seva contribució al sorgiment del que després hem anomenat fet diferencial català. En vista d'aquesta finalitat, un centre excursionista del darrer quart del segle XIX podia oferir una sèrie de mitjans per dur-la a terme. Entre ells trobem les excursions particulars o col·lectives, les sessions privades o públiques (on es llegien memòries o treballs literaris, es donaven conferències i es tenien discussions), certàmens i concursos sobre els temes que definien l'objecte de l'entitat, les publicacions científiques, artístiques i literàries (de les que en formava part un butlletí periòdic), la formació d'una biblioteca, arxiu, museu i diverses col·leccions, el nomenament de delegats, el foment d'associacions semblants, les gestions per la conservació i restauració de monuments, o per "(...) a que es construïssin y reparin las vías de comunicació y á tot lo que pugui esser d'interés pera l'excursionista facilitant las excursions." ¹⁷

Aquests eren l'objectiu i els mitjans per a fer-lo realitat que es plantejaven els homes que formaven l'ACEC. En el seu origen, aquest projecte, diguem-n'hi regeneracionista, no pretenia fer un treball erudit, sinó que volia ser un giny que pregonés la grandesa de la terra que tant estimaven els seus socis. Al clos excursionista hi eren cridats aquells que tenien un important afany de coneixement, especialment de la nostra terra, sense oblidar aquells que estiguessin disposats a fer investigacions d'aspectes poc coneguts fins aquell moment. Ambdós tipus de persones, quan acceptaven d'estimar i fer estimar la seva pàtria a través dels medis proposats per l'ACEC, eren socis en potència de la Catalanista.

De manera que l'any 1882 es podia escriure d'aquesta entitat:

"Tothom sab que'l propòsit capital de nostra Societat no es de cap manera exclusivista y que procurem ab lo mateix interés infiltrar á las classes humils lo sentiment del art y l'amor als tresors arqueològichs, que tant malversats han sigut fins are; com igualment

¹⁶- *Reglament de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas fundada en 26 de novembre de 1876.* Barcelona, Imp. de la Renaixensa, 1879.

¹⁷- ídem pàgines 5 i 6.

*nos desvetllem difundint varis rams de la teoria literaria é histórica en conferencies públiques (...) y que edifiqém lo primer observatori-refugi, monument alsat á la ciencia y al progrés, en lo cim d'una de las més enlayradas y hermosas montanyas de la terra."*¹⁸

Infiltrar l'amor a l'art i als tresors arqueològics a les classes humils era un dels objectius que més preocupava els nostres primers excursionistes. El mateix Josep d'Argullol, en el seu discurs com a president de l'ACEC, l'any 1880 ja havia fet referència a aquest aspecte, tot i que ell l'havia estès a tot el cos social car, al temps que trobava exemples de destrosses fetes per les classes populars (durant els fets de 1835, per exemple), oferia també mostres d'aquest menyspreu per part de les classes i les professions més afectades per l'ensenyament. Deia d'Argullol:

*"Y pujant alguns grahons de l'escala, ¿creuen vostés que l'enginyer del dia trencará la recta qu'imagini per respecte y amor á una d'aquestas páginas d'historia en pedra escritas? ¿Creuhen vostés que la societat del dia está ja preparada y dispоста pera sacrificar la comoditat ó lo capritxo al respecte, á la tradició ó al interés artístich? ¿Creuhen vostés que's gaire ample'l cércol dels que pensan que las mostrás de la vida de las generacions passadas, son propietat de las generacions futuras? ..."*¹⁹

En les mateixes idees havia fet incidència Cèsar August Torras en una ressenya de l'excursió que havia fet a Vic, Ripoll i Camprodon l'any 1880²⁰ i en tots aquests casos podem veure clarament com la preocupació pel passat es lliga a un món en canvi, a un món que acaba de descobrir el futur. I és que aquells excursionistes pensaven que la gent humil, la gent de pagès, en veure que hi havia persones que admiraven els accidents de la seva terra i els edificis vells del seu poble, s'adonava que allò havia de tenir algun valor, especialment si per arribar-hi calia fer grans caminades i feixugues excursions. A partir d'aquí sospitava el seu valor intrínsec, tot i que moltes vegades no sabia reconèixer-

¹⁸- Masriera i Colomer, Artur: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Barcelona. Imp. la Renaixensa, 1882.

¹⁹- Josep D'Argullol: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, la Renaixensa, 1880.

²⁰- Torras, C. A.: "Excursió a Vich, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses y Camprodon" en *Memorias ACEC*, vol 1, 1880. Pàgines 227-255.

lo, i amb ell començava el respecte pel que en el seu poble hi havia de valor. D'Argullol deia que "*(...) l'excursionista dibuixant un claustre y una portalada, y copiant una lápida ha educat una generació.*"²¹

De manera que les excursions, en despertar l'interès de les persones dels llocs que visitaven, es convertien en un poderós objecte de propaganda. Alhora, les mateixes sortides dels primers excursionistes eren destinades a fer estudis de les coses valuoses que hi havia al seu lloc de destí, de les quals en treien, primer dibuixos i després fotografies, a més de plànols, reculls de tradicions i dades històriques, costums, documents i materials per al museu, etc. Aquesta dada resulta interessant perquè, en alguns casos, es recullen objectes sense un mètode rigorós, com si no sabessin el valor real d'allò que es recull. Això passava amb els minerals de les primeres col·leccions petrogràfiques de l'ACEC.

En moltes ocasions es copiaven documents d'arxius històrics, es calcaven làpides de monuments, es dibuixaven joies artístiques o es reproduïen elements folklòrics. D'aquesta manera, la realitat, però fonamentalment el passat de Catalunya, s'anava escrivint a base de petits bocins que eren desempolsegats i trets a la llum pública. Així és com els primers excursionistes es posaven en el lloc dels arqueòlegs, dels artistes, estudiosos o investigadors de l'època, alhora que el seu contacte amb els primers catalanistes serà també una realitat reconeguda i buscada per ells. Com correspon a les primeres manifestacions nacionalistes catalanes, els nostres excursionistes consideraran que la pàtria serà Espanya i voldran treballar per al seu bé, evidentment a partir de l'engrandiment de la nostra regió (nació). És interessant remarcar com en aquells anys, en la literatura excursionista, apareixen moltes manifestacions sobre la Guerra del Francès. En general, l'enemic a qui oposar-se i enfront del qual definir-se, més que Espanya, serà França, corroborant allò que ha afirmat Joan-Lluís Marfany en *l'Avenç*²². Segons aquest autor, no serà fins la darrera dècada del segle XIX que es divorciaran i esdevindran antagònics el patriotisme català i el patriotisme espanyol. Aquesta idea la va defensar Riera i Bertran en el seu discurs de 1883 amb les següents paraules:

"Ni una prova, ni una sola prova serà capàs ningú de retrauere pera demostrar que las aficions catalanistas pugnan ab la idea de nacionalitat espanyola. Lo

²¹- D'argullol: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, La Renaixensa, 1880.

²²- Marfany, Joan-Lluís: "Mitologia de la Renaixença i mitologia nacionalista". *L'Avenç*, núm. 164. Novembre de 1992. Pàgines 26-29.

que hi ha es que, pera molts, y entre aquestos gent que val, la idea de nacionalitat se confon llastimosament ab lo predomini, ab la exclusiva sobre Espanya de la regió castellana, y aquesta confusió es la que concita certas passions hostils contra Catalunya, passions que debem combatrer ab nostra actitud y propaganda, (...)"²³

Seguint amb el tema, la Guerra del Francès serà una constant en la literatura excursionista de final del segle XIX, com també ho seran, posteriorment i en menor mesura, les guerres carlines. Si parlem de la Guerra de la Independència, haurem de veure com aquesta és ben present en el record i en les actuacions dels nostres primers excursionistes. Evidentment, la seva presència en el record es deu a la seva proximitat en el temps respecte al període que estem tractant. Una altra qüestió sobre la qual seria interessant fer-ne un estudi seria la seva vigència com a record col·lectiu i, en el nostre cas, com a mínim, com a remembrança per part dels primers excursionistes catalans.

La manera com aquesta és vista parteix del supòsit que el seu acabament va omplir de joia els fronts dels nostres avantpassats, tot i que durant el seu transcurs moltes famílies es veiessin sotmeses a la misèria i la nostra pàtria es trobés amb els seus interessos molt menystinguts, tot i les concessions que el govern napoleònic va fer envers la nostra llengua i la nostra administració, declarant el català idioma oficial del Govern de Catalunya (1810)²⁴. Aquests fets bèl·lics varen demostrar al món el valor dels catalans, segons afirmen els primers excursionistes, un valor comparable al de David enfrontant-se contra el gegant de l'època, l'exèrcit napoleònic. De manera que, en moltes de les sortides que duren a terme els nostres excursionistes, fets, llocs i personatges referents a la Guerra del Francès ocuparan part de la seva atenció i de les seves activitats²⁵.

Fins a tal punt arribà la preocupació pel tema que el 6 de juny de 1879 la *Catalanista* celebrarà una vetllada dedicada al fet del Bruc de juny de 1808, tot i que aquesta no és la primera mostra de preocupació del nostre excursionisme pel tema, però potser sí la més clara²⁶. En aquest acte, segons que va deixar escrit C. A. Torras²⁷, es llegiren un discurs al·lusiu per part del president

²³- Riera i Bertran: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1883*. Barcelona, La Renaixensa, 1883.

²⁴- Ferrer, Miquel: *Del provincialisme al regionalisme*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1975.

²⁵- A tall d'exemple podeu veure "Excursió a Martorell y Abrera" en *Memòries ACEC*. Vol 1, any 1880. Pàgines 8-14.

²⁶- Vegeu *L'excursionista*, núm. 14. 31 de desembre de 1879. Pàgina 164.

²⁷- Torras: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, La Renaixensa, 1880.

de l'ACEC, un escrit de Maurici Carrià (un dels herois d'aquella memorada jornada), un article publicat pel *Diari de Manresa* en el primer aniversari d'aquell esdeveniment i, com en gairebé tots els actes excursionistes, es recitaren diverses poesies.

És força evident afirmar que són els ideals patriòtics allò que fa que els primers excursionistes catalans es preocupin pel tema de la Guerra del Francès²⁸ alhora que, de moment si més no, encara no renuncien a l'espanyolitat del seu projecte. És dins d'aquesta esfera de promoció de la cultura i la realitat catalanes que hem d'englobar el nostre Excursionisme Clàssic, el qual no dubtarà a dotar premis a estudis sobre cultura popular catalana dins dels Jocs Florals o a anàlisis sobre el renaixement de Catalunya en general²⁹. En definitiva, es tractava de fer conèixer i fer valer una cultura que, de tan arraconada com es trobava en aquells moments, corria el perill de desaparèixer. Aquest context explica moltes de les actuacions del nostre excursionisme i permet entendre la raó per la qual al nostre país petit no pogué arrelar l'alpinisme en estat pur de la mateixa manera que ho havia fet en altres països europeus, com a mínim fins un cop passat el segle XIX. Ja he dit abans, però, que aquest existia, tot i ser minoritari i fins i tot mal vist pels practicants del nostre primer excursionisme. És aquest context allò que entre altres coses ens permet explicar el tipus de reglament que la *Catalanista* va aprovar el 30 d'octubre de 1879. En ell, s'especifica que cada excursió que es faci haurà de ser reflectida en una memòria que es llegirà a la seu de l'ACEC. Tanmateix, els dibuixos, vistes, plànols i altres treballs efectuats pels associats, així com els objectes, exemplars i documents que es recullin es dedicaran a augmentar les col·leccions, l'arxiu i el museu de l'associació. De la mateixa manera, quan les sortides que es duguin a terme les facin els socis a nivell particular, estaran obligats a redactar-ne una breu memòria i a llegir-ne el seu resultat a la resta de membres de l'ACEC. També cal remarcar en aquest sentit que en la sessió de la Junta Directiva del 9 de febrer de 1881 s'acordà dirigir-se a tots els delegats que no haguessin fet cap treball, donatiu, gestió o servei a la societat per tal que es servissin de fer-ho, i si passat un "*regular terme no ho compleixen*,

²⁸. En aquest sentit em sembla simbòlic reproduir part d'un escrit de Francesc X. Tobella de l'any 1879: "(...) *vegérem un altaret, quin tauló inferior fou estellat l'any vuyt per la copdicia d'un soldat francès que hi creya amagat algun tresor; lo avi dels Srs. Maspons [i Labrós] no volgué may esborrar lo forat obert per la bayoneta del extranger y los fills de sos nets aprenen avuy de llurs pares á enfortir, mirant aquell forat, lo sentiment de patria*". ("Excursió á Vallderrós y Sant Miquel del Fay efectuada en los días 12 y 13 de octubre de 1879". *BAEC*, núm. 13. 30 de novembre de 1879. Pàgines 205-210).

²⁹. En sessió del 4 de setembre de 1878, l'ACEC acordà celebrar un concurs literari per commemorar el naixement de l'associació sota el lema "estudi crític i general del renaixement de Catalunya en ses diferents manifestacions" (Llibre d'actes ACEC, vol. 2, 1877-1879).

*donar-los de baixa oportunament*³⁰. També s'havia de cedir a l'associació una còpia dels treballs fets i un duplicat dels exemplars recollits durant l'excursió. Veiem en aquest primer excursionisme una clara voluntat per recollir, acoblar i col·leccionar dades sobre diferents aspectes de la realitat catalana, voluntat gairebé imposada als primers excursionistes. En aquest context, les necessitats de la pàtria estaven per sobre de les dels seus ciutadans. Vull ressaltar també el fet que tot aquest nou coneixement es centralitza en una institució amb voluntat de ser única, convertint el treball dels seus associats en patrimoni de l'entitat. Això tindrà repercussions posteriorment, perquè, quan es produeixin desavinences entre les persones, en pagarà les conseqüències la institució, com succeí arran dels fets de 1878, que acabaren amb l'escissió d'un important sector excursionista. Després de l'escissió les actes de la *Catalanista* recullen molts acords i demandes de diferents socis reclamant objectes o documents que els pertanyien a ells i no a l'associació.

³⁰- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3. 1880-82. Sessió del 9 de febrer de 1881.

POLÍTICA, NACIONALISME, SOCIETAT

D'altra banda, "*Queda[va] terminantment prohibit als socis l'ocuparse de qüestions y materias purament polítiques o religioses, dintre de l'Associació*"³¹. Aquesta també era una estratègia necessària per a un moviment que volgués prendre carta de naturalesa en el firmament de la recuperació nacional catalana de final del segle XIX. Encara no ha arribat el temps que el nacionalisme acari frontalment el dilema de la participació en matèria política i el nostre primer excursionisme té molt clar que, de moment, aquesta realitat és millor allunyar-la del seu clos, sobretot si el que es pretén és oferir un projecte en el qual tinguin cabuda la major part de persones possible, representant totes i cadascuna de les classes socials sense excepció. Precisament, aquest apoliticisme estarà en la base de l'èxit d'implantació de l'excursionisme com a fet social. Aquesta postura, en els primers moments, podia semblar una errada històrica, però el pas del temps va donar la raó als primers socis de l'ACEC. Les actes d'aquesta institució recullen unes primeres topades entre els sectors polititzats de l'ACEC i el sector apolític. En la sessió del 12 d'agost de 1878 el Sr. Canal va fer un càrrec contra la mesa de l'ACEC per haver llegit a l'associació una memòria de Francesc Gras, soci delegat a Falset, que contenia al·lusions polítiques i religioses, faltant a un dels articles del Reglament de l'entitat³². Tanmateix, en la sessió del dia 4 de setembre de 1878 E. Canibell va fer avinent a la Junta que havia aconseguit la cessió per a la biblioteca de diferents obres procedents de la Regió Espanyola de

³¹- *Reglament de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques fundada en 26 de novembre de 1876*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1879.

³²- Llibre d'actes de l'ACEC, vol. 2, 1877-79. Sessió del 12 d'agost de 1878.

la Associació Internacional de Treballadors. Aquesta actuació provocà la protesta de Soriano -a la qual Canibell respongué dient que només el guiava l'afany de fer créixer la biblioteca- i la intervenció conciliadora de Fiter, qui proposà que des d'aquell dia no s'admetés cap llibre que cedís qualsevol corporació política o religiosa, i proposà un vot de gràcies a Canibell. Aquesta proposta s'aprovà³³, tot i que resulta evident el seu incompliment en el futur més proper, com a mínim en la seva interpretació més estricta.

És per tot això que podem entendre que, tot i els seus afanys de recuperació nacional, l'ACEC no va participar al primer Congrés Catalanista encara que, com ens diu Olivó Formentí, obrís una llista d'inscripció per a l'esmentat congrés, del qual aplaudia molt especialment la idea de crear una acadèmia de la Llengua Catalana³⁴. La *Catalanista*, com a institució, no participarà en aquest primer congrés, però molts dels seus membres sí que ho podran fer a nivell individual; és més, la mateixa institució, fins a cert punt, els en facilitarà la inscripció, al quedar la secretaria de l'ACEC facultada per presentar membres a aquell primer congrés³⁵.

Nogensmenys, excusant-se en el punt del reglament que impedia ocupar-se de qüestions polítiques als seus socis, la *Catalanista* va declinar la invitació que li va fer arribar la comissió organitzadora del segon Congrés Catalanista en els següents termes, la *Catalanista*

*"(...) acordá per unanimitat en sessió del dia 7 del present [juny de 1883], que, agraphint la deferencia ab que se la distingia y no duptant dels llohables fins que sos iniciadors se proposavan, li era, n'obstant, impossible cooperar á sos treballs á causa d'impedirho lo Reglament y l'objecte primordial que l'Associació te per norma."*³⁶

Aquest menyspreu de la política, tot i la voluntat no política dels primers congressos catalanistes, i l'allunyament que d'ella

³³ -Llibre d'Actes de l'ACEC, vol. 2, 1877-79.

³⁴ -Segons Carles Albesa en aquell primer congrés hi participaren un total de 1282 congressistes, dels quals el 18% (236) eren excursionistes. Això suposava que "*(...) 23 de cada 100 excursionistes foren congressistes, un nombre que arriba a trenta si en computem, exclusivament, els residents a Barcelona. També ho eren 7 dels 9 components de la comissió preparatòria del Congrés.*" Albesa, C.: "La llengua catalana en l'àmbit excursionista". *Muntanya*, núm. 749. Vol 91, 1987.

³⁵ -Vegeu llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 15 de setembre de 1880.

³⁶ -*L'excursionista*, núm. 56. 30 de juny de 1883. Pàgina 222. Les actes de la Junta Directiva, per cert en sessió celebrada el 6 de juny, i no el 7 com diu *L'excursionista*, diuen que s'acordà contestar que "*(...) atès l'objecte de l'associació, i per laudables que siguin les tasques del dit congrés, no pot correspondre a sa invitació*" (Actes Junta Directiva, vol. 4. 1882-1887).

se'n deriva seran una constant pregonada per tot l'excursionisme posterior que treballarà per la recuperació nacional catalana articulant un projecte que havia de ser assumible per qualsevol català, independentment de les seves idees polítiques. D'aquesta manera, l'ACEC es convertia en una institució que podia englobar elements provinents de totes les classes i condicions, de totes les edats, professions i oficis que treballaven per al projecte comú de conèixer i de fer conèixer la seva pàtria, alhora que intentaven millorar el seu futur. Aquesta és la idea que Josep d'Argullol va defensar en el seu discurs de l'any 1880 com a president d'aquella entitat³⁷. Aquest discurs ja havia deixat clara la seva postura envers la política, una posició que calgué recordar i defensar de nou el 1881 en el mateix context. En aquest nou discurs, d'Argullol va deixar clar que la política no seria allò que desunís els socis de la *Catalanista*.

*"Ciudadans d'una gran nació, de gloriosa historia y de llibertat, son los individuos que componen nostre institut: ciudadans lliures ab son criteri y la sua opinió, y que obran é influeixen com millor los sembla y poden en lo que's refereix al régimen de la gran colectividad; però com a Associació, com á germanó, per fi especial y determinat, may ningú de ells ha pretés, ni preté, ni crech que jamay pretenga fer la mes insignificant gestió directa ni indirecta pera cambiar, modificar, alterar ó reformar, lo govern que's dongui la nació en ús de sa autonomia: que política això es y no altre cosa."*³⁸

Aquesta és la proposta que Josep d'Argullol feia als sectors benestants de la nostra societat, perquè no hem d'oblidar que aquest discurs estava dedicat a reclamar la protecció de les classes acomodades envers les institucions excursionistes. Era la burgesia allò que els excursionistes volien atreure al seu terreny³⁹, o potser millor dit, els seus recursos, car ells mateixos ja eren, en la major part dels casos, burgesos, com ha demostrat M. A. Saurí⁴⁰. Segons

³⁷- d'Argullol, Josep: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, La Renaixensa, 1880.

³⁸- Josep D'Argullol: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1881*. Barcelona, la Renaixensa, 1881.

³⁹- En la sessió de la Junta tinguda el 19 de juliol de 1877, a proposta de Padró, es plantejà la necessitat de cercar socis protectors, pensant en el Marquès de Monistrol. Posteriorment, en sessió del 21 de novembre del mateix any, s'acordà imprimir circulars convidant les persones més reconegudes de Barcelona, afins a la idea de l'ACEC, per tal que aquestes prestessin el seu suport a l'entitat, ingressant en qualitat de socis. Com a reclam se'ls oferia no pagar la quota de soci fins al proper 1 de gener. (Llibres d'Actes, Vols. 1 i 2, 1876-78 i 1877-79, respectivament)

⁴⁰-vegeu Saurí, M. A.: *Associació d'Excursions Catalana. 1878-1891*. Tesi de llicenciatura, Barcelona, 1985.

aquesta autora, els membres de la *Catalanista* es dividien de la següent manera:

- 295 socis del comerç
- 98 estudiants
- 82 del món del dret (notaris, advocats i jutges)
- 72 llicenciats i doctors
- 37 propietaris i hisendats
- 18 fabricants
- 32 menestrals
- i finalment, 15 professors.

En aquell moment que la burgesia catalana no tenia massa clar a quin sector polític havia de donar recolzament ni si li calia fer-ho per tal de guanyar-se l'amistat burgesa, calia oblidar les diferències per qüestions polítiques i treballar per uns valors molt més estables, si més no sense qüestionar l'estructura social del moment. En definitiva, deia d'Argullol, la protecció al fet excursionista venia a ser com assegurar els principis de religió, família i propietat.

Sobre aquests darrers temes hi tornarem més endavant. Ara m'interessa que ens detinguem en com la unitat dins del fet excursionista serà una de les idees més defensades pels seus membres més representatius. El 1886, Cèsar August Torras insistirà sobre el tema, fent fonament d'aquesta unitat en l'amor a la terra i el desig de conservar-la i de fer valer tot el que té. Ell serà un dels primers excursionistes que dirà ben clarament que per ser catalanista no n'hi ha prou amb ser català, com tampoc és necessari haver nascut a Catalunya per ser-ne. Ell explica com molts catalans de nissaga fins i tot arriben a mofar-se dels catalanistes i, tanmateix, alguns socis d'institucions catalanistes o excursionistes havien nascut fora de Catalunya i descendien de llinatges no catalans.

Durant els anys que li resten de vida al segle XIX es produirà l'assimilació dels conceptes excursionisme i catalanisme d'una manera tal que ja serà pràcticament impossible separar-los en el futur. Les entitats excursionistes prendran cartes en la partida del renaixement cultural català i arribaran a bastir el Centre Excursionista de Catalunya que alguns autors han considerat, a banda de l'Institut d'Estudis Catalans, com la institució més representativa de la Renaixença catalana. Es va començar per treballar en la recuperació de la llengua i, com ens diu Olivó Formentí, la *Catalanista*

"(...) no oblidá jamay aytal calificatiu, prenent també sa part activa, en lo mohiment de renaixement cultural catalá, que mirava bullir entorn d'ella; y en veritat que no podia á semblant acció mostrarse estranya, constituentne com ne forma ella mateixa, part integrant del catalanisme. Avui, com fa alguns anys no significava aqueix nom simple revifament d'una llengua; si be això li doná vida un dia á nostra renaixensa, proporcionantli'ls estudis filosófichs com la llevor al embrió de la planta, llur primer nutriment, ha crescut ja are, y es com arbre d'aferrussadas arrels per las que circula poderosa sava, y que's rodeja cada dia de nous tanys á mida que se sent ab sobranta vida."

"Si'l catalanisme s'hagués estacionat en los estudis de la llengua, bé hauriam pogut dir que la idea que ressucitar pretenia era una idea morta (...) Lo catalanisme al voler dir encare avuy, llengua, ne diu també, institucions, lleys, costums, treball, art, filosofia, ciencias, política; y l'excursionisme, no es sino un dels tanys, qu'abans deyam y que nascut un jorn del peu de la soca del arbre, se confon ja ab sa poderosa branca, baix la qual sombra nos sentim tots germans los que estimem de cor á nostra beneyta terra."⁴¹

Si ens prenem la molèstia de resumir una mica el que portem dit fins al moment, veurem com el catalanisme apolític era la manera que tenia el nostre excursionisme de mantenir-se i d'arribar a convertir-se en un fet social de certa rellevància. D'aquesta idea se'n va adonar molt clarament Pelegrí Casades l'any 1883:

"Abdicar de l'esperit que, desde son origen, animá a l'excursionisme de Catalunya, fóra no sóls reprobable ingrátitud, si que també falta complerta de sentit práctic tota vegada que (...) l'excursionisme va fentse popular, es a dir, extenent sa influencia y son prestigi, gracias á la perfecta concordancia entre'l modo de veure y d'apreciar las cosas á la catalana, que va generalisantse entre todas las clases sociales y'l

⁴¹- Formentí, Olivó: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1881*. Barcelona, la Renaixensa, 1881.

*modo de veure y d'apreciarlas nosaltres, per més que'ls móvils que directament nos impulsan difereixin dels particulars á que's atenen las propias clases de la societat.*⁴²

L'anomenada recuperació nacional catalana havia abastat ja una segona fase, ja no es tractava de salvar una llengua com havien fet els Jocs Florals. Ara calia descobrir i redefinir una cultura diferencial i les tasques literàries eren instrument poc efectiu a aquesta finalitat. Calia redescobrir Catalunya, i l'excursionisme ajudà de grat a fer-ho de manera científica. Si Verdaguer havia de contribuir sobremanera a definir i fer conèixer la realitat i la mitologia catalanes, l'excursionisme clàssic es plantejarà el mateix objectiu, però amb un caire més científic, més objectiu.

De manera que s'estableix ben clarament, ja des del seu origen, un binomi entorn de la idea que iguala el fet excursionista amb el fet nacionalista, amb el catalanisme⁴³. Aquesta dualitat, expressada amb la fórmula catalanisme-excursionisme, va ser aprofitada en algunes ocasions pels elements més polititzats del catalanisme per intentar acostar les seves posicions al públic en general o als excursionistes en particular. Així, el 18 de febrer de 1881 Valentí Almirall, excursionista, catalanista i polític, farà una conferència al local de l'ACEC sota el tema "*Quin és el caràcter català? Està avui degenerat? De ser així, convé regenerar-lo?*"⁴⁴. És simptomàtic el fet que en els darrers anys s'hagi trobat el manuscrit de *Lo catalanisme* al local del Centre Excursionista.

De qualsevol manera, l'excursionisme vuitcentista sempre es decantarà per aquells aspectes del catalanisme que tinguin un caràcter més marcadament majoritari, que puguin arribar a un major nombre de persones. Aquest aspecte és especialment clar en el cas de la *Catalanista*, respecte de la qual Carles Albesa ens ha fet saber que en la votació del primer Congrés Catalanista (1880) el vot dels socis d'aquesta entitat va ser majoritàriament a

⁴²- Casades i Gramatxes, Pelegrí: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1883*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1883.

⁴³- Són moltes les dades que avalen aquesta idea, però especialment vull citar que en la sessió de Junta del 22 de març de 1878 es llegí una exposició firmada per 24 socis que demanava que els socis que en actes oficials o dins del local promoguessin escàndols o no es conduïssin amb el "decoro", el companyonisme i l'honra del nom catalanista, poguessin ser amonestat i, cas de reincidència, exclosos de l'ACEC. Aquesta proposta s'aprovà, amb una petita modificació feta per Arabia i s'afegí al Reglament de l'entitat. (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 1, 1876-1878). Tanmateix, el 8 d'abril de 1879, C. A. Torras presentà una proposició per estrènyer els llaços d'amistat amb les altres entitats catalanistes de fora de Barcelona (Llibre d'actes de la Junta, vol. 2, 1877-79).

⁴⁴- Masriera i Colomer, Artur: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Barcelona, La Renaixensa, 1882.

favor de la postura conservadora, és a dir, la postura no política⁴⁵. La mateixa tipologia de resposta es veu ben clarament en el cas del projecte d'unificació de codis civils, davant del qual l'ACEC, a través del seu butlletí, va fer públic que mantindria una posició contrària a tal unificació, defensant al mateix temps els tipus de família i propietat catalanes. Deien els de la *Catalanista*:

*"No tot ha d'esser pera'ls monuments, las tradicions, la llengua: l'excursionisme, en son apostolat de pur y sá catalanisme per las montanyas y las afraus totes de nostra terra, cuydará, ab la ajuda de Deu, d'espargir la veu d'alarma per tot arreu; y al fer esment de la vella lápida, al recullir la antiga rondalla, al estudiar la obra artística, recordará ensemps nostras llibertats civils, fonament fins avuy dia únich de la noblesa de nostre poble, y esperansa d'un pervindre millor."*⁴⁶

L'origen d'aquest escrit es troba explicat en l'acta de la sessió de Junta del 4 de març de 1889, en la qual es pot llegir:

*"Amb motiu del moviment general de protesta de Catalunya contra l'injust Codi Civil que perjudica nostre antic i tradicional dret català, s'acordà no associar-se a cap de les manifestacions que per ara es preparen i promouen aquí i en altres poblacions del Principat, formulant nostre pensament i protesta en lo Butlletí per medi d'un escrit, de quina redacció s'encarregà lo Sr. Castellet juntament amb lo Sr. Casades (...)"*⁴⁷

Pocs dies després arribava a la seu de l'ACEC una comunicació del president del míting de Vic per protestar contra el projecte de Codi Civil, invitant aquesta entitat a aquell acte i, cas de no poder-hi concórrer, demanant-li la seva adhesió. La Junta acordà enviar la seva adhesió en la sessió del 26 de març, en la qual també es designà Jaume Oliver i Joan Llopis, membres de la Junta, per representar l'ACEC davant la reunió pública de protesta organitzada per la Lliga de Catalunya⁴⁸.

⁴⁵- Dins de l'ACEC, el vots a favor de la proposició presentada pel grup de la *Renaixensa* (és a dir, d'inspiració conservadora) varen representar un 71%, enfront del 29% que s'hi oposaren, els quals representen la postura progressista. Vegeu Albesa, C.: *La llengua catalana en l'àmbit excursionista (1876-1891)*: Op. cit.

⁴⁶- *L'excursionista*, núm. 124. 28 de febrer de 1889. Pàgines 225-227.

⁴⁷- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 4 de març de 1889.

⁴⁸- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 26 de març de 1889.

En el mateix any, Eusebi Güell féu a mans a l'ACEC un àlbum de firmes per felicitar Duran i Bas per la seva campanya en favor del Codi Civil Català, i una subscripció popular per imprimir els treballs d'aquest polític sobre el mateix tema, petició a la qual la Junta acordà signar a títol individual, però no fer-ho en nom de l'entitat⁴⁹. A principis de l'any vinent, el Centre Escolar Catalanista convidà l'ACEC a una sèrie de conferències sobre el Dret Català. S'hi delega, representant l'entitat, els Srs. Flos i Calcat i Novellas⁵⁰. L'abril de 1890 la Lliga de Catalunya convidà l'ACEC a subscriure un imprès de protesta contra el perill que suposava per a la nostra legislació els apèndixs que intentaven afegir-se al Codi Civil. El seu president el firmà en resposta que podem fer extensiva al conjunt de l'entitat⁵¹.

Continuant amb la intervenció en el camp de la política, la sessió de la Junta Directiva del 3 de juny de 1890 es fa ressò de l'arribada d'una carta d'Àngel Guimerà, com a president de la comissió de delegats de les associacions catalanistes cridades per la junta directiva de la Lliga, comunicant que el dia 18 s'havia fet la primera reunió per tractar el projecte d'unió dels elements regionalistes, acordant-se nomenar una comissió redactora de l'articulat del conveni de la Unió, composta per un representant de cada associació adherida i de sis individus de la Lliga i que cada diumenge es reuniria al local de la Lliga. S'acordà no contestar de moment aquesta proposta, fins tenir-ne més informació⁵². I és que el politicisme de l'entitat espantava els primers excursionistes, com es veu clarament en febrer de 1891, quan arriba a la *Catalanista* un ofici de la mateixa Lliga acompanyat d'un manifest electoral. La resposta que es donà fou simptomàtica:

*"No contestar l'ofici de la Lliga de Catalunya per estar prohibit pel reglament de l'Associació ocupar-se de política palpitant, i per tant de qüestions electorals"*⁵³

Ja hem vist que la política era vista com allò que desunia les entitats, eren els perillosos esculls on Lluís M. Vidal veuria que podien encallar les entitats excursionistes. És per això que, davant la situació del moment, l'ACEC presentarà una postura que preten-

⁴⁹- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 15 d'abril de 1889.

⁵⁰- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 25 de gener de 1890.

⁵¹- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 23 d'abril de 1890.

⁵²- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 3 de juny de 1890.

⁵³- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 5, 1887-1891. Sessió del 4 de febrer de 1891.

drà ser interclassista i abastar tots els estaments de la nostra societat. En paraules de Riera i Bertran,

*"(...) la Catalanista viu de la vida de totes las classes socials y en favor de totes estudia y s'afanya. Totas queben en ella, y en pró de totes deu dirigir y dirigirá sos esforços"*⁵⁴.

Els èxits obtinguts per la primera entitat excursionista es degueren precisament a aquesta estratègia que va adoptar l'afecció a l'estudi i l'amor a Catalunya com a pedres de toc al voltant de les quals giraven personalitats que abans havien estat desunides per tenir creences oposades. Segons Artur Masriera, això, a Espanya, abans no ho havia assolit cap idea política. En aquell moment (Masriera escriu el desembre de 1881), en el clos excursionista s'hi podien trobar experts i doctes mestres, entusiastes aficionats, industrials, poetes, científics i artistes, al costat d'opulents banquers, reverends il·lustres i de nobles de llinatge⁵⁵. Si més no, això era el que pretenia el nostre primer excursionisme: oblidar les diferències de classe -no podem passar per alt que això es feia a costa d'oblidar les classes populars- i treballar en profit de la Nació. Fins i tot, el 9 de desembre de 1881, Pere Company i Fagés va fer una conferència en el marc de la *Catalanista* sobre la importància que tenia per a Catalunya l'harmonia entre el capital i el treball⁵⁶. En definitiva, com havia dit Josep d'Argullol,

"¿No veyeu que l'afecció á l'història, l'amor al passat, lo desitj y l'afany d'alsar la costra d'ossos y sang de nostres avis, que forma'l sol de la pàtria, es senyalar un nou camí, es infundir en tot y per tot lo respecte, es assegurar ab nova argamassa los vells fonaments del mon social? ¿No veyeu que al estudiar y tractar ab estimació y cuidado l'antich temple, la vella costum, la tradició legendaria, l'històrica casa senyorial, y la llengua, es assegurar los principis eterns de religió, familia y propietat. -Y si aixó ho fa lo jovent del dia ¿no es lo jovent una esperansa? Y si ho es: ¿no mereix

⁵⁴- Riera i Bertran, Joaquim: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Barcelona, La Renaixensa, 1882.

⁵⁵- Masriera i Colomer, Artur: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Barcelona, La Renaixensa, 1882.

⁵⁶- Masriera i Colomer: "Memoria". op. cit.

*la protecció dels poderosos perquè sia prompte una realitat esplendent y profitosa?*⁵⁷

Aquests seran els pilars damunt dels quals es muntarà la superestructura ideològica excursionista de final del segle XIX, l'agenda oculta amb els interessos dels nostres primers trescamuntanyes. L'excursionisme, a diferència de l'alpinisme que havia arrelat en altres indrets del món, serà una realitat molt més pragmàtica que no es limitarà simplement a fer estudis sinó que, bevent en les deus de l'amor patri, tendirà directament a donar al poble la consciència del que és i, potser sobretot, del que haurà d'ésser, del que val i del que pot valer. L'excursionisme haurà optat per una tasca de desenvolupament social que molts autors qualificaran com a pedagògica o docent, una tasca que tindrà com a fonament una ciència que cada cop és més positiva i que pretén apartar-se de les ideologies i assentar la realitat com a punt de partida de les seves hipòtesis i deduccions. Tanmateix, l'excursionisme s'entendrà com un mitjà de propagació del coneixement que, se suposa, augmentarà la intel·ligència dels individus i que transcendirà a la vida social de cada poble.

Aquest darrer paràgraf exposa clarament les idees d'Antoni Aulèstia i Pijoan⁵⁸, el qual no dubtava a afirmar que en els segles anteriors al període estudiat hi havia hagut un preocupant desequilibri entre la vida al camp i la vida a la ciutat. El predomini rural s'havia anat perdent i s'havia anat retirant cap a les ciutats, de manera que a les muntanyes es trobava una cultura que anava desapareixent poc a poc, però que es revelava en una educació més delicada. Ahora,

"(...) aquí baix, en las planuras, al entorn de las vastas urbes, en las vilas nascudas al escalf de la moderna industria, domina un lamentable atrás en lo referent á la educació."

En aquest context,

"A restablir l'equilibri vindrà, en lo pervenir, l'excursionisme, verificant altra volta la compenetració de las corrents dels grans centres ab los dels mes apartats; fomentant, al mateix temps la repoblació de las comarcas avuy abandonadas; y, lo

⁵⁷- Josep D'Argullol: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1881*. Barcelona, la Renaixensa, 1881.

⁵⁸- Aulèstia i Pijoan, Antoni: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1884*. Barcelona, La Renaixensa, 1884. Pàgines 31-39.

*que es mes important, ajudant á crear la armonia de criteri y d'aspiració, quina falta és, de segur, la primera causa dels mals que avuy lamenta la nació espanyola."*⁵⁹

⁵⁹- Aulèstia i Pijoan: "Discurs". Op. cit.

LA HISTÒRIA I LA RECUPERACIÓ DEL PASSAT

Amb tot el que hem vist, podem adonar-nos com l'excursionisme de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques pretenia assentar les bases per a un determinat model de desenvolupament social, un desenvolupament basat en la negació de la política com a factor de canvi i en la posada en marxa d'un projecte que pretenia conservar la propietat, la família i la religió en la base de la societat reformada que es plantejava de bastir. Aquest era un projecte teòricament interclassista⁶⁰, al qual estaven cridats tots els catalans i tots els catalanistes, un projecte que, en algunes ocasions, va ser justificat a partir d'elements procedents d'una suposada llei natural que donava base científica a la seva existència. El seu marc geogràfic era la totalitat de Catalunya, tant rural com urbana.

L'any 1885, Antoni Aulèstia, en el seu discurs com a president de l'ACEC, defensarà clarament que l'excursionisme es proposa cooperar en la civilització del país a través del foment del patriotisme i fent ressorgir i posant de relleu les condicions de vida amb què comptava Catalunya. Per dur a terme aquests objectius, era indispensable girar la vista cap al passat, observar la història de la pàtria i prendre d'ella allò útil i eficaç que podia tenir per a l'esdevenidor. Aulèstia deia que "*(...) l'excursionisme i tota institució social, no pot prescindir de lo que fou encara que treballi pera lo que serà*".

En aquesta concepció del progrés social ens apareix clarament una relació directament proporcional entre coneixement del passat i avançament cap al futur; on l'home ha marxat més endavant ha estat allà on ha mirat més enrere, pensava

⁶⁰- Ja hem vist com Saurí ens ha desvelat els grups socials que en realitat formaven l'ACEC, més enllà del discurs dels seus socis.

Aulèstia, i amb ell tot l'excursionisme del XIX. És per aquesta raó que l'estudi de la història (i l'arqueologia o el folklore com a ciències molt lligades a aquesta) va dominar les institucions excursionistes i catalanistes. Fins i tot, alguns corrents artístics dins del Modernisme posterior es limitaran a imitar models del passat medieval català, sols variant en el tipus de materials que utilitzaran (no oblidem que arquitectes de renom com Gaudí, Domènech i Montaner o Puig i Cadafalch eren socis de les primeres entitats excursionistes). Fins i tot la ciència es veurà com a un tarannà molt impregnat d'elements històrics:

"Las ciencias propiamente ditas, s'apoyan en la experimentación y aqueixa no es més que la continuidad de fets através (sic) del temps confirmant la existencia d'un fenómeno ó aclaran una ley natural."

*"La ciencia, per lo tant, necessita també lo coneixement y averiguació dels fets històrics que li sian referents; y lo que dihem d'ella, com á estudi superior, pot dirse de sa aplicació práctica. Procediments oblidats, industrias desaparegudas d'un territori determinat en lo qual tenian vida, condiciones de la naturalesa del terrer y sas modificaciones successivas, tot deu tenirse en compte pera adquirir més y més un caudal d'esperiments y de datos sense'l qual l'avansament de la ciencia es imposible."*⁶¹

En aquesta tasca podia treballar-hi l'excursionisme a causa de tres de les seves condicions que són la universalitat del seu objecte, el sistema pràctic que el fa anar a estudiar les coses al mateix lloc on aquestes són i el caràcter propagandista de les troballes que fa. A aquestes condicions les acompanyen tres sistemes de treball que són inventariar i classificar el major nombre possible de fets, propagar el seu estudi popularitzant-los i defensar l'existència dels monuments històrics. Aquestes són les condicions i els sistemes de treball que l'excursionisme podia lluir per a cooperar al progrés general del país, per influir en la cultura i en l'esdevenidor de la nostra nació. De manera que les generacions passades trucaven la porta del present amb el seu dret a intervenir-hi com a tarja de presentació. Es tractava de la compenetració de les idees velles amb les noves, com en deia

⁶¹- Aulèstia i Pijoan, Antoni: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1885*. Barcelona, La Renaixença, 1885. Pàgines 29-40.

Aulèstia. En un món on el demà seria diferent de l'avui, el passat adquiria una dosi important de valor. Si el món es movia, calia mirar enrere per saber on anar.

En aquest context s'entén que les diferents juntes directives de l'ACEC es plantejessin constantment la gestió prop de les autoritats per tal de millorar i conservar determinats monuments, la difusió dels coneixements útils a les classes populars, l'embelliment de les joies artístiques, etc. Així, l'any 1881 es va editar un *Full d'instrucció arqueològica* (obra del comte de Bell-lloch i de Joaquim Olivó) que pretenia ser un element molt intel·ligible on es podien veure mostres exemplars de monuments o d'altres objectes artístics de totes classes i èpoques i que es va distribuir als alcaldes, parròquies rurals, societats d'instrucció, comissions d'obres, fondes i estacions de ferrocarril, a tot arreu on hi havia alguna joia arquitectònica que calgués conservar⁶². El seu objectiu era salvar els monuments que en aquells moments patien desperfectes o es destruïen per causa, segons els nostres excursionistes, de la ignorància⁶³.

Seguint amb l'intent de vulgaritzar coneixements històrics, durant l'any 1882 l'ACEC va editar uns quadres sinòptics d'instrucció històrica (encarregat a Aulèstia i a Soler) i d'instrucció geogràfica. Aquest darrer era obra de Josep Ricart i Giralt i anava dedicat a Eusebi Güell, qui en pagà les despeses d'edició, tot i que aquestes li foren reintegrades totalment l'any 1887.

A tall d'exemple de com el passat venia en ajut del present per tal de bastir un futur millor, tan sols vull fer referència a una conferència que es va fer a la seu de la *Catalanista* el 18 d'abril de 1886 per part del soci de l'ACEC Lluís G. Ferrer titulada "Ressenya històrica del treball industrial a Catalunya"⁶⁴. I és que, en tot aquest entrellat, el progrés, el progrés de les forces econòmiques, serà una constant en l'actuació dels excursionistes. No són pas estranyes les sortides fetes a establiments comercials o industrials, com tampoc no ho són les referències a petits tallers encara artesanals dels quals s'esmenten les obres notables que s'han acabat i que en surten cap al seu destí definitiu. Fins i tot, el 16 de març de 1879 s'havia visitat la fàbrica de pintats d'Ignasi Servat, on els excursionistes pogueren contemplar alguns dels avenços més importants adoptats per la indústria catalana, amb

⁶²- Masriera i Colomer, Artur: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Barcelona. Imp. la Renaixensa, 1882.

⁶³- Iglésies detalla amb minuciositat totes les campanyes excursionistes per salvar els diferents monuments catalans, us hi remeto si hi esteu interessats (*Enciclopèdia de l'excursionisme*: Op. cit.).

⁶⁴- Vegeu *L'excursionista*, núm. 89. 31 de març de 1886.

motiu dels quals es feren entusiastes vots per a la prosperitat i progrés industrials de Catalunya⁶⁵.

Encara que altres institucions excursionistes, sense anar més lluny la *Catalana*, fessin més patent aquest vincle amb el món industrial -liligam aquest que veiem manifestat en les visites a establiments industrials o comercials- la *Catalanista* també va ser una entitat molt vinculada al món industrial català, el qual defensava a través de l'apol·logia del proteccionisme. Així és que quan el 1881 el Foment del Treball Nacional inicià la seva campanya en favor de la indústria nacional -protestant alhora per la política lliurecanvista que s'estava duent a terme des del govern central-, l'ACEC prendrà en ella una carta d'importància. Així, la *Catalanista* va ser convidada oficialment a assistir a l'acte que el Foment havia organitzat al Teatre Principal. Aquesta entitat va acceptar la invitació i hi va enviar una comissió composta per la persona que en aquells dies n'era el president -Josep d'Argullol, de qui parlarem tot seguit-, per Francesc Manel Pau i per Artur Masriera i Colomer. En el mateix sentit, en les manifestacions consemblants de Manresa, Olot i Girona també hi va ser convidada la nostra institució i sempre la Junta Directiva acordà per unanimitat adherir-s'hi i enviar-hi algun delegat que la representés⁶⁶. Així, Jaume Monràs, Oleguer Miró i Salvador Balaguer, com a delegats de l'entitat, varen assistir a la manifestació proteccionista celebrada a Manresa i, de la seva part, Enric C. Girbal i Joaquim Botet i Sisó ho feren a la que tingué lloc a Girona.

Així mateix, en la manifestació que el Foment de la Producció Espanyola havia organitzat per al 26 de juny de 1881 i en els mitings proteccionistes que s'havien previst, també l'ACEC hi va ser representada. Segons diu el mateix Masriera en l'obra citada anteriorment, molts oradors dels que prengueren la paraula eren persones que la *Catalanista* s'honorava de tenir-los com a socis. Al Teatre Espanyol, de nou, Josep d'Argullol pronuncià un altre discurs; al Bon Retiro ho feren Almirall i Vidal i Valenciano; i en el miting que tingué lloc en el Cercle Eqüestre Josep Fiter hi féu de secretari per vist que era el secretari del mateix Foment⁶⁷. En la Junta Directiva del 27 de juny de 1881, Josep d'Argullol rebé un vot de gràcies per "*lo lluiment i bon acord en la gran manifestació proteccionista celebrada en aquesta ciutat lo 26 del corrent*"⁶⁸.

⁶⁵- "Excursió á Sant Martí de Provensals. Efectuada en lo día 16 de mars de 1879". *L'excursionista*, núm. 5. 31 de març de 1879. Pàgines 37-38.

⁶⁶- Vegeu Masriera i Colomer, Artur: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Op. cit.

⁶⁷- *Gran manifestación proteccionista celebrada el día 26 de junio de 1881 en el Círculo Ecuestre y en los teatros de Novedades, Español, Buen Retiro y Tivoli* Barcelona, Impremta de Salvador Manero, 1881.

⁶⁸- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 27 de juny de 1881.

Igualment va rebre el vot de gràcies del Foment en la sessió del 6 de juliol. Posteriorment, en junta del 30 de novembre, s'acordà fer arribar la més absoluta adhesió a la petició de recolzament feta pel Foment del Treball Nacional demanant, en una exposició a les Corts, que no s'apliqués la base cinquena de l'Aranzel de 1869, el qual es considerava que deixava sense protecció el treball i la indústria nacionals⁶⁹.

Tampoc no hem d'oblidar que l'any 1882 la Junta Directiva de l'ACEC va rebre una comunicació de la comissió que duia els tràmits per tal de bastir un monument en memòria de l'eminent proteccionista Joan Güell i Ferrer. Segons diu Masriera⁷⁰, la *Catalanista* acordà adherir-s'hi amb entusiasme i, al temps, contribuir en aquella causa amb una quantitat que qualifica de proporcionada als escassíssims mitjans amb què comptava l'associació⁷¹. En el mateix sentit de defensa dels interessos proteccionistes es poden situar diverses referències que apareixen en les actes de la Junta Directiva de les sessions de final de 1883 i principi de 1884, per tal d'oposar-se al tractat comercial amb Anglaterra. Aquest tema es perllonga fins l'any 1886, quan les referències són fetes a oficis del Centre Català, assistint el president de l'entitat a les reunions convocades, però a títol individual i sense poder prendre acords vinculants per a la *Catalanista*⁷².

Les idees proteccionistes, de gran influència en la constitució del primer catalanisme, varen ser objecte d'una clara defensa, com hem vist, per part dels primers excursionistes catalans. El mateix Ubach i Vinyeta, en el seu discurs com a president de l'ACEC de l'any 1889, tornarà a insistir sobre els avantatges d'aquest tipus de política econòmica. Però potser ningú com Josep d'Argullol il·lustra aquesta vinculació.

Josep d'Argullol i Serra, abans de ser president de l'ACEC, havia estat membre de l'Ateneu Barcelonès, la institució burgesa per excel·lència de la ciutat de Barcelona. D'aquesta entitat va ser membre de la junta directiva durant els anys 1876-1878, concretament, el 1876 hi feia de secretari general. Posteriorment, de 1878 a 1879 va ser vice-president de la seva secció de Ciències Morals i Polítiques; el darrer any va llegir-hi una biografia del fabricant i economista, gran defensor del proteccionisme, Joan Güell i Ferrer. Quan més endavant el consistori barceloní decideixi

⁶⁹- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 30 de novembre de 1881.

⁷⁰- Masriera: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1882*. Op. cit.

⁷¹- A través de l'acta de la sessió de la Junta Directiva podem saber que s'acordà aportar-hi 25 pessetes (Actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió de l'11 de juny de 1881).

⁷²- Actes de la Junta Directiva, vol. 4, 1882-1887. Sessions del 31 de maig i del 9 de juliol de 1886.

col·locar en la seva galeria de catalans il·lustres el retrat de Güell, Josep d'Argullol serà l'encarregat de llegir-ne la seva biografia al saló de Cent de l'Ajuntament. Tanmateix podríem recordar aquí molts altres aspectes de la seva biografia, però tan sols m'interessa remarcar-ne com aquest home va ser assessor del Foment i, des de 1880, president de la *Catalanista*. El 13 d'abril de 1881 se l'envià urgentment com a delegat de l'ACEC a la reunió que el Foment de la Producció Espanyola havia convocat per organitzar una manifestació proteccionista; per aquest motiu va abandonar immediatament la sessió de Junta pel fet de coincidir ambdues convocatòries⁷³.

Els vincles entre els nostres primers excursionistes i la classe burgesa barcelonina són evidents durant els seus primers anys de vida. Pensem, sense voler anar més lluny, que després de l'escissió de l'ACEC, la *Catalana* tindrà la seva seu al mateix local que el Foment de la Producció Espanyola. També la *Catalanista*, abans de traslladar-se al carrer Paradís, responent l'ofertament del Foment, utilitzarà aquell mateix local per a alguns dels seus actes públics (la vetllada literària del 9 d'octubre de 1877, per exemple) i posteriorment, fins al 1885 que se n'anirà al carrer Paradís, passarà a ocupar la sala de l'Institut del Foment del Treball Nacional. Tanmateix, l'acta de la sessió pública inaugural de l'any 1880 va tenir lloc al local del Cercle de la Unió Mercantil⁷⁴.

Però els vincles amb el Foment del Treball Nacional no acaben aquí perquè aquest institut, segons informa Pelegrí Casades⁷⁵, enviava invitacions de tots els seus actes solemnes a la *Catalanista*, alhora que entregava tots els treballs que publicava a la nostra entitat excursionista. A voltes, també demanava la seva "modesta cooperació", segons diu Casades.

Aquest vincle que tenia establert el nostre primer excursionisme amb la burgesia barcelonina queda molt ben reflectit en la figura d'Eusebi Güell i Bacigalupi, el comte Güell, descendent directe de Joan Güell i un home, també, marcadament proteccionista. Aquest va entrar com a soci de l'ACEC el mes de febrer de 1880⁷⁶ i va adquirir l'estatus de soci protector de l'entitat. Si repassem el reglament de la mateixa ens adonarem que els socis protectors són aquells qui,

⁷³- Actes Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 13 d'abril de 1881.

⁷⁴- Vegeu *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1880.

⁷⁵- Casades i Gramatxes, Pelegrí: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1883*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1883.

⁷⁶- vegeu *L'excursionista*, núm. 16. 29 de febrer de 1880. Pàgina 385.

*"(...) per llur coneguda il·lustració ó distingida posició oficial, puga l'Associació esperar algun servey de notoria importancia moral ó material y que contribuescan al sosteniment de la mateixa ab la quota que cada hù d'ells tinga a bé imposarse, mentre no sia inferior á deu pessetas mensuals"*⁷⁷

Socis protectors honoraris nats ho eren les primeres autoritats civil, militar i eclesiàstica residents a Barcelona, així com la Diputació Provincial i l'Ajuntament d'aquesta ciutat. Aquests càrrecs ho eren a proposta de la mateixa entitat; en canvi, per iniciativa d'ells mateixos ho foren posteriorment Anna Labrós (vídua de Boada, que ja era soci protector abans de morir) i Eusebi Güell, entre altres que ho foren més tard. Val a dir que aquest era el tipus de socis que reclamava en el seu discurs inaugural de l'any 1881 Josep d'Argullol, un tipus de soci que ja veiem d'on procedia i que se'l volia integrar en una institució excursionista que li havia d'oferir els principis, eterns segons d'Argullol, de religió, pàtria i propietat. D'Argullol pensava que protegint l'ACEC, aquest tipus de socis assegurarien les seves coses, els seus interessos de classe, com hem vist fa un moment. D'aquest tipus de soci n'havia dit que,

*"(...) sent los qui més tenen per perdre, son també'ls qui més aviat ho veuen tot de color negre; los qui fàcilment creuen que'l mon está perdut, y son los que més poden aumentar las forsas de la Catalanista y ajudarla, que trevalla per salvarlo."*⁷⁸

L'entrada del Comte Güell representa, a nivell simbòlic, la protecció burgesa a l'excursionisme encara no madur del tot, una protecció que es va manifestar en l'avançament de 500 pessetes que Eusebi Güell va fer a l'ACEC per tal de poder publicar el *Full d'instrucció geogràfica*⁷⁹. Eusebi Güell morí l'any 1918 i en fer-ho el CEC féu onejar la seva bandera a mig pal, al temps que es féu constar en acta el condol d'aquesta entitat per la pèrdua, alhora que això fou comunicat a la seva esposa i als seus fills⁸⁰. Posteriorment entrà a formar part de la *Catalanista* Àngel

⁷⁷- *Reglament de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas fundada en 26 de novembre de 1876*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1879. Pàgines 7 i 8.

⁷⁸- d'Argullol, Josep: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1881*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1881. Pàgina 39.

⁷⁹- De Boter, Francesc: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1887*. Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1887. Pàgines 5-17.

⁸⁰- *BCEC*, núm. 281-282. Juny-juliol de 1918. Pàgina 152.

Guimerà⁸¹ que havia estat elegit president de l'Ateneu Barcelonès, peça clau de la catalanització d'aquesta entitat burgesa per excel·lència⁸².

Hem vist, doncs, com existeix un important vincle entre la burgesia barcelonina i els primers excursionistes, vincle que es veu tant en la protecció que alguns burgesos varen oferir a l'ACEC com en l'ajut que els excursionistes varen oferir a entitats clarament burgeses que defensaven polítiques marcadament de classe. Aquest era l'apoliticisme que practicaven els seus primers socis.

Possiblement sigui aquest vincle entre el nostre excursionisme i la burgesia allò que ens permeti explicar la postura que prenién els consocis de la *Catalanista* envers la construcció de carreteres i vies de ferrocarril. És cert que, per a l'excursionisme, disposar d'una moderna xarxa de transports que permetés els seus desplaçaments arreu del país havia de ser un objectiu desitjable, més si el seu plantejament es basava en la idea de fer conèixer el nostre terra i allò que contenia als seus propis habitants o als estrangers que per ell s'interessaven. Sigui per una raó o per l'altra, per interessos purament excursionistes o més aviat induïts per la classe burgesa que sostenia l'ACEC, el cas és que el primer excursionisme català es farà un important ressò de la construcció de línies fèrries i de carreteres arreu de Catalunya. A tall d'exemple he de dir que *L'excursionista*⁸³ número 64 contenia una llista de noves carreteres que s'havien fet recentment a la província i que es publicaven sota el pretext de donar a conèixer als socis totes les notícies que poguessin ser útils i interessants per als excursionistes. Paral·lelament, el tema de l'expansió de la xarxa de ferrocarril encara va ser més tractat per aquest butlletí. Així s'hi troben referències sobre el projecte de construcció d'una línia transversal al Principat que aniria del port de Tarragona al de Roses, passant per Valls, Igualada, Manresa, Vic, Banyoles i Figueres⁸⁴. Igualment es pot llegir un article sobre la inauguració de la línia de Vilanova⁸⁵ o sobre la línia Manresa-Olvan⁸⁶.

⁸¹- Vegeu *L'excursionista*, núm 111. Barcelona, 31 de gener de 1888.

⁸²- Diu Joan Maragall parlant de la catalanització de l'Ateneu "*La primera trinxera que embestírem fou l'Ateneu; la bandera nostra, la llengua catalana: qui millor que l'Angel Guimerà per dur-la ben alta? Heus aquí doncs que l'alçarem damunt nostre, portant ell en ses mans el Discurs sobre la Llengua Catalana, el primer discurs presidencial fet en català en el Centre més representatiu de la nostra cultura (...)*". Era el 30 de novembre de 1895, quan des de 1876 l'excursionisme català havia utilitzat el català com a llengua oficial de les seves activitats i tan l'ACEC com la *Catalana*, com el seu continuador, el CEC, declaraven idioma oficial de cadascuna de les entitats el català. (El text el cita Albesa en "La llengua catalana en l'àmbit excursionista". Op. cit.)

⁸³- *L'excursionista* era el butlletí periòdic de l'ACEC.

⁸⁴- *L'excursionista*, núm. 43. 31 de maig de 1882. Pàgines 59-60.

⁸⁵- Vegeu "Inauguració oficial del ferro-carril a Vilanova". *L'excursionista*, 38. 31 de desembre de 1881. Pàgines 741-742.

⁸⁶- Vegeu *L'excursionista*, núm 84. Setembre de 1885. Pàgina 448.

Quant al tema del ferrocarril, per una banda s'insisteix en que aquest servirà per al foment dels interessos materials (i fins i tot morals) de les comarques que visita, (en el cas de Berga, de l'alta Catalunya, segons els excursionistes del moment) i de l'altra se'l presenta com un element important per a l'excursionisme, car obre a la investigació extenses comarques que fins llavors havien estat poc visitades. En el cas concret del ferrocarril fins a Olvan, s'ha de dir que aquesta nova línia va ser molt utilitzada per part de l'excursionisme posterior.

Però aturem-nos un moment en la línia de Vilanova, aquella que havia aconseguit foradar els espadats del Garraf, convertint aquest indret en, no ja una frontera, sinó un lloc de comunicació amb les comarques del sud de Catalunya. Aquesta línia va ser inaugurada oficialment el 29 de desembre de 1881 i en l'acte oficial la presència de socis de l'ACEC va ser important i de qualitat. Com a representat del president de la *Catalanista* hi havia Carles Garcia Vilamala i, convidat especialment per l'empresa, Antoni Massó, per cert ambdós molt vinculats a la secció topogràfico-pintoresca. Endemés, hi havia tres socis de l'ACEC convidats per l'empresa pel fet d'estar-hi vinculats. Aquests eren Francesc Gumà, iniciador i director-gerent del ferrocarril, Agustí Pujol, secretari general de l'empresa, i Cels Xauradó, director general de les obres. Finalment hi havia altres socis que varen agafar el primer tren i un soci delegat a Vilanova que es va afegir a la comitiva en la seva ciutat.

D'altra banda, convé remarcar com les institucions excursionistes feren gestions, tal com havien fet molts clubs alpins estrangers, per tal d'assolir descomptes en els preus dels bitllets dels seus socis sempre que aquests es desplaressin per motius d'una excursió oficial. Aquestes rebaixes depenien del tracte que s'establís amb cada companyia i alguna vegada consistien en pagar el bitllet d'una classe inferior al seient que es podia ocupar en el seu trajecte.

Tot aquest ambient farà que el mateix Cèsar August Torras manifesti que les carreteres i els ferrocarrils no despoetitzen les muntanyes⁸⁷. I és que si es volia fomentar les excursions i aficionar-hi la massa general del país, calia potenciar els mitjans per efectuar-les. En cas contrari, l'excursionisme es veuria reclòs en una pràctica només duta a terme per aquells que ja eren excursionistes, aquells a qui, segons Torras, no deturaven els obstacles. Aquest autor, endemés, insisteix de nou en què el

⁸⁷- Torras, C. A.: "Excursió á San Miquel del Fay desde la Garriga" en *Memories ACEC*. Vol. VIII, 1884. Barcelona, Tipografia Jaume Jepús, 1888. Pàgines 1-15.

coneixement de les belleses que conté la nostra terra servirà per al respecte i, per tant, per a la seva salvaguarda. Llavors, només els perversos o els inconscients es dedicaran a enrunar-les.

LES CIÈNCIES NATURALS DINS L'EXCURSIONISME CATALÀ

Passem ara a tractar alguns àmbits que foren estudiats pels primers socis de l'ACEC, concretament aquells que fan referència a aspectes del que coneixem com a ciències naturals. Comencem per l'estudi i aplicació pràctica de la meteorologia. Tot i l'estat força rudimentari en què es trobava en aquells anys aquesta ciència a casa nostra, no hem d'oblidar que algunes iniciatives a nivell individual s'havien dut a terme. En canvi, a nivell institucional, la primera mostra que en tenim aparegué l'any 1881, moment en el qual comença aquesta preocupació tant en l'Associació d'Excursions Catalana, com en la *Catalanista*. Els aspectes que fan referència a la *Catalana* els veurem en el proper capítol; ara tan sols ens detindrem en la realitat que envoltava aquesta pràctica en el si de l'ACEC.

La dècada dels anys 80 va ser quan la *Catalanista* va iniciar l'estudi de la meteorologia, tot creant una comissió per estudiar i executar tot allò que fes referència a les observacions meteorològiques proporcionades pels centres oficials i particulars (formada per Torrents, Ricart i Giralt, Santaló i un altre soci il·legible). La seva primera feina va ser trametre un ofici a l'Ajuntament perquè establís un observatori meteorològic al parc de la Ciutadella⁸⁸. Però en aquest sentit, el projecte emprès amb més ànsia va ser un que finalment va acabar abocat al fracàs, tot i ser reemprès posteriorment, ja en el segle XX, en unes altres condicions i assolir reeixir. Durant aquells anys es van dur a la pràctica les primeres gestions i obres per tal de construir un refugi-observatori al cim del Turó de l'Home, dalt del Montseny.

⁸⁸- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 6 d'abril de 1881.

L'objectiu d'aquesta fita era doble. D'una banda es pretenia muntar un observatori meteorològic que permetés fixar de manera exacta les condicions climàtiques de Catalunya, observant, sobretot, la influència dels elements naturals sobre l'agricultura. De passada, aquest observatori permetria un lloc des d'on els científics i els aficionats podrien, a través de l'ajut del material adequat, realitzar estudis de l'atmosfera i del firmament. En segon lloc, aquest edifici seria també un refugi muntanyenc on els excursionistes es podrien refugiar, incrementant així l'interès per la visita d'aquelles muntanyes i per la fruïció de les belleses i emocions que d'ella es podien obtenir⁸⁹. En un altre lloc hauríem de veure a fons la visió utilitarista que presidia aquest tipus de pràctiques i la construcció de refugis dalt de les muntanyes.

S'ha de dir, però, que la història d'aquest observatori, tot i l'energia que en la seva construcció hi esmerçà en vida el mateix Artur Osona o altres socis de renom de l'ACEC, va acabar en un fracàs immens. En morir, Osona deixà la seva biblioteca al CEC i, el que és més important, la propietat de les seves guies, de manera que el producte de la seva gestió es destinés a la construcció d'aquell refugi a l'estil dels que el CAF establí en els cims més cèlebres de França, el qual havia de dur el seu nom. Aquest no va acabar de ser mai una realitat⁹⁰, però amb tot, algunes de les obres fetes en vida d'Osona varen servir posteriorment per al Servei Meteorològic de Catalunya, dirigit per Eduard Fontseré, que l'any 1933 va acabar edificant-li.

Parlant del tema de la meteorologia dins de l'ACEC, ens convé retenir com els propietaris de la impremta, i alhora de la revista, *La Renaixensa*, que eren socis de la *Catalanista*, van contribuir a les tasques del refugi-observatori del Turó de l'Home imprimint gratuïtament els talonaris, circulars i altres treballs que calien a l'efecte d'aquest objectiu⁹¹. Tot i aquest ajut, el projecte va acabar fracassant. En aquest sentit, ja que parlem d'aquesta publicació, vull fer constar que l'any 1881 *La Renaixensa* oferí les seves pàgines a l'ACEC per publicar tot allò que fes referència als interessos públics en general i de Catalunya en particular⁹². Un any més tard, la Junta de l'ACEC acordà passar una circular als socis recomanant-los la subscripció al diari esmentat "*en justa*

⁸⁹- Vegeu *L'excursionista*, núm. 28. 28 de febrer de 1881. Pàgines 569-570.

⁹⁰- A aquest fracàs hi podrien contribuir certes negatives d'entitats econòmiques a aportar fons al projecte, com per exemple la companyia del ferrocarril de França o la de ferrocarrils i mines de Sant Joan de les Abadesses, com es veu en les actes de les juntes del 13 i del 20 d'abril de 1881 (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882).

⁹¹- Vegeu *L'excursionista*, núm. 29. 31 de març de 1881. Pàgina 585.

⁹²- Llibre d'Actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 4 de gener de 1881.

*correspondència a l'interès que mostra pels fins de la Catalanista i atès que no està afiliat a cap partit militant*⁹³.

Un altre aspecte que es desenvolupa durant aquesta dècada serà l'estudi de la higiene i, lligat a ell, el de la gimnàstica. De qualsevol manera, aquest vessant de l'excursionisme l'hem de considerar molt minoritari, especialment dins de la *Catalanista*. Ho veurem més endavant, però aquest tipus de preocupacions caracteritzaran més altres institucions i, fonamentalment, una altra època de la història del nostre excursionisme. La higiene i la gimnàstica, en la història de l'excursionisme, es vinculen a les pràctiques esportives i a l'apropament al moviment obrer. Per això, perquè l'ACEC no destaca ni per una ni per l'altra, aquesta part del nostre excursionisme va florir poc en la brancada de la *Catalanista*.

Junt a altres, el tema de la higiene va ser emprès per l'ACEC a partir de 1880, com veurem més endavant⁹⁴. En referència al tema, el 19 de març de 1880, Ignaci Melé i Ferrer va fer una conferència sobre "condicions higièniques de les habitacions". Aquest soci de l'ACEC es va dedicar a parlar dels estatges subterranis, fent veure els seus inconvenients, car la manca de llum i l'enrarament de l'aire predisposen els seus habitants a algunes malalties. També va parlar d'aigües i matèries fecals, de la ventilació, de la il·luminació artificial, etc, però únicament va tractar el tema des d'un aspecte molt físic i, a diferència del que vindrà posteriorment, sense fer referència a possibles trastorns psíquics o de conducta derivats de les característiques d'aquests hàbitats⁹⁵. També en aquesta matèria sabem que Salvador Armet oferí l'any 1882 el seu laboratori químic a l'associació⁹⁶. No hi ha constància que fos utilitzat posteriorment.

Més tard, el primer de maig de 1885, el mateix Ignaci Melé va fer una altra conferència sobre "higiene de l'excursionista"⁹⁷, plena de consells i observacions per als practicants d'aquesta activitat.

El mateix autor, durant els mesos de gener, febrer i març de l'any 1888, va fer tres conferències sobre temes relacionats amb la gimnàstica i alguns aspectes d'allò que avui anomenem atletisme. Segons ell, la gimnàstica era un dels rams més importants de la

⁹³- Actes de la Junta Directiva, vol. 4, 1882-1887. Sessió de l'1 de març de 1882.

⁹⁴- Vegeu l'acta de la sessió del 2 de juny de 1880 (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 2, 1877-79).

⁹⁵- Vegeu "Conferencia sobre Higiene de las habitaciones". *L'excursionista*, núm. 22. 31 d'agost de 1880. Pàgines 485-487.

⁹⁶- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 4, 1882-1887. Sessió del 19 d'abril de 1882.

⁹⁷- De Boter, Francesc: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1886*. Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1886. Pàgines 5-14.

ciència⁹⁸. Amb tot, però, cal recordar que l'ACEC mai no es va preocupar massa per aquests temes.

Continuant amb els aspectes que fan referència a les ciències naturals, hauré d'esmentar com Lluís Domènech i Montaner, aleshores professor de l'Escola d'Arquitectura, va fer, entre el 5 i el 30 de desembre de 1884, un total de set conferències agrupades sota el tema "nocions de geologia"⁹⁹. A través d'elles es pretenia donar petites nocions per tal que els excursionistes obtinguessin uns coneixements generals de les roques i dels terrenys que es trobaven en les seves excursions. Segons aquest autor, els viatges s'havien de fer a peu i era recomanable l'ús de la brúixola i del baròmetre, i del dibuix o la fotografia per indicar la configuració de les serralades.

Un altre aspecte que m'interessa remarcar és com l'ACEC es va preocupar pel tema dels boscos de Catalunya, especialment per la seva desaparició fruit d'un conjunt de tales mal enteses. Així, el 1882, es va nomenar una comissió formada per tres socis de l'entitat (Tobella, Gispert i Llopis) per estudiar els medis per fer possible la tala de boscos i evitar els prejudicis que això reportava a l'agricultura. Aquests socis varen redactar una circular que es va enviar als ajuntaments, centres agrícoles, socis delegats, etc. i es va fer una exposició a la Diputació per tal d'assolir

*"(...) la complerta extirpació d'un lamentable abús,
que ha de acabar cegant moltes fonts de riquesa,
sacrificadas per un insignificant interès de moment."*

100

Sobre això vull recordar com aquests primers excursionistes ja tenien clara la consciència que la desforestació de la nostra terra duia aparellada una desertització progressiva del sòl, fet que feia disminuir la humitat de l'entorn i que estava en la base de les grans inundacions d'algunes ciutats, com per exemple Girona o la mateixa Barcelona.

En el mateix sentit, l'any 1884 es creà dins de la *Catalanista* una comissió que, junt a una altra procedent de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), es dedicà a estudiar la conservació i repoblació dels nostres boscos. Els fets varen començar quan la junta directiva de l'ACEC dirigí una comunicació a l'IACSI cridant

⁹⁸- Vegeu Pons i Masaveu: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1889*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1889. Pàgines 5-29. També els volums de *L'excursionista* corresponents a les dades esmentades.

⁹⁹- *L'excursionista*, núm. 73. 30 de novembre de 1884.

¹⁰⁰- Casades i Gramatxes, Pelegrí: "Memòria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1883*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1883.

la seva atenció sobre la destrucció de les arbredes, especialment dels boscos de la nostra regió i proposant-li la manera per estudiar com crear una lliga que s'oposés a aquest costum i assolir les disposicions legals adients. Quan aquesta es constituí, hi delegà el comte de Bell-lloch, per ser propietari forestal, i Josep d'Argullol com a jurisconsult. Per part de l'Institut hi havia Hilari Ruiz Amado i Rafel Puig i Valls, aquest darrer molt vinculat posteriorment a les festes de l'arbre a nivell estatal. El primer treball que Ruiz proposà projectar era la repoblació de la muntanya del Tibidabo, car així es densificava l'arborat i s'evitaven les avingudes d'alguns torrents que travessaven el pla de Barcelona, la desviació dels quals era una obra molt costosa¹⁰¹.

Resumint, cal dir que l'interès per les matèries de les anomenades ciències naturals apareix en un segon moment dins de l'ACEC, la qual havia nascut com una entitat de caire historicista. No serà fins el mes de juny de 1880 que la *Catalanista* no es plantejarà acurar definitivament aquest tema. Així, en el llibre d'actes es pot llegir:

*"S'acordà per últim convocar a tots aquells socis que o bé per sa professió o per particular inclinació a indicats estudis, tinguin especials coneixements en alguns dels molts rams de la ciències físico-matemàtiques, naturals o físico-químiques a una reunió que (...) tindrà lloc en nostre propi local, a fi de discutir els medis d'organitzar millor dintre nostra Associació l'estudi de tant importants ciències en lo que es relaciona amb l'objecte de la nostra societat"*¹⁰².

Segons es pot llegir en aquesta acta, aquest tipus d'estudi estava per fer encara en la nostra pàtria. Per tal de tirar-lo endavant els socis interessats es reuniren el 14 de juny de 1880. Coincidint amb aquestes dades, pel febrer de 1881 la junta directiva de l'ACEC va acordar la formació de diverses col·leccions científiques d'espècies i exemplars procedents de les terres catalanes, una de les primeres de les quals seria la d'insectes i coleòpters, formada per donatius de col·leccions que s'entregaven a la *Catalanista* i d'exemplars recollits en excursions posteriors que es destinarien a aquesta finalitat¹⁰³. Aquests fets s'emmarquen en un context més general que quedà molt ben reflectit en l'acta de la sessió de Junta del 9 de febrer d'aquell any. En

¹⁰¹- vegeu *L'excursionista*, núm. 64, 65, 66 i 67. Volum corresponent a l'any 1884.

¹⁰²- Llibre d'Actes ACEC, vol. 2, 1877-79. Sessió del 2 de juny de 1880.

¹⁰³- *L'excursionista*, núm. 28. 28 de febrer de 1881. Pàgina 583.

aquella data s'acordà autoritzar un soci, el nom del qual no es llegeix, per tal de dirigir-se als membres de l'associació, als delegats i altres persones indicades incitant-los a fer treballs sobre fauna i flora de Catalunya, donant dels mateixos oportú coneixement a l'associació i remetent els exemplars que els fos possible per començar el museu¹⁰⁴.

¹⁰⁴- Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-1882. Sessió del 9 de febrer de 1881.

LES PRÀCTIQUES CONTEMPLATIVES

I ESPORTIVES

Seria ara el moment de començar a enfilars l'agulla de com, dins de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, hi va néixer una tendència que apuntava cap a la conquesta de l'alta muntanya. Fins al moment hem vist com el nostre excursionisme clàssic, si més no en els seus primers dies i excepte alguns aspectes com pot ser la meteorologia, es definirà com una entitat de recerca històrica, si prenem per història un camp suficientment ampli com per ficar en el seu interior l'arqueologia, el folklore i altres disciplines que estudiaven el passat a través del present. Amb això no vull negar les idees defensades per Senent-Josa, referents al renaixement de la ciència catalana lligada al fet excursionista, les quals seran tractades més endavant, simplement m'agradaria que quedés clara la gran importància que va tenir la història en aquest procés de presa de consciència nacional; convé que no oblidem com els excursionistes sempre maldaven pel progrés, però sempre el comparaven amb el passat per extreure'n allò que els fos d'utilitat. El passat guiarà moltes de les seves actuacions i no em sembla agosarat dir que moltes de les activitats que es duïen a terme tenien un cert regust de recerca en els temps passats, gairebé sempre considerats com millors. Sense anar més lluny, el folklore no és altra cosa que l'estudi d'allò que d'un temps immemorial ha quedat conservat entre la vida que corre en el present. Cèsar A. Torras va encertar clarament quan va dir, just quan l'ACEC ja tenia deu anys, que calia recollir els costums, les llegendes i tradicions, perquè

*"las tradiciones son los monumentos del esperit"
"la historia no s'estudia tant sols en los pergamins,
per aixó la historia s'estudia en las vellas pedras, y
per aixó mes que en los llibres se comprén á las
generacions passadas en los distints estils que nos
legaren."*¹⁰⁵

El veritable sentit de l'estudi del folklore per a aquests primers excursionistes el podem veure clarament en els fets que reflecteix l'acta de la sessió de junta del dia 6 de desembre de 1877. En ella Valls i Vicens llegí un treball referent a la conservació dels costums tradicionals catalans i a la seva implantació en aquells llocs on s'haguessin oblidat o fossin desconeguts. El Sr. Bordas va dir, a més, que en les excursions calia que alguns membres es dediquessin a *"esbrinar las bonas costums que es conserven en lo poble i que es coleccionessin aquestes"*, fets que creia que responien als propòsits de l'ACEC. Fiter digué que això ja es feia en aquells dies¹⁰⁶, però Bordas insistí en incrementar la feina en aquest sentit i que calia conservar-les per tal de contribuir a la regeneració de Catalunya. Canal indicà que calia incitar els rectors i batlles per la bona conservació dels costums. Fiter digué que la junta ja se'n cuidaria, però que li semblava millor la propaganda a través del butlletí que tenien projectat¹⁰⁷.

L'excursionisme que practicaven els nostres primers homes era un excursionisme marcadament historicista, era un moviment que volia regenerar el país a través de l'estudi del passat o, com a mínim, partint d'ell. D'aquesta manera, per boca de Torras podem expressar un sentiment de tot un important grup d'excursionistes que veien en les ermites i esglésies bizantines el poble de la reconquesta, en les catedrals gòtiques, l'estat florent, la nació preponderant, en les runes d'un castell, *"(...) sols s'hi compren aquella rassa indomable y conquistadora."*¹⁰⁸

*"Y si contribuim al despertament de Catalunya en la
propaganda de nostres ideals, en l'estudi de nostra
llengua, de nostras tradicions, costums, cançons y
rondallas; en l'escorcoll de vells y amagats arxius, hi
busquem també forsas pera'l renaixement patri, afe-*

¹⁰⁵- Torras, C. A.: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1887. Pàgines 19-25.

¹⁰⁶- Vull fer notar que un acord de la Junta Directiva de l'1 de febrer de 1881 establia col·leccionar totes les tradicions, rondalles i cançons populars que es pogués en uns llibres adquirits per l'ACEC a tal efecte (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 3, 1880-82. Sessió de l'1 de febrer de 1881).

¹⁰⁷- Llibre d'actes de l'ACEC, vol. 1. 1876-1878.

¹⁰⁸- Torras: "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1887*. Op. cit.

*rmadas en lo valer que dona la plena seguretat de lo que havem valgut. Hi busquem allí los justificatius de la reivindicació de nostre dret á ocupar lo lloch que'ns pertany y que injustament se'ns ha pres y's preten acabar de péndrens. Allí hi aném a trobar la forsa que dona la convicció, allí hi tenim nostres títols, nostras executorias de grandesa ab las que podrém afrontar als que tractan d'humilians, ó fent per desconéixer nostras lilegítimas glorias."*¹⁰⁹

En definitiva es tracta d'un present que es mira el passat per tal de justificar algun dels seus interessos de cara al futur. I, per a aquest objectiu, tant es podia estudiar en els arxius i biblioteques com en les pedres, monuments i altres restes provinents del passat.

L'ACEC va publicar el primer volum de les seves memòries l'any 1880 i, en la seva introducció, es podia llegir com aquesta associació havia donat una importància especial (en els seus primers anys) a la investigació arqueològica i artística sobre les altres que es proposaven de dur a terme (físiques, naturals i del treball, segons diuen les mateixes memòries) per dues causes, fonamentalment. La primera consistia en un plantejament metodològic on es considerava que abans d'estudiar el present d'un poble calia tenir ben conegut el seu passat. La segona era una qüestió estratègica que suposava que les condicions artístiques, monumentals i literàries eren més transitòries que les físiques i naturals i que, per tant, calia estudiar-les abans que es perdessin definitivament. Calia assegurar que totes aquestes mostres artístiques, monumentals i, en definitiva, humanes no es perdrien de manera definitiva; calia, per tant, iniciar tot un seguit de restauracions, tot un seguit de reproduccions, a través de dibuixos o fotogràfiques, tot un conjunt de memòries i articles diversos. Ja hem vist que els estudis de ciències naturals s'emprengueren decididament en un segon moment, pels volts de 1880.

En tot aquest entrellat, ¿on quedava la muntanya, l'alta muntanya? Per dir-ho d'una manera gràfica podríem afirmar que aquesta quedava lluny, potser no tant en l'espai, com en el centre d'interès. Si pensem en el que acabo de dir, no tardarem en adonar-nos que aquesta entitat utilitzava les excursions com a mitjà per obtenir els seus objectius i difícilment caminava pel fet de caminar, com a mínim al principi. L'ACEC serà una entitat històrico-arqueològica, potser fins i tot més que no pas una

¹⁰⁹- Torras: "Discurs". op. cit.

associació excursionista. No ens enganyem, el seu nom és ben clar: associació **Catalanista**, i no pas excursionista. El catalanisme d'aquells anys duia aparellada la recerca històrica, com duia lligada a ell la poesia i la literatura feta en la llengua vernacular. En canvi, l'excursionisme era una eina al servei d'aquests ideals patriòtics. És ben possible que si el naixement de tot aquest moviment que estem estudiant s'hagués produït en l'època de l'automòbil, el resultat hagués estat ben bé un altre. Pensem que en aquells anys anar d'un poble a un altre era una activitat arriscada; fins i tot algunes persones feien testament quan s'havien de desplaçar a algun indret una mica allunyat del lloc on habitualment residien. En aquells anys, el passat de Catalunya s'havia d'anar a buscar a peu o, com a molt, amb carruatges; l'excursionisme era, per tant, un mitjà per assolir la recuperació nacional catalana que tant desitjaven els primers excursionistes.

Ara bé, dins d'aquest conjunt de gent que formaven la *Catalanista* no tots veien els objectius de l'associació de la mateixa manera. Dins de l'ACEC també hi havia gent que volia anar d'excursió, sortir de casa, per tal de fruit del paisatge i per conèixer coses que encara no havia vist mai, que volia deixar-se endur pels sentiments dels llocs inconeguts...

El personatge més representatiu d'aquesta visió de la muntanya és, sens dubte, Antoni Massó. Ell va deixar escrit:

*"És (...) l'amor a la patria un sentiment que, apart de l'afany amb que ens impulsa a l'estudi de la seva historia, estudi que ens eleva l'esperit amb el recort de les glories dels nostres passats, ens dona també un irresistible desitg de recorre la nostra terra, per gosar-nos en la contemplació dels seus accidents i belleses, al temps de visitar els llocs mateixos en que tan formosos fets passaren (...)"*¹¹⁰

En el mateix escrit Massó ens deixa veure una tendència que després repetirà tot l'alpinisme català: el fet que aquesta pràctica pugui apartar el jovent de les influències i dels costums negatius que rep, en aquest cas des de l'exterior.

Amb aquestes idees en el seu cap, Massó va contactar amb un altre soci de l'ACEC, Carles Garcia Vilamala, i junts convingueren de formar una associació que tingués per objecte la contemplació i l'estudi de les muntanyes. No pretenien fer de

¹¹⁰- Massó: "Consideracions sobre la conveniència de l'estudi de las montanyas" en *Memories ACEC*. Vol I, 1877. Barcelona, 1887. Pàgina 266. La negreta és meva.

l'ACEC una entitat historicista sinó agermanar-la amb els clubs alpins que havien nascut a Europa, com es veu en el fet que demanessin els estatuts del Club Alpí Francès i que veiessin que aquests concordaven molt amb el que ells es proposaven. Però abans de crear una nova societat, els dos socis esmentats varen proposar a la junta de l'ACEC de fer una secció amb els objectius que ells es plantejaven dins d'aquesta entitat mare. En això varen rebre el suport de Guasch i Solano. Tot i que les coses foren una mica més complicades (al principi hi havia reticències a fundar aquesta secció, però els implicats es varen donar de baixa de la *Catalanista* i amb aquest gest forçaren que les seves idees fossin respectades), al final es va crear la Secció Topogràfico-pintoresca, primer com a subsecció de l'Artística i després amb caràcter definitiu de secció autònoma.

Martí Boada m'ha fet notar en diverses ocasions com a l'enginyer de monts Rafael Puig i Valls se li ha atribuït en força ocasions el títol de fundador d'un inconnegut Club Alpí Català. El terreny és massa verd encara com per poder-ne dir res amb certesa. De tota manera, no em sé d'estar de transcriure una nota sobre aquest personatge on es referencia el fet (segons Boada aquesta nota es pot deure a la ploma d'algú molt proper a Puig i Valls, per no dir a ell mateix).

*"En el bienio 1872-74 fué [Rafael Puig i Valls] Secretario de la Económica Barcelonesa de Amigos del País, fue Vocal de la Junta de gobierno del Instituto Agrícola de San Isidro durante ocho años, habiendo sido el primero que dió la idea de fundar un Club Alpino, a semejanza de los que existen en Francia y Suiza, cuyo objeto es fortalecer la juventud e inculcar el amor a las bellezas del país natal. Recogieron tan hermosa idea algunos jóvenes, fundando la Asociación Excursionista de Cataluña, que aun subsiste y que ha prestado incalculables beneficios para el conocimiento de la geografía, historia y las artes de nuestra Región"*¹¹

A banda d'aquest grup desconegut, el que sí sabem que es constituí fou la secció Topogràfico-pintoresca. Aquesta pretenia acollir els excursionistes que, com Massó, no eren doctes en temes d'arqueologia ni tampoc de ciències naturals i que se sentien una

¹¹¹- Real Academia de Ciencias y Artes: *Nómina del personal académico*. Barcelona, Subs. de López i C^a, any 1920-21. El subratllat és meu.

mica fora de lloc pel caire que havia anat prenent la *Catalanista*. Segons que confessa en l'article suara esmentat, ell volia veure i escalar muntanyes (el verb és seu) i finalment es va adonar que no era l'afecció a l'arqueologia allò que l'havia atret cap a l'ACEC, una entitat els membres de la qual no es fixaven en els accidents del terreny que trepitjaven a no ser de casualitat. Aquest primer excursionisme havia estat, per a un home amb vocació clarament alpinista o contemplativa com era Massó, un primer mitjà per satisfer els seus desitjos.

Un altre personatge que ens caldria situar en aquest context és el mateix Cèsar August Torras, el qual passava les seves vacances l'any 1882 a la Garriga, o a Camprodon altres anys, indrets des d'on es dedicava a fer excursions. Des de la Garriga va organitzar una sortida a Sant Miquel del Fai per tal de fruit del paisatge de les cascades en plena acció, car aquella temporada havia plogut molt¹¹². Aquesta dada podria no tenir cap valor en ella mateixa, però demano al lector que la consideri com un preàmbul de tot el que sobre aquest excursionista serà explicat en el capítol dedicat al Centre Excursionista de Catalunya, al qual us remeto per seguir aquest fil que ara hem iniciat. Però abans, traslladem-nos a l'any 1887 i veurem com el mateix autor passa revista dels deu primers anys de l'ACEC; quedem-nos tan sols amb el que ens n'interessa.

Segons Torras, els cims de la Maladeta, el Canigó, el Puigmal, el Puigpedrós, el Pedraforca i el Carlit han estat assolits per socis de la *Catalanista* durant aquests anys. Però, què passava amb les excursions més tradicionals?

Respecte d'aquestes hem de veure com ja l'any 1884 comencen a estar una mica en decadència. Segons diu Lluís Maria Soler i Puig¹¹³, durant el 1883 l'assistència a les excursions oficials va anar de baixa. Aquesta tendència es repetirà en anys posteriors i, a més, les excursions seran cada cop menys freqüents¹¹⁴. L'explicació que es va donar consistia en què en un principi les

¹¹²- Torras, C. A.: "Excursió á San Miquel del Fay desde la Garriga" en *Memories ACEC* Vol. VIII, 1884. Barcelona, Tipografia Jaume Jepús, 1888. Pàgines 1-15.

¹¹³- Soler i Puig, Lluís M.: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1884*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1884. Pàgines 5-30.

¹¹⁴- Vegeu De Boter, F.: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1885*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1885. Pàgines 5-27. A part d'això, per les actes de les diferents juntes directives podem saber que en la sessió sobre l'excursió a Vilafranca i Sant Martí de Sarroca (8-9 de desembre de 1877) C. A. Torras es queixava de la manca de participants i es demanava si això no respondria a una manca d'entusiasme dels socis. En una excursió del 17 de febrer de 1878 tan sols es reuniren dos socis, Canibell i Arabia. Talment, l'excursió a Argenton del 12 de maig de 1878, després de ser ajornada dues vegades per manca de participació, va viure grans problemes per únicament reunir tres socis de l'ACEC. Per tot això podem entendre que l'1 de maig de 1878 Massó i Arabia demanessin a la Junta de prendre l'acord que per tal de dur a terme una excursió s'hi comprometessin a assistir un mínim de tres socis (la proposta fou acceptada). Més endavant apareixen reflectides en les actes de la Junta Directiva més queixes referents a la manca de participació dels socis.

sortides es feien a punts propers de Barcelona o a llocs de Catalunya molt notables perquè eren els primers que calia conèixer. Però, amb el temps, aquestes sortides es varen començar a repetir i la direcció de l'ACEC es va veure obligada a cercar noves vies per sortir de la rutina, de manera que

"ha estat imprescindible cercar sitis amagats en lo sí de las montanyas, averiguar la existencia de monumentos de que antigas crónicas parlan, donar también preferencia al estudio dels puigs mes enlayrats, inseguint (sic) las aficiones alpinistas -que, si be foren despertadas en estranyas terras, son germanas del excursionisme catalanista- y per últim introduhir prácticas y observacions relacionadas ab la importancia científica que va adquirint la Institució."

115

En els mateixos termes s'expressaria Pons i Massaveu en la memòria que va redactar de l'any 1888 i en el seu escrit deixaria veure ben clarament com cada cop era més difícil de trobar allò que els primers excursionistes buscaven; també Torras va adoptar aquesta explicació en el seu discurs de 1888. Era com si una llei de rendiments decreixents actués en les tasques excursionistes. Tanmateix, Pons i Massaveu insisteix en què una altra causa de la baixa en les sortides es trobava en les tasques lligades a la preparació de l'exposició universal de 1888¹¹⁶. En el fons, el que passava era que dins de l'ACEC coexistien dues visions diferents de l'excursionisme, les quals prefereixo no qualificar de moment, però que tenia cadascuna d'elles els seus interessos, com hem vist, i la seva geografia. A tall d'anècdota vull recordar una expressió de C. A. Torras que parlava de la ciutat de Vic com a capital de l'alta muntanya¹¹⁷. Certament, per a un tipus d'excursionisme, aquell que jo qualifico de clàssic i historicista, la capital de la seva alta muntanya havia de ser un poble del que per a altres visions més pirineïstes seria la muntanya mitjana, si no la baixa. És curiós que aquest qualificatiu provingui d'una persona com Torras i això em fa pensar que, si va ser president de l'ACEC i després del CEC, devia ser perquè la seva figura va saber conjuminar les diverses tendències que pugnaven en el sí de l'excursionisme sense arribar

¹¹⁵- De Boter, Francesc: "Memoria" op. cit. Pàgina 8.

¹¹⁶- Pons i Massaveu: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1889*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1889. Pàgines 5-29.

¹¹⁷- Torras: "Excursió á Vich, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses y Camprodon" en *Memories ACEC*, Vol 1, 1880. Pàgines 228-255.

a imposar-se l'una sobre l'altra. Caldria un estudi biogràfic a fons d'aquest personatge per poder entendre la seva postura en tot aquest entrellat¹¹⁸. Aquest estudi ens hauria de permetre explicar com existeix un Torras absolutament respectuós amb l'excursionisme clàssic i alhora com el mateix excursionista defensa en el discurs inaugural de 1888 la conveniència i la necessitat de l'estudi de les muntanyes i la potenciació d'una pràctica que no puc menys que qualificar d'alpinista.

De qualsevol manera, sigui per la via de l'exhauriment de les sortides clàssiques, que també exposa Torras en aquell discurs, sigui per la creació d'un sector que defensava un excursionisme purament contemplatiu, el cert és que dins de la *Catalanista* hi apareixerà una tendència que apuntarà cap a una realitat força diferent de l'excursionisme clàssic, una realitat que no podem sinó qualificar d'alpinista. Ja a principi de la dècada dels vuitanta Just Garcia Vilamala, actuant com a delegat a París, cooperarà activament per estrènyer els llaços amb el Club Alpí Francès (CAF)¹¹⁹. El mateix es va fer amb altres clubs alpins i societats científiques de l'estranger.

Mentre a la resta d'Europa l'estudi i la conquesta de les altes muntanyes anava lligada als intents d'estudi científic de la mateixa, hem de pensar que a Catalunya es va lligar al sorgiment de postures contemplatives de la bellesa. En el cas de l'ACEC, els aspectes més lligats a les ciències naturals no varen entrar de bon principi en aquesta entitat, la qual, com a mínim en els seus primers anys, seria, tal com hem vist anteriorment, una entitat de caire historicista més que una associació dedicada al conreu de les ciències naturals, tot i que aquesta branca del nostre saber no fos exclosa dels objectius que l'ACEC es plantejava.

De qualsevol manera no és fins la dècada dels 80 que es produeix la descoberta del medi natural per a aquells primers excursionistes, una descoberta que quan es va acarar a l'alta muntanya ho va fer amb certa por, veient-la com una realitat terrorífica, inhumana. Cingles grans i feréstecs, grans rocams, aspres espadats, estretes gorges veurà Pelegrí Cassades durant una excursió pel Bassegoda. Una altra sortida que ens convé tractar, perquè en ella s'hi veu clarament reflectida aquesta descoberta del medi natural per part dels primers excursionistes, es va dur a terme del 7 al 10 d'abril de 1882 i en ella hi prengueren part els

¹¹⁸- Al respecte podeu consultar l'obra de Carles Albesa: *Cèsar August Torras*. Barcelona, Columna, 1994, o el treball de Martí Puig: *Cèsar August Torras i Ferrerí, Excursionisme científic i geografia, una unió indissoluble*. Granollers, AE Granollers, 1995.

¹¹⁹- Torras, C. A.: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1880. Pàgines 19 i 28.

socis Torras, Garcia i Osona els quals es varen dirigir a Ripoll, Montgrony, Bagà i Berga. El comentari que en va fer Casades deia així:

*"(...) excursió interessantíssima, no sols pera l'arqueólech sino també pera l'excursionista; perquè allí ahont l'art rudimentari dels primers segles mitjos no hi ha deixat vestigis, la naturalesa mes espléndida y'ls paisatges mes grandiosos se presentan á l'admiració, ennoblits tots pels records y tradicions dels primers días de nostra vella historia."*¹²⁰

El comentari em sembla realment interessant per incloure'l en tot aquest context que estem tractant de sorgiment de la ciència natural en el si de la *Catalanista*. També ens caldrà no oblidar que en aquelles mateixes dates es començaven els treballs per tal de bastir el refugi-observatori del Turó de l'Home. Concretament, fou el mes d'abril de 1881 que es va fer una excursió, avui diríem molt concorreguda, a aquest indret del Montseny per tal de triar el futur emplaçament de l'edificació. També hem de retenir la idea que, en la comissió que la Junta que l'ACEC va determinar per dur a terme les gestions, a més dels tres excursionistes que hem vist en l'anterior excursió Ripoll-Berga (Torras, Osona, Garcia Vilamala) hi havia Antoni Massó i Alfred Gaza. Amb tot això vull deixar clar que la ciència natural va prendre carta d'importància en l'ACEC en un segon moment, possiblement quan les sortides més clàssiques i que tenien una essència més històricoarqueològica ja s'estaven esgotant i no engrescaven, com a mínim, algun sector dels socis de l'entitat. Amb això no vull dir que fos molt important aquesta branca d'estudi que es pretenia tirar endavant, ans al contrari. Si alguna cosa va qualificar l'excursionisme de l'ACEC, aquesta seria el seu interès més centrat en els elements humans del medi que no pas en els elements naturals del mateix. Aquesta serà la gran diferència que tindrà amb l'Associació d'Excursions Catalana. En el fons, no es tractava de tenir un interès o un altre, perquè, com hem vist, dins de la *Catalanista* coexistien ambdós; no és que l'afany de recerca històrica anul·lés l'esperit d'investigació en el camp de les ciències naturals. El que passa és que, com a entitat, l'ACEC va posar l'accent sobre els aspectes humans del territori, deixant una mica en segon terme les qüestions més naturals, que,

¹²⁰- Cassades i Gramatxes, Pelegrí: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1883*. Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1883.

amb tot, mai no es varen acabar d'oblidar, com a mínim després de 1880. Aquest posar l'accent en un apartat i no posar-lo en l'altre, com hem vist planes més amunt, era el resultat d'una determinada manera d'entendre la missió de l'excursionisme en el darrer quart del segle XIX. El mateix Antoni Aulèstia, en una conferència de l'any 1881¹²¹, havia reconegut com l'alpinisme, a casa nostra, s'havia revestit d'un caràcter històric-arqueològic, enllaçant amb el moviment catalanista. Això és el que el va fer diferent de l'alpinisme a la resta d'Europa.

En principi, sembla que els primers alpinistes, si és que els podem anomenar així, varen ser els membres de la secció Topogràfico-pintoresca de l'ACEC, una secció molt vinculada a la figura d'Antoni Massó de qui m'interessa recordar com el 15 de novembre de 1883 va llegir a la seu de la *Catalanista* una memòria sobre la seva ascensió, feta durant el mes de juny, al Puigmal, cobert per una espessa capa de neu¹²². També cal dir que junt a C. A. Torras, Antoni Massó va ser l'encarregat de redactar una guia itinerària de Catalunya, publicada per seccions, en format de butxaca, adreçada als excursionistes i viatgers¹²³. Igualment, Massó va ser qui redactà el *Memoràndum de l'excursionista*, una obra que inclou indicacions sobre tot allò que, al llarg de les seves passejades, havia de cridar l'atenció dels excursionistes i de les coses que calia prendre'n nota¹²⁴.

En definitiva, com reconeixia la *Catalanista* en la presentació del primer volum de les seves Memòries, aquesta entitat havia aportat a l'obra de la nostra renaixença una ofrena, potser escassa en valor científic, però rica en amor i entusiasme. En el seu discurs de l'any 1886, Cèsar A. Torras insistirà en les mateixes idees i afirmarà que els excursionistes seran els desbrossadors del camí per a la ciència, una idea que ens portarà directament a parlar de l'excursionisme científic, el qual no tractarem fins a un proper capítol. Per acomiadar aquest, tan sols els mots de Torras per tal de valorar la missió que considerava que havia de dur a terme l'excursionisme:

"En nostras excursions no'ns proposém cap vanagloria, no volém esser mes que'ls desbrossadors del camí pera la ciencia, l'art y la historia; al visitar un monument arreconat y poch menys que desconegut,

¹²¹- Vegeu *L'excursionista* de l'11 de març de 1881, pàgines 698 i 699.

¹²²- Soler i Puig, Lluís M^a: "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1884*. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1884. Pàgines 5-30.

¹²³- Vegeu *L'excursionista*, núm. 62. 30 de novembre de 1883. Pàgina 264.

¹²⁴- Vegeu *L'excursionista*, núm. 64. 29 de febrer de 1884. Pàgina 286.

al fer ressaltar ab nostras senzillas descripcions d'excursionista una obra d'art oblidada ó casi be perduda, nos proposém tan sols cridar l'atenció del artista y del arqueólech pera que li fassin valdre son mérit; al descobrir empolsats arxius, abandonats aplechs de vells é interessants documents á voltas desconeguts, no preteném mes que traure la pols y examinarlos pera que vinga després l'historiayre conciensut y'ls aprofiti pera sos travalls y estudis; al recorrer las montanyas y plans, al sorprendre las bellas de la naturalesa en sos recons mes recullits, y trepitjats á voltas rarament per la profana petjada de l'home, al descobrirhi tresors de válua, nos proposém mes que tot moure l'interès del naturalista, del geólech y del botánich que sense nostre treball y arriscament tal volta no'n hauria may tingut esment, y al trassar itineraris y descriure minuciosament las encontradas y montanyas que atravessém nos proposém fer la verdadera geografia y topografia del país, que no's fa pas be sobre'ls mapas sino sobre'l terra.

"Per aixó creyém que nostra tasca es meritoria; nosaltres som l'explorador, lo minayre que furgant la terra descubreix lo tresor, que altres després poleixen y explotan."¹²⁵

¹²⁵- Torras, C. A. : "Discurs" en *Acta de la sessió pública inaugural de 1886*. Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1886. Pàgines 15-22. La negreta és meva.

L'ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA

Passats dos anys del seu naixement, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques es va veure escindida en dues. Així va néixer l'Associació d'Excursions Catalana (AEC). Com a conseqüència de l'escissió, l'ACEC es va quedar amb 130 socis, després que 48 es donessin de baixa i formessin la *Catalana*¹²⁶. Segons afirmen els testimonis de l'època, aquesta escissió va afectar poc la *Catalanista*, però en canvi va donar lloc a una altra entitat excursionista molt semblant en el seu objecte d'estudi, però una mica diferent en la pràctica que duia a terme, que va servir, per via de la competència, d'estímul a les tasques que feien ambdues. En comparació amb la *Catalanista*, la *Catalana*, entitat fundada el 21 de setembre de 1878, va tenir més afinitat amb les societats de geografia del seu moment que no amb les d'història, segons afirma el primer Anuari de l'AEC (1881). Alhora, el seu camp d'aplicació i estudi era més ampli que el dels clubs alpins.

Segons el seu reglament, l'AEC tenia per objectiu recórrer el territori de Catalunya i les comarques veïnes per estudiar-ne i fer-ne conèixer les belleses naturals i artístiques, les tradicions, monuments i antiguitats, els costums típics, cants populars i particularitats del llenguatge i les produccions de tota mena, tant les del seu moment com les que s'haguessin perdut, sense oblidar les que convingués restablir o introduir¹²⁷. Les excursions, publicacions, reunions, conferències, el nomenament de delegats, les gestions oficials o oficioses davant les autoritats, corporacions o particulars es convertien en un mitjà per abastar aquests objectius. D'altra banda, els socis estaven obligats a fer per l'AEC

¹²⁶- *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Pàgines 6-7.

¹²⁷- Vegeu *BAEC*, núm. 1. 20 de novembre de 1878.

tot el que poguessin, a procurar-li nous adherents i a complir el seu paper en les comissions que se'ls encarreguessin. Els delegats havien d'informar l'entitat de tot allò que pogués interessar l'associació de les seves comarques respectives.

"Les prescripcions del Reglament y'ls acorts de l'Associació y de la Junta Directiva constitueixen una lley obligatoria pera tots els socis. Tot aquell que hi manqui per tres vegadas ó que per tres voltas també y sens causa justificada no desempenyi les comissions que se li hagin encarregat ó quedi en descubert de dos trimestres seguits, será amonestat d'ofici per la Junta Directiva y en cas de reincidencia en una sola de ditas faltas, donat de baixa per la meteixa Associació."¹²⁸

Les excursions col·lectives havien de ser proposades per la Junta Directiva, excepte quan almenys quatre socis en proposessin de fer una i es comprometessin a assistir-hi. Els excursionistes estaven obligats a facilitar a l'entitat totes les dades que havien extret en el decurs de les excursions de l'associació. El secretari de la sortida havia de fer una acta de totes les dades i descobriments efectuats en l'excursió; les que es feien a nivell individual s'havien de comunicar a la Junta i passar a l'AEC una notícia del seu resultat. Els socis estaven obligats a entregar a la biblioteca de l'entitat un exemplar de cadascuna de les seves publicacions. A l'igual que en l'ACEC, l'article 38 del seu reglament deia que

"No essent polítich ni religiós l'objecte de l'Associació, queda terminantment prohibit obrir discussions sobre dits extrems aixís com faltar de qualsevol altre modo al esperit d'aquest article."¹²⁹

De manera que, des del seu naixement, aquesta entitat es va presentar com una institució abocada a la recerca geogràfica i, com afirmava Ramon Arabia, dedicada a fer excursions, essent catalana¹³⁰. Els exemples que Arabia usava per justificar el nom amb què l'entitat havia estat batejada eren els noms del Club Alpí Francès, del Club Alpí Suís, del Club Alpí Italià i també de diverses societats geogràfiques. Des dels seus primers dies el plantejament

¹²⁸- Reglament de la Associació d'Excursions Catalana. Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1878.

¹²⁹- Reglament de l'AEC. Op. cit.

¹³⁰- Arabia, Ramon: "Nostre nom". BAEC, núm. 1. 20 de novembre de 1878.

que es feia ja era dur a terme excursions tot i que aquestes seguien essent un mitjà per a l'estudi i el coneixement de la nostra terra.

Des del seu naixement es va proposar abastar un conjunt de camps d'estudi entre els que hi havia la llengua, la història, les tradicions i costums, les belles arts i monuments de Catalunya, la topografia, la geologia, la meteorologia i la climatologia, la flora, l'agricultura i la indústria catalanes, sense oblidar la indumentària i l'epigrafia del país, tal com es veu en el projecte de *Biblioteca catalana* que ja en el primer número del seu Butlletí anunciaven que començarien a publicar¹³¹ o en les diferents actes de les juntes directives o generals dels seus primers anys d'existència. Aquest conjunt de parcel·les del saber que aquesta institució volia estudiar hem de veure com estava més clarament obert a les ciències naturals que no pas el que, com hem vist anteriorment, va abastar la *Catalanista*. Però tampoc no va ser des del principi una entitat abocada a la ciència natural perquè dins l'AEC no fou fins a mitjan de l'any 1879 que es creà una Comissió Científica. Fins a aquell moment, l'AEC havia tingut uns afanys una mica diferents, com es desprèn d'un ofici del mes de març de 1879. En ell s'hi llegia que l'AEC

*"(...) no tiene ningún fin político, ni religioso; el estudio y mejora de Cataluña española es su único objetivo y a él subordina todos sus actos sin exclusivismos, sin prevenciones de ningún genero. La Asociación recorre, o mejor decir, registra nuestro territorio, para estudiar y conocer sus bellezas, sus monumentos, sus antigüedades, sus tradiciones y sus costumbres típicas, y por medio de un Boletín mensual y de conferencias públicas y otros actos literarios divulga los resultados de sus estudios y fomenta la afición a los mismos."*¹³²

Una definició certament acurada del caire que prenia el primer excursionisme català, el qual havia oblidat la ciència natural. En el cas de la *Catalana*, aquesta no es va decidir acarar fins a un segon moment -tal com hem vist que havia passat dins de la *Catalanista*-. Va ser en la sessió general ordinària del 28 de maig de 1879 que es presentà una proposició a la mesa que deia:

¹³¹- Vegeu *BAEC*, núm. 1. 20 de novembre de 1878.

¹³²- Llibre d'oficis cursats AEC, 1878-1880. Ofici 226, del 21 de març de 1879 dirigit al Marquès de la Victòria de les Tunes (Luís Prendergast) demanant-li que acceptés ser soci honorari de l'entitat.

*"Entre els socis de l'Associació (...) n'hi ha un bon nombre que amb profit conreen les ciències naturals i exactes. Doncs bé, obrint ample estudi a les mateixes a Catalunya podria nostra Societat portar en avant l'obra empresa per En Rovira, En Presas, en Roure i tants il·lustres fills de la pàtria, que s'han distingit cultivant l'àrid però molt útil estudi de la ciència."*¹³³

Per això es demanava de crear una Comissió Científica per al "*plantejament i resolució dels problemes que més interessin a les ciències en general i a Catalunya en particular*". Aquesta proposta anava signada per Lluís Cabello Ibáñez, Josep Fiter, Anton Gibert i Roig, J. Canal Febrer, R. Matarrodona i Romà Armet. La petició es deixà a mans de la Junta Directiva, la qual, en sessió del 17 de juny, decidí contestar als proposants autoritzant la seva constitució, estenent-se al nombre de socis i en la forma que volguessin, però acceptant un mínim de condicions i nomenant un president i un secretari¹³⁴. El mes següent, Lluís Cabello ofería el seu laboratori a la Comissió Científica perquè pogués dur a terme totes les anàlisis que convingués fer. Posteriorment, com veurem en un altre lloc, s'acordà la instal·lació dels termòmetres de màxima i mínima en els cims més elevats de Catalunya. En aquest sentit també podem citar com en la junta Directiva del 9 de febrer de 1881 s'acordà celebrar "*petites excursions pràctiques, sobre botànica, zoologia, geologia, etc.*"¹³⁵

L'any 1882 Josep Ricart i Giralt, soci destacat de l'AEC, declarava que aquesta institució no podia dur a terme els treballs topogràfics que es plantejava la Comissió Hidrogràfica, una entitat que estava elaborant un plànol de les costes espanyoles, perquè aquest no era el seu objectiu ni comptava amb els mitjans per fer-ho. Però, en canvi, sí que podia dedicar-se a la petita geodèsia, determinant algunes situacions geogràfiques, corregint-ne les defectuoses, calcular alçades, determinar distàncies, etc, treballs tots ells que podien dur a terme els excursionistes i que servirien de base a projectes geodèsics superiors¹³⁶.

Des de bon principi, doncs, es va voler donar un aspecte pragmàtic a les pràctiques d'aquesta nova entitat. Aquest intent va ser molt clarament defensat per Leandre Pons i Dalmau en la conferència que va fer el 29 de març de 1881 i titulada

¹³³- Actes de les Junes Generals, AEC, 1878-1881. Sessió del 28 de maig de 1879.

¹³⁴- Llibre d'actes de la Junta Directiva, AEC, 1878-1880. Sessió del 17 de juny de 1879.

¹³⁵- Llibre d'actes de la junta general, AEC, 1878-1881. Sessió del 18 de febrer de 1881.

¹³⁶- Ricart i Giralt, Josep: "Visita a la Comissió Hidrogràfica á bordo del Vapor de Guerra Piles". *BAEC*, núm. 56-57. Maig-juny de 1883. Pàgines 94-98. La visita, però, es va dur a terme el 19 de novembre de 1882.

"aspiracions i consells, notes per a ús de l'Associació d'Excursions Catalana"¹³⁷. Vull remarcar que Pons i Dalmau fou el primer traductor de l'obra de Darwin al català. Segons aquest autor, la missió de l'excursionista era buscar, descobrir i recollir dades i notícies ignorades, amagades o menyspreades i fer-ne entrega a la ciència i a la història per tal que aquestes, reunint-les i combinant-les, donessin solució als grans problemes que hi havia plantejats en el seu moment. A canvi d'aquesta tasca, l'excursionista no havia d'esperar res, excepte el millorament de la seva espècie, de manera que els riscos i disgustos que corria ho eren per amor als seus germans. Però no acabava aquí la missió de l'excursionista, no n'hi havia prou amb aquesta recollida de dades i la seva aportació a la ciència; en un segon moment l'excursionisme havia d'encarregar-se de vulgaritzar els coneixements científics que ell mateix havia contribuït a elaborar. Podem avançar que aquest és un plantejament que més endavant es defensarà com a excursionisme científic, tot i no ser l'única realitat que s'engloba sota aquesta etiqueta.

Segons Pons i Dalmau,

*"Los excursionistas, en la lluyta entre la naturalesa que oculta los seus secrets y la ciència empenyada en descobrirlos, representa la esquadra exploradora, la secció d'espionatge del exèrcit científich"*¹³⁸

Si fem una mica de resum del que pretenia l'AEC veurem com aquesta entitat -formada per individus de totes classes i professions, idees, tendències i partits diferents (i fins i tot oposats), segons que es volien presentar- a diferència dels clubs alpins, no volia dedicar-se de manera exclusiva a l'estudi de les muntanyes, però tampoc no pretenia ser una simple societat d'arqueologia¹³⁹. Sense anar més lluny, el mateix Pons i Dalmau demanava sembrar el nostre paisatge de pluviòmetres i d'aparells per amidar l'aforament dels rius i aixecar les corbes d'alçada del país duent-les fins als llocs més alts on fos possible, tot això pels beneficis que hauria de reportar a la indústria i a l'agricultura. De manera que l'AEC serà una entitat molt dedicada als treballs de tipus geogràfic i vinculats a les ciències naturals, sense que oblidés del tot els aspectes més humans del medi que estudiava (especialment el folklore i la història). Això ens permet entendre i

¹³⁷- Vegeu *BAEC*, núm. 32-33. Maig-juny de 1881.

¹³⁸- Pons i Dalmau: op. cit. en *BAEC*, núm. 32-33. Maig-juny de 1881.

¹³⁹- així es reflecteix en "Exposició sobre la projectada unificació de còdigs á les Corts". *BAEC*, núm. 28. Gener de 1881.

alhora explica perquè els anys 1880 i 1881 la *Catalana* va convocar dos premis, el primer per atorgar a una monografia sobre Montserrat i el segon a un estudi sobre la "necessitat i influència de la meteorologia; sistema i organització d'estacions més adequat a Catalunya". He de dir, però, que aquests premis no varen tenir molta acceptació per separat (tan sols al de meteorologia es va presentar un original que no es pogué ni premiar) i l'any 1881 es va decidir convocar-ne un tercer amb dos temes que eren els mateixos (Montserrat i meteorologia). Tampoc no es va presentar cap treball i es va acordar, l'any 1882, afegir-hi un tercer tema, lliure, sempre que englobés algun punt inclòs entre els 38 primers articles del reglament de l'AEC. Tot i el resultat dels premis, hem de veure la voluntat decidida que tenien aquests homes per potenciar l'estudi dels aspectes més naturals del medi ambient, sobretot si comparem la seva actuació amb l'ACEC, segons que hem vist en el capítol anterior. No és que els seus objectius fossin diferents, ans al contrari, el que passa és que cadascuna de les dues entitats posava l'accent en un aspecte de la relació persona-medi i això semblava donar a cada associació un caire diferent de l'altra, afirmació que no és del tot encertat de formular. A tall d'exemple vull recordar com el premi de l'any 1880 oferia una medalla d'or i el títol de soci d'honor de l'AEC a l'autor de la millor monografia de la muntanya de Montserrat sota els aspectes topogràfic, meteorològic, hidrològic, d'història natural (fauna, flora, mineralogia, geologia, paleontologia), històric, artístic, pintoresc, etc., monografia que havia d'anar acompanyada d'un mapa de la muntanya i ser redactada en català¹⁴⁰. Ignasi Ursul amb l'obra *Estudi hidrològic de la muntanya de Montserrat*, publicada en 1886, hi obtingué un accèssit (de fet era l'única obra presentada i el premi restà desert).

¹⁴⁰- La convocatòria va ser signada per Ramon Arabia el 15 d'octubre de 1879. Es pot trobar al *BAEC* i a *L'excursionista*, núm. 12. 31 d'octubre de 1879. Pàgines 139-140.

UNA ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS

Un dels aspectes més interessants que ens ofereix l'Associació d'Excursions Catalana és la seva vinculació -i, com veurem més endavant, acceptació- amb el fet més purament alpinista, contacte que es va materialitzar des de bon principi de la seva existència perquè, sense anar més lluny, el Club Alpí Suís, ja en 1879, va convidar l'AEC a la conferència internacional de clubs alpins, tot i que la nostra entitat no duia el nom d'alpinista. En el comentari que aparegué en el Butlletí de l'AEC es podia llegir que aquesta institució havia demostrat en diverses ocasions "(...) *sa intensa y efectiva simpatía per la noble causa del alpinisme, qu'es la seva propia aplicada a Catalunya (...)*"¹⁴¹.

Certament que, un cop analitzada a fons aquesta institució, hom no pot sinó pensar que el seu tarannà té un caire marcadament alpinista i científic, fent referència amb aquest últim mot a la pràctica de les ciències dites naturals. Tanmateix existeix en ella un vessant important de preocupació per la cartografia i els treballs d'elaboració de mapes o guies itineràries. En ella, sobretot si la comparem amb l'ACEC, els aspectes més purament alpinistes queden accentuats, com ho proven diferents fets i realitats que tot seguit anem a repassar i com molt bé ha recollit en el seu estudi monogràfic Maria Assumpció Saurí, en concloure que les excursions que duia a terme l'AEC es podien considerar com un intent de seguir, tot i que a escala reduïda, els treballs d'alguns clubs alpins, emmarcant tota la seva tasca dins d'un catalanisme qualificat de "pràctic". Però, segons aquesta autora, aquest tipus d'excursions, que implicaven les sortides a la muntanya per fer recerca en el camp natural, es varen deixar de

¹⁴¹- Vegeu *BAEC*, núm. 10. 31 d'agost de 1879. Pàgina 166.

fer cap a 1885, a causa de la manca de coneixements específics dels seus socis i de problemes econòmics¹⁴².

En primer lloc cal dir que els grans alpinistes del moment acostumaven a visitar la seu de l'AEC. Esmentem que Saint-Saud - secretari general en aquells anys del CAF, secció del sud-oest- era soci delegat a Llorda de la *Catalana*. El dia 5 de juny de 1879, després d'una campanya de quaranta dies a través del Pirineu, va fer una conferència a l'AEC en què va explicar unes ascensions que acabava de dur a terme als Pirineus. Segons que es pot saber, aquesta campanya el va dur de Llorda fins a Montserrat, tot treballant a les ordres del coronel Coello per tal d'elaborar un mapa del Pirineu. En el discurs que va fer a Barcelona va demanar que l'AEC i el Club Alpí Francès s'unissin més íntimament. Acabat l'acte es va adreçar un telegrama al CAF que deia que s'esperava que, des d'aquell moment, les relacions entre ambdues institucions serien més intenses¹⁴³.

L'any següent Saint-Saud tornaria a Barcelona de pas cap a Montserrat i Saragossa i aprofitaria la seva estada per saludar els socis de la *Catalana*. El mateix va fer en aquelles dates un altre soci del CAF i delegat de l'AEC, Albert Daval, de pas cap a Castella i Andalusia¹⁴⁴. Posteriorment Saint-Saud faria una crida des del Butlletí de l'AEC buscant un company per dur a terme una excursió de 25 dies pels mesos d'abril o maig de 1885, el recorregut de la qual seria Jaca-Tremp-Organyà, seguint l'eix del Pirineu. La seva crida va restar sense resposta, però ell la va dur a terme, traient de la seva excursió un total de 2.144 visuals de triangulació, 292 observacions baromètriques i 80 fotografies i alçant un plànol del seu itinerari (uns 350 Km)¹⁴⁵.

També Martel, que és tingut com el primer espeleòleg modern, era soci delegat a París de l'AEC i escrivia alguns articles en el Butlletí d'aquesta entitat¹⁴⁶. Nogensmenys, el gran pirineista que en aquells dies era Schrader també formava part de l'AEC i visità la seva seu a Barcelona.

Aquests contactes amb els alpinistes de l'altra banda del Pirineu són indicatius d'alguna cosa que bullia a aquest costat de la frontera i que era diferent de l'excursionisme tal i com se l'havien plantejat, sense anar més lluny, els excursionistes de l'ACEC. Amb això, i ho repeteixo, no vull dir que aquest fos l'únic aspecte de l'AEC. Certament que en aquesta institució també es

¹⁴²- Saurí: *Associació d'Excursions Catalana*. Op. cit.

¹⁴³- Sobre això vegeu *BAEC*, núm. 8. 30 de juny de 1879.

¹⁴⁴- *BAEC*, núm. 16-17. Febrer-març de 1880.

¹⁴⁵- *BAEC*, núm. 82-83. Juliol-agost de 1885.

¹⁴⁶- *BAEC*, núm. 96. Setembre de 1886. *BAEC*, núm. 136-138. Gener-març de 1890.

va desenvolupar l'excursionisme que he anomenat clàssic, però en ella l'alpinisme més purament esportista i científic hi va jugar una carta molt important. Un segon bloc de proves al respecte són les que segueixen.

El 9 de maig de 1882 en el marc de la sessió pública inaugural d'aquell any, celebrada en el saló de juntes del Foment, hi eren presents representats del CAF, entre altres institucions. En ella, Arabia va fer el seu discurs com a president, demanant que les excursions es convertissin en un mitjà de regeneració física i moral del jovent de l'època i defensant altres idees que han definit històricament el discurs justificatiu entorn de la pràctica alpinista. Però aquest fet no és l'important, l'important és que en el transcurs de l'acte el cònsol general de França i el coronel Jung, en representació del CAF, varen fer arribar a Arabia el diploma i les insígnies que li corresponien per haver estat nomenat *officier d'académie*¹⁴⁷, un títol que el govern francès atorgava a aquelles persones de carrera que es distingien pels seus treballs científics. Aquesta distinció no la tornarà a rebre cap altre excursionista català fins entrat el segle XX, quan, com veurem, el contacte amb els clubs alpins i amb l'alpinisme ja serà una realitat.

En el mateix sentit d'aproximació entre l'alpinisme forani i els homes de la *Catalana* vindria la nota que apareix en el Butlletí de l'AEC d'octubre de 1882 que ens informa que l'Alpine Club de Londres va acceptar d'intercanviar el seu butlletí amb el de l'AEC tot fent una excepció perquè el seu reglament només permetia l'intercanvi amb institucions d'abast estatal i que portessin el nom d'alpinistes¹⁴⁸. D'altra banda, el 10 d'octubre de 1883, Ramon Arabia i Solanas era nomenat soci corresponsal a Barcelona de l'Appalachian Mountain-Club de Boston¹⁴⁹, una institució clarament alpinista que, pocs anys després, negarà el caràcter alpí al Centre Excursionista de Catalunya, com veurem. Curiosament, el CEC uns anys més tard no serà prou alpí com per merèixer aquest nom, però un soci de l'AEC podrà ser-ne delegat, fet que ens indica el caire més alpinista que havia adquirit aquesta entitat que ara estem estudiant. En aquest sentit vull recordar com Valentí Almirall i Eudald Canibell, dos socis de l'entitat, varen anar a Suïssa i al nord d'Itàlia durant l'estiu de 1883 per fer-hi unes excursions d'estiu. Almirall ja hi havia estat anteriorment perquè sabem que va enviar una postal des del Mer de Glace, prop del

¹⁴⁷- *BAEC*, núm. 44-45. Maig-juny de 1882.

¹⁴⁸- Vegeu *BAEC*, núm. 49. Octubre de 1882. Pàgina 182, i *Opinions emeses sobre lo primer anuari (1881) y otras publicaciones de l'AEC*. Barcelona, Impremta dels successors de N. Ramírez i Cia, 1883. Pàgina 12.

¹⁴⁹- *BAEC*, núm. 61-62. Octubre-novembre de 1883. Pàgina 229.

Mont Blanc, a l'AEC¹⁵⁰. També en 1883, Artur Osona visitava la Selva Negra alemanya. L'any 1886 de nou Almirall va anar a Suïssa, Bèlgica i Anglaterra. Amb anterioritat, l'any 1879, Arabia havia fet algunes notables ascensions pels Alps i parlava sobre algunes de les seves muntanyes a la seu de l'AEC; quant aquest comentari va sortir al Butlletí de l'AEC, ho féu acompanyat del següent text:

*"Lo alpinisme en Catalunya- Veyem ab gust que comensa á fer vía aquesta idea en nostra terra. La publicació de la "Excursió á la montanya de Montseny" [d'Artur Osona] (...) es un exempla a seguir."*¹⁵¹

Efectivament, tot i els seus rodaments de cap, Osona serà un home molt vinculat a la idea de les ascensions de muntanyes que arribarà a fer excursions pels Alps els anys 1873 i 1891 en els quals va dur a terme intents d'ascensió a cims importants, com per exemple, el Mont Blanc. El seu vincle amb Arabia era una relació que tenia molt present l'aspecte esportiu del fet de caminar per la muntanya perquè Osona, en una carta datada el 2 de juliol de 1889, comunicava a Arabia la seva experiència sobre unes galetes que aquest li havia demanat de provar, unes galetes que se suposava podien mantenir l'energia de l'excursionista durant moltes hores, fins i tot dies. Osona li va contestar que anaven molt bé per fer una forta jornada, per fer ràpides i fatigoses excursions sense impediment de provisions i que amb elles era molt factible poder caminar un o dos dies sense haver de menjar altra cosa, conservant la integritat de les forces. Aquesta carta ens ha d'indicar, abans que cap altra cosa, com aquests dos homes tenien en el seu plantejament de la muntanya una manera de veure-la molt basada en fer llargues caminades per llocs on no era fàcil trobar aprovisionament, reflexió aquesta que ens apunta cap a una realitat una mica diferent de l'excursionisme clàssic.

Totes aquestes sortides a l'alta muntanya no ens han d'encegar i donar-nos una visió irreal de les activitats dels socis de l'AEC. Aquestes eren les excursions que duïen a terme el socis d'aquesta institució pel seu compte i sense que adquirissin estatus d'oficialitat (eren, per tant, excursions particulars). Les excursions oficials durant aquells anys no s'allunyen massa del que eren el 1879, quan s'afirmava que des de la seva constitució fins al 16 de juliol de 1879 s'havien fet 14 excursions que es dividien en set generals o col·lectives (adreçades a Altafulla, Caldes de Montbui,

¹⁵⁰- Llibre d'actes de la junta general, AEC, 1878-1881. Sessió de l'11 d'octubre de 1881.

¹⁵¹- *BAEC*, núm. 11. 30 de setembre de 1879.

Sant Sadurní d'Anoia, el Papiol, Vilafranca del Penedès, Badalona i Sant Llorenç del Munt) i set de particulars (Vallvidrera, Sant Adrià del Besòs, Sant Jeroni de la Murtra, Tarragona, Tiana, Montornès, Sant Cugat). En preparació tenien les sortides a Terrassa, Sant Miquel del Fai, Vic, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, i l'ascensió al Puigmal¹⁵².

Amb el pas del temps les excursions cap a zones de l'alta muntanya es varen anar incrementant com ho demostra el fet que en el segon *Anuari* (obra dedicada a l'any 1882) conté, en l'apartat d'excursions, a més de les que es varen fer a Catalunya i les que s'adreçaven a altres zones de l'estat o de l'estranger, un tercer bloc dedicat al Pirineu (aquest bloc ocupa més de 160 pàgines). En el mateix *Anuari* s'afirmava que els socis del CAF estaven treballant molt intensament en la zona del Pirineu i que no era qüestió de deixar que aquest treball el fessin ells sols, tot i que no s'expliquen les raons d'aquesta posició ni precisen en quin sentit s'ha de prendre¹⁵³.

A més de tot el que hem vist, hem de reconèixer que l'alta muntanya va ser força present en el punt de mira d'aquests primers excursionistes, els quals l'any 1881 havien declarat el Montseny camp oficial de les seves activitats, és a dir -seguint les paraules d'Arabia- terreny predilecte, objectiu preferent de les seves excursions, assenyalant aquesta muntanya com el centre de l'activitat investigadora dels socis, tot concertant un pla detallat per anar-la estudiant des de tots els aspectes expressats en l'article primer del reglament de l'AEC suara esmentat, això sense perjudicar les sortides que a nivell individual podien fer els socis ni les excursions a altres llocs que també es mereïessin ser considerats d'interès¹⁵⁴.

¹⁵²- Vetllada literaria en obsequi al Excm. Sr. D. Victor Balaguer donada en lo saló de juntas del Foment de la Producció Espanyola per la Associació d'Excursions Catalana. Barcelona, impremta La Renaixensa, 1879.

¹⁵³- *Anuari de l'AEC*, 1882. Barcelona, Tipografia Lluís Tasso i Serra, 1883.

¹⁵⁴- Arabia i Solanas, R.: "Al Montseny" en *Anuari de l'AEC*, 1881. Barcelona, Jaume Jepús, 1882. Pàgines 232-258.

METEOROLOGIA, FOLKLORE

Aquest tema ens pot dur de dret a parlar de la meteorologia com a activitat d'estudi molt conreada pels nostres excursionistes. Convé que tinguem present ara aquell premi que es va convocar l'any 1881 per ser atorgat a un treball sobre meteorologia¹⁵⁵, un premi que marcaria el camí pel qual alguns autors han destacat l'AEC. Segons aquestes fonts, aquesta seria la primera manifestació de la pràctica d'uns estudis que aquesta entitat va dur a terme amb un afany ben digne d'elogi, arribant a destacar precisament per la feina feta en aquest sentit. Així, l'any 1882, Joaquim Botet i Sisó, en la *Revista de Girona*, afirmava que l'Associació Catalanista havia destacat per la publicació de l'*Album monumental de Catalunya*, mentre l'Associació d'Excursions Catalana ho havia fet per l'establiment d'estacions meteorològiques¹⁵⁶. En aquest sentit, Ramon Arabia va fer constar en l'*Anuari* de 1881 que l'AEC havia iniciat abans que ningú l'estudi de la meteorologia catalana en col·locar els anys 1879 i 1880 termòmetres de màxima i mínima a Sant Jeroni (Montserrat) i a Santa Fe del Montseny, que des de febrer de 1880 no havia deixat de treballar per establir una xarxa d'estacions meteorològiques arreu de Catalunya, que per poder dur a terme aquest projecte havia obert un certamen demanant llum a la ciència i a l'experiència, però que, en canvi, la seva actuació no havia tingut

¹⁵⁵- El títol d'aquest premi era "necessitat i influència de la meteorologia; sistema i organització d'estacions meteorològiques més adequats a Catalunya, pla econòmic per a llur instal·lació, entreteniment i servei, instruccions per a l'ús dels instruments meteorològics amb taules de correcció i reducció".

¹⁵⁶- Vegeu *Revista de Girona*, núm. VI, juny de 1882 o bé *Opinions emeses sobre lo primer anuari ...* Op. cit. pàgina 29.

res a veure amb l'observatori-refugi del Turó de l'Home, fent referència al fracàs d'aquell projecte de la *Catalanista*¹⁵⁷.

Efectivament, a final de 1879 i principi de 1880 apareixen una sèrie d'indicadors de l'ebullició de l'AEC en aquest sentit meteorològic. Així, Josep Ricart i Giralt es dedicà a fer-hi una sèrie de conferències sobre l'ús d'alguns instruments científics útils per als excursionistes¹⁵⁸, Lluís Cabello Ibáñez en va fer unes altres sobre meteorologia agrícola en què elogiava la col·locació de termòmetres de màxima i mínima¹⁵⁹ i, finalment, cap a final de 1879, el Butlletí fa saber que la Junta de l'AEC havia acordat establir una sèrie de termòmetres de màxima i mínima en els punts més elevats on fos possible i en els límits del territori¹⁶⁰. Aquest moviment no va tardar a donar els seus fruits i els dies 7, 8 i 9 de desembre de 1879 es col·locava el termòmetre al cim de Sant Jeroni¹⁶¹, amb el propòsit, manifestat per Arabia, d'iniciar aquest estudi important tant per a la descripció científica d'un país com per les seves aplicacions en agricultura o en altres ciències que estudien la terra i la utilitat que d'ella es pot treure per a la vida de l'home. Aquest serà el motiu pel qual s'intentà

*"(...) d'establir una serie ó xarxa d'estacions meteorològicas, disseminadas per Catalunya, encomanantse no més que al seu bon desitj i á la bona voluntat dels homens, que per tot s'en troban, que tingueren prou abnegació pera servir al esperit catalá que guía todas las decisiones de nostra Associació."*¹⁶²

Un aspecte molt interessant que apareix vinculat a l'estudi de la meteorologia és la relació, avui dia poc clara encara, entre aquesta ciència i la higiene. El dia 14 de març de 1880, el metge Martí i Turró va donar una conferència sobre la influència dels vents en la meteorologia i la higiene domèstica¹⁶³, un tema que segons el conferenciant caldria ser estudiat més a fons. Cal dir que Martí i Turró s'ocupava de la secció del Butlletí dedicada a la

¹⁵⁷- Arabia: "Al Montseny" op. cit. Pàgina 235.

¹⁵⁸- *BAEC*, núm. 16-17. Febrer-març de 1880.

¹⁵⁹- *BAEC*, núm. 14. 31 de desembre de 1879.

¹⁶⁰- *BAEC*, núm. 12. 31 d'octubre de 1879.

¹⁶¹- Arabia, Ramon: "Excursió col·lectiva á Montserrat i col·locació del primer termómetro de màxima i mínima en lo cim de Sant Jeroni los días 7, 8 i 9 de desembre de 1879". *BAEC*, núm. 15. Gener de 1880. La decisió d'instal·lar aquests termòmetres va ser presa en la Junta Directiva del 29 de setembre de 1879. Sabem per la Junta del 29 d'octubre del mateix any que el director de la revista *Crónica científica*, Rafel Roig i Torres, oferí el primer termòmetre que l'associació acordés col·locar, proposta que l'AEC acceptà. Aquest primer termòmetre fou el que s'instal·là al cim de Sant Jeroni.

¹⁶²- Montserrat i Archs, Joan: "Secció de meteorología. Informe de la Direcció". *Anuari AEC, 1881*. Op. cit. Pàgines 561-567. En aquest sentit, la Junta acordà el 17 de desembre de 1879 col·locar un termòmetre en el cim del Tibidabo.

¹⁶³- *BAEC*, núm. 16-17. Febrer-març de 1880. Pàgina 68.

meteorologia i que la junta del 3 de desembre de 1879¹⁶⁴ havia decidit que aquella es dedicaria només a observacions meteorològiques, descuidant les astronòmiques, excepte en casos d'extraordinària importància.

En aquest sentit, Lluís Cabello Ibáñez havia ofert l'any 1879 a la *Catalana* un laboratori per analitzar les aigües de les diferents contrades que aquells primers excursionistes havien de visitar, com ja hem vist. Segons es pot desprendre del que es llegeix en el Butlletí, aquest donatiu responia a un projecte concebut anteriorment de dur a terme aquestes anàlisis¹⁶⁵.

Per tancar l'apartat dedicat a la preocupació per aquest tema vull ressaltar que el 7 de març de 1884 la junta directiva de l'AEC va acordar, a proposta del soci Torrents, crear una comissió que estudiés i proposés els medis necessaris per a la reforma higiènica de Barcelona. Aquesta comissió era formada per Antoni Torrents i Monner, Leandre Pons i Dalmau, Federic Benessat, Ramon Codina Laenglin, Josep Blanch i Piera i Francesc de P. Benessat¹⁶⁶. El seu objectiu era estudiar les reformes que en aquest sentit calgués aplicar a la ciutat de Barcelona i fer pressió sobre les autoritats i així evitar les moltes víctimes que les malalties infeccioses provocaven en aquells dies, morts que es podien evitar amb certes actuacions. Cal dir, però, que la vida d'aquesta comissió va ser més aviat breu. Així, en l'acta de la junta general del 19 de febrer de 1885¹⁶⁷ es recull que s'acceptà la dimissió dels membres de la comissió per a la reforma higiènica, tot i que anteriorment un soci havia preguntat a la junta sobre el seu funcionament i se li havia contestat que ja havien començat a fer alguns treballs.

Altres aspectes importants i que convé analitzar ens queden encara per veure dins de la marxa de la *Catalana*. Tot seguit ens aturarem en l'estudi del folklore, perquè no hem d'oblidar que folkloristes de renom com Cels Gomis, Ramon Arabia o Francesc Maspons i Labrós varen ser socis destacats d'aquesta entitat.

El mes de maig de 1885 l'AEC creà una secció de folklore perquè considerava que el seu estudi formava part del camp d'acció que tenia preestablert, perquè, endemés, tota la gent que entraria a la *Catalana* li donaria nou prestigi i força i, principalment, per evitar que l'estudi del folklore es fes a partir d'una nova institució fins llavors inexistent, fet aquest que restaria elements de vida a l'AEC i desnaturalitzaria l'esperit amb què

¹⁶⁴- Llibre d'actes de la Junta Directiva AEC, 1878-1880.

¹⁶⁵- Vegeu *BAEC*, núm. 9. 31 de juliol de 1879. Pàgina 152.

¹⁶⁶- *BAEC*, núm. 65-66. Febrer-març de 1884. Pàgina 58

¹⁶⁷- Llibre d'actes de les juntes generals AEC, 1882-1891.

aquesta havia conreat fins aquell moment aquests estudis, que era la manera com es creia que s'havia de seguir treballant¹⁶⁸. De manera que amb aquests objectius es va enviar una carta a un conjunt de persones reconegudes que podien estar interessades a participar a la nova secció i a més es varen posar anuncis a la premsa. El president d'aquesta nova secció serà el reconegut excursionista Gaietà Vidal i Valenciano; Arabia serà vocal de la mateixa. Des d'aquell moment el Butlletí de l'AEC tindrà un espai dedicat al folklore entre les seves pàgines.

L'any següent la secció de folklore va iniciar una de les seves activitats de més abast a l'enviar una circular-interrogatori a tots els socis per tal de donar resposta a una sèrie de qüestions de caire folklòric que els eren formulades, sobretot en el que feia referència a topònims, costums populars, literatura popular, jocs infantils, etc.¹⁶⁹ El rotund fracàs d'aquesta iniciativa i la posterior resituació dels estudis folklòrics a casa nostra han estat curosament estudiats per Llorenç Prats¹⁷⁰.

Un altre aspecte que vull destacar és la connexió que existia, en aquesta institució d'una manera molt més evident que en la *Catalanista*, entre el fet industrial o econòmic en general i l'excursionisme. El quadre següent pretén estalviar al lector una pesada descripció sobre els fets en què es recolzen les meves idees. En ell he expressat totes les activitats que he pogut conèixer que vinculen l'AEC amb activitats de caire econòmic. Donem-li un petit repàs¹⁷¹:

Tipus d'activitat ¹⁷²	Tema	Data	Soci
Conf.	Incubació Artificial	10 i 24 de març de 1879	F. X. Tobella
Exc.	Ogassa i Surroca (mines)	febrer-març 1880	
Conf.	Anàlisi terres conreu	12 i 19 abril 1880	F. Benessat.
Exc.	Mines lignit	gener 1881	Cels Gomis
Conf.	Aigües i metalls subter	5 d'abril de 1881	V. Plantada
Vis.	Fàbrica Batlló	19 de març de 1882	
Vis.	Tallers Maquina Terres	23 d'abril de 1882	
Vis.	Taller estampats Ricart	7 de maig de 1882	
Vis.	Est. horticult. R. Oliva	21 de maig de 1882	
Vis.	Asil Naval Espanyol	28 de gener de 1883.	
Vis.	Taller maq. cosir	setembre de 1883.	

¹⁶⁸- Vegeu *BAEC*, núm. 80-81. Maig-juny de 1885. Pàgines 98-108.

¹⁶⁹- *BAEC*, núm. 93. Juny de 1886. Pàgines 106-108.

¹⁷⁰- Prats, Llorenç: *El mite de la tradició popular*. Barcelona, Edicions 62, 1988. A part d'altres estudis del mateix autor -per exemple "Folkloristes catalans del segle XIX", a la revista *Muntanya*, núm. 794, d'agost de 1994-, també resulta interessant consultar l'article de Francesc Olivé i Guilera: "Joan Amades i els folkloristes del Centre Excursionista de Catalunya (1876-1939)". *Muntanya*, núm. 773. Febrer de 1991. Pàgines 3-6.

¹⁷¹- A aquest quadre falta afegir-hi que el mes de febrer de 1885 s'acordà visitar els tallers dels Srs. Masriera, Girona (de construcció de material ferroviari) i la fàbrica de vidre del Sr. Vallès, visites no incloses per no saber-ne els dies que foren dutes a terme (Actes de les juntes generals AEC, 1882-1891. Sessió del 19 de febrer de 1885).

¹⁷²- Conf.: conferència. Exc.: excursió. Vis.: visita. Lect.: lectura.

Vis.	Taller maquinària Escuder	30 de setembre 1883	
Exc.	Obres Companyia d'Aigües	2 de març de 1884.	
Vis.	Fundicions i tallers Remei	Març de 1884	
Vis.	Fàbrica d'esperits	Abril 1884.	
Vis.	Taller decoració F. Vidal	19 de febrer de 1885	
Lect.	Fàbrica dinamita	28 de juny de 1886	V. Plantada

El vincle amb les institucions burgeses de la ciutat es deixa veure ben clarament ja des del seu inici, és a dir, des dels dies posteriors a l'escissió de la *Catalanista*. Així he de remarcar que el 2 d'octubre de 1878 l'AEC comissionà el seu tresorer, Rafel Tintoré, perquè junt a l'industrial i soci de l'entitat Enric Batlló¹⁷³ procuressin del Foment de la Producció Espanyola que els cedís algun local per celebrar les seves juntes¹⁷⁴. Dos dies després la gestió havia donat els seus fruits i l'AEC formalitzava la seva demanda davant del Foment, perquè ja havia rebut la seva resposta positiva de paraula. També per acord de la Junta Directiva del 20 de setembre de 1879, els socis del Foment gaudien dels mateixos avantatges que els de l'AEC quant a les publicacions de la seva entitat (recordem que el seu estatge era el del Foment).

El lligam entre l'excursionisme i el món industrial és important i s'ha d'incloure en un context que és el que ens permetrà definir el caire social que prenia l'excursionisme que defensava l'AEC. Abans que res, haurem de veure com ells no es defineixen com a catalanistes, perquè encara no sabien ben bé què era això, segons afirmaven¹⁷⁵, tot i que aquesta afirmació era en realitat una indirecta contra l'ACEC, les ferides de l'escissió de la qual encara no havien cicatritzat. Aquests primers excursionistes tan sols acerten a definir-se com a catalans amb un ideal de "Pàtria i estudi", fet que portava implícita la idea que no eren anti-espanyols. La seva tendència era conservar i enaltir l'esperit català, acte aquest que hauria de fer un gran bé a Espanya com a conjunt. Les excursions eren tan sols un dels molts mitjans que els servien per a aquesta finalitat, com hem vist al principi del capítol. Igualment eren gent que no s'espantava pel progrés, ans al contrari, moltes vegades el buscaven de manera conscient, però en certa manera també tenien present la idea que aquest no podia ser bo si no descansava sobre l'estudi del passat. Per això la història i l'arqueologia eren tan importants en el primer

¹⁷³- Batlló era soci de l'AEC i alhora secretari del Foment (vegeu Llibre d'actes de la Junta Directiva, AEC, 1878-1880. Sessió del 13 de desembre de 1878)

¹⁷⁴- Llibre d'actes de la Junta Directiva, AEC, 1878-1880. Sessió del 2 d'octubre de 1878.

¹⁷⁵- Vegeu la Introducció a *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana, any primer 1881*. Barcelona, Jaume Jepús, 1882. Pàgina VI.

excursionisme, tot i que aquest impuls apareix una mica apaivagat en el si de l'AEC. En aquest sentit vull remarcar com l'any 1885 l'AEC assentia a una proposta del soci Aymamí que volia unificar tots els estudis que es fessin a través de les diferents excursions per escriure una "*verdadera història de Catalunya*"¹⁷⁶.

Tota aquesta manera d'entendre l'excursionisme ens permetrà explicar la causa de la veneració de la figura de Víctor Balaguer per part dels primers excursionistes. He de dir que, tot just acabada de néixer l'AEC, ja era tributada una vetllada literària en el saló de juntes del Foment de la Producció Espanyola a aquest home que havia estat nomenat soci honorari d'aquesta entitat. En ella, el president Ramon Arabia saludava Víctor Balaguer com al gran iniciador del catalanisme, entenent per aquest concepte un moviment que havia despertat la vida de Catalunya, partint de l'estudi del que havia estat la nostra terra per acarar-la cap al que havia de ser en el futur. Un exemple del seu catalanisme el trobava Arabia en la dedicació de Balaguer a l'estudi de la història. Com a historiador i com a catalanista, aquell home, que havia fet gestions per tal de poder restaurar el monestir de Ripoll i havia dut a terme excursions quan encara l'excursionisme no existia com a tal, havia de ser un model per a l'AEC. Balaguer, en el discurs amb què contestà els honors que li retien en aquell acte, va afirmar que abans que ell hi havia hagut altra gent a la que havia d'agrair els seus esforços. Balaguer va citar explícitament Milà i Fontanals, Joaquim Rubió, Antoni de Bofarull i Lluís Cuquet. Acabava dient que

*"(...) tot servey que fassi á n'aquesta Associació, l'faré igualment á Catalunya i fentlo á Catalunya, l'faré també á tota Espanya"*¹⁷⁷

Per acomiadar-se amb frases de glòria a Catalunya i a Espanya. També en aquell discurs Balaguer mostrava satisfacció pel fet que el Foment hagués acollit en el seu local l'AEC,

"(...) demostrant ab aixó que l'foment de la producció espanyola es aixís mateix lo de les arts, lo de la ciencia i lo de les lletres. Rebin, donchs, abduas societats ma felicitació ardentíssima puig que una i

¹⁷⁶- Actes de les juntes generals AEC, 1882-1891. Sessió del 28 d'octubre de 1885.

¹⁷⁷- Vetllada literaria en obsequi al Excm. Sr. D. Víctor Balaguer donada en lo saló de juntes del Foment de la Producció Espanyola per la Associació d'Excursions Catalana. Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1879.

*altra tenen per senyera, encara que per medis
distints, lo benestar i lo avansament de Catalunya.*"¹⁷⁸

Aturem-nos, encara que només sigui uns breus moments, en la figura del Balaguer excursionista. En la seva obra *Una expedición a San Miguel del Fay* ens parla com aquella era una sortida d'artistes que buscaven un lloc on a cada pas s'entrebanquessin amb un fet històric o una tradició que els fos recordat per un monument o paisatge¹⁷⁹. En ella, Balaguer ens parla més de la història dels llocs que visiten que no pas de l'excursió en si. Així afirma que "(...) *mas bien que las ruinas de un castillo [de Montcada], recorríamos las páginas de una historia*".

Víctor Balaguer fou un autèntic excursionista romàntic, un excursionista que gairebé podríem dir que florí abans que el mateix excursionisme. Ell no recorria el món buscant noves dades científiques, terreny en el qual equivocà les seves opinions en més d'una ocasió¹⁸⁰, sinó que en el seu primerenc excursionisme anava a la recerca de sentiments i sensacions que els paisatges i els monuments, sobretot aquests perquè li parlaven del passat, li oferien. Així, en arribar a Caldes de Montbui, Balaguer s'escapà del grup dels seus acompanyants per anar a visitar en solitari un monument, "(...) *acompañado todo lo mas de la amargura de los recuerdos en el alma y de las lágrimas de la muda desesperación en los ojos*." Amb ell tenim una clara mostra de com foren els interessos de les ciències socials -més que no la ciència natural- allò que feia moure els nostres primers tresca-muntanyes.

Fet aquest parèntesi, -que ens ha dut de la burgesia en general a la figura de Balaguer- convé que deixem, de moment, els aspectes que fan referència a aquest vincle que s'establia entre la *Catalana* i les institucions burgeses per centrar-nos en la relació que es va donar amb les activitats del primer catalanisme organitzat. Després, la defensa del proteccionisme per un sector del catalanisme, ens durà de nou a les relacions amb el món burgès representat pels homes del Foment.

Com ja hem vist en tractar la *Catalanista*, s'estableix un vincle molt fort entre el nacionalisme i l'excursionisme, vincle que

¹⁷⁸- Paraules de Balaguer en *Vetllada literaria*.... op. cit. pàgina 108.

¹⁷⁹- "*Hacia ya tiempo que proyectábamos una expedición, pero una expedición de artistas, una expedición que poder hacer á pié, con el herrado baston de peregrino en una mano, con el album del viagero en la otra, y á un sitio donde necesariamente tuviésemos que tropezar á cada paso con un hecho histórico que recordar, una tradición que contar ó una hazaña que enaltecer.*" "*Una expedición á un monasterio célebre, á una ermita solitaria ó á un castillo feudal que nos pudiese presentar abierto su gran libro de ruinas, donde claramente pudiésemos hojear las páginas de su ilustre pasado.*". Balaguer, V.: *Una expedición a San Miguel del Fay*. Barcelona, Imp. de A. Brusi, 1850.

¹⁸⁰- Vegeu com Albesa ens explica que digué que els rat-penats eren ocells, i no mamífers, o com cregué que a Montcada podia haver-hi una cova que, començant al seu castell, anés a parar prop de Badalona, travessant el Besós.

ara podem afirmar que s'estén durant tota la seva història. Així és que podem resseguir les diferents manifestacions del naixent moviment nacional català a través de l'actuació de les entitats excursionistes. A favor o en contra, les entitats excursionistes responen clarament als estímuls que sorgeixen del món nacionalista, dels Jocs Florals al nacionalisme radical. Si abans ho havíem fet amb l'ACEC ara repassarem aquest aspecte dins de la *Catalana*.

En primer lloc sabem que en la junta general d'aquella entitat del 10 de maig de 1879 es va llegir una comunicació del *Diari Català* pregant la seva recomanació als socis de la *Catalana* i oferint les seves columnes per publicar els documents oficials de l'AEC i tot allò que els seus socis consideressin interessant¹⁸¹. En resposta a això, un ofici del mateix 8 de maig, dirigit a Valentí Almirall, ens fa saber que s'havia recomanat la lectura del *Diari* als socis de l'AEC, repartint els prospectes que els havien enviat¹⁸². Tanmateix, a final del mes d'agost s'acceptà oficialment l'ofertament d'usar les seves columnes¹⁸³. Gairebé de forma simultània a aquests fets, el 18 d'agost, en la Junta Directiva es féu saber que el mateix diari convidava els socis de l'entitat "*per concórrer a una reunió per tractar d'un assumpte important per al catalanisme*"¹⁸⁴.

El mes de juny de 1882 arribaren a la seu de la *Catalana* un gran nombre de manifestos del Comitè Regional Democràtic-federalista de Catalunya que no es varen repartir entre els seus socis pretextant que el reglament de la institució no permetia la pràctica d'activitats lligades a la política, tot i que a través del Butlletí es feia públic que si algun soci en volia, podia passar a recollir-los per secretaria, on estaven a la seva disposició¹⁸⁵. En canvi, com que el Centre Català no es definia com a entitat política, sinó que pretenia "*Unir i lligar tots els que vulguin Catalunya i fomentar i defensar tots els interessos morals i materials de la mateixa*"¹⁸⁶, el tracte que va rebre de part de l'Associació d'Excursions va ser totalment diferent. En aquest sentit els seus avatars varen ser seguits per la Junta de l'AEC i això es va manifestar a través del *BAEC* i de les actes de les diferents juntes. Així, el dia 26 de setembre de 1880 es va dedicar una vetllada d'obsequi al Primer Congrés Catalanista en el marc del

¹⁸¹- Llibre d'actes de les juntes generals AEC, 1878-1881.

¹⁸²- Llibre d'oficis cursats, 1878-1880. Ofici 293, del 8 de maig de 1879.

¹⁸³- Llibre d'oficis cursats, AEC, 1878-1880. Ofici 402, del 27 d'agost de 1879.

¹⁸⁴- Llibre d'actes de la Junta Directiva AEC, 1878-1880. El mateix es reflecteix en la sessió del 26 d'agost de la junta general (Llibre d'actes de la junta general AEC, 1878-1881).

¹⁸⁵- *BAEC*, núm. 44-45. Maig-juny de 1882. Pàgina 123.

¹⁸⁶- Masgrau, Roser: *Els orígens del catalanisme polític*. Barcelona, Barcanova, 1992. Pàgina 37.

qual s'acordà de crear aquesta institució. Anteriorment, però, la Junta de l'AEC havia decidit prendre part només a títol individual en el mateix, tot i fer arribar als seus socis les bases i circulars del congrés¹⁸⁷. De manera que l'AEC mantenia la seva desvinculació del congrés, tot i que els seus individus hi varen assistir com a persones individuals, però mai com a representants de la institució que estem estudiant. Aquesta es va limitar a fer arribar a cada soci les bases que s'havien publicat en el *Diari Català*, acompanyades d'una circular on se'ls convidava a inscriure-s'hi. Quan, el 1882, es va constituir el Centre Català¹⁸⁸, el Butlletí de l'AEC de nou se'n va fer ressò, veient en ell una entitat destinada a defensar els interessos de Catalunya i allunyada de finalitats polítiques¹⁸⁹. Pel novembre del mateix any, l'AEC s'assabentava de la idea de crear l'Acadèmia de la Llengua Catalana que es constituïa dins del Centre Català, idea aquesta que la nostra entitat excursionista va aplaudir de tot cor¹⁹⁰. L'AEC també fou convidada per la comissió organitzadora del segon Congrés Catalanista, invitació que arribà a l'entitat acompanyada de les seves bases i que es comunicà als socis en junta general del 30 de juny de 1883¹⁹¹.

Per tant, queda molt clarament delimitat el contacte entre aquest primer excursionisme i el nacionalisme que estava començant a adquirir una estructura orgànica precisa i concreta. Cal no oblidar que el mateix Valentí Almirall era soci de l'AEC - com també de la *Catalanista*-, en la seu de la qual va llegir, el 31 de març de 1886, alguns capítols d'un treball titulat *En pro del catalanisme*¹⁹². També Artur Osona, com és sabut, era soci d'ambdues institucions, però potser no ho és tant el fet que fos soci i vocal de la Junta del Centre Català¹⁹³.

També en la *Catalana* va tenir la seva importància la Guerra del Francès, com ho demostra l'escrit de Josep Fiter i Inglès en la vetllada literària en obsequi a Víctor Balaguer¹⁹⁴ o la conferència del canonge Bonaventura Ribas i Quintana del 13 de gener de 1879 sobre els màrtirs de la Guerra de la Independència. Cal dir que abans que tot això succeís, alguns socis de l'AEC havien anat a la parròquia de Vallvidrera per tal de copiar un document que feia referència als fets d'aquella guerra. Com a resultat de la

¹⁸⁷- Llibre d'actes de la Junta Directiva AEC, 1878-1880. Sessió del 15 de setembre de 1880.

¹⁸⁸- Aquesta entitat va convidar els socis de l'AEC a la seva inauguració i va adjuntar al convit un gran nombre d'invitacions per repartir entre els seus socis (Actes de la Junta Directiva AEC, 1882-1891. Sessió del 16 de juny de 1882).

¹⁸⁹- *BAEC*, núm. 42-43. Març-abril de 1882. Pàgina 78.

¹⁹⁰- *BAEC*, núm. 50. Novembre de 1882.

¹⁹¹- Actes de les juntes generals AEC, 1882-1891.

¹⁹²- *BAEC*, núm. 90. Març de 1886. Pàgina 41.

¹⁹³- Vegeu *Butlletí del Centre Català*, núm. 1.

¹⁹⁴- Fiter i Inglès, Josep: "Lo combat de Montjuich" en *Vetllada literaria en Obsequi al Excm. Sr. D. Víctor Balaguer...* Op. Cit. Pàgines 83-92.

conferència de Bonaventura Ribas, es demanà a l'Ajuntament d'aixecar un monument a aquells màrtirs, idea sorgida del mateix Ribas. En resposta, l'Ajuntament demanà a l'AEC que fes un projecte per tal de tirar-lo endavant, acordant-se en junta del 14 de maig de 1879 de bastir-ne dos, un a la catedral i l'altre prop del lloc on havien estat sacrificats¹⁹⁵. És ben possible que aquesta oposició al domini francès, juntament a la idea que la pàtria sempre havia de ser l'estat espanyol, qualifiqués l'ideari del primer catalanisme com ha intentat demostrar Joan-Lluís Marfany¹⁹⁶. Com a mínim, aquesta vinculació, en el camp del primer excursionisme, és ben certa.

Un altre vincle important del nostre excursionisme el tenim amb la burgesia proteccionista. Abans hem repassat com es va articular aquest punt en l'ACEC, anem ara a veure què va passar en el si de la *Catalana*.

En aquesta institució, el 27 d'abril de 1881 se celebrà una junta extraordinària per tal de tractar la manera i forma d'assistir a la manifestació proteccionista que havia projectat el Foment de la Producció Espanyola¹⁹⁷. En els mítings que posteriorment es feren a Barcelona, Manresa i Girona l'AEC hi fou convidada i a tots ells envià representants¹⁹⁸. En el que, conjuntament a cinc teatres de Barcelona, tingué lloc el 26 de juny la *Catalana* va fer entrega d'un llaç amb els colors de la senyera al Foment de la Producció Espanyola per tal de posar-lo en el seu estendard¹⁹⁹. Com a oradors vinculats a l'AEC hi hagué Josep Fiter, Josep Griera, Valentí Almirall i Ramon Arabia; aquest darrer va parlar com a representant oficial de l'Associació d'Excursions i manifestà que el catalanisme i el proteccionisme eren la millor manera d'espanyolisme. També Isidre Martí i Turró, bibliotecari de l'AEC, féu de secretari en el míting que se celebrà al Teatre Espanyol²⁰⁰. Potser a conseqüència de tot això, el Butlletí de l'AEC va donar la nova, el novembre de 1881, que aquesta institució havia estat convidada pel Foment de la Producció Espanyola i pel Foment del Treball Nacional a adherir-se a les seves reivindicacions, cosa que aquesta entitat excursionista va fer amb entusiasme²⁰¹. No oblidem que,

¹⁹⁵- Llibre d'actes de la Junta Directiva AEC, 1878-1880. Sessió del 14 de maig de 1879.

¹⁹⁶- Marfany, Joan-Lluís: "Mitologia de la Renaixença i mitologia nacionalista". Op. cit.

¹⁹⁷- *BAEC*, núm. 30. Març de 1881. Pàgina 50. No podem saber què passà exactament, però és evident que aquesta sessió no es pogué realitzar en la data esmentada, perquè l'acte tingué lloc el dia 26.

¹⁹⁸- *BAEC*, núm. 32-33. Maig-juny de 1881.

¹⁹⁹- En la junta general extraordinària del 27 d'abril s'havia decidit per unanimitat nomenar una comissió nombrosa de socis per assistir a l'acte, facultant-la per convidar altres socis interessats en assistir-hi. També, per majoria de vots, s'acordà confeccionar un llaç amb les quatre barres i, amb lletres d'or, s'hi havia d'incloure el nom de l'AEC i l'any de la manifestació (1881).

²⁰⁰- *Gran manifestación proteccionista...* Op. cit.

²⁰¹- *BAEC*, núm. 38. Novembre de 1881. Pàgina 264.

des d'un bon principi, l'AEC s'havia posat sota el cobert del local del Foment de la Producció Espanyola, entitat de la que el mateix Fiter era secretari en aquelles dates, dada que, junt a les anteriors, no fa altra cosa sinó posar de manifest, una vegada més, el vincle històricament establert entre l'excursionisme, el catalanisme i el proteccionisme defensat per la burgesia industrial catalana de final del segle XIX. Aquest vincle es manifestà també en la participació de la *Catalana* en el bastiment del monument a Joan Güell, materialitzat en la compra de les seves obres per part de l'entitat per un cost de 10 ptes i per la gestió de l'adquisició de la quantitat que els socis en volguessin a través de la seva secretaria²⁰². Més endavant els vincles foren també molt clars, com hem vist, i posteriorment els fets es tornaren a repetir amb motiu de la protesta contra el tractat comercial amb Anglaterra, essent l'AEC objecte buscat amb delit per part de les entitats burgeses barcelonines. Així, em cal ressaltar que en la junta general del 13 de març de 1885²⁰³, arribà a la seu d'aquesta entitat un exemplar de la memòria presentada a Alfons XII (Memorial de Greuges) tramès per la comissió de la Representació de la Llotja, a la qual s'acordà felicitar per la brillantesa del document, tot i no poder prendre part en la subscripció.

Aquesta és una clara mostra del final d'una etapa en la relació entre les elits intel·lectuals i les masses populars ja que si, com diu Casassas²⁰⁴, des de 1849 es produeix un intent de captació de la intel·lectualitat conservadora barcelonina cap a la causa del proteccionisme industrial per part de l'Institut Industrial de Catalunya, aquest és un fet clar dins del nostre excursionisme. Això suposava un canvi important perquè durant la primera meitat del segle XIX no s'havia pogut superar un estat de defensa dels interessos més particulars. Durant aquell període les institucions de la burgesia barcelonina no es pogueren convertir en un vehicle d'organització social superior, en un punt de confluència dels interessos particulars amb els projectes polítics i electorals concrets. Segons aquest autor, fins a 1888 s'estén l'etapa de les "elits intel·lectuals sense masses", en la qual els intel·lectuals i els professionals teoritzaven al marge de tots els sectors que no eren l'elit econòmica. Quan es consolida l'excursionisme aquesta etapa ja ha quedat enrera, fet que incideix directament en el món excursionista, on es veu molt clarament la relació amb els sectors proteccionistes. Aquest vincle amb els interessos de la burgesia

²⁰²- Llibre d'actes de la junta general AEC, 1878-1881. Sessió del 20 de maig de 1881.

²⁰³- Actes de les juntes generals AEC, 1882-1891.

²⁰⁴- Casassas, Jordi: *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*. Barcelona, els llibres de la frontera, 1989.

catalana industrial va ser sentenciat quan Pere Bosch i Labrús va ressaltar la utilitat de l'excursionisme, l'abril de 1880.

Pere Bosch i Labrús, economista, era el president del Foment de la Producció Espanyola i diputat pel districte de Vic i en dues ocasions va ressaltar la utilitat que tenia l'excursionisme, dirigint mots plens de vigor i elogis a les societats excursionistes del seu temps, fets que li van merèixer el reconeixement de la junta de l'AEC²⁰⁵ del 17 d'abril de 1880. En ambdues declaracions públiques, una davant del Congrés dels Diputats -3 d'abril- i l'altra en una recepció de la Reina -5 d'abril-, va defensar la mateixa idea que venia a ser que les societats excursionistes eren

*"(...) compostas de joves entusiastas qu'empleavan los días festius en recorrer los pobles i'ls camps pera desentranyar dels monuments, de les ruinas i d'entre les mateixas pedras l'història del passat, al objecte d'alentar ab lo seu recort é inspirar ab sas grandesas, forsa i vigor á l'actual generació i preparar un gloriós pervindre á la patria espanyola."*²⁰⁶

Aquestes paraules valgueren a Bosch i Labrús un vot de gràcies per part de l'Associació d'Excursions i l'acord de fer-lo públic a través del Butlletí de la junta general del 17 d'abril de 1880²⁰⁷.

Del 23 al 27 de juny de 1880 es va dur a terme una excursió a Palma de Mallorca i a les coves d'Artà, amb un vapor noliejat expressament, excursió que admetia -a més de membres de la *Catalana*- socis de l'ACEC i d'altres institucions catalanistes, del Foment de la Producció Espanyola i les persones que tots ells convidessin, en un mínim de vuitanta per fer-la viable. Aquesta sortida marca una nova fita en l'escala d'apropament entre les entitats excursionistes i les institucions que representaven els interessos de la burgesia barcelonina i catalana.

Aquest vincle amb la burgesia no ens ha d'estranyar gens si tenim en compte que els mateixos excursionistes eren burgesos, si fem cas de la classificació que ha fet Maria A. Saurí²⁰⁸ dels socis de l'AEC. Segons ella, aquesta entitat estava composta en un 45% per comerciants i menestrals; un 19,7% d'intel·lectuals i professionals; 10,6% propietaris, industrials i fabricants; 3,1% Clergat i exèrcit²⁰⁹.

²⁰⁵- BAEC, núm. 18. Abril de 1880. Pàgina 75.

²⁰⁶-Paraules de Bosch i Labrús, reproduïdes al BAEC, núm. 18. Abril de 1880. Pàgina 75.

²⁰⁷- Llibre d'actes de la junta general AEC, 1878-1881.

²⁰⁸- Saurí, Maria A.: *Associació d'Excursions Catalana. 1878-1891*. Op. cit.

²⁰⁹- Aquesta classificació era una mica diferent en referir-la als socis delegats: intel·lectuals i professionals, 34%; clergat i exèrcit, 31,1%; propietaris, hisendats, fabricants i negociant, 14,9%. Cal remarcar que desapareix, en aquesta

Carles Albesa, per la seva part ens diu que es distribuïen de la següent manera²¹⁰:

-Comerciants i industrials	28%
-Professionals titulats universitaris	25%
-Artistes i escriptors	3%
-Propietaris	8%
-Sacerdots	7%
-Artesans i oficis manuals	6%
-Estudiants	4%
-Mestres i professors	4%
-Titulats mitjos	1%
-Professions diverses	4%

Això permet aquest autor parlar del predomini dels comerciants i industrials, de titulats universitaris, artistes i escriptors, que en total formen els dos terços dels associats, junt a la minsa presència dels treballadors manuals i artesans.

De manera que eren els sectors comercials i de professions liberals de la burgesia els que formaven l'AEC, sense oblidar la presència, tot i que minoritària, de propietaris, fabricants i alguns menestrals. Aquesta composició correspon de manera molt exacta a la que dona Josep Maria Figueras²¹¹ sobre els participants al primer Congrés Catalanista de 1880. Segons aquest autor hi predominaven les lletres, les professions liberals i els petits comerciants, amb una clara absència de la gran burgesia barcelonina, de l'aristocràcia local i, naturalment, de la classe política. En aquest congrés, d'un total de més de 850 inscrits, 121 eren socis de l'AEC. A més hi havia 66 socis de la *Catalanista*, 500 representants del *Diari Català*, 90 de *La Renaixensa* i 15 de *la Il·lustració Catalana*. De manera que més del 14% dels assistents a aquest congrés eren, endemés, socis de la *Catalana*. Els de la *Catalanista* eren gairebé el 8%. He de consignar que Carles Albesa²¹² ens ofereix unes dades que no concorden exactament amb les que ens dona Josep Termes, que és d'on he recollit la cita dels resultats que ens dona Figueras. És interessant, amb tot,

subpoblació, el grup corresponent als menestrals i comerciants. D'altra banda, també cal dir que la classificació segons el pis que ocupaven els socis residents en una ciutat que discriminava les classes socials en funció de l'espai que ocupaven a través d'una escala vertical, junt a les dades exposades anteriorment, fan concloure a M. A. Saurí que majoritàriament eren elements de classe mitjana acomodada.

²¹⁰- La classificació ha estat feta sobre els 444 socis numeraris de l'AEC, residents al Principat a final de l'any 1882.

Vegeu Albesa: "La llengua catalana en l'àmbit excursionista". Op. cit.

²¹¹- Citat per Josep Termes en el volum VI de la *Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar*. Barcelona, edicions 62. Pàgina 76.

²¹²- Segons Albesa a aquest congrés hi assistiren 1282 congressistes, 236 dels quals eren excursionistes (18%). Segons ell el 23% dels excursionistes foren congressistes. (Albesa: "La llengua catalana en l'àmbit excursionista". Op. cit.)

retenir com per aquest autor els socis de la *Catalana* votaren a favor de la proposta presentada pel grup de la Renaixensa només en un 34% dels casos, fent-ho en contra el 66%. Això dóna a la postura política d'aquesta entitat un caire més progressista que no el que tenia l'ACEC, on els resultats -com hem vist- foren a la inversa. Cal dir, però, que la representativitat de la mostra, com reconeix el mateix Albesa²¹³, pot ser poca, alhora que els amos de la *Renaixensa* eren socis de l'ACEC.

És en el marc d'aquest context que no ens ha d'estranyar la seva oposició -tal com ho hem vist en tractar l'ACEC- al projecte d'unificació de codis civils. En aquest sentit la *Catalana* va redactar una memòria dirigida a les Corts que demanava deixar subsistent el dret civil especial de Catalunya, la qual es va entregar el 21 de febrer de 1881 al diputat Duran i Bas (que també era soci de l'AEC) de mans d'Arabia, Almirall i Maspons i Labrós²¹⁴. Els fets havien començat arran de la junta general del 14 de gener de 1881²¹⁵ quan es posà a discussió la resposta que calia donar a un ofici dels propietaris rurals del Vallès que demanava que l'AEC s'adherís a l'exposició que el Congrés Catalanista elevaria als poders de l'Estat en favor de la conservació del nostre dret. L'acord a què s'arribà era fer constar en l'acta que el parer general consistia en què calia conservar el dret català i que es nomenaria una comissió de "perits" perquè redactessin l'exposició. Aquesta es llegí en la junta general del 20 de gener, i en la sessió del 18 de febrer de 1881 s'acordà fer-la arribar a Duran i Bas.

Un darrer aspecte que m'interessa tractar respecte de l'Associació d'Excursions Catalana és el seu afany apologista i de difusió del fet i les pràctiques excursionistes fora del seu àmbit d'acció habitual. Així, en sessió de l'1 de juny, la Junta Directiva va acordar fer propaganda excursionista fora de la capital i va indicar a alguns socis la necessitat de fer conferències, sobre punts relacionats amb l'excursionisme, fora de Barcelona²¹⁶. Aquesta tanda d'activitats la va iniciar Arabia amb una conferència a Breda titulada "Montseny: son passat, present i pervenir". Esperonades per aquesta iniciativa, el més de març de 1883 es constituïen dues seccions de l'AEC, una a Vilanova i l'altra a Tarragona. Pel maig se'n va crear una altra a Badalona. Finalment, l'any 1883 se'n creà una darrera a Figueres -comunicada en sessió de junta general del

²¹³- Albesa, C.: "La llengua catalana en l'àmbit excursionista". Op. cit.

²¹⁴- Vegeu *BAEC*, núm. 28 i 29 de gener i febrer, respectivament de 1881.

²¹⁵- Llibre d'actes de la junta general AEC, 1878-1881.

²¹⁶- *BAEC*, núm. 44-45. Maig-juny de 1882. Pàgina 83.

9 de novembre²¹⁷ - la qual era fruit dels esforços de Cels Gomis, que n'exercia el càrrec de president provisional.

L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC

Al llarg d'aquest treball ja ha sortit en alguna ocasió el concepte Excursionisme Científic. És ara el moment de parlar-ne i, en prendre aquesta decisió, entrem en un terreny molt compromès i difícil de valorar segons les definicions que prenguem de l'objecte a estudiar. Es tracta de discernir què fou i de què serví l'Excursionisme Científic. Per començar caldria prendre una definició de base per, a partir d'ella, elaborar-ne les nostres conclusions. Prendré com a definició una de C. A. Torras, feta en 1922. Segons ell, l'Excursionisme Científic era

*"Recórrer Catalunya, estudiant a fons sos monuments, sos tresors artístics, sos arxius, la constitució del terrer, la topografia i orientació de valls i muntanyes, costums, cants, tradicions, llenguatge (...)"*²¹⁸

Segons aquest autor, l'estudi històric, arqueològic, artístic, geològic, topogràfic, folklòric, filològic, etc. era el camp d'aquesta pràctica excursionista. És interessant remarcar com l'Excursionisme Científic, per als primers excursionistes, incloïa les

²¹⁷- Llibre d'actes de les juntes generals AEC, 1882-1891.

²¹⁸- Torras: "Excursionisme". *III Excursió col·lectiva als cingles i Pla de la Garga (Centelles)*. Barcelona, CADCI, 1922.

anomenades ciències socials, i, fins i tot, aquestes en constituïren la seva base en l'inici. A vegades s'ha dit que els metges i els botànics foren els descobridors de l'alta muntanya, a la qual anaren cercant informació sobre el comportament dels seus objectes d'estudi. En canvi, a Catalunya, l'interès pel medi natural es desprèn del tronc renaixentista de la recuperació del passat, i com hem vist apareix en un segon moment en la història del nostre excursionisme. La natura, per a l'excursionisme català originari, esdevé el teatre de la història, com ha sentenciat Martí-Henneberg²¹⁹.

Tanmateix, com reconeix Iglésies²²⁰, ni la Societat X ni l'ACEC no eren formades per savis, excepte Josep Fiter. Per a Iglésies, els doctes de l'Excursionisme Científic vingueren més tard, quan ja era ben visible l'èxit i l'eficàcia de les associacions en marxa i, sobretot, quan es fusionaren per fundar el Centre Excursionista de Catalunya. Fou el mateix Fiter qui reconegué que l'aportació de la *Catalanista* seria pobra en vàlua científica, però no així en valor i entusiasme (afegim-hi patriòtics). També vull recordar com Milà i Fontanals en el pròleg a l'Àlbum Pintoresc Monumental (1880) reconeixia haver-se equivocat en sostenir que el renaixement de la nostra llengua només era aplicable a la poesia i que el català no era apte per a la ciència. Segons ell, amb l'*Album* naixia la ciència en català, era la primera obra científica escrita en la nostra llengua renaixent.

Amb la creació del CEC, l'Excursionisme Científic, si més no, es consolidà a casa nostra, especialment pel que fa referència a les ciències anomenades naturals. Serà Lluís Marià Vidal, en 1898, qui dirà que cap dirigent de l'excursionisme anterior no havia volgut conduir aquesta pràctica cap al conreu de la "ciència pura". Segons ell, els seus predecessors perseguien, sota el terme ciència, el saber general, tot i que mai no s'hagués negat l'entrada a la ciència dins de les institucions excursionistes. Geòleg com era, Vidal reclamarà la pràctica de la fotografia aplicada a la topografia (fotogrametria, en la seva terminologia) i de l'espeleologia dins del CEC (no perdem de vista que fou ell qui acompanyà Font i Sagué en les seves primeres exploracions al Garraf i que fins i tot li salvà la vida). No oblidem, però, que postures com les de Lluís Marià Vidal eren més aviat una excepció en el clos excursionista de final del segle XIX. Abans de Vidal, Cèsar August Torras havia definit els excursionistes com els exploradors, els minaires que descobrien els tresors que altres explotaven. També Pons i Dalmau

²¹⁹ Martí-Henneberg, Jordi: *La pasión por la montaña*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1986.

²²⁰ Iglésies, Josep: *Amb les cames i amb el cor*. Barcelona, Publicacions Abadía de Montserrat, 1982. Pàgina 90

havia definit l'excursionisme com la secció d'espionatge de l'exèrcit científic.

Serà precisament un altre geòleg, Norbert Font i Sagué, qui farà una acurada definició de l'Excursionisme Científic. Per a ell, les ciències d'observació precisaven de l'excursionisme per sortir del seu estat rudimentari, calia que abandonessin la seva concepció especulativa en profit de l'observació directa. Així l'excursionisme deixava de ser un passatemps i esdevenia una tasca profitosa, oberta a tothom, perquè només es basava en observar, recollir i anotar diferents aspectes de la realitat. Per a Font i Sagué, les ciències per excel·lència són les naturals, especialment la meteorologia, la hidrologia i la morfologia, perquè

"(...) l'emmotllat que l'Autor de la Naturalesa ha donat al nostre terror és cent vegades més digne d'estudi i conté més meravelles que'l que haja pogut donar el més hàbil artista del segle XI a un capitell o estàtua".²²¹

I, fent una metàfora molt representativa del que passava, afirmava,

"L'escorrent de les aigües dites salvatges, la potencia de les corrents aèrees, l'acció química de les aigües meteòriques i els moviments sísmichs, són els artistes d'aquestes ruïnes que ofereixen a nostres mirades les formes més estranyes i més atormentades."²²²

Va ser ell qui afirmà que el recollir insectes i altres animals, com ho havien fet en un principi els membres de l'ACEC, va ser abandonat posteriorment. Calia, doncs, recuperar l'estudi de les ciències naturals que havia estat abandonat. En opinió de Joan Senent-Josa²²³, els estudis de les anomenades ciències naturals a Catalunya varen renéixer a partir del moviment polític i cultural de la Renaixença, que desvetllà l'interès pel coneixement de la natura. Aquest procés, lluny de passar per l'esfera dels estudis universitaris, ho féu per l'excursionisme científic, el mecenatge de la burgesia, l'església (a través del Seminari Conciliar de Barcelona), un conjunt d'associacions i d'ateneus i la premsa. L'historicisme romàntic dels primers anys de la Renaixença hauria cedit el

²²¹- Font i Sagué, N.: "L'excursionisme científic". *BCEC*, núm. 91. Agost de 1902. Pàgines 217-228. Segueix en nùms. posteriors del *BCEC*.

²²²- Font i Sagué: "L'excursionisme científic". *BCEC*, núm. 92. Setembre de 1902. Pàgines 241-254.

²²³- Senent-Josa, Joan: *Les ciències naturals a la Renaixença*. Barcelona, Dopesa, 1979.

seu lloc al conreu de les ciències naturals. Segons l'autor considerat,

*"(...) l'excursionisme científic donarà aixopluc a aquestes inquietuds i es convertirà, en bona mesura, en el bressol de la renaixença de les ciències naturals a Catalunya."*²²⁴

És cert que l'excursionisme -clàssic o científic, digueu-li con vulgueu- va introduir el positivisme dins la recuperació de la nostra identitat pàtria, però no ho és menys que, com diu M. A. Saurí, postures com les de Lluís Marià Vidal eren l'excepció dins de l'excursionisme català de final del XIX.

Alexandre Galí, en un text inèdit que s'havia de presentar en un congrés a celebrar a Vilanova i que mai no es va arribar a llegir, document datat de l'any 1912²²⁵, afirmava que l'Excursionisme Científic no existia. Segons aquest autor, en una visió que comparteixo, hi hagué una ciència necessitada de dur a terme excursions, però, quan l'objectiu principal d'una sortida esdevenia una recerca científica, la pràctica excursionista quedava en un lloc molt endarrerit. *"Una excursió científica sí que es pot fer, un excursionisme científic no"*, afirmava Galí²²⁶.

*"La ciència té molts viaranyes que s'aparten de l'excursionisme i el que s'enamora de la ciència ja no va mai més a fer excursions encara que surti tothora pels camps. La divergència entre l'un i l'altra es troba en el mètode que és com dir en l'arrel. L'Excursionisme vol un mètode i la ciència un altre i quan es volen ajuntar acaben per tirar cada ú pel seu cantó si no volen malmetre's l'un a l'altre anant ple-gats"*²²⁷.

Per a aquest autor, el que sí que ha existit ha estat un excursionisme vulgaritzador dels coneixements científics. Però, si l'excursionisme va esdevenir ciència, art, folklore, literatura, política, ètica i estètica es va deure a l'estat incipient dels estudis científics a casa nostra. Això ha fet que *"(...) Entre dues o tres activitats [en la Renaixença] s'ho han repartit tot i a l'excursionisme n'hi ha tocat un bon bocí."* Al no haver-hi

²²⁴- Senent-Josa, Joan: *Les ciències naturals a la Renaixença*. Op. cit. pàgina 39.

²²⁵- El congrés excursionista corresponent a 1912 es va celebrar a Manresa.

²²⁶- Document dipositat en l'ANC, fons A. Galí, 02.02.363.

²²⁷- Galí, Doc. cit.

institucions especialitzades, l'excursionisme hagué de fer-se seva aquesta tasca²²⁸.

Segurament la valoració que haguem de fer de la pràctica coneguda com excursionisme científic es resumeixi en una qüestió de perspectives: l'estudi de les ciències naturals a casa nostra deu molt a aquesta manera d'entendre l'excursionisme que, comparada amb altres àmbits d'anàlisi, era minoritària dins del primer excursionisme. Això permet acceptar les idees de Senent-Josa sobre la importància de l'excursionisme en la implantació dels estudis de ciències naturals a Catalunya i alhora explicar el caire historicista que anava prenent aquest mateix fet social. Que a nivell català l'excursionisme científic fos molt important -potser, fins i tot, el factor preponderant- en el naixement dels estudis naturals no vol dir que aquests no estiguessin en una posició secundària dins d'unes institucions on els objectes d'estudi més tractats foren els vinculats amb les ciències socials.

De la seva part, en 1906, Vidal i Riba ofería fil per randa una visió de l'Excursionisme Científic centrat en les ciències socials, a través de les quals l'home de lleis -com ell mateix- i el preocupat de la seva societat podrien obtenir dades a través del coneixement de la nostra terra i del nostre poble. L'excursionisme ofería el coneixement necessari per a aquells que volien implantar l'autonomia, tot recorrent les comarques catalanes o repassant els treballs fets per altres excursionistes. L'excursionisme contribuiria a un millor coneixement de la Nacionalitat Catalana (el terme és el mateix que usà Vidal i Riba).

Amb el Centre Excursionista de Catalunya l'excursionisme es definia com a científic i C. A. Torras, reflectint un sentir general de tot l'excursionisme català, arribà a dir que això li dóna un

*"(...) caràcter ben diferent de l'esperit que informa a les societats purament alpinistes que tant desenrotllament han adquirit a l'extranger"*²²⁹

Cèsar August Torras podia afirmar això perquè havia oblidat que allò que estudiaven els primers clubs alpins era una realitat que res no tenia a veure amb els estudis que duia a terme l'excursionisme català²³⁰, el qual parlava de ciència per tractar

²²⁸ - "(...) que nosaltres no som la ciència, que la ciència que tenim i al·letem nosaltres no és per nosaltres, que l'hem d'emancipar i l'hem de portar a tenir vida pròpia, que aquest estat d'ara és anormal perquè l'anormalitat de Catalunya ho exigeix i que no hem d'estar contents fins que l'excursionisme sigui l'excursionisme i la ciència ciència." Galí: Op. cit.

²²⁹ - Vegeu BCEC, núm. 142. Novembre de 1906. Pàgina 351.

²³⁰ - Segons cita el BCEC, núm. 105. Octubre de 1903. Pàgines 259-260, l'objecte del Club Alpí Americà era "L'exploració científica i estudi de les més altes muntanyes i de les regions polars, àrtica i antàrtica i el desenvolupament i propagació dels esports alpins."

diferents disciplines de l'estudi de la societat, la història en primer lloc. En canvi, l'estudi científic de les altes muntanyes a Catalunya havia estat força abandonat, excepció feta d'algun cas com Lluís M. Vidal o Norbert Font i Sagué. L'alpinisme que s'havia desenvolupat a Europa era una activitat científica que desembocà en un esport; en canvi, l'excursionisme català sorgí en els cercles més o menys propers a la Renaixença històricoliterària d'arrels romàntiques. Amb això no volem dir que a Catalunya no existís cap tipus d'activitat científica, sinó que cal considerar que aquesta va tenir molt poca repercussió en la resta de la societat, com molt bé ha puntualitzat Maria A. Saurí.

Amb les dades aportades en tenim prou per afirmar que l'Excursionisme Científic és un concepte massa ambigu per ser utilitzat en un estudi seriós. No respon a una definició monolítica i ens ofereix massa realitats diferents al seu interior com per poder-lo usar amb rigor. Per una banda és el somni de certs científics (dedicats fonamentalment a les ciències anomenades naturals) que volien un exèrcit d'excursionistes que els aportessin dades per assentar o rebutjar hipòtesis i establir teories. Ja hem vist que Pons i Dalmau qualificà l'excursionisme de "secció d'espionatge de l'exèrcit científic" i que Cèsar A. Torras afirmà que els excursionistes eren l'explorador, el minaire que descobria allò que altres explotaven. D'altra banda, l'Excursionisme Científic també és com una capa de santedat amb la qual es cobrien els primers excursionistes que dugueren a terme estudis de caire historicista, intentant posar rigor en aquells aspectes que definien una comunitat nacional. Amb el temps, el terme Excursionisme Científic fins i tot esdevé una simple pràctica de divulgació, una apologia cultural, com va succeir el 19 d'abril de 1925 en el marc del CE Barcelonès, institució que va fer una sortida, junt a altres socis del CE Rafel Casanova, la secció d'excursions de l'Orfeó Gracienc i l'Agrupació Excursionista Atlàntida. En total es reuniren 110 excursionistes entre grans i petits, homes i dones que anaren d'excursió sota les indicacions del geòleg Albert Carsí. En el seu moment, aquesta sortida es va considerar inclosa dins de l'òrbita de l'Excursionisme Científic, quan en realitat l'únic que es féu va ser divulgació científica²³¹.

L'excursionisme científic entès només com a divulgació de coneixements no és altra cosa que un excursionisme cultural. El que diferencia l'Excursionisme Científic és la seva recerca de

²³¹- Vegeu -Puigmal: "Noves orientacions. L'excursionisme científic". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 21. juny de 1925. Pàgines 61-63.

dades noves, més que no la seva apologia dels coneixements ja adquirits.

Llavors, què inclou el concepte Excursionisme Científic?

La meua resposta és massa coses i massa esparses com per poder-lo usar d'una manera unívoca. Crec que l'Excursionisme Científic seria el contrari de l'excursionisme contemplatiu o esportiu; és un concepte que es basteix per oposició a la pràctica excursionista entesa com un passatemp. Si l'excursionisme s'havia de diferenciar del fet de sortir de casa sense cap motiu considerat "d'importància", havia de buscar un nom nou per diferenciar-se de certes pràctiques que es duïen a terme (fontades, anades a visitar indrets interessants i de moda, mostres del que en altres llocs he anomenat excursionisme cràpula, etc...).

No és que cregui que mai no va existir res que es pogués anomenar Excursionisme Científic, el que passa és que sota aquesta etiqueta hi hagué diferents pràctiques i és per això que em sembla que serà millor construir-nos un altre artefacte teòric per explicar aquell excursionisme metòdic, que es definia negant el passatemp, i que pretenia estudiar la nostra pàtria per tal de millorar-la. Aquest nou concepte serà l'*Excursionisme Clàssic*, un terme que permeti incloure les primeres manifestacions de les ciències socials i de les ciències naturals que es varen donar en els orígens de l'excursionisme, sense oblidar que també en ell s'incubava l'ou del futur excursionisme cultural i fins i tot contemplatiu i esportiu. El que diferencia l'Excursionisme Clàssic és el fet de ser un instrument al servei d'un ideals patriòtics, en favor dels quals moltes vegades es posava el coneixement científic.

L'Excursionisme Científic aplicat a les ciències socials estaria en la base de l'Excursionisme Clàssic, però aquest és un concepte més ampli que el primer, perquè també inclou el descobriment de la realitat natural de la nostra terra i altres aspectes de les filosofies contemplatives de la mateixa. Però en general l'Excursionisme Clàssic s'oposa a l'esport per l'esport, a la pràctica de la muntanya per ella mateixa. S'afirma en negar aquest. L'Excursionisme Científic pretenia el mateix, però l'adjectiu científic ens parla de la seva finalitat: la recerca de nous coneixements. Recordem que l'ACEC era, en primer lloc, catalanista i feia excursions que anomenava científiques. La finalitat de l'excursionisme clàssic era més àmplia que no la que pretenia l'Excursionisme Científic: la regeneració de la pàtria, de la qual el coneixement científic només era una part. L'Excursionisme Clàssic respon a la idea que expressen els

següents mots, pronunciats en el II Congrés Excursionista Català de 1912:

"(...) l'excursionisme català's diferencia del que's practica en altres països en que, així com allà'l consideren generalment sols com sport, aquí, a més, se'l practica pera fer cultura, pera cercar l'ànima catalana en nostres plans i montanyes, en nostres vells o arrunats monuments i en nostres masíes i pobles; que no altra cosa fa'l geòleg esbrinant la constitució de nostra terra, el paleontòleg recollint-ne'ls fòssils, l'arqueòleg fixant-se en nostres coses antigues, l'historiaire regirant els arxius, l'arquitecte estudiant els monuments, el fotògraf inventariant tota bellesa, el folk-lorista recollint arreu llegendes i tradicions..."²³²

Els vells intel·lectuals que ingressaren en els rengles excursionistes, un cop assentades les primeres entitats, pensant que l'esport no casava amb l'excursionisme, temeren que aquest tirés per terra la important obra feta fins al moment i dotaren aquesta pràctica d'un esperit eminentment científic i, per tant, elitista. Si s'hagués seguit en aquesta línia, l'excursionisme hagués desaparegut en el moment que els científics trobessin els canals necessaris per a la seva investigació (universitat, centres de recerca, IEC, etc.). Però en canvi, el sorgiment de l'Excursionisme Muntanyenc va permetre la subsistència d'aquest fet social a casa nostra i va implicar un canvi importantíssim en la seva superestructura ideològica.

Quan l'excursionisme es practiqui per esport, s'abandonarà (a nivell general) la idea que la finalitat de l'excursionisme és la investigació en tots els ordres científics i històrics. Amb tot, encara restarà un nucli reduït d'excursionistes que seguiran creient que aquesta pràctica és com havia estat abans: un Excursionisme Científic. Són aquests elements els que es faran forts en la idea que l'única pràctica excursionista és la seva i

"(...) als que no hem sortit d'excursió amb paper d'estraça per aplanar-hi herbes, amb quartilles per anotar-hi tradicions i llegendes o no ens hem carregat les butxaques i motxilla de pedres, se'ns ha dit que

²³²- "Alocució de la Mesa del II Congrés Excursionista Català pera la restauració del monestir de Sant Joan de les Abadesses". BCEC, núm. 214. Novembre de 1912. Pàgines 336-337.

*érem indignes de dir-nos excursionistes i batejats
amb l'irònic nom de menja-quilòmetres.*²³³

En resposta a aquest desprestigi, als vells excursionistes científics se'ls acusarà de no ser autèntics excursionistes, de no sentir la muntanya. La seva crítica insistí en què hi aterren perquè llurs aficions els hi portaren, no a resultes de l'ànima de corremons que els nous excursionistes portaven dins seu. Per a aquests, la natura es podia comprendre sense ser homes de ciència i es podia sentir-ne les obres d'art sense conèixer cap tècnica. I aquesta idea esdevé ben certa si pensem en personatges com Picó i Campamà o Rubió i Lluch, que mai no caminaren pel gust de caminar, tot i els càrrecs que ostentaren dins del fet excursionista.

No vull negar l'existència ni el valor del concepte Excursionisme Científic, però vull fer constar que em sembla més adequat l'ús del terme Excursionisme Clàssic, raó per la qual al llarg d'aquest treball serà usat amb preferència. Ara bé, vull deixar clar que no rebutjo sistemàticament l'ús d'aquell, tot i que no sigui el que més s'adiu a allò que vull estudiar.

²³³ Puig, Lleonart: "L'excursionisme per l'excursionisme". *Montseny, publicació mensual*, núm. 88. Juliol de 1925. Pàgines 9-10

L'EXCURSIONISME CLÀSSIC

L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques en els seus primers anys representa el model a partir del qual es va construir tot l'excursionisme posterior, com a mínim fins arribar al segle XX. Si més no, és el cas més representatiu d'una manera d'entendre les excursions com una eina al servei d'uns ideals eminentment patriòtics, regeneracionistes i conservadors, una eina que recuperarà la història i l'arqueologia com a ciències d'un passat posat al servei del futur. Per tal d'entendre'ns una mica, a aquest primer excursionisme l'he qualificat de clàssic de manera que ens possibiliti bastir un model que ens permeti analitzar-lo i veure'n les seves modificacions a través del temps. Vull dedicar les properes pàgines a descriure aquesta construcció modèlica sense oblidar que mai no va pretendre ser un monòlit impertorbable, però que tampoc no es va plantejar evolucionar cap a altres posicions.

He parlat d'ideals patriòtics, regeneracionistes i conservadors i són aquests l'essència de l'excursionisme clàssic. Anem a veure-ho.

Des de la tan famosa exclamació de Josep Fiter²³⁴ en l'acta de constitució de la primera entitat excursionista de Catalunya fins a la creació del CEC, els mots excursionisme i catalanisme seran usats gairebé com a sinònims. A voltes seran confosos fins al punt que en alguns discursos dels diferents presidents de l'ACEC no se sabrà ben bé de quin dels dos s'està parlant. L'excursionisme recorrerà la terra per amor a la pàtria que aquesta sustenta,

²³⁴- El novembre de 1877, ressenyant la primera excursió feta per l'ACEC, just un any abans, Fiter escrivia: "*Vulga Déu que, temps a venir, ens poguem honrar d'haver contribuït, una vegada més a sentar el bon nom de Catalunya, a treballar en profit de la nostra pàtria! Jo així ho espero*".

pretendrà desvetllar-la i, potser encara més, conèixer-la i fer-la conèixer per, d'aquesta manera, augmentar més l'estima dels seus fills cap a ella.

Aquest vincle entre l'excursionista i el nacionalista, que diríem que no s'entén el primer sense l'essència del segon, serà precisament allò que donarà sentit al nostre excursionisme i allò que en determinarà moltes de les seves qualitats. Per exemple, els llocs per on es desenvolupin les seves excursions seran els escenaris de la història²³⁵ de determinada època i de determinats fets de Catalunya²³⁶. L'excursionisme, des d'aquest punt de vista, és una pràctica vinculada al moviment de recuperació de la història pàtria, altres vessants de la qual seran l'arqueologia i el folklore que tant estimaven els nostres primers excursionistes. A Catalunya, l'arqueologia es consolidà amb la Renaixença i es desenvolupà a la segona meitat del segle XIX. Fou llavors que es realitzaren les primeres excavacions, aparegueren els primers estudis específics i s'organitzaren museus (basats en col·leccions dutes a terme per erudits o per excursionistes). Segons Maria Porter²³⁷, els inicis de l'arqueologia a Catalunya van de bracet amb l'excursionisme. Finalment aquesta pràctica s'institucionalitzà amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i del Seminari de Prehistòria de la Universitat de Barcelona²³⁸. És aquest esperit de recerca de monuments i de manifestacions del passat el que farà de pal de paller del nostre excursionisme i li donarà una imatge molt diferent a les manifestacions que apareguin en altres llocs amb noms més o menys semblants.

En una època en què res o ben poc hi havia escrit sobre la nostra terra, en què els monuments del passat eren ignorats i la pols es dipositava sobre els pergamins dels arxius, els excursionistes, si volien redescobrir la pàtria que tant estimaven, no tenien altre remei que posar-se a caminar, muntar-se dalt de bèsties o amb carruatges i resseguir carreteres, camins i dreceres que els menaven, com a final de camí, al lloc esperat, a la nova descoberta, a un retall del passat que es podia salvar del corcó del temps. Gomis va deixar escrit que

²³⁵- Enric Alesander va deixar escrit: "*¿A qui interessa la vista de les monòtones planures de Waterloo sense'l recort de la famosa batalla? ¿Qui dete'l seu pas pera meditar devant los enasprats grenys del port de la Massana, en lo Pireneu català, si no sap que va desfilar per allí, fa dos mil anys, l'exèrcit d'aquell immortal capdill que portava'l terror y la guerra al mateix cor d'Italia?*". ("Excursió particular á Núria en ple hivern". BCEC, núm. 17. Abril-juny de 1895. Pàgines 65-72).

²³⁶- Vegeu Martí-Henneberg: *La pasión por la montaña*. Op. cit.

²³⁷- Porter i Moix, Maria: *Arqueologia per a excursionistes*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

²³⁸- Marc-7: "El procés de consolidació de l'arqueologia catalana". *L'avenç*, núm. 90. Febrer de 1986. Pàgines 55-61.

*"L'estudi del folklore i l'excursionisme estan tant relacionats entre si, que sense aquest es poch menys que impossible fer aquell"*²³⁹

El dibuix serà una eina al servei d'aquest afany de donar a conèixer els nostres monuments, especialment en una època que encara la fotografia no ha fet la seva aparició massiva en el nostre país. És cert que aquesta es coneix, però també és veritat que és excessivament cara i per això estranya al moviment excursionista. Els primers socis de l'ACEC dominaran el llapis i la ploma com a mestres i com els seus mestres, en Piferrer i en Parcerisa, tot esperant poder comprar la primera màquina de fotografiar. Paraula i dibuix ajudaran el seu propòsit de donar a conèixer Catalunya, una terra emboirada pel deixondiment. Els primers excursionistes catalans, durant les seves excursions, intentaran respondre la següent pregunta: com és Catalunya? Davant la manca de cartografia i del desconeixement general de la nostra geografia, els primers excursionistes no sabien quina forma tenia el nostre país. Per això el descrivien, en reportaven manta vegades les seves alçades, les distàncies respecte els punts de referència, el que es veia des d'un lloc determinat, l'orientació dels fenòmens geogràfics, etc.

És cert que ells suposaven que la nostra terra tenia un aspecte agradable, però també misteriós. En canvi, ningú no havia vist en realitat aquella Catalunya; únicament, amb el seu excursioner, n'anaven coneixent petits retalls que formaven com un collage que a voltes no acabava de lligar, perquè fins a final de segle no es planteja un estudi metòdic de Catalunya presa com a conjunt. Les ressenyes d'excursions, les memòries, els dibuixos, fotografies, articles, exposicions, visites, conferències, i altres activitats que duren a terme aquestes persones des del naixement del nostre excursionisme no seran altra cosa que l'intent de respondre aquesta pregunta. Les guies, les monografies comarcals, els arxius fotogràfics, els mapes, croquis i plànols seran la sistematització de les seves respostes. La gran ofrena de l'excursionisme a la recuperació nacional catalana serà precisament aquest descobriment d'ella mateixa. L'excursionisme serà com el mirall on s'haurà de mirar Catalunya.

En canvi, com bé varen reconèixer alguns socis de l'Associació d'Excursions Catalana, aquesta darrera entitat es dedicarà preferentment al vessant més natural i geogràfic de l'excursionisme. Aquest doble enfocament, en principi pot semblar una

²³⁹ - Gomis, Cels: "Excursionisme i folklore". *BCEC*, núm. 85. Febrer de 1902. Pàgines 46-50.

mica irreal pel fet que els objectius d'ambdues entitats són pràcticament idèntics. Efectivament, ambdues associacions tenen molts punts en comú per a convertir-se en objectes d'estudi dels seus associats; ara bé, la diferència entre una i altra es troba, no tant en l'essència d'aquests objectius, com en el segment dels quals on es posà l'accent. Una serà una entitat més vinculada a la recerca històrica i arqueològica, mentre l'altra gastarà les seves energies a l'estil de les societats geogràfiques del seu moment. Per dir-ho amb poques paraules, haurem de fer notar com en el fons es tracta de dues realitats que, fins a cert punt, es complementen i que en qualsevol moment podien ser objecte d'estudi per a les dues institucions. No és que el folklore, ni que l'arqueologia, la geologia o l'estudi del subsòl fossin patrimoni dels afanys investigadors d'una d'elles en concret. En realitat, el programa de recerques d'ambdues era, sobre el paper, pràcticament idèntic. Però no ho foren els resultats.

D'altra banda, no hem de pensar que uns es dediquessin més al conreu de l'alpinisme i els altres a l'excursionisme més pròpiament definit d'acord amb el model català clàssic. No, a tant no arriba la divergència; és més, tenen entre elles més punts de contacte que no de divergència. Però aquesta extraordinària semblança no ens ha d'impedir de comprovar com una d'elles estava més emparentada amb l'alpinisme que havia triomfat a la resta d'Europa i l'altra seguia un camí molt més vinculat a les ciències humanes.

I tanmateix, els punts de contacte són molt importants, tant com per poder mantenir que l'Excursionisme Clàssic no és patrimoni exclusiu d'una d'elles, sinó que va arrelar en ambdues. Bona prova d'aquesta idea és que molts excursionistes eren socis alhora de l'AEC i de l'ACEC i que des de bon principi, per part d'ambdues entitats, hi va haver un important intent de reunificació. Aquesta reunificació es va produir, finalment, l'any 1891, i va donar naixença al Centre Excursionista de Catalunya, l'entitat que més clarament representarà l'excursionisme clàssic fins a la frontera del segle XX. L'Excursionisme Clàssic vol recuperar per sobre de tot el coneixement de la pròpia pàtria, especialment en els seus aspectes folklòrics, artístics o històrics, això és socials, però en un segon moment obrí un altre front de coneixença a les ciències naturals.

Per això, els estudis de caire històric, les investigacions que prenen el passat com a objecte d'estudi són tan importants dins d'aquest primer moment del nostre excursionisme. Els socis de les primeres entitats excursionistes dedicaren moltes hores a la visita

d'arxius parroquials o laics, especialment el de la Corona d'Aragó, a runes arqueològiques de diferents èpoques històriques, a monuments del passat, etc. En el mateix sentit anaven les seves indagacions de tipus folklòric i fins i tot la ciència en general, com hem vist pàgines enrere. Però tot aquest procés s'inseria en un esperit que pretenia assentar la historiografia com una ciència, partint d'unes bases empíriques que donessin rigor a les seves conclusions. L'objectiu de molts dels excursionistes del moment era arribar a escriure una història de Catalunya ben documentada i basada científicament, com hem vist. En aquest sentit resulta interessant retenir com en la primera excursió del Centre Excursionista de la Comarca del Bages, abans fins i tot de constituir-se administrativament, a la sala d'armes del castell de la torre de Breny, es parlà de fer un centre per estudiar la comarca,

*"(...) bax la complecsitat de totes ses manifestacions, pera aixís arribar a tenir plèna consciència de son passat i de son present i facilitar, ab el seu treball, la realisació de lo que tanta falta fa, una Història Complèrta de Catalunya."*²⁴⁰

També per aquella època Geroni Martorell insistia en què la història ja no es basava en inventar res, sinó que aquesta es construeix partint de les dades certes i positives, dels documents escrits o els monuments artístics²⁴¹. Resulta interessant de veure com aquestes reflexions entorn la metodologia de la recerca històrica varen arrelar de manera important en el Centre Excursionista de la Comarca del Bages. Aquesta dada ens parla de la persistència de l'Excursionisme Clàssic en aquell nou escenari, un excursionisme que girava entorn de la història construïda a partir de dades obtingudes en els arxius i en els monuments del passat i les tradicions que contava el poble. Per als socis d'aquesta entitat, l'any 1907, la història no havia de ser un exercici simple d'erudició literària separada dels interessos socials, sinó que s'havia de bastir a partir d'unes bases científiques i havia de servir per als individus i per a la seva col·lectivitat²⁴².

En l'època neoclàssica i romàntica les fonts històriques havien estat les llegendes i les obres dels altres historiadors, sobretot dels que havien escrit amb majors detalls literaris. Durant

²⁴⁰- Esteve i Seguí, Josep: "Memòria llegida en la festa inaugural del Centre". *Butlletí del CECB*, núm. 1. 15 de novembre de 1905. Pàgines 12-15.

²⁴¹- Martorell, Jeroni: "Discurs d'en Geroni Martorell en la inauguració del Centre, a Sant Benet del Bages". *Butlletí del CECB*, núm. 2. 15 de febrer de 1906. Pàgines 30-32.

²⁴²- Vegeu "Història". *Butlletí del CECB* núm. 11. 30 de juny de 1907. Pàgines 193-195.

aquells anys la imaginació era molt important per escriure història. Amb la vinguda del positivisme els fets es varen començar a anar a buscar als arxius, a les mateixes fonts d'origen. Per això les millors qualitats dels historiadors eren l'aptitud d'investigació i la naturalitat i senzillesa en l'exposició dels fets, que es presentava nua, o ben poc acompanyada de comentaris. Es deixava per a la crítica i la filosofia històrica la tasca de depurar els fets i de buscar-ne causes i efectes. Tan sols es podia considerar històric aquell fet demostrat rigorosament, i en aquesta concepció no calia demostrar relacions de causa a efecte, n'hi havia prou amb exposar els fets del passat. Amb el positivisme la història va començar a reivindicar els seus drets com a ciència pràctica i positiva, calcant les narracions sobre els fets i fent sorgir aquests de l'examen dels documents originals. A partir d'aquell moment es dona importància als fets socials, polítics, a la indústria, l'agricultura, el comerç, la ciència, l'art i, en general, a totes les manifestacions de la cultura, encara que fossin de caràcter popular²⁴³. Aquests objectes d'estudi ocupen el lloc que abans havien correspost a les lluites dels pobles, les vides dels reis o persones il·lustres, etc.

La conclusió que el CE de la Comarca del Bages treia l'any 1908 sobre la recerca històrica era que si bé encara no s'havia fet molta feina, com a mínim aquesta s'havia fet amb rigor, seguint un mètode científic. Aquest mètode segurament que avui dia seria força criticat, sobretot pel fet de no intentar oferir lligams de causa-efecte en les seves explicacions. Però cal valorar-lo com un intent d'assentar d'una vegada per totes una historiografia rigorosa a casa nostra. Pensem que, com a mínim, s'havia avançat una mica respecte a les crítiques que posteriorment es van fer a l'aportació de dades referents a la Guerra del Francès per les nostres primeres entitats excursionistes. Segons un escrit de Martín i Albero²⁴⁴ datat l'any 1936, tant la *Catalanista* com la *Catalana*, i fins i tot el CEC, en tractar el tema de les Guerres Napoleòniques només feren que aportar-nos dades esporàdiques, recollides una mica a l'atzar i que afegien a la ressenya de l'excursió que havien dut a terme. També se'ls acusava de reportar el fet tal i com els l'havien explicat els interlocutors amb qui es trobaven en les seves passejades i de donar-lo per cert, sense fer-hi crítica ni establir comparacions amb els documents o els tractats clàssics d'altres estudiosos. Aquest era el tracte que es pretenia donar a la història dins de les primeres entitats excursionistes.

²⁴³- Vila, Anton (prev.): "De re històrica". *Bulletí del CECB*, núm. 21. 15 de maig de 1908. Pàgines 41-44.

²⁴⁴- Martín i Albero, R: "L'excursionisme i els estudis napoleònics". *Mai enrera*, núm. 130. Abril-maig de 1936. Pàgines 50-70.

La història -com el folklore o l'arqueologia- dins del binomi excursionisme-nacionalisme era una arma de combat d'uns grups socials que pretenia la recuperació i la diferenciació de la seva pàtria. Com digué Norbert Font i Sagué en la introducció de la seva *Història de Catalunya*:

"Si volguéssim esbrinar los factors més importants que han intervingut en la revindicació de la Nacionalitat Catalana, los medis que més han contribuït á que lo catalanisme, ó millor, lo nacionalisme catalá arribés al estat actual, sens dupte trobaríam que, més que'ls desacerts i vexacions del centralisme, han sigut los estudis històrichs. (...)

*Peró los estudis històrichs, al servir de basa al renaxement polítich de Catalunya, han fet també la propaganda més activa augmentant lo nombre dels campions nacionalistes, puix es ben sapigut que la historia patria es un dels medis més indicats i práctichs pera ajudar al desvetllament de un poble. Ab ella s'aprén á conéixer i á estimar á la patria, tenint present que ningú estima lo que no coneix.*²⁴⁵

Com reconeix Font i Sagué, la seva obra no era un exercici d'erudició sinó un acte de propaganda; per això l'adaptava a les "*intel·ligències més curtes*". Ara bé, tot i l'afany apologista, l'obra historiogràfica de l'excursionisme es farà amb un mètode ja prou rigorós i positivista. Serà el positivisme allò que posarà fre a aquella concepció tan poc rigorosa de la història que s'havia desenvolupat amb el Romanticisme. I aquest és precisament un dels fets més importants de l'excursionisme català, el fet que naixent vinculat al Romanticisme, el superi clarament i adapti els seus objectius al tarannà positivista i rigorós. L'excursionisme català neix patriota i preocupat pel passat, i esdevé científic i positiu en els seus primers anys. Aquesta és, en essència, la realitat de l'Excursionisme Clàssic.

²⁴⁵- Font i Sagué, Norbert: *Historia de Catalunya*. Barcelona, Estampa "La Catalana", [1899].

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

En un escrit que ja té prop de trenta anys d'existència, Josep Iglésies²⁴⁶ ens explicava com els primers socis de l'ACEC, més que excursions feien visites arqueològiques i de divulgació històrica i que entre els estris que portaven hi havia els papers i el llapis per dibuixar. En aquest context, les sortides inicials dels membres de l'ACEC tenien un caràcter arqueològicament molt acusat i el sentit esportiu hi era absent. Geogràficament es limitaven als encontorns de Barcelona (com a molt lluny anaren a Olèrdola i S. Martí de Sarroca, al Penedès). En les mateixes idees s'havia fet incidència en passar revista als cinquanta primers anys del Centre Excursionista de Catalunya, quan Antoni Pach Buira²⁴⁷ va posar de manifest que la *Catalanista* no tenia res a veure amb els clubs alpins, perquè mentre aquests exploraven les muntanyes, els nostres primers excursionistes es dedicaven a recórrer el nostre terreny buscant els vestigis del passat històric, artístic i arqueològic.

És aquest autor qui afirma que la creació de l'Associació d'Excursions Catalana es va deure a una divergència entre el sector històricoarqueològic i els partidaris de la secció topogràficopintoresca. Aquesta diferent concepció de l'excursionisme va consumir l'escissió arran de l'assemblea del 19 de setembre de 1878. Segons aquest autor, la finalitat de les institucions seguirà essent la mateixa, però si es varen mantenir com dues entitats, va ser per la diversitat d'opinions sobre les tasques que tenien una major urgència per ser dutes a terme. Alhora, fou Ramon Arabia qui va assentar les bases de

²⁴⁶- Iglésies, Josep: "El Centre Excursionista de Catalunya". *Miscellanea Barcinonensia. Revista de investigación y alta cultura*. núm. XIII. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1966.

²⁴⁷- Pach Buira, Antoni: "Albores del Excursionismo" en *Centro Excursionista de Cataluña Club Alpino Catalán Club de Esquí de Cataluña 1876-1951*. Barcelona, CEC, 1951. Pàgines 7-23.

l'excursionisme esportiu i muntanyenc, tot això sense abandonar l'estudi de les ciències amb ell relacionades. També Cels Gomis era partidari d'aquesta valoració d'Arabia, com es veu en el panegíric que en publicà en 1903. Segons Gomis, per a ell l'excursionisme era alguna cosa més que l'anar a embadalir-se davant de quatre pedres negres (runes), sense que això volgués dir que menyspreés els monuments del passat, com ho demostrava el seu treball en favor del monestir de Ripoll. Per a Arabia, l'excursionisme s'havia de dedicar a l'estudi de la natura, però no de la que envoltava les grans ciutats sinó la que s'enlairava envers l'espai, l'alta muntanya²⁴⁸.

Quan el 1891 es va produir la reunificació d'ambdues institucions i es va fundar el CEC, Catalunya mantenia la seva posició original, per la que tant alguns excursionistes havien maldat, de bastir una sola entitat excursionista a nivell català. Si bé existeixen altres entitats excursionistes a casa nostra, el CEC jugarà en aquells anys el paper de l'únic centre excursionista de Catalunya, reclamant per a si, més endavant (1924), el nom de Club Alpí Català. Aquesta situació durarà fins al tombant de segle, moment en el qual es produeix un increment considerable del nombre de centres excursionistes i en el qual l'excursionisme català iniciarà un tomb important en la seva direcció. A aquest darrer nivell, el segle XX durà de bracet la davallada de l'Excursionisme Clàssic. Aquest no és altra cosa que el tipus de pràctica que hem vist que duïen a terme els socis de la *Catalanista* especialment en els seus primers anys, tot i que també podem qualificar així les tasques que feren els socis de la *Catalana* i que es manifestaren en els primers anys del CEC. Aquesta pràctica vinculada a la recuperació històrica i a un naixent nacionalisme va estar desvinculada de la fornada dels primers alpinistes, persones que de forma individual i inconnexa i subsidiàriament a les institucions que formen l'excursionisme clàssic havien iniciat la conquesta de la muntanya, a vegades abans que naixessin les institucions primerenques del nostre excursionisme. Quan aquestes sorgiren, es produí un aiguabarreig d'excursionistes culturals i contemplatius, en el qual els segons tenien les de perdre.

Aquest excursionisme d'estudi que els nostres primers excursionistes duïen a terme no va ser un invent pròpiament seu sinó que els viatges com a excuses per a explicar aspectes històrics, costums, monuments, etc. de les zones visitades ja era una realitat fins i tot al segle XVIII. Amb el segle XIX i el desenvolupament dels mitjans de transport, i el seu abaratiment,

²⁴⁸ - Gomis, Cels: "En Ramon Arabia i Solanas". *BCEC*, núm. 107. Desembre de 1903. Pàgines 289-293.

especialment les línies de ferrocarril, apareixeran algunes obres sobre allò que aquests nous sistemes de locomoció permetien visitar. Podem pensar en les obres de Gaietà Cornet i Mas, Víctor Balaguer o en el mateix Joan Amich²⁴⁹ que en 1849 va escriure una obra que originàriament volia ser una història de Mataró, però que la manca de dades suficients per dur a terme un estudi tan ambiciós va obligar l'autor a convertir-la en una excursió per aquella ciutat en la ressenya de la qual detallava la seva església, les fondes, festes i cants populars, hospitals, cementiris, indústries típiques del moment i, també, aspectes històrics de la ciutat. Més endavant parlarem de Gaietà Cornet i Mas i veurem com les seves obres foren molt importants de cara al naixement de la pràctica turística a Catalunya.

Amb aquestes dades vull remarcar el fet que si el naixement de l'excursionisme a casa nostra es data en l'any 1876 això és degut a la força que posteriorment va adquirir el Centre Excursionista de Catalunya, més que no al fet que anteriorment no es puguin trobar obres que puguin ésser etiquetades de purament excursionistes. Fins i tot la Societat X sembla haver perdut el sentit en aquesta història de l'excursionisme que potser ha donat massa importància al CEC com a entitat representativa de l'excursionisme català, quan precisament, si alguna cosa el qualifica, ha de ser la proliferació de molts centres excursionistes de dimensions molt reduïdes.

Quan es produí la reunificació de l'ACEC i l'AEC es creà una nova entitat que es deia Centre Excursionista, la primera reunió de la Junta Directiva de la qual fou el 24 de juliol de 1891. No va ser fins la sessió del 21 de març²⁵⁰ que es debaté una proposició d'alguns socis per tal d'afegir el qualificatiu "de Catalunya" al nom de l'entitat. Abans, el Centre Excursionista tenia fins i tot un segell amb el seu nom originari, però l'aprovació del canvi de nom ja s'acordà en la sessió del 28 de març de 1891. En la sessió del 2 de novembre es decidí crear les seccions folklòrica, arqueològica, científica, d'història i geografia i de publicacions, les quals aniran adquirint vida pròpia en els temps a venir. A més de crear-se aquestes cinc seccions "*Lo Sr. president encarregà als demás individus de la junta buscar als individus aptes per les indicades seccions*"²⁵¹. En la sessió de l'1 de febrer de l'any següent s'acordà demanar a Arabia informació sobre les gestions que estava fent per tal que el CEC obtingués del senyor Güell la subvenció que aquest havia atorgat a la *Catalana*. En 1893 Carreras Candi proposà a la

²⁴⁹- Amich, Joan: *Viage á Mataró con el Ferro-carril*. Barcelona, Impremta T. Gorchs, 1849.

²⁵⁰- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

²⁵¹- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

Junta del 4 d'abril la creació d'una secció de col·leccionistes de goigs. Se li respongué que existia a Barcelona una entitat amb aquell objecte i que Cardona era soci d'ambdues entitats, fet pel qual se'l comissionà per estudiar el tema. Una setmana després, Cardona féu avinent que s'havia arribat a la conclusió que, com que la major part dels col·leccionistes de goigs eren clergues, fet que els impossibilitava d'assistir al local del CEC especialment a les vetlles, s'havia acceptat la idea de Carreras Candi "*però sense que el Centre prengui part en dit projecte*"²⁵².

Els primers anys del CEC ens mostren una entitat en creixement constant, com es veu en l'acord d'incrementar les seves publicacions -el BCEC es publica mensualment- i en les tasques dutes a terme. El seu objecte va ser recórrer les comarques de Catalunya per tal de conèixer, estudiar i conservar tot el que oferien de notable la seva natura, història, art i literatura, així com la llengua, les tradicions, costums, etc, valent-se de l'excursionisme per divulgar els seus coneixements i fomentar l'estimació que es mereixien. Veiem, doncs, com hi ha poca diferència amb les entitats que hem estudiat fins ara, les quals també pretenien estudiar la geografia de Catalunya (geologia, flora i fauna), la nostra llengua (filologia i folklore, segons ells) i la seva història (tant de l'art com de la ciència)²⁵³. Com es pot veure, l'obra del Centre pretenia ser científica i patriòtica vint anys després de la fundació de la "primera" associació excursionista, de la qual es declarava hereu a tot dret. No ens ha d'estranyar, doncs, la veneració que practicaven totes aquestes institucions envers la figura de Víctor Balaguer, del qual es digué en ocasió de la seva mort:

*"Ningú més que ell ha escampat i fet simpàtic per tot el món el nom de Catalunya; ningú ha vulgaritzat més ses típiques llegendes i costums; ningú ha popularitzat més la seva història; ningú ha contribuït més que ell a que s'estudiessin i apreciessin les nostres antigues lleis, i pocs abans d'ell posaren a les mans de tot-hom guies breus i fidels que servissin per a visitar abans de fruit els monuments més preuats de la nostra terra, les viles més notables de les comarques catalanes."*²⁵⁴

²⁵²- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

²⁵³- Vegeu BCEC, núm. 23. Octubre-desembre de 1896.

²⁵⁴- Anònim: "Víctor Balaguer". BCEC, núm. 77. Juny 1901. Pàgines 159-162. Vegeu també BCEC, núm. 76. Maig de 1901. Pàgina 148.

L'acarament de la història de Catalunya és una constant en el tarannà del CEC durant aquells primers anys, el qual pretendrà fer-ne un replantejament que no oblidí totes les aportacions que s'havien fet fins al moment, intentant trobar unes bases empíriques que permetessin interpretar tots els documents existents, organitzant el col·lectiu d'estudiosos per fer una obra d'una envergadura massa gran per poder ser assumida per un sol historiador. Aquesta va ser la idea que va defensar un excursionista de nom Casas en el curs sobre "*interpretació econòmica de la història del poble català: idea general*"²⁵⁵. Altres autors, com Francesc Maspons i Labrós, creuran que els catalans han tingut una mena de tendència innata cap a recórrer la nostra terra tot buscant els costums, tradicions, monuments etc. de l'ànima catalana²⁵⁶. En aquest sentit, el CEC continuarà la tasca que havien emprès les institucions que el precediren i va seguir dotant premis als Jocs Florals a monografies d'art o d'història de Catalunya, alhora que també oferirà premis dins de la festa de la Música Catalana que organitzava l'Orfeó Català, com a contribució a una mostra més de renaixement artístic i patriòtic.

En aquest sentit, les ressenyes de les excursions dels primers socis del CEC són, en molts casos, un subterfugi per explicar aspectes de la nostra realitat cultural i del nostre passat. En algunes ocasions, certs excursionistes arriben a explicar allò que no es veu (perquè ja és fosc, per exemple), aspectes de pobles per on no passen en la seva excursió o on no han pogut anar per manca de temps. Amb això no vull dir que allò que es diu sigui fals, simplement afirmo que la seva ruta és *com una excusa* per difondre allò que sobre ella han descobert al llarg dels seus viatges, parlant amb la gent d'aquells indrets o llegint obres sobre aquelles contrades. D'altra banda, convé destacar que en la majoria de casos, el contacte entre els excursionistes i el medi que visiten es fa més amb els elements humans d'aquest que no amb aquella part més natural. Això és així durant els primers anys i especialment en les visites a les diferents poblacions que els primers excursionistes varen recórrer. També el folklore es consolida com una eina d'anàlisi del passat, revelant diferents aspectes de la societat catalana a través dels temps. El folklore, en paraules de Cels Gomis²⁵⁷, era l'estudi de la tradició, que havia

²⁵⁵- vegeu *BCEC*, núm. 41. Juny de 1898. Pàgines 170-171.

²⁵⁶- Maspons i Labrós, F.: *L'excursionisme català*. Barcelona, CEC, 1894. Es tracta d'un discurs de Maspons llegit en la sessió inaugural de l'any 1894, essent president del CEC.

²⁵⁷- "*El folklore és l'estudi de la tradició, y la tradició ha fugit de les grans viles*". Gomis, Cels: "Excursionisme i folklore". *BCEC*, núm. 85. Febrer de 1902. Pàgines 46-50.

fugit de la ciutat. També Lluís Marià Vidal insistia en què el recull de tradicions i costums,

"Si'ns descriu els usos y les costums d'un poble, o d'una encontrada, ens sembla que'ns arrenca d'aquella híbrida societat en que vivim y que'ns transporta an aquells temps en que la tirania de la moda forastera no havia encara destronat al ret y al gipó y a la barretina y a la calça curta"²⁵⁸

Aquesta és una de les idees base de l'essència del que he anomenat Excursionisme Clàssic. No serà fins al segle XX -i només en casos excepcionals anteriorment- que els excursionistes començaran a mirar-se amb amor propi les obres de la natura. Fins aquell moment, l'excursionisme semblava una obra d'arqueòlegs o d'antiquaris, uns arqueòlegs o antiquaris sense un mètode massa rigorós en algunes ocasions, com va reconèixer Palet i Barba arran de l'excursió a Santpedor del 7 d'abril de 1895²⁵⁹. Per acabar aquest apartat, tan sols dir que l'Excursionisme Clàssic seguirà existint, arribant fins i tot als nostres dies, tot i que amb el segle XX ens aparegui en escena una nova manera d'entendre aquesta pràctica, com veurem en un altre capítol. El segle XX durà canvis importantíssims i transcendents en el si del nostre excursionisme. Els nous temps li exigiran una nova superestructura ideològica, una manera de pensar més internacionalista, més humana, més interclassista. Però la nova ideologia no naixerà del buit, per generació espontània, com tampoc serà un simple calc de models nascuts enllà de les nostres fronteres. L'excursionisme anterior, el mateix excursionisme català, haurà assentat una sèrie de precedents que es podran rescatar en aquell moment.

²⁵⁸- Vidal, Ll. M.: "Discurs del Sr. President". *BCEC*, núm. 36. Gener de 1898. Pàgines 12-30.

²⁵⁹- Palet i Barba, Domingo: "Excursió oficial a Santpedor i al Serrat dels Morts". *BCEC*, núm. 18. Juliol-setembre de 1895. Pàgines 144-153.

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA I EL NACIONALISME

Els vincles que s'estableixen entre l'excursionisme que practicava el CEC i el regionalisme són ben evidents. Tanmateix aquest afany ja s'havia deixat veure clarament en els intents de fusió entre la *Catalana* i la *Catalanista*. Així, en la sessió de la Comissió per tractar la fusió del 23 de novembre de 1882 Eduard Tamaro, llegint unes bases redactades pels socis de l'ACEC, va defensar el manteniment per a la futura entitat del nom d'Associació Catalanista d'Excursions Científiques perquè els socis d'aquella entitat consideraven que la seva finalitat principal era el catalanisme i perquè aquesta es dedicava a fer excursions científiques, no tenint altres interessos com podien ser polítics, econòmics o recreatius²⁶⁰. En el mateix sentit s'expressa una declaració de principis firmada per gran quantitat de socis de l'ACEC i que, per reclamar el manteniment del qualificatiu *Catalanista*, deia:

"Atenent a què avui Catalunya està sofrint contínues i transcendents transformacions en lo més peculiar de sa fesonomia històrica i moral degudes a les influències nacionals i estrangeres importades per la facilitat de comunicacions i desenvolupament de ses relacions socials; atenent a què hi ha en nostres dies catalans que no sols no són catalanistes, sinó que

²⁶⁰- Llibre d'actes de la Comissió per a tractar la fusió, sessió del 23 de novembre de 1882. En ella també s'hi llegia "La idea primordial de l'Associació fou l'excursionisme en quant tendeix a conservar, augmentar i guardar allò que fa honor a Catalunya i per això es diu Catalanista, però aquest excursionisme no podia ser inconscient o fill solament del cor, sinó que devia subjectar-se'l a un criteri actiu, enlairat i intel·ligent, i per això li afegí la paraula científiques aparcant o comprènent d'aquest mode les diverses rames del saber humà en quant estan amb aquell relacionades."

*combaten el catalanisme per tots els medis que tenen en sa mà; considerant que per contrarestar això res més convenient que aixecar alt, ben alt (...) per totes les contrades de la aimada pàtria, el noble i patriòtic penó del catalanisme*²⁶¹.

Més endavant, el brindis que es va fer en l'acte de presa de possessió de Francesc Maspons i Labrós com a president d'aquesta entitat (1892) anava dedicat a l'excursionisme, a la restauració del monestir de Ripoll i al regionalisme.

Per això entenem que en els diferents actes que organitzava el Centre Excursionista -sessions inaugurals dels diferents cursos, commemoracions dels aniversaris de la fundació de la primera entitat excursionista de Catalunya, festa patronal de Sant Jordi, excursions diverses, vetllades en honor dels socis premiats als Jocs Florals, etc.- gairebé sempre hi havia present algun representant, en molts casos els mateixos presidents, de les entitats més representatives del naixent nacionalisme, de la burgesia barcelonina del moment o de les institucions més representatives, fent una excepció de les que es trobaven en l'òrbita del moviment obrer i republicà. Entre aquestes institucions, que d'alguna manera donaven recolzament al projecte del Centre, hi hagué la Lliga de Catalunya, el Centre Escolar Catalanista, l'Associació de Propaganda Catalanista, el Centre Català, l'Associació Popular Regionalista, el Consistori dels Jocs Florals, la Unió Catalanista, l'Acadèmia de Belles Arts, la Societat Econòmica d'Amics del País, l'Ateneu Barcelonès, l'Associació Arqueològica Barcelonina, l'Associació Catalana d'Història Natural, la Lliga Regionalista, l'Acadèmia de Bones Lletres, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, l'Orfeó Català, els Estudis Universitaris, la Barcelonesa d'Amics de la Instrucció, el Foment del Treball Nacional, la Cambra de Comerç, la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat, *La veu de Catalunya*, el CADCI, la Societat d'Atracció de Forasters, etc. Tampoc no varen mancar, al costat dels presidents del CEC, representants de la Diputació provincial i de l'Ajuntament de Barcelona i autoritats eclesiàstiques.

A part de totes aquestes entitats que assistien als actes més importants del CEC, aquesta institució també enviava representants als diferents actes, sobretot de caire nacionalista, que organitzaven les seves contemporànies. Aquest vincle arriba fins a tal punt que gairebé podem dir que la història del nacionalisme català és inseparable de la de les primeres entitats

²⁶¹- Llibre d'actes de la Comissió per a tractar la fusió, sessió del 4 de desembre de 1882.

excursionistes i que allò que dóna sentit a la tasca del Centre Excursionista és precisament la seva col·laboració en aquest afer. Anem a repassar les fites més importants d'aquest entrellat i després veurem un aspecte concret de la lluita per la definició nacional de Catalunya: la recuperació de la llengua catalana.

En primer lloc sabem que en la sessió del 16 de gener de 1894²⁶² Maspons i Labrós féu saber a la resta de membres de la Junta Directiva del CEC que havia assistit a la sessió inaugural de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència, havent estat molt ben atès per representar la institució que representava. Maspons explicà com en aquell acte havia pogut escoltar el discurs de Duran i Bas, que allora era soci del CEC, i per això proposà manifestar l'honra per *"tant valor i felicitar-lo pels elevats conceptes, per la sana doctrina, per la condició completa i per l'esperit sa de regionalisme que son discurs mostra"*. S'aprovà tal com es proposava.

L'any següent, el CEC rep una comunicació del Centre Escolar Catalanista demanant-li que s'adhereixi a la protesta contra la col·locació de l'estàtua d'Alonso Martínez -destacat pel seu poc respecte envers el dret civil català- en les obres de reforma del palau de justícia i demanant situar en el seu lloc la de Francesc Permanyer. La resposta del CEC fou que no trobava inoportuna la gestió, però que ells havien decidit tirar-ne endavant una de diferent, tot comentant que amb el Centre Escolar Catalanista *"(...) desitgem sempre unir més i més els llaços de companyonisme"*²⁶³. El mes d'abril del mateix any, el Centre Escolar felicità el CEC pel discurs de la sessió inaugural, fet per Maspons i Labrós, i agrai el fet que se li hagués fet arribar (aquest discurs es va fer imprimir a part). També féu a mans del CEC la seva exposició a les Corts sobre el tema del dret català i acordà adherir-se a la idea que s'exposava²⁶⁴.

Comentant la presa de possessió del càrrec de president de la Lliga de Catalunya, el CEC deixà anotat en la Junta del 29 d'octubre de 1895²⁶⁵ que *"(...) desitja sempre córrer amb bones relacions amb dita societat, estant disposat sempre a treballar en bé de la pàtria catalana"*. En el mateix sentit es respongué una exposició de l'IACSI referent a la conservació del règim jurídic català, motiu pel qual el CEC felicità aquella institució pel fet que era una mostra d'amor a la pàtria²⁶⁶.

²⁶²- LAJDCEC, Vol. 1, 1891-1897.

²⁶³- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897. Sessió 23 gener 1895.

²⁶⁴- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897. Sessió 9 abril 1895.

²⁶⁵- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

²⁶⁶- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897. Sessió 9 desembre 1895.

L'any 1897 el CEC acordà per unanimitat adherir-se al missatge que les entitats regionalistes catalanes dirigiren al cònsol de Grècia com a mostra de simpatia i admiració vers la nació grega i l'actitud que havia adoptat davant la guerra de Creta²⁶⁷.

Més endavant, el dia de Corpus de 1905, el Centre va enviar representants a la "Festa Nacional Catalana" que es va celebrar al Desert de Sarrià i en la qual, segons el *BCEC*²⁶⁸, prengueren part totes les entitats que integraven el nacionalisme català, essent aquell un acte de germanor entre les diferents tendències catalanistes. Segons les actes de les sessions de la Junta Directiva, sabem que el CEC fou designat per formar part de la comissió per implantar aquesta festa, petició a la que es respongué delegant-hi Rossend Serra²⁶⁹. En un primer moment aquesta festa es pretengué arrelar en el dia de Corpus, però de seguida se la radicà en la data commemorativa dels fets de la Guerra de Successió. A partir del moment en què aquesta festa s'implantà definitivament en l'11 de setembre sabem que el CEC hi envià diferents representats, concretament en 1905 va ser Galbany qui hi fou delegat²⁷⁰. A través de la lectura de les actes de les sessions de la Junta i dels diferents números del Butlletí del CEC es comprova com durant aquells primers anys del segle XX es produeix un important procés de definició de la simbologia nacional i nacionalista catalanes, com es veu en l'establiment de la festa nacional, de la festa de la música catalana -organitzada per l'Orfeó Català, però que comptà amb la col·laboració del CEC- o en el pacte col·lectiu d'exposar la senyera en les dates assenyalades (més endavant parlarem de com es pressionà l'Ajuntament per actuar en aquest sentit; ara ja podem anotar que el 22 de setembre de 1905²⁷¹ la Junta Directiva acordà hissar la senyera tal i com se sabia que farien altres entitats de la capital catalana). Ens trobem en un moment en què el catalanisme ha arrelat en la societat catalana i es proposa definir una sèrie de símbols i tradicions capaços de mobilitzar àmplies masses de població (no oblidem que en 1904 la Unió Catalanista, en la seva assemblea de Barcelona, debatia precisament el tema de la qüestió social i el catalanisme, i que va arribar a unes conclusions que lliguen molt clarament amb tot el que estava passant en el context excursionista català).

Precisament la relació més íntima dins de l'esfera nacionalista es va donar entre el CEC i la Unió Catalanista. Quan es va

²⁶⁷- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897. Sessió 23 febrer 1897.

²⁶⁸- vegeu *BCEC*, núm. 126. Juliol de 1905. Pàgina 224.

²⁶⁹- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 14 febrer 1905.

²⁷⁰- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 11 juliol 1905.

²⁷¹- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

produir l'assemblea de Manresa d'aquesta entitat (1892), assemblea que aprovà les anomenades Bases de Manresa, el Centre Excursionista de Catalunya hi era ben present amb una quarantena de socis com a delegats de la Unió²⁷². Si tenim present que el total de delegats per a l'elaboració de les Bases era de 243, els socis del CEC representaven en aquest conjunt més del 16% (aquest, si no eren socis del CEC el 1892, data de celebració de l'assemblea, ho eren el 1897). Dels ponents que varen fer aportacions a la discussió, com a mínim sis eren socis del CEC en aquells anys. Tanmateix, el dia 26 de juny de 1901, molts socis del CEC varen participar en l'assemblea de la Unió Catalanista celebrada a Terrassa, possibilitant aquesta assemblea, segons consta en el *BCEC*, el rencontre de molts socis delegats del Centre que residien en diferents punts i que no es veien de feia temps²⁷³. Posteriorment, el CEC va ser convidat per la Unió Catalanista a l'acte d'entrega de la senyera que les dones catalanes ofrenaven a la Unió. Aquest acte va tenir lloc a Poblet el 31 de maig i l'1 de juny de 1903. Novament, allà es varen poder saludar molts delegats del CEC²⁷⁴. L'any següent, el CEC va declinar enviar un representant per assistir a l'assemblea d'aquell any de la Unió Catalanista, al·legant que el seu reglament els impedia accedir a "*l'honra de designar un delegat per a la propera assemblea que ha de reunir-se a Barcelona*"²⁷⁵.

També en aquell any el CEC va assistir a la festa de presa de possessió del Pi de les Tres Branques per part de la Unió Catalanista²⁷⁶. Era el 25 de setembre de 1904 i de nou s'hi congregaren molts socis del Centre, en resposta al fet que la Junta havia acordat assistir oficialment als actes, promovent una excursió oficial de dos dies a aquell indret i una sessió preparatòria anterior, com era costum en aquells dies. Posteriorment dins del CEC s'obrí una subscripció per costejar una tanca de ferro entorn del pi de les tres branques²⁷⁷.

Cal remarcar, també, el fet que el CEC envià un ofici d'adhesió a l'homenatge a la Solidaritat Catalana, segons acordà la Junta en la sessió del 8 de maig de 1906²⁷⁸. Així mateix, el 27 de juliol de 1908 el CEC assistí a una reunió per tal d'oferir una senyera a l'Ajuntament de Barcelona perquè l'exhibís els dies de

²⁷²- Els meus càlculs, basats en la relació de socis del CEC de l'any 1897, donen un total de 39 socis que alhora eren delegats de la Unió, als que caldria afegir-n'hi dos de dubtosos que no es pot assegurar que fossin la mateixa persona.

²⁷³- vegeu *BCEC*, núm. 77. Juny de 1901. Pàgina 176.

²⁷⁴- vegeu *BCEC*, núm. 101. Juny de 1903. Pàgina 159.

²⁷⁵- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 15 març 1904.

²⁷⁶- Aquest arbre va ser regalat per Maria Marpeu de Campà, la seva propietària, a la Unió Catalanista per tal que esdevingués un símbol del nacionalisme català.

²⁷⁷- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 8 novembre 1904.

²⁷⁸- LAJDCEC, vol 3, 1905-1912.

festa, iniciativa que s'havia de dur a terme a partir d'una subscripció popular²⁷⁹.

Per l'acta de la sessió del 13 d'abril de 1897²⁸⁰ sabem que el Centre Catalanista de Girona i sa Comarca es dirigí al CEC demanant-li de participar en un número extraordinari que publicaria aquell mes *Lo Gironès* per commemorar la celebració de l'assemblea de Girona d'aquell any de la Unió Catalanista. Aquesta proposició fou acceptada per la Junta Directiva del CEC.

En conjunt, hem de pensar que la intervenció política dels homes que formaven el CEC va ser d'un signe conservador des de bon principi. Ja al 1893, Magí Sandiumenge, en una conferència que féu el 23 de març a la seu del CEC, va presagiar un venturós futur a la nostra pàtria si les accions a ella destinades s'inspiraven en els sentiments dels nostres avantpassats i no en les idees cosmopolites del fals avenç modern²⁸¹. Aquestes idees, aplaudides amb entusiasme en aquell moment, es troben també dins del redactat de les Bases de Manresa. Aquell mateix any, morien tres socis d'aquesta entitat en un atemptat que tenia lloc al Liceu²⁸², fet que apareix reflectit en el *BCEC* amb una breu nota, tot i que sabem que se'ls dedicà una sessió necrològica per complir l'acord de la junta del 12 de desembre de 1893²⁸³. El CEC no podrà escapar a les conseqüències de la violència que impregnà els carrers catalans durant aquells anys i això ha traspuat a les actes de l'entitat. Així en la sessió de Junta del 22 de novembre de 1904²⁸⁴, a petició del president del Foment del Treball Nacional s'acordà enviar un telegrama al president del Consell de Ministres adherint-se a l'enviat per diferents corporacions amb motiu de l'esclat d'una bomba al carrer Ferran i també assistir a una reunió en el local del Foment per tal de dirigir-se a la Diputació i l'Ajuntament demanant la seva adhesió a la protesta. En la sessió següent es donà compte de l'arribada d'un telegrama d'A. Maura contestant el del CEC, "(...) qui s'adherí al de les Societats Econòmiques", com hem vist²⁸⁵. Amb posterioritat, la Junta Directiva aprovà en data 11 d'octubre de 1907²⁸⁶ contribuir amb 100 pessetes a la subvenció endegada per la Lliga de Defensa de Barcelona, una acció popular contra el terrorisme iniciada per aquesta entitat. Amb data 4 d'octubre de 1910 la Junta acordà fer constar en acta

²⁷⁹- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 27 juliol 1908.

²⁸⁰- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

²⁸¹- Sandiumenge, Magí: "L'excursionisme i el renaixement de l'esperit regional a Catalunya". *BCEC*, núm. 3. Gener-març de 1893. Pàgina 59-60.

²⁸²- *BCEC*, núm. 10. Juliol-setembre de 1893. Pàgina 201.

²⁸³- LAJDCEC, vol. 1, 1891-97.

²⁸⁴- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905.

²⁸⁵- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 29 novembre 1904.

²⁸⁶- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

la satisfacció amb què veia que el soci Oliveda pogués continuar les seves tasques dins de la Directiva un cop refet de les ferides ocasionades arran l'atemptat contra Antoni Maura²⁸⁷. Però deixem aquest tema per continuar amb el que estàvem tractant -és a dir, la relació entre el fet nacionalista i l'excursionisme-, del qual ens hem apartat.

En el seu discurs presidencial de l'any 1894, Francesc Maspons i Labrós reflexionava sobre com les nacions modernes anaven vivint uns processos d'homogenització importants. Totes elles presentaven una fesomia semblant i hi apareixien sentiments, aspiracions per al progrés i ideals més o menys comuns. Per a ell, aquest esperit nacionalista era una mena de romanticisme no basat en un ideal poètic, sinó en una finalitat pràctica i natural. No es tractava d'un moviment que volgués plorar sobre les restes de les seves grandeses passades sinó que pretenia conèixer-les per aixecar sobre elles un nou impuls més modern²⁸⁸. Històricament aquest procés -que no era separatista- havia començat amb l'estudi del folklore perquè es considerava el més viu representant de la vida de la nació. Després es va desenvolupar el moviment historicista i científic. En un darrer moment, quan tot això ha estat posat en marxa, l'agitació política ha reclamat la part que li pertoca, donant lloc al Regionalisme que constituirà el nou estat modern, pensava Maspons. El Regionalisme anava des de l'estudi del folklore i el particularisme històric i científic fins a l'agitació política²⁸⁹.

De manera que -dins del fet excursionista, si més no- ens apareix una forta implicació entre l'estudi de la nostra terra i el seu despertar nacionalista. Així els excursionistes es dedicaran a conèixer de forma analítica i sintètica la personalitat ètnica i filosòfica de Catalunya, la qual davant de la sociologia era un veritable individu, si més no, això pensava Ignaci Valentí i Vivó, un soci del CEC²⁹⁰.

Uns anys més tard, Pagès i Rueda reprendrà el tema explicant com a Catalunya calia unir tots els catalans en una sola aspiració suprema i salvadora basada en l'amor entranyable a

²⁸⁷- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

²⁸⁸- "És com si diguéssim, una espècie de romanticisme, record d'aquell que predominava en el primer terç del nostre segle, però no com ell fundat en un ideal purament poètic, sinó basat en un fi essencialment pràctic i natural de cada u que la reivindica a fi d'establir-ne sa naixent vida de prosperitat i riquesa. No és que vulgui solament plorar sobre ses grandeses passades sinó conèixer-les per aixecar-hi damunt d'elles el nou impuls de la vida moderna."

²⁸⁹- Maspons i Labrós: L'excursionisme català. Op. cit. Pàgines 10-12.

²⁹⁰- Valentí i Vivó, Ignaci: "La pensa de l'excursionista català". BCEC, núm. 19. Octubre-desembre de 1895. Pàgina 235. Es tracta d'una conferència dictada per aquest autor el 8 de novembre d'aquell any.

*"(...) tot lo nostre, a la terra, a l'idioma, a les costums, a les lleis, a la música, als monuments, a la indústria, al comerç, als homes que s'assenyalaren (...), a tot lo que caracterisa nostra personalitat, sense barreja de cap mena que la desnaturalisi"*²⁹¹.

L'any següent, Picó i Campamar reconeixia que la pàtria no és un tros de terra, un conjunt de valls i muntanyes, sinó quelcom més²⁹². La pàtria, Catalunya, adquiria per al primer excursionisme un valor superior al que físicament tenen les terres compreses dins les limitacions administratives de Catalunya; esdevenia un símbol que volia unificar tots els catalans sota una mateixa bandera, sota una mateixa identitat nacional. Aquesta identitat nacional és construïda per oposició a la castellana -vegeu l'article suara esmentat de Pagès i Rueda- i tenint com a imatge el Nord, Europa com a breviarí per a la resolució de dubtes. Aquest discurs sobre la identitat catalana adquireix conceptes interessants per al seu estudi. Per exemple, és la terra la que ha fet els homes i no a l'inrevés, existeix un caràcter català fruit de la nostra terra el qual els excursionistes en moltes ocasions volen descobrir. Aquest esperit nacional que emana de la terra es reflexa en les construccions humanes, com per exemple els monuments artístics, el dret, els costums, etc. A tall d'exemple podem citar un text de Geroni Martorell:

*"L'art (...) es imatge de l'esperit dels pobles, emanació de la seva essència, revelació de l'ànima de les rasses. Aquèst caràcter es presenta especialment en les grans òbres d'art monumental; son òbres col·lectives en les que's reflecten els sentiments i'l saber, no sols dels hòmes, sino dels pòbles. Les que no tenen arrels en l'esperit nacional son fredes, rígides, encarcarades, mòrtes."*²⁹³

Aquesta manera d'entendre l'art es feia compatible amb allò que hem vist en tractar els estudis històrics, perquè el mateix Martorell insistia en la nova manera d'entendre la historiografia. Així, fins feia pocs anys hi havia hagut un concepte molt diferent de la història, però en el seu moment aquesta ja no inventava res sinó que es fundava en la dada certa i positiva, en els documents

²⁹¹- Pagès i Rueda, Pere: "Artur Osona". BCEC, núm. 77. Juny de 1901. Pàgines 153-159.

²⁹²- Picó i Campamar: "Discurs del president". BCEC, núm. 90. Juliol de 1902. Pàgines 200-204.

²⁹³- Martorell, Geroni: "Discurs d'en Geroni Martorell en la inauguració del Centre, a Sant Benet de Bages". Butlletí del CEGB, núm. 2. 15 de febrer de 1906. Pàgines 30-32.

escrits i els monuments artístics. Precisament aquesta pretensió científica era el que donava major pes a les idees que defensaven els primers excursionistes, les quals, com intento demostrar, no pretenien fer altra cosa que contribuir a la creació i consolidació d'una identitat catalana suficientment diferenciada de la resta. Com sabem, el nacionalisme català va beure en les fonts ideològiques del nacionalisme alemany essent les idees de Fichte molt ben acceptades pels primers nacionalistes catalans. En aquest discurs, la tradició esdevé l'element essencial; és com si fos una força ultraterrena contra la qual les persones no poguessin lluitar. És aquesta tradició la que està per sobre dels individus, la que dissenya els individus. La tradició i la seva projecció cap endavant, com una cadena d'esdeveniments, era la base d'aquest tipus de nacionalisme que popularitzà la figura de Prat de la Riba. Els monuments que els excursionistes volien salvar de la seva caiguda irreparable empesos de la mà del temps no eren altra cosa que representacions dels edificis que un jorn gloriós aixecaren els Guifrés, Borrells i Berenguers²⁹⁴. Des d'aquest punt de vista els podem considerar com a símbols, amb una part objectiva i una altra part subjectiva, molt important aquesta darrera perquè era capaç de produir emocions en les persones que els compartien. Des d'aquest punt de vista podem dir que la tasca del primer excursionisme era una tasca de reificació d'una sèrie de símbols que formarien una consciència nacional concreta i per definició diferent de les altres. El mateix nivell simbòlic hem d'atribuir a alguns actes excursionistes, com les referències a la diada de l'11 de setembre, que es construeix com a símbol nacional tot i representar un dels jorns més negatius per a una historiografia de tipus nacionalista. També el dret català, tot i els interessos socials que podien amagar-se al darrere de la seva defensa, es pot entendre com un símbol diferencial de la nostra identitat nacional, un símbol que calia mantenir en contra dels intents centralistes per acabar amb aquesta diversitat peninsular. La sardana, els Segadors, el gorro frigi, etc. són altres construccions simbòliques del nostre primer catalanisme i han estat àmpliament pregonats per l'excursionisme català.

Tot això acaba cristal·litzant en una mena de doctrina patriòtica feta de símbols, com la que va publicar el CE Rafael Casanova en 1923, si se'm permet salvar la distància cronològica i de context nacionalista que fer aquest salt implica. Aquesta entitat va publicar el *Catecisme del jove patriota*, proposat per

²⁹⁴- Vegeu Colominas, Timoteu: "Memòria del senyor secretari". BCEC, núm. 249. Octubre de 1915. Pàgines 286-292.

Estat Català, la lectura del qual ens resulta interessant per veure com aquest no era altra cosa que un resum de diferents punts doctrinals amb un marcat caràcter simbòlic. Aquesta publicació afirmava que la terra i la raça formaven la pàtria. Evidentment, tant la terra com la raça tenen elements objectius i subjectius. Per exemple,

*"La raça és una mateixa llengua, una mateixa tradició; un art i una ciència propis, una caracterització natural i definida"*²⁹⁵

²⁹⁵ - "Catecisme del jove patriota". Programa-revista del CE Rafel de Casanova, núm. 7. Maig de 1923. Pàgines 93-94. Editat per l'Oficina de Redacció i Propaganda d'Estat Català.

LA DEFENSA DE LA LLENGUA CATALANA

En les entitats excursionistes catalanes, com intenta demostrar aquest treball, es feien moltes més coses a part d'anar d'excursió, i quan es sortia fora ciutat generalment no es caminava pel gust de caminar, com a mínim durant els primers anys. D'aquesta manera, el nostre excursionisme esdevenia una eina de recuperació nacional i fins i tot, com acabem de veure, un giny amb dosis de política al seu darrere. En aquest context, un dels grups d'activitats que més es dugué a terme dins d'aquestes institucions fou la defensa de la nostra llengua. Les següents pàgines volen analitzar el cas concret del Centre Excursionista de Catalunya respecte a la consolidació i defensa del nostre idioma.

En aquest sentit, la primera manifestació correspon a l'any 1896, quan el CEC rebé dos-cents exemplars del discurs fet per Àngel Guimerà a l'Ateneu Barcelonès sobre la llengua catalana i els féu arribar a tots els seus socis²⁹⁶. Més endavant, l'any 1900, actuant com un veritable grup de pressió discret, el Centre féu arribar un ofici al Bisbe de Barcelona, solidaritzant-se amb la seva campanya que recomanava l'ús del català en els actes religiosos íntims, i lamentava la campanya que en contra d'aquestes idees s'havia fet des de Madrid²⁹⁷. Recordem que la defensa de la llengua i la cultura catalanes va ser un objectiu de l'església

²⁹⁶ - LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897. Sessió 11 febrer 1896.

²⁹⁷ - LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 6 febrer 1900.

durant aquells anys i que això es pot fer extensiu fins i tot a les seves més altes jerarquies, com aquest cas ens exemplifica clarament. De manera que a voltes alguns clergues aprofitaren la infraestructura excursionista per tal de dur a terme algunes activitats en pro de la nostra llengua i de la nostra cultura. Així, en 1902 Alcover demanà ajut al CEC per tal de poder realitzar el seu diccionari. En resposta, la seva Junta acordà imprimir 500 exemplars de la carta que els havia adreçat per fer-la arribar als seus socis²⁹⁸.

D'altra banda convé esmentar que una de les activitats que el Centre oferia als seus associats eren cursos de gramàtica catalana. Al respecte ens interessa retenir com aquell mateix any (1902) el curs que havia de donar Rossend Serra va ser suspès per un ofici governatiu alhora que el CEC suspenia pel seu compte totes les conferències mentre durés l'estat d'excepció que havia estat decretat. Segons l'acta de la Junta Directiva del 14 d'octubre²⁹⁹ sabem que des del mes de febrer havia estat declarat l'estat de guerra, el qual durà fins a l'octubre. Fou llavors que el governador civil recuperà el comandament de la ciutat i rebé la visita dels socis Serra i Rocafort per demanar el permís per fer el curs de gramàtica (qui havia prohibit el curs era el capità general). Posteriorment la Junta acordà enviar una exposició sobre aquests fets a Lluís Domènech i Montaner i a Felip Bertran d'Amat (diputat i senador respectivament per Barcelona). La resposta de Felip Bertran deia que d'acord amb els diputats catalanistes es va parlar de l'assumpte amb el ministre de Governació, que va desaprovar la conducta de les autoritat de Barcelona referent a la prohibició de donar lliçons de gramàtica catalana en aquest Centre.

*"No obstant desconfiant el "Centre" de la sinceritat de les manifestacions del Sr. Ministre de la Governació, a qui se li ha demanat en ocasions anàlogues, s'acorda que una comissió de la Junta Directiva visiti el Governador per reclamar una contestació definitiva a l'exposició que sobre aquest motiu se li ha dirigit i a la qual sembla que es resisteix a contestar".*³⁰⁰

En el mateix sentit, en novembre s'acordà telegrafiar al ministre d'instrucció pública protestant per la disposició que ordenava que la doctrina, a Catalunya, s'ensenyés exclusivament

²⁹⁸- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 1 gener 1902.

²⁹⁹- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessions del 14 d'octubre a l'11 de novembre de 1902.

³⁰⁰- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 11 novembre 1902.

en castellà, per considerar-ho "*injust i atemptatori als sentiments de nostra Pàtria*"³⁰¹.

Referent al tema que estem tractant cal esmentar que l'any 1906 el CEC s'adherí al Congrés de la Llengua Catalana i va oferir el seu local per dur-lo a terme. També sabem que el seu president en fou nomenat membre honorari, alhora que Martorell i Llatas eren delegats per organitzar les excursions projectades per al congrés³⁰².

El clima polític i social català es va anar enrarint a mesura que passaven els primers anys del segle XX, evolució que podem fer-la concloure amb els fets de la Setmana Tràgica, la qual afectà el Centre Excursionista d'una manera ben clara, com es desprèn de l'acta de la Junta Directiva del 12 d'octubre de 1909. Segons aquesta acta, a la seu del CEC es presentà més d'una vegada durant els mesos d'estiu el cap de la policia del districte instant a què se li donessin dades sobre l'escola i els professors de la mateixa que, segons la *Jefatura*, es sostenia que el CEC mantenia. L'oficial de secretaria redactà una declaració que negava l'existència de tal escola, tant en aquell moment com amb anterioritat, i que afirmava que, per tant, no hi havia professors que donessin cap tipus d'ensenyament. També Galbany donà compte que el dia 27 d'agost s'havia rebut un ofici del cap de policia del districte que, fent ús dels poders que el govern civil tenia en virtut de la suspensió de les garanties constitucionals, ordenava la clausura del CEC a l'empara de l'ordre de tancament dels centres i escoles compresos en una llista a causa dels ensenyaments i doctrines "*Perniciosas, disolventes y antipatrióticas que en los mismos se propagan*".

Trobant-se en aquells dies absents de Barcelona el president i el vice-president, d'acord amb Vintró es telegrafia la nova al primer, que es va presentar al govern civil, acompanyat del regidor de l'Ajuntament Duran i Ventosa per protestar contra aquesta ordre de clausura i sol·licitar la seva revocació. En aquest encontre el governador va manifestar que el CEC havia estat clausurat per estar inclòs en una llista de societats i escoles d'ensenyament laic i racionalista, la clausura de les quals havia ordenat per considerar-les perniciososes, dissolvents i antipatriòtiques, però que ateses les manifestacions de Duran i de Galbany, i comprenent que el CEC podia haver estat inclòs equivocadament en ella, podien fer una sol·licitud que exposés quin tipus d'ensenyaments eren els que es donaven i que ell

³⁰¹- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 25 novembre 1902.

³⁰²- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessions del 31 de juliol al 9 d'octubre de 1906.

obriria amb justícia. L'endemà, Galbany, com a president accidental, presentà una instància on deia que en el CEC no funcionava ni hi havia funcionat mai cap escola, que els ensenyaments que es donaven eren part d'un curs setmanal de geologia (de Font i Sagué) a càrrec dels Estudis Universitaris Catalans, petits cursos o conferències d'arqueologia, arquitectura, folklore, i altres arts o ciències relacionades amb l'entitat. També deia que el Governador Civil així com les primeres autoritats provincials i locals pertanyien al CEC en qualitat de socis honoraris, que el CEC era subvencionat per la Diputació i l'Ajuntament "(...) i que la seva tasca cultural i patriòtica ha sigut pel Govern de l'Estat Espanyol, així com per una infinitat de corporacions nacionals i estrangeres." Finalment, acabava dient que el CEC esperava ser tret de la llista de grups de societat perniciosos, dissolvents i antipatriòtiques en què tan injustament es trobava inclòs. Aquesta instància es presentà juntament a un reglament i un exemplar del *BCEC*.

Vist l'informe presentat per la Delegación Regia de Enseñanza, que rebé la visita d'una comissió de representants del CEC, es deixà sense efecte l'ordre de clausura del Centre³⁰³.

L'any 1915 el CEC delegà Maspons a la festa de la llengua catalana, acte de desgreuge per les ofenses rebudes al parlament espanyol, convidat pel CADCI³⁰⁴. L'any següent sabem que hi hagueren problemes al refugi de la Renclusa pel fet que alguns excursionistes (diuen les fonts que 74) no volgueren signar en el seu llibre-registre per estar escrit en català³⁰⁵.

En 1917 reapareix el tema del català als oficis litúrgics i sabem que es delegà Maspons per representar el CEC al Palau del Bisbe per, juntament amb altres entitats, demanar que fos usada la llengua catalana en tots els actes religiosos³⁰⁶. Alhora, les postures respecte aquest tema es radicalitzen: a final d'any, diversos socis del CEC protesten davant de la Junta Directiva pel fet que en el programa de la cursa Llinars-Arenys, organitzada per la SEM, s'hi havia inclòs alguns anuncis escrits en castellà³⁰⁷. En aquest sentit, l'any 1921 un grup de socis demanà que s'acordés que el president del CEC escrivís al Congrés de l'Associació Espanyola per al Progrés de les Ciències, que s'havia de celebrar a Oporto, demanant que el català fos admès com a llengua oficial. La proposta s'aprovà amb la intervenció d'E. Fontseré³⁰⁸. L'any

³⁰³- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió del 12 i del 19 d'octubre de 1909.

³⁰⁴- LAJDCEC, vol. IV, 1912-1916. Sessió 30 novembre 1915.

³⁰⁵- LAJDCEC, vol. V, 1916-1921. Sessió 14 novembre 1916.

³⁰⁶- LAJDCEC, vol. V, 1916-1921. Sessió 3 abril 1917.

³⁰⁷- LAJDCEC, vol. V, 1916-1921. Sessió 27 desembre 1917.

³⁰⁸- LAJDCEC, vol. VI, 1921-1925. Sessió 31 maig 1921.

1923, a instància d'un soci, el CEC decideix no acceptar anuncis redactats en castellà per al seu llibre sobre la Costa Brava, tot respectant els contractes establerts fins al moment³⁰⁹. Després vingueren els anys de la repressió primoriverista, i les entitats excursionistes, com moltes d'altres, hagueren de castellanitzar-se el nom.

Passada la dictadura, el tema es recuperà: en maig de 1931 el CEC telegrafia el Ministre d'Instrucció Pública felicitant-lo per l'acord referent a l'ensenyament en català³¹⁰.

Amb el que hem vist fins al moment ens podem adonar de la importància que tenia el nacionalisme dins del fet excursionista català, i també a l'inrevés. Després d'aquesta reflexió veurem com ambdós conceptes es barregen en el terreny de la política i com l'excursionisme s'haurà de definir enfront d'aquesta realitat. De moment, però, m'agradaria que ens adonéssim com les societats tradicionals, pre-industrials i pre-urbanes, no tenien ni precisaven una important mobilitat ni geogràfica ni social. Això impedia que existís una gran xarxa de transports que hagués pogut desencadenar un fenomen excursionista o turista d'abast. També era aquest tipus de societat la que podia permetre's el luxe de mantenir les seves ciutats tancades dins de muralles de pedra. Aquest tipus de societat no necessitava per a res l'excursionisme i aquest era un fenomen excèntric, limitat a certs sectors benestants i tocats pels interessos més o menys epistemofílics en diferents temes. Pensem per exemple en els viatgers il·lustrats com a antecessors del nostre excursionisme.

Però d'altra banda, com ha explicat Gellner, aquest tipus de societat no dóna cap element a partir del qual es pugui fer néixer elements d'identitat nacional. Aquest nacionalisme només apareix quan la cultura deixa de ser un element perifèric a la definició d'una comunitat i aquesta comença a tenir valor per delimitar col·lectius humans. Amb la mobilitat social i geogràfica, la gent s'adona que parla un mateix idioma que els seus veïns, alhora que aquest es converteix progressivament en un mateix vehicle de comunicació carregat d'importants simbolismes. A la societat tradicional cada unitat geogràfica tenia el seu propi idioma i la seva pròpia vida cultural; en aquesta societat el nacionalisme i la unificació cultural no tenien sentit i, per tant, no podien engendrar el nostre Excursionisme Clàssic. Aquest només va ser possible quan es va poder construir una mínima identitat nacional comuna, feta de símbols pactats entre diferents membres de la mateixa

³⁰⁹- LAJDCEC, vol. VI, 1921-1925. Sessió 15 maig 1923.

³¹⁰- LAJDCEC, vol. VIII, 1931-1935. Sessió 5 maig 1931.

comunitat. Originàriament va ser l'idioma i el fet d'haver resistit els atacs exteriors allò que varen fer créixer aquesta consciència i, a partir d'aquí, l'excursionisme va emprendre la seva tasca de definició nacional. Totes les seves descobertes es referien a elements objectius, però a través de les narracions excursionistes, esdevenien símbols pactats que es pretenia vulgaritzar fent-los arribar a tota la comunitat. Aquesta era la importància que tenia el nostre excursionisme primerenc, una importància que, evidentment, no passava de forma necessària per la conquesta dels cims de les nostres muntanyes. Abans calia recuperar els elements humans que els naturals, pensaven els primers excursionistes. Més endavant, les mateixes muntanyes adquiriran estatus de símbols. Així, el Pirineu serà l'origen i suport material del país, el Montseny, el símbol de la longevitat i vigia de la nació i Montserrat, santuari sagrat i centre espiritual, segons Martí-Henneberg³¹¹. Aquesta definició de símbols comuns va comptar amb l'ajut del positivisme per legitimar la realitat que així es construïa i aquest positivisme donà molts bons fruits a nivell de ciències com la geologia o la història. És en aquest sentit que alguns excursionistes utilitzen el passat per justificar elements del futur. Així es considera que Catalunya ha tingut sempre un esperit actiu i enèrgic que ha dut els catalans a recórrer món. Això explica que els excursionistes seguissin aquest impuls per buscar en els costums, tradicions, cants, monuments i llegendes del nostre país l'esperit que l'animava i la vivificava, allò que li donava fesomia i caràcter, el que era la seva essència. Altres catalans havien anat a l'estranger per demostrar el que valia la nostra nissaga, per estendre la nostra ciència, per adquirir nous coneixements, per beneficiar-la, per donar-li major esplendor i glòria. Aquesta era la posició de Maspons³¹², una postura que no direm que sigui falsa però que no deixa de ser un constructe social, un símbol pactat per tota una comunitat.

Durant els primers anys del CEC es considerarà Catalunya com una gran masia i aquesta entitat com la llar on es reunien els seus fills. Aquesta referència apareix manta vegades en els seus escrits i en els discursos dels seus presidents. Seguint la metàfora, els socis del CEC el que feien era recórrer amorosament la seva heretat per tal de conservar-la i millorar-la, refer allò que havia caigut i apuntalar el que corria perill de fer-ho. Com hem vist, es pretenia definir una identitat nacional, la qual com deia Ramon Picó i Campamar es trobaria "*(...) cercant-hi les velles fites que*

³¹¹ - Martí-Henneberg: *La pasión por la montaña*. Op. cit.

³¹² - Maspons i Labrós, F.: *L'excursionisme català*. Op. cit.

*senyalen la partió ab els veïns (...)*³¹³. En aquest projecte, la política hi feia nosa i en molts escrits excursionistes es recorda com a gran mèrit de l'excursionisme haver sabut conjuminar diferents interessos de diferents persones sense que les seves divergències els fessin separar. Un exemple molt clar es va veure en el discurs de Vidal de l'any 1898. Segons aquest autor, l'excursionisme oferia a tothom els mitjans necessaris per a desenvolupar les seves aficions; era per això que el CEC estava format per una

*"(...) compacta falange, [de] literats i arquitectes, artistes i aficionats, advocats i comerciants, metges i enginyers."*³¹⁴

Per assolir aquesta unitat entorn d'un tema, l'excursionisme tenia una recepta, que incloïa un projecte de treball, però també una negativa a implicar-se amb qüestions polítiques. La política, que desavenia les persones, que prenia la part pel tot, era mal vinguda al clos excursionista. Però com hem vist, de política n'hi hagué des d'un bon principi.

³¹³- Picó i Campamar: "Discurs del president". *BCEC*, núm. 74. Març de 1891. Pàgines 52-79.

³¹⁴- Vidal, Lluís Marià: "Discurs del Sr. President". *BCEC*, núm. 36. Gener de 1898. Pàgines 12-30.

LA POLÍTICA EN EL FET EXCURSIONISTA

Anteriorment hem vist com els primer excursionistes deien fugir de la política, tot i que en alguns casos les seves actuacions tinguessin un caire marcadament polític. També hem de remarcar que amb el temps va aparèixer una posició que pensava que calia intervenir en política, encara que només fos a nivell individual. De manera que arriba un moment en què es pot parlar d'una diferenciació entre aquestes dues maneres d'entendre la realitat catalana, entre aquella que pretén estudiar-la (fins i tot millorar-la, però al marge dels mecanismes polítics) i aquella que es planteja la seva recuperació nacional a través de la participació política. Amb això no vull dir que aquestes idees fossin dos compartiments estancs; simplement afirmo que hi havia sectors que posaven l'accent en una part i d'altres, en l'altra. El 1895 Maspons reconeixia que

"Hi ha'l catalanisme batallador, polítich, é hi ha'l catalanisme práctic, científich. A aquell s'hi han llensat totas les associacions nombrosas, entussias, que han nascut darrera nostre; á aquest nos hi hem llensat nosaltres pera seguir pas á pas, á copia d'estudi, sobre'l terreno práctic, la idea que informa també á aquellas, com á tot bon catalá, que es l'enaltiment de Catalunya. Nostre desitj, nostre esperanza es arrancarne de les entranyas mateixas de la terra la corona d'or, de tremp ben probat, que engarlandada ab los joyells moderns de la avansadora ciència, del art i de la industria, sia senyal d'honor, de prepotensa, de gloria, sobre les demás regions

germanas, que, no seguint nostres passos, quedan enrera de nostra venturosa vía."³¹⁵

Segons Francesc Maspons, ambdues tendències no són oposades; fins i tot, duen a la mateixa finalitat, però per diferent via; l'existència d'ambdues era considerada necessària. De manera que dins del CEC s'estableix una assimilació de les primeres manifestacions nacionalistes -molt culturals i vinculades a activitats jocfloralesques- amb una tendència que apunta cap a una certa politització del fet nacionalista català, tot i que aquesta institució es definís com allunyada de l'òrbita de la política. La ciència, en aquest context, esdevé una eina per al redescobriments nacional i permet la valoració d'aquesta pàtria que es vol revalorar.

Lluís Marià Vidal, que seguirà Maspons i Labrós en el càrrec de president del CEC, va fer l'any 1897 el seu discurs inaugural en el qual afirmava que aquesta institució, tot navegant pels dominis de la ciència, de l'art i la literatura en benefici de Catalunya, havia de procurar fugir de la política i de la religió, segons ell, perillosos esculls on la barca que representava el CEC naufragaria. Segons aquest autor, calia respectar aquells que tenien ideals més atrevits (en el seu discurs aquest mot vol dir més polítics), però no deixar-se arrossegar pel corrent que, dins del terreny de les forces de recuperació nacional, començava a apuntar envers la intervenció en el camp de la política,

*"(...) que tota vegada que l'excursionisme és un medi, un instrument poderós en la gran obra de restauració hont están empenyades totes les forces vives de la nostra terra, és més apropiat al nostre fi ser palanca que aixequi les pedres pera reconstruir lo caigut, que tascó pera somoure i desfer lo que lo temps ha consolidat"*³¹⁶

Alhora, Vidal parlava d'un renaixement en l'ordre moral i en el material, un renaixement que no pretenia canviar massa aspectes de l'estructura de la societat que pensava regenerar. De manera que, moltes vegades, l'excursionisme que defensava i practicava el CEC en aquells anys, era un reguitzell d'activitats molt lligades a l'estudi del passat, el qual s'oferia com un model a

³¹⁵- Maspons i Labrós: *Caràcter i extensió del programa excursionista. Discurs llegit per D. Francisco Maspons i Labrós president del CEC en la sessió inaugural del corrent any acadèmic per dita associació.* Barcelona, Impremta la Renaixensa, 1895.

³¹⁶-Vidal, LL. M.: "Discurs del Sr. President. Sessió pública inaugural del any 1897". *BCEC*, núm. 25. Febrer de 1897. Pàgines 42-60.

imitar i no tan sols com un objecte d'estudi. En aquest sentit cal dir que tot l'excursionisme català del segle XIX va veure el passat de Catalunya com un estadi pràcticament ideal i meravellós que acabava decaient. Aquesta decadència i el moment d'esplendor que la precedien seguien una cronologia basada en la història de Catalunya, fent especial referència a les seves relacions amb el regne de Castella. Per això s'entén que les seves visites es dediquessin a abastar zones de la Catalunya Vella, el territori del passat gloriós català, l'Edat Mitjana. La història moderna, la decadència de Catalunya, no els era grata per visitar. L'art romànic i gòtic els encantava, perquè els parlava d'aquell passat gloriós. En canvi, el Barroc i el seu temps era menyspreat. Com digué Pelegrí Casades, en 1928:

"Quan jo era jove -i d'això fa bastant temps- els artistes, els arqueòlegs, els crítics d'art i la gent que es creia o era intel·ligent i de bon gust, en parlar de l'art barroc era per a dirigir a totes les obres d'aquest estil, els majors menyspreus, les paraules més despectives que la indignació causava a la bona gent influïda, amarada, sadollada encara del romanticisme en art i en literatura, que no comprenien ésser possible -en tractar de fer alguna cosa que mereixés el nom d'artística i de gust exquisit- sinó el que era imitació de l'art clàssic, grec o romà, o millor de l'art medieval, el qual era considerat com el summum de la bellesa, com la realització absoluta de les lleis de l'estètica"³¹⁷

El Centre Excursionista de Catalunya es va mantenir en una línia apartada de la militància política, sempre i quan entenguem per política una idea molt concreta, perquè, com deia Joaquim Cabot,

"(...) si per política s'entén fer comprendre'l valor, promoure l'estimació dels nostres interessos, sian de l'ordre que's vulga; si per política s'entén desvetllar, elevar i empényer los sentiments de raça, que són carn de sa carn i sanch de la seva sanch, vers un ideal lògich, noble i honrat; si per política s'entén recullir desde'l gra de sorra al carreu ciclópich que les ponentades han esbarriat, usant del dret que té un

³¹⁷- Casades i Gramatxes, Pelegrí: "L'art barroc a Catalunya". *BCEC*, núm. 400. Setembre de 1928. Pàgines 321-337.

*poble hereu de reconstruir lo seu patrimoni; si per política s'entén no adorar cap més ídol que la mare pàtria, obra de Déu; si: lo Centre Excursionista de Catalunya fa política (...)*³¹⁸

En aquell mateix discurs de 1899, Cabot passava revista als vint-i-tres anys d'excursionisme català i afirmava que, gràcies a les seves tasques, ja tothom sabia com era Catalunya, com eren les seves tradicions i lleis i com aquestes s'estaven perdent i canviant, com era la seva arquitectura, poesia i música, les quals tenien mostres purament catalanes. D'altra banda, afirmava que l'excursionisme havia estimulat els homes de ciència i els lletrats i artistes per tal que comunicuessin els seus coneixements sobre Catalunya i els popularitzessin. De manera que, pensava Joaquim Cabot, després dels Jocs Florals, l'obra de l'excursionisme havia estat la més benèfica, transcendental i patriòtica de la nostra renaixença perquè s'havia revifat, enriquit i glorificat la nostra llengua i perquè s'havia posat en evidència la personalitat del nostre poble. I afegia que el CEC no feia política a no ser que la política fos

*"(...) l'art de governar i donar lleis i reglaments pera mantenir la tranquil·litat i seguretat públiques i conservar l'ordre i bones costums."*³¹⁹

En funció d'aconseguir la reconstrucció nacional de Catalunya s'havien engegat tots aquests coneixements i ciències que els excursionistes posaven en marxa. Norbert Font i Sagué, l'any 1900, defensava que els excursionistes, tot i tenir una sola afecció, havien de recollir tot allò que trobessin d'interès de les comarques que visitaven, perquè el seu objectiu era aquesta reconstrucció de què parlava³²⁰. La vida d'aquest eminent espeleòleg és un exemple d'aquest tipus de saber enciclopèdic que propugnava ell i l'excursionisme del tombant de segle. Font i Sagué tan aviat es dedicava a treballs històricoarqueològics (vegeu el seu treball sobre les creus de terme de Catalunya o la ja esmentada història de Catalunya), com geològics, teològics o purament alpinistes. A més, aquesta manera d'entendre l'excur-

³¹⁸- Cabot i Rovira, Joaquim: "Discurs del senyor president". *BCEC*, núm. 48. Gener de 1899. Pàgines 8-17. (el president era Vidal, però Cabot era el Vice-president i va fer el discurs davant la impossibilitat de fer-lo el primer).

³¹⁹- Cabot i Rovira: "Discurs del senyor president". Op. cit. Pàgines 13 i 14.

³²⁰- Font i Sagué, Norbert: "Sota terra. Excursió espeleològica al Priorat, Montanyes de Prades i Alt Panadès". *BCEC*, núm. 68. Setembre de 1900. Pàgines 209-226.

sionisme estava molt vinculada a l'estudi comarcal que en aquells anys es volia dur a terme³²¹.

El moment del canvi de segle és un període delicat en la història política nacionalista de Catalunya, com també ho és, precisament a conseqüència del que passava fora d'ell, dins del CEC. Segons el seu president, Ramon Picó i Campamar, la política havia esquitxat el Centre Excursionista que fins al moment s'havia manifestat apolític. Evidentment no podia passar altra cosa, sabent com sabem la vinculació que des del seu origen havia tingut l'excursionisme amb el moviment de recuperació nacional, al qual havia servit en una primera fase i que ara esperava, expectant, com es decidiria a enfocar el futur. Quan una part del nacionalisme català va deixar enrere una posició força passiva per intentar prendre part activa en la marxa de la vida social i àdhuc política, el CEC es va veure dividit en diferents posicions, com era d'esperar en una entitat tan gran i que pretenia agermanar tots els sectors preocupats per la recuperació nacional, independentment de les seves visions particularistes. El mateix Picó comentava algunes coses sobre Valentí Almirall, soci com sabem del CEC i polític destacat, i afirmava que no era ell qui havia dividit l'excursionisme, sinó que en el si d'aquest moviment cadascú s'havia limitat a creure el que li havia semblat més oportú. Aquesta era una referència clara a què el nacionalisme català s'estava escindint entre un sector conservador i un altre més progressista, entre un grup més culturalista i folklorista i un altre partidari de saltar al camp de la lluita política. No oblidem, però, que Picó veia molt aquesta divisió política pel fet que ell mateix havia estat membre de la Unió Catalanista i estava molt immers en aquest procés de presa de consciència política del nostre nacionalisme. Picó va defensar, en el seu discurs, una visió partidària d'un únic corrent catalanista per oposar-se al centralisme, basant-se en la idea que qui estima més la pàtria és qui més amor té per la regió, demanant en el terreny administratiu i polític una vida pròspera i independent dins de la unitat nacional.

En el seu discurs de 1901, Picó i Campamar volia parlar del Regionalisme i de la realitat històrica dels catalans, la qual igualava a la seva personalitat. Com a justificatiu de les seves idees jurídiques, Picó feia servir unes regles del dret que s'havien d'anar a buscar, en les seves paraules, en les entranyes més fondes i amagades de la natura, perquè la societat s'havia de

³²¹- L'estudi comarcal proposat pretenia assolir dades sobre: aspectes generals (valls i muntanyes); geologia, fauna, flora i mineralogia; formació política, agricultura, indústria i comerç; vies de comunicació; història, fills il·lustres; diccionari de localitats; llista de monuments, èpoques, etc.; bibliografia. (vegeu *BCEC*, núm. 60. Gener de 1900. Pàgina 21).

fundar en principis d'equitat natural. Aquesta suposada llei natural ens apareixerà en molts altres excursionistes, en molts polítics i persones de renom de l'època. Fins i tot Torras i Bages en serà un gran defensor i, a l'igual que Picó i Campamar, aplicarà aquest justificatiu a les seves idees regionalistes.

La vinculació dels excursionistes amb el món de la política serà força clara, tot i que en teoria el CEC fos una institució allunyada d'aquesta realitat. Podem pensar en Almirall, Picó i Campamar, etc. Podem pensar també, com ja he dit abans, el paper que va jugar Artur Osona dins del Centre Català i com aquest excursionista es va dedicar a fer campanya en favor d'un candidat catalanista (genuí de la terra, en les paraules de Pagès) pel Penedès i les comarques veïnes

*"(...) i allavors haguereu vist al Sr. Osona anant per les serres de l'Ordal visitant pobles i masies cridant als seus amichs, incitant-los a que's recordessin que havia arribat l'hora de deixondir-nos, que havia començat el moment de les reivindicacions i que calia que enviessim a les Corts de l'Estat espanyol a una persona catalana que allí fos el ressò de lo que volen els bons fills de Catalunya, fos la veu encoratjadora pera començar la regeneració de la nostra terra."*³²²

Amb el segle XX, el BCEC comença a fer-se ressò de moltes qüestions clarament politicosocials, com per exemple el decret de Romanones prohibint l'ensenyament del catecisme en llengües regionals, els fets de la Setmana Tràgica o el decret pel qual es centralitzaven a Madrid totes les oposicions a notaries, fet que implicava el tancament de les portes de les notaries catalanes als catalans i donar entrada a gent que no coneixia el nostre dret o que el menyspreava. Amb motiu dels tràgics esdeveniments de juliol de 1909 (la Setmana Tràgica) el CEC va protestar a través del seu butlletí, tot manifestant que com a entitat pretenia contribuir a la cultura del nostre poble i a l'avenç de la nostra civilització i, alhora que es dolia pels atemptats contra les persones vivents i contra les que reposaven els seus sepulcres,

"(...) se dol dels atentats contra la propietat; de la destrucció de tantes obres d'art en pintura i

³²²- Vegeu Pagès i Rueda: "Artur Osona". Op. cit.

esculptura i de la perdua irreparable d'arxius històrics i biblioteques (...)"³²³

Aquest és un fragment de la carta de protesta que la Junta Directiva del CEC va fer publicar en el *BCEC* davant els fets d'aquells dies, una protesta que devia estar motivada per alguna causa suficientment important perquè quan, quinze anys abans, com hem vist, havien mort tres socis de la mateixa entitat a l'atemptat del Liceu, l'assumpte es va comunicar als socis a través d'una simple nota explicant els fets. Però és que en el cas de la Setmana Tràgica, a part dels arxius, monuments i obres, s'atemptava contra el dret de propietat. I això sí que feia irar els nostres excursionistes.

Intentar una definició política de les primeres fornades d'excursionistes és una tasca força difícil, sobretot a manca d'un estudi específic. Però intentaré veure les postures que varen adoptar alguns dels seus elements més representatius i posteriorment analitzar les seves característiques comunes. En primer lloc vull parlar de Cels Gomis, el qual és considerat per uns autors com un enginyer de camins anarquista³²⁴ i per altres com un federalista republicà i democràtic a l'estil d'Almirall³²⁵ (Llorenç Prats ens ofereix, de la seva part, una visió que inclou aquestes dues valoracions com dues fases diferents del passat del mateix home³²⁶). El que sí resulta cert és la seva vinculació amb els interessos de la classe obrera, arribant a ser director de *El productor*, periòdic de les societats obreres, i administrador i redactor de *El Estado catalán*, periòdic defensor del federalisme democràtic i fundat per Almirall i Lasarte. Aquesta activitat era anterior al naixement de la primera entitat excursionista catalana, en 1876. Sembla ser que les relacions entre Gomis, Almirall i Canibell eren molt importants, sobretot en la gestió de la biblioteca Arús. Altres informacions ens indiquen que Eudald Canibell³²⁷ era anarquista i que el mateix Ramon Arabia havia estat partidari d'Almirall, federalista catalanista i no separatista.

Hem de pensar, però, que la tendència progressista i gairebé radical d'aquests personatges se'ns mostra minoritària dins del panorama excursionista. Si oposem aquest grup (que inclou sense massa rigor gent procedent de la candidatura no separatista al

³²³ - vegeu "Nostra protesta". *BCEC*, núm. 176. Setembre de 1909. Pàgines 253-254.

³²⁴ - Termes, Josep: *Història de Catalunya. Volum VI. De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil*. Barcelona, Edicions 62, 1987. Pàgina 133.

³²⁵ - Comas, Ramon N.: "En Cels Gomis i Mestres". *BCEC*, núm. 246-247. Juliol i agost de 1915.

³²⁶ - Prats, Ll.: *El mite de la tradició popular*. Op. cit., especialment les pàgines 126-137.

³²⁷ - En un altre lloc ja he explicat com aquest intentà aconseguir per a l'ACEC les obres de la secció espanyola de l'AIT i com això li valgué la repulsa d'alguns dels seus consocis.

primer Congrés Catalanista, juntament a elements més radicals), l'altre grup amb interessos catalanistes, el corrent anomenat no polític, veurem com molts excursionistes es troben en aquesta banda, com ja havíem vist pàgines més amunt. Del costat de la candidatura no política hi trobem les figures de Jaume Collell, Verdaguer, Torras i Bages, Verdaguer i Callís, Gudiol, Botet i Sisó, Aulèstia, Almera, etc. Evidentment que el cens pesa més en favor d'aquest sector que esdevindria el braç conservador del nostre catalanisme. Bona prova n'és el fet que l'any 1914 la Junta Directiva acordés donar de baixa la seva subscripció a *La veu de Catalunya*, *La publicitat* i *El poble català* per manca de recursos econòmics³²⁸. Un mes més tard, un grup de socis demanava de subscriure's de nou a *La veu*, proposta que fou acceptada³²⁹. A això hi podem afegir el fet que fins 1912 el Club Muntanyenc estigués adherit a la Unió Catalanista³³⁰, que Marià Vayreda en fos vice-president³³¹, o que Font i Sagué s'hi aplegués quan aquesta fou dirigida per Martí i Julià³³². Tanmateix, Josep Iglésies ens deixà escrit que Cèsar August Torras s'havia presentat pels volts de 1913³³³ com a candidat a regidor del Districte de Gràcia per la Lliga Regionalista, i que havia fet constar en els cartells electorals la seva condició de president del CEC. Però Iglésies no dubtà a escriure que ja en aquell moment "*Bona part del jovent excursionista se sentia situat molt més enllà que no anava la política cambonista en matèria autonòmica (...)*"³³⁴.

Amb tot, sembla ser que el sector progressista de l'excursionisme va ser minoritari, com a mínim durant el segle XIX i principis del XX. Pensem que Valentí Almirall va morir el 1904 i el Butlletí del CEC ni tan sols se'n va fer ressò. Possiblement aquest fet es degué a la seva desavinença amb el sector de la Renaixença i a la seva incapacitat per articular un moviment polític propi, com també hi podia pesar la seva oposició a l'Exposició de 1888.

A manca d'un estudi més precís haurem de creure que el vessant polític del nostre excursionisme, quan podia aflorar a la superfície, era gairebé sempre de caire conservador, fet que no fa més que indicar-nos que els conceptes i símbols a partir dels quals

³²⁸- LAJDCEC, vol. IV, 1912-1916. Sessió 26 novembre 1914.

³²⁹- LAJDCEC, vol. IV, 1912-1916. Sessió 30 desembre 1914. Segons informa aquesta acta, era una qüestió de principis i de respecte als estatuts, però en l'acta de la sessió del dia 26 resta clarament establert que la baixa d'aquestes subscripcions es va deure a problemes econòmics.

³³⁰- *Butlletí del Club Montanyenc Societat de Ciències Naturals i Excursions*, núm. 11-12. Novembre-desembre de 1912. Pàgina 87.

³³¹- Vegeu "En Marian Vayreda". *BCEC*, núm. 98. Març de 1903. Pàgina 65.

³³²- Faura i Sans: "Font i Sagué i la seva obra". *BCEC*, núm. 488. Gener de 1936. Pàgines 20-26.

³³³- Carles Albesa diu que els fets corresponen a l'any 1909 i 1911. (*Cèsar August Torras*. Barcelona, Columna, 1994. Pàgina 51).

³³⁴- Iglésies, Josep: *Juli Soler i Santaló*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1971. Pàgina 125, nota 1.

s'articulava la naixent identitat nacional catalana procedien de l'esfera tradicional tot i que l'excursionisme, en alguns aspectes, es proposés modernitzar la nostra societat, el nostre país, i això es pugui prendre com a element progressista. Malgrat la seva intenció de progrés social, l'excursionisme català es bastirà a partir de conceptes de tipus conservador (la tradició, els costums, el passat, etc.) i això tindrà la seva repercussió en el tipus de nacionalitat que es descobrirà per a Catalunya. Vull recordar aquí com en 1921 existia la Lliga de Societat Excursionistes de Catalunya, que no s'havia de confondre amb la Federació Excursionista de Catalunya, organisme constituït en els mateixos anys i promogut pels elements polítics de la Unió Catalanista, segons un escrit de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular³³⁵. Aquest és un exemple clar de com la política que dominava o intentava dominar l'excursionisme era una política de signe conservador. Cal dir, però, que la certesa o no d'aquesta afirmació no s'ha pogut comprovar fora del text esmentat.

Quan Catalunya assoleixi un mínim autogovern l'excursionisme canviarà la seva postura de menyspreu per la política i s'entrarà en una fase de col·laboració amb les diferents institucions d'autogovern (Mancomunitat³³⁶ i Generalitat). Cronològicament, les primeres col·laboracions foren amb la Mancomunitat, constituïda en 1914. Així, el mateix 1914 la Mancomunitat facultà el CEC per tal que nomenés dos representants al Consell General d'aquesta entitat per aportar la informació necessària sobre la construcció de camins veïnals i ponts econòmics³³⁷. La petició es justifica en el coneixement que tenia el CEC de les vies de comunicació dels nostres pobles. Al respecte cal recordar que Duran i Ventosa, vicepresident de la Mancomunitat, era soci del CEC. En una comunicació a la Comissió de Foment va proposar la construcció de vies de transports per tot Catalunya de manera que permetessin enlairar la seva vida esportiva, però sobretot, desenvolupar les riqueses naturals de les comarques³³⁸. En principi es pretenia començar a traçar una xarxa de camins i carreteres al Montseny i així potenciar el desenvolupament d'aquesta zona i facilitar-ne la seva visita als excursionistes. Aquesta iniciativa li va valer la felicitació de la Junta Directiva del CEC del 30 de juliol de 1912³³⁹.

³³⁵ - Això es llegeix en "La Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya". *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions de l'AEP*, núm. 69. 1 de gener de 1921. Pàgines 241-242.

³³⁶ - També sabem que en la sessió del 13 de juny de 1911 la Junta Directiva del CEC acordà felicitar la Diputació Provincial pels seus acords "en favor de la reconstitució de la personalitat de Catalunya" (LAJDCEC, vol 3, 1905-1912).

³³⁷ - Vegeu *BCEC*, núm. 237. Octubre de 1914. Pàgina 276.

³³⁸ - De Lasserra, V.: "Pel nostre Montseny". *BCEC*, núm. 231. Abril de 1914. Pàgines 92-96.

³³⁹ - LAJDCEC, Vol. IV, 1912-1916.

Posteriorment, ja en 1916, la Mancomunitat acordà d'estudiar la construcció d'alguns refugis en els Pirineus catalans. En assabentar-se de la nova, la Junta del CEC va nomenar una ponència a l'objecte de fomentar la tasca de la Mancomunitat, fent un estudi previ sobre els punts de millor emplaçament³⁴⁰. Però en 1917 va ser la Mancomunitat qui va sol·licitar un informe al CEC sobre els llocs on es podrien construir els esmentats refugis³⁴¹. Les implicacions polítiques del CEC en aquells anys eren moltes: Joan Ventosa i Calvell, un dels seus socis, va ser en aquell any ministre d'hisenda³⁴², mentre que Josep Puig i Cadafalch, un altre soci de l'esmentada entitat, presidia la Mancomunitat de Catalunya³⁴³. També Francesc Cambó era soci del CEC i va arribar, en 1918, a ser ministre de Foment³⁴⁴. Endemés, aquesta entitat tingué, que hagi pogut conèixer, fins a la Guerra Civil:

-sis regidors o consellers de l'Ajuntament: Guillem Busquets i Vantravers, Lluís Guarro Casas, Lluís Nicolau, Ricard Altaba, Josep M. Blanc, i Bausili.

-tres diputats provincials (a part de Puig i Cadafalch): Valls, Campmany i Abadal.

-un diputat provincial: Palet i Barba, per Terrassa³⁴⁵

Realment, en vistes de les dades anterior, no es pot defensar que els socis del CEC fossin aliens al món de la política com havien pretès en anys anteriors. Però és que també el mateix Centre Excursionista va començar a intervenir en el camp polític de forma ben clara en 1918. En aquell any, la Junta de l'entitat s'adherí i assistí a l'acte de lliurament a la Mancomunitat de Catalunya del plebiscit dels Municipis de Catalunya demanant l'autonomia³⁴⁶. En 1919, la col·laboració entre la Mancomunitat i l'excursionisme en general va ser important com es veu en la petició que el CEC va fer per tal d'assenyalar els camins de muntanya. A costa del pressupost de la Mancomunitat i sota la direcció i executant l'obra el Centre Excursionista de Catalunya es va fer l'assenyalament d'alguns camins de muntanya, el primer d'ells el que anava de Setcases a la Portella de Mantet passant per Ull de Ter, en el qual hi va tenir un paper molt destacat Lluís Estasen. D'aquesta manera, el 17 de gener de 1920 la Mancomunitat de Catalunya va decidir aportar a aquest projecte

³⁴⁰- Vegeu *BCEC*, núm. 263. Desembre de 1916. Pàgina 332.

³⁴¹- Vegeu *BCEC*, núm. 266. Març de 1917. Pàgina 83.

³⁴²- Vegeu *BCEC*, núm. 274. Novembre de 1917. Pàgina 279.

³⁴³- Vegeu *BCEC*, núm. 275. Desembre de 1917. Pàgina 306.

³⁴⁴- Vegeu *BCEC*, núm. 278. Març de 1918. Pàgina 74.

³⁴⁵- Les dades s'han extret de les diferents actes de la Junta Directiva del CEC en les quals es felicitava els socis que destacaven en aquest sentit.

³⁴⁶- Vegeu *BCEC*, núm. 285-286. Octubre-novembre de 1918. Pàgina 254.

de millora dels camins i de construcció de refugis de muntanya un total de 400.000 pessetes per al quinquenni 1920-24. El projecte del CEC pretenia la construcció d'uns quaranta refugis, guardats o lliures.

Altres dades a destacar a nivell polític són el fet que en la sessió del 30 de desembre de 1919³⁴⁷ es deixés sobre la taula una demanda del CADCI en el sentit que el CEC es dirigís a les autoritats locals recolzant la seva proposta que s'actués per tal que "*es posi terme a l'estat anormal existent entre patrons i obrers*". Pocs dies després, el CEC s'adheria a la campanya de defensa ciutadana endegada pel Foment del Treball Nacional i enviava un telegrama en aquest sentit al Ministre³⁴⁸. En el mateix sentit, en la sessió del 20 de febrer la Junta acordà fer constar el nom del CEC en el manifest del Foment que protestava per l'"*abandono dels governs espanyols en què es té Catalunya i les qüestions socials*"³⁴⁹. En canvi, en la propera Junta s'acordà inhibir-se de la seva petició de felicitar tres senadors pels seus discursos al Senat, al·legant que aquest afer no era competència del Centre³⁵⁰. Finalment, podem citar que davant la demanda del Comitè pro presos nacionalistes el CEC acordà veure amb molt gust la seva activitat, però no poder-hi contribuir econòmicament³⁵¹.

Per tot això, no ens ha d'estranyar que durant la dictadura de Primo de Rivera fos perillós actuar dins de les entitats catalanistes, com de retruc ho havia de ser també en les excursionistes. Aquesta dictadura va tenir importants conseqüències sobre les entitats nacionalistes i també sobre algunes institucions excursionistes que s'havien significat per les seves posicions clarament nacionalistes. Durant aquell període tots els butlletins excursionistes havien de passar per la censura governativa i, en general,

*"Totes les activitats topaven amb l'amenaça persistent, i ultra els inconvenients d'esser-ne soci, era molt més difícil d'exercir-ne la presidència."*³⁵²

Segons Josep Iglésies, l'octubre de 1924 el CE els Blaus (nom que els venia de l'origen obrer dels seus socis) es va haver de fer dir "los azules", denominació que durà fins 1930. Aquell mateix any el Butlletí del Grup Excursionista Mai Enrera s'hagué de dir

³⁴⁷- LAJDCEC, vol V, 1916-1921.

³⁴⁸- LAJDCEC, vol V, 1916-1921. Sessió 13 gener 1920.

³⁴⁹- LAJDCEC, vol V, 1916-1921. Sessió 20 febrer 1920.

³⁵⁰- LAJDCEC, vol V, 1916-1920. Sessió 17 febrer 1920.

³⁵¹- LAJDCEC, vol V, 1916-1921. Sessió 9 novembre 1920.

³⁵²- Blasi, F: "In memoriam En Joan Ruiz i Porta". *BCEC*, núm. 467. Abril de 1934. Pàgines 129-134.

"Butlletí del Grupo Excursionista Nunca Hacia Atrás", nom que oficialment duqué fins 1925³⁵³. Alhora al Centre Excursionista de Catalunya hi va desaparèixer la senyera, el seu butlletí va haver de canviar de nom durant un període i no va sortir com a tal des de setembre de 1924 fins a 1930. En el seu lloc s'hagué de publicar el *Butlletí excursionista de Catalunya*. El mateix Joan Ruiz i Porta, qui aleshores n'era el president, va tenir problemes per la seva condició de figura capdavantera de l'entitat. Aquest estava amenaçat d'anar a presó i perseguit tothora i "fou sotmès a les més dures proves pels sectaris del dictador"³⁵⁴, però va continuar assistint a totes les reunions de la Junta. Fins i tot, segons Rafel Patxot, s'havia arribat a transmetre als governadors civils instruccions per tal d'aplicar contra els intel·lectuals la llei de Repressió de l'Anarquisme³⁵⁵. Segons es pot saber, durant el període dictatorial el CEC va haver de subsistir únicament amb les aportacions dels seus socis perquè les corporacions de la dictadura li havien suprimit les subvencions de què gaudia³⁵⁶.

També la dictadura va prohibir la insígnia que identificava el CEC, l'exhibició de la qual no serà permesa per l'autoritat governativa fins a juny de 1925³⁵⁷. També afectà l'Ateneu Enciclopèdic Popular i la seva secció d'excursions, els quals estigueren tancats una bona temporada durant els anys 1923 i 1924. El CADCI va ser tancat definitivament, per ordre del dictador, l'any 1923; va tornar a obrir el 1931. El mateix destí varen tenir els Pomells de Joventut, obra de Josep Maria Folch i Torres. L'any 1925 el CE Minerva va ser clausurat després que el mes d'agost hi entrés la policia i escorcollés el local. El centre va ser clausurat, tot i que només fos durant unes setmanes mercès a l'actuació del seu president, amb el pretext de tenir les seves actes redactades en català³⁵⁸. El mateix camí seguí el CE Rodamón.

Ara bé, cal dir que no totes les accions repressives sobre l'excursionisme són obra de la dictadura perquè l'any 1922 es varen produir uns fets que podien haver acabat a mal borràs. El dia 5 de març d'aquell any el CADCI havia organitzat una excursió col·lectiva (en la qual hi participaven membres de totes les entitats excursionistes catalanes) al Pla de la Garga (Osona), però

³⁵³- Una altra cosa era el que en realitat passava perquè és conegut que el butlletí es publicava amb normalitat i només es feien uns quants exemplars amb el nom castellanitzat per enviar-los al govern civil i passar els enutjosos tràmits administratius.

³⁵⁴- Blasi, F.: "In memoriam En Joan Ruiz i Porta". Op. cit.

³⁵⁵- Vegeu "Medalla d'or del CEC". *BCEC*, núm. 444. Maig de 1932. Pàgines 133-148.

³⁵⁶- Vegeu *BCEC*, suplement al núm. 438. Novembre de 1931. Pàgines 132-135.

³⁵⁷- vegeu *BCEC*, núm. 361-362. Juny-juliol de 1925. Pàgina 231.

³⁵⁸- Granada, Isidre: "Historial". *Butlletí del CE Minerva*, núm. 141. Setembre-octubre de 1934. Pàgines 113-116.

*"(...) no pogué pas tenir, tan bella festa, un final com es mereixia. Els vetlladors de l'ordre (!) frisant en veure tan amical expansió volgueren estorbar-ho indignament, més el seny dels excursionistes evità, potser, un dia de dol i féu que els màusers amenaçadors que atrevidament encararen aquells que no poden capir res espiritual servissin per a encendre l'amor a la terra i la germanor entre els excursionistes."*³⁵⁹

Els fets succeïren quan membres de la Guàrdia Civil impediren per la força el cant de *Els segadors*³⁶⁰ per part de la multitud allí congregada en ocasió de la III excursió de la Lliga de Societats Excursionistes. Era un presagi dels mals temps que s'acostaven al moviment excursionista, com hem vist anteriorment, i una mostra de com la lluita nacionalista era també una confrontació de banderes i símbols.

Acabada la dictadura, els actes excursionistes tornaren a tenir la solemnitat habitual que les circumstàncies anteriors no havien permès. De nou els representants de les corporacions oficials tornaren als actes més destacats del CEC. Però la postura excursionista respecte a la política ja no tornarà a ser com abans i tampoc no serà una posició unitària. Amb la vinguda de la democràcia, alguns clubs excursionistes apostaran per abandonar l'apoliticisme que abans tenien com a sant de la seva devoció. L'Associació Cultural Atlàntida, que tenia una secció esportiva, apostarà clarament per la politització de la seva activitat, politització en favor de postures progressistes i d'esquerra³⁶¹. Altres col·lectius excursionistes defensaran l'apoliticisme de les entitats, però la intervenció activa dels seus membres³⁶².

Políticament és important recordar les adhesions i les campanyes iniciades per alguns col·lectius excursionistes un cop acabada la dictadura en demanda de la llibertat i l'amnistia per als processats pel cas del Garraf (intent d'atemptat contra el tren on viatjaven Alfons XIII i Primo de Rivera) i per als presos polítics en general. Aquest moviment està molt estès per tota la geografia de les nostres entitats excursionistes i al seu darrere hi jugà un gran paper Batista i Roca. També la vinguda de la república va ser

³⁵⁹- "III Excursió Col·lectiva al pla de la Garga". *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions de l'AEP*, núm. 84. Abril de 1922. Pàgina 117.

³⁶⁰ En alguns llocs es diu que l'obra era *La Santa Espina*.

³⁶¹- Desola, Francesc: "Nosaltres voldriem...". *Atlàntida, portaveu de l'A. Cultural Atlàntida*, núm. XXI. Agost de 1930. Pàgina 13.

³⁶²- Vegeu A. S.: "Excursionisme i política". *Excursionisme*, núm. 47. 7 de març de 1930. Pàgina 1.

àmpliament celebrada pel moviment excursionista català, alhora que es defensava la llibertat i es condemnava la dictadura sortosament acabada. No cal dir que l'establiment del govern de la Generalitat va obrir noves esperances en el fet excursionista, el qual va felicitar el seu nou president i es va posar massivament al costat de la demanda de l'estatut. Està constatat que algunes entitats feren campanya activa en favor de l'aprovació de la carta autonòmica. Semblava el principi d'una nova etapa de col·laboració entre els poders polítics i les entitats excursionistes com la que s'havia esdevingut en el període de la Mancomunitat. Vull recordar com el CE Barcelonès havia saludat la vinguda de la república tot esperant que es protegissin les entitats excursionistes per part dels poders públics, i que no continuessin abandonades com fins al moment. Això ho varen fer tot i que els estatuts de l'entitat deien que no podien fer-se activitats polítiques en el si d'aquesta³⁶³. En aquest sentit hem de recordar que un cop instaurada la Generalitat, el CEC va demanar el seu ajut econòmic, ajut que aquesta entitat va rebre³⁶⁴.

Hem d'adonar-nos com aquesta relació entre la Generalitat i les entitats excursionistes era mútua perquè el mateix Francesc Macià va fer visites a diversos centres excursionistes durant els anys en què fou president de la Generalitat. Això sense comptar amb el que aquest home representava per a l'excursionisme. Ambdós factors ens expliquen perquè va tenir tant ressò la seva mort en els medis excursionistes. A nivell exemplar podem prendre la reacció del CEC davant d'aquest succés: va testimoniar al Govern de la Generalitat el seu condol, va ofrenar una branca d'avet del Pirineu a les despulles del President i la Junta i altres socis varen acudir a l'enterrament³⁶⁵.

La dècada de 1930 veu el naixement de Palestra. Creada en 1930, era una organització pretesament sense ideals polítics, socials o econòmics que es proposava la defensa dels ideals nacionalistes. La seva finalitat era promoure un moviment de la joventut catalana, amb tota l'activitat i l'empenta de la gent jove, per al seu propi millorament en tots els aspectes, moral, intel·lectual, social i físic. La seva actuació havia de ser patriòtica i educadora i al marge de la política i la seva crida s'adreçava a tots els joves de Catalunya. Aquest moviment que es produeix després de la dictadura de Primo de Rivera pretén donar a conèixer als

³⁶³- Vegeu editorial -article signat pel Consell Directiu- en *Bulletí del CE Barcelonès*, núm. 90. Maig de 1931. Pàgina 65.

³⁶⁴- Turull i Fournols, Fèlix: "Memòria del curs 1931-32". *BCEC*, suplement al núm. 450. Novembre de 1932. Pàgines 153-163.

³⁶⁵- Vegeu "In memoriam". *BCEC*, núm. 464. Gener de 1934. Pàgina 5. També Pàgina 35.

joves la història, la llengua i la cultura catalanes, alhora que es pretén la seva formació moral. La seva idea principal era contribuir a combatre la inhibició, l'escepticisme i la feblesa moral i ajudar a pujar una generació sana i forta de cos i d'esperit, optimista i coratjosa, disciplinada i capaç de fer prevaler la seva voluntat. Els mitjans que pensava utilitzar per a aquesta finalitat eren l'organització de conferències i curses per tot Catalunya, l'organització de converses, cercles d'estudis, debats, publicacions, etc. Tenia endemés una important activitat esportiva que es feia de manera coordinada amb les institucions esportives ja existents, i segons Iglésies, una secció excursionista. També tenia una preocupació per la temàtica social en tant que pretenia preocupar-se de la protecció legal de la joventut i del seu treball, d'assegurances i d'assistència mèdica, d'una intensa actuació en els medis obrers, etc. En principi s'adreçava a tots els joves, de totes les classes socials i de tots els indrets de Catalunya, l'únic que es demanava era la fermesa en les conviccions patriòtiques. Com a moviment es va adreçar a tots els nuclis de jovent, entitats culturals, sardanistes, excursionistes, esportives, orfeons, cooperatives, sindicats i a la premsa per adherir-se a la seva obra patriòtica i educativa. El seu discurs se sembla molt al que hem anat veient sobre l'excursionisme -més endavant hi tornarem i aquest vincle serà encara més evident- i això no ens ha d'estranyar si tenim en compte que entre els signants del manifest hi havia Batista i Roca, Octavi Saltor i Amadeu Serch, personatges tots ells vinculats al món excursionista³⁶⁶. El seu primer president fou Pompeu Fabra, excursionista practicant i molt reconegut en el seu temps i posteriorment, que havia ingressat al CEC l'any 1891³⁶⁷.

La Segona República, com es sabut, acabà amb un cop d'estat que degenerà en guerra civil. Les conseqüències d'aquesta queden fora del marc cronològic d'aquest estudi, però no puc deixar de citar algunes dades referents a l'aportació excursionista a la lluita per la llibertat i la democràcia. Alguns clubs excursionistes varen fer vetllades antifeixistes en les quals es recollien diners que eren enviats al front. Altres excursionistes varen fundar milícies especialitzades en operacions de muntanya (esquí i alta muntanya) o varen intervenir en accions de tipus assistencial prop del front de guerra³⁶⁸. Altres entitats, per exemple el CE de Gràcia, posaran el seu nucli femení a treballar a la rera guarda per abastar el front, en aquest cas de jerseys, o per

³⁶⁶- AA DD: "Als joves de Catalunya". *Excursionisme*, núm. 49. 11 d'abril de 1930. Pàgines 1 i 3.

³⁶⁷- LAJDCEC, Vol. 1, 1891-1897. Sessió 2 novembre 1891.

³⁶⁸- S.: "Nous horitzons". *Estímul*, núm. V. Setembre-octubre de 1936. Pàgina 1.

satisfer serveis com hospitals, protecció als infants, etc³⁶⁹. També cal remarcar que al formar-se la columna alpina de Sabadell es va confiscar el material de la majoria dels excursionistes locals i de les pròpies entitats: piolets, tendes, paelles, cordes, prismàtics, esquís i bastons, llums d'acetilè, etc³⁷⁰.

El mateix passà a la seu del CEC: s'hi requisaren set tendes per part del Comitè de Proveïments de les Milícies Antifeixistes en una primera tongada. Posteriorment el Comitè Central de Milícies demanà que se li fes a mans el material del CEC i tot el que tinguessin els seus socis per destinar-lo a les Milícies Pirinenques. Segons es pot saber a través de l'acta de la sessió del 21 d'octubre de 1936, la Generalitat havia demanat a totes les entitats que comunicuessin als seus socis que li havien d'entregar tot el material de muntanya, especialment esquís, grampons, piolets, pells de foca, motxilles i sacs de dormir. En el cas del CEC, aquesta petició es comunicà per carta als socis, els quals no respongueren lliurant-ne una quantitat massa gran, com tampoc no s'entregà el que pertanyia a l'entitat, perquè no es pogué localitzar el Cap de Material. Per això la Generalitat els demanà més endavant, a més, el material que estigués llogat als socis. Finalment es lliurà tot.

També els refugis en patiren les conseqüències. El Xalet d'Ull de Ter fou ocupat i després requisades les seves claus; el Comitè de Milícies Alpines d'Alp confiscà el material del Xalet de la Molina, a més de mantes. Finalment les Milícies Alpines feren el mateix amb els béns mobles i immobles que restaven³⁷¹. L'any 1937 s'hi havia encabint uns 100 refugiats, alhora el d'Ull de Ter era ocupat pels carrabiners³⁷². L'any 1938 es deia que la Secció d'Esquí del CEC "*careix de tota mena de material*"³⁷³.

Oblidant els clubs concrets, sabem que l'agost de 1936, el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de la Generalitat aprovà la creació d'una unitat alpina, en funció del projecte presentat per diversos grups nacionalistes. Aquesta milícia pirinenca estava destinada a cobrir l'Alt Aragó i a controlar les fronteres del Pirineu català. Aquest projecte va ser molt ben rebut per tot el nacionalisme radical, veient en ell no una arma de defensa de la República, sinó una manera per arribar a la presa del poder polític. Els grups que hi havia al seu darrere, ja durant el període republicà havien tingut una estratègia que havia consistit en l'educació

³⁶⁹- Vegeu els números 136 i 137 de *Mai enrera*, corresponents a gener-febrer de 1937 i març de 1937 respectivament.

³⁷⁰- Vegeu *Butlletí del CE de Sabadell*, núm. 62. Octubre-desembre de 1936. Pàgines 179-180.

³⁷¹- LAJDCEC, vol. IX, 1935-1943. Sessió 21 octubre 1936.

³⁷²- LAJDCEC, vol. IX, 1935-1943. Sessió 30 març 1937.

³⁷³- LAJDCEC, vol. IX, 1935-1943. Sessió 6 octubre 1938.

del jovent i l'estimulació de l'ús del català, creant un estat d'opinió favorable a la independència des de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i des de la mateixa Palestra. En aquest terreny fou important la feina feta pel Club Català (escindit de Palestra l'any 1933) i el grup Nosaltres Sols!, fundat en 1931. Aquests grups proposaven mètodes d'acció directa contra les tropes d'"ocupació" espanyoles

*"(...) i els ressorts més ocults dels quals els constituïren escamots -ORMICA (Organització Militar Catalana) i OMNS (Organització Militar Nosaltres Sols!)-, que s'entrenaven i rebien instrucció tècnica sota capa de marxos i activitats muntanyenques a fi de formar una élite d'oficials a la formació teòrica dels quals havien contribuït els opuscles i fullets clandestins del SEM (Societat d'Estudis Militars, lligada al partit Acció Catalana), i els textos publicats a l'edició clandestina del butlletí d'Estat Català; escamots que ja van vetllar inútilment les armes durant els fets d'octubre del 34.*³⁷⁴

Aquestes milícies reuniren uns 1500 homes procedents, entre altres entitats, de la Unió Excursionista de Sants, del CEC, dels Amics del Sol, dels Boy Scouts, del CADCI, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i del Grup Excursionista Rafael Casanova, a més de Palestra i dels Minyons de Muntanya³⁷⁵. Cal remarcar que una quarta part dels efectius totals pertanyien a gent provinent de comarques.

Malauradament, les notes optimistes d'aquesta poesia no es varen fer realitat:

Presagi d'un crepuscle³⁷⁶

Quan la llum del dia expira
té pinzellades de foc;
les boires de sang tacades
ens recorden la traïció.
Més qui sent l'excursionisme
és optimista de cor
i en els tons d'un quadre tràgic
veu colors de redempció.

³⁷⁴- Ferrerons, R. i Gascón, A.: "Les milícies pirinenques, nacionalisme armat". *L'avenç*, núm. 91. Març de 1986. Pàgines 20-29.

³⁷⁵- Vegeu Balcalls, A. i Samper, G.: *L'escoltisme català (1911-1978)*. Barcelona, Barcanova, 1993. Pàgina 132.

³⁷⁶- Segarra, B.: poesia publicada en *Estímul*, núm. X. juliol-agost de 1937.

(...)

Amb la sang vessada per les nostres muntanyes, amb tots els drets mínims suspesos, amb moltes persones exiliades, desaparegudes o mortes l'excursionisme no pogué continuar endavant fins passat un curt període de temps. És cert que

*"(...) Llegó un día, que si un caminante se veía con la indumentaria propia del montañero por alguna cima perdida, se podía decir sin miedo al equívoco que huía del hambre ciudadana y que con unos paquetes de tabaco, o cualquier otra cosa que le fuera fácil iba a la busca de un intercambio campesino para alimentar a su familia."*³⁷⁷

³⁷⁷- JBS: "Deportes de montaña". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7, 1953. Pàgines 26-40.

EL DISCURS ENTORN L'ALPINISME AL SEGLE XIX

Abans d'acabar aquesta primera part voldria donar una breu pinzellada a un tema que ja ha aparegut diverses vegades al llarg de l'obra, però que en cap moment no he aprofundit. He dit al principi que durant el segle XIX es gesta una pràctica de caire alpinista o muntanyenc que es va poder manifestar dins de l'Associació Catalana d'Excursions, com també dins de la *Catalanista*, tot i que en menor grau. En ambdues entitats es configurà una tendència que entenia la muntanya com un objectiu en ella mateixa, com a mínim que intentava fer realitat a casa nostra una pràctica més o menys semblant al que a altres països es coneixia amb el nom d'alpinisme. Aquest tipus de pràctica, molt més esportiva i contemplativa que no pas científica, va estar, des d'un bon principi, envoltada d'un discurs justificatiu que pretenia donar base i raó de ser a la seva existència.

Durant els anys que ocupen ambdues institucions, el discurs que estem parlant es va desenvolupar fonamentalment en homes que formaven part de la *Catalana*, més que no en socis de l'ACEC. Però per començar vull fer-ho amb les idees que Antoni Aulèstia defensés en una conferència feta a la seu de l'ACEC, entitat de la qual formava part.

Aulèstia reflexionava sobre els orígens de la pràctica alpinista i els trobava en el desequilibri que -segons el seu parer- existia entre la vida al camp i la de la ciutat, essent aquest darrer tipus el que dominava l'existència humana i plantejant-se l'alpinisme com un intent d'harmonitzar ambdues a través de la contemplació de la natura i els exercicis físics. En canvi, per a aquest conferenciant, a Catalunya havia adoptat un caire històric i

arqueològic, que l'havia dut a entroncar-se amb el moviment catalanista³⁷⁸.

De fet, el catalanisme sempre es mantindrà molt més vinculat al fet excursionista que no a l'alpinisme, com ho demostra l'escrit que l'any 1882 apareixia a *La veu de Montserrat*, obra de Jaume Collell. La lectura d'aquest escrit va ser recomanada als socis de l'AEC a través del seu Butlletí³⁷⁹. El text en qüestió conté les següents frases:

*"Al sentirli á V. [Ramon Arabia] parlar dels Clubs- alpins i del alpinisme, me temia que no s'anés á fer una parodia de la manía inglesa de fer arriscadas ascensions, de trepitjar congestas de neu á l'istiu, i altres excentricitats dels turistas inglesos; pero la marxa del nostre excursionisme, les obras que han realisat les duas Associacions excursionistas de Barcelona, lo número d'adeptes que han lograt ab poch temps, me han desvanescut la sospita i ab complacencia he anat veyent com l'excursionisme catalá, sense fer les aparatosas gatzaras del alpinisme extranger,; i además -cosa a mon entendre molt important- prenia una marcada fesomía que l'ha de distingir tant del alpinisme merament científich, com del alpinisme purament mercantil."*³⁸⁰

De manera que l'excursionisme, que fins a cert punt podria ser considerat una modalitat diferent de l'alpinisme (si més no per a alguns excursionistes), una realitat diferent per adaptada a la pròpia realitat del nostre país, s'havia d'impregnar, en alguns casos, d'elements del discurs més pròpiament alpinista, com seria la regeneració del caràcter d'aquells que el practiquen. Efectivament, la idea de sostreure el jovent dels vicis que havien anat arrelant a la ciutat i dur-lo a respirar els aires més purs i sans de la muntanya, acostumant-lo a les dificultats i privacions, fins i tot als perills, serà ben present en el discurs purament alpinista. Alhora, dins d'aquesta manera d'entendre una pràctica eminentment esportiva, es pensava en una sèrie d'elements d'aquest esport que podien ajudar a conformar l'esperit, tot vigoritzant i

³⁷⁸- Conferència d'Antoni Aulèstia i Pijoan sobre *la llengua catalana en l'excursionisme*, dictada a la seu de l'ACEC l'11 de març de 1881.

³⁷⁹- *BAEC*, núm. 50. Novembre de 1882. Pàgina 208.

³⁸⁰- Jaume Collell, prev. en *La veu de Montserrat*, núm. 45. Vic, 11 de novembre de 1882. El text es troba reproduït en *Opinions emesas sobre lo primer anuari (1881) i altres publicacions de la Associació d'Excursions Catalana*. Barcelona, Imp. dels successors de N. Ramírez i Cia, 1883.

disciplinant les facultats superiors de l'home pres com un conjunt biopsicosocial.

Potser ningú com Arabia va tenir tanta fe en aquestes idees i les va defensar a cor què vols en més d'una ocasió. Possiblement això fos causat pel seu contacte amb clubs estrangers i al seu domini de les llengües forànies (era traductor d'ofici, tot i que no era d'això del que vivia), aspectes aquests que li havien de donar un avantatge important a l'hora de trobar explicacions i noves idees que en el nostre terror encara no s'havien sentit a parlar mai. Endemés, fou ell una de les persones que més estengué aquest discurs justificatiu fora de Barcelona, com ho demostren les seves conferències a Vic sobre "paral·lel entre l'alpinisme estranger i l'excursionisme català" (16 de juliol de 1882) o a Tortosa (6 de setembre del mateix any) sobre "concepte i transcendència de l'excursionisme". D'aquesta darrera en vull ressaltar els següents mots que reflecteixen a bastament la major part de les idees que engloba aquest discurs alpinista.

*"Senyalá entre altrás d'aquestas ventatjas la higiene física i moral de la joventut, l'augment de coneixements, les corrents de simpatía que s'estableixen entra la ciutat i la montanya, la difusió de la vida catalana, repartintse per igual per tot Catalunya, la atracció d'extrangers i per tant l'augment de riquesa i d'intensitat en lo sentiment de germanor internacional."*³⁸¹

L'afecció pràctica a recórrer i estudiar les altes muntanyes, com Arabia havia qualificat l'alpinisme en una conferència del 31 de març de 1879 a la seu de l'AEC, havia tingut el seu bressol en les classes elevades de la societat europea i era el fill del segle dels cafès i del progrés modern (del carbó de pedra, en deia Arabia). A les ciutats, esclavitzades pel brogit de la vida moderna, pel fum i per mil necessitats fictícies, ens deia aquest excursionista, les persones havien fugit dels carrers i havien corregut a refugiar-se en les ondulacions de les muntanyes i en la seva contemplació.

"I com de la contemplació vé la reconcentració i de la reconcentració naix lo afany de saber, lo que havia comensat per no esser en cert modo altra cosa qu'un contrapés higiénich, poch á poch ha esdevingut

³⁸¹- BAEC, núm. 69-70. Juny-juliol de 1884. Pàgina 112.

esperó de la intel·ligència, palanca de moralisació i fins estímul de patriotisme."³⁸²

El discurs sobre la necessitat de l'alpinisme es basava en una sèrie d'elements, que sorgiran amb força més endavant però que ara ja s'apunten, entre els quals vull destacar el seu paper a l'hora de tractar el tema de la regeneració del jovent del moment, una regeneració que havia de ser tant física com psíquica i moral. Aquesta regeneració es pretenia abastar a través del fet d'ascendir cims cada vegada més elevats i de fer-ho en condicions més difícils i arriscades. Els aspectes fisiològics de la pràctica de l'alpinisme seran estudiats ben aviat, mentre que uns anys després, com veurem, ho seran els que fan referència al psiquisme i la conducta dels alpinistes. En aquell moment, el tema de la voluntat i el seu domini serà una constant en tots els plantejaments que es facin. Però convé no avançar massa esdeveniments, i recordar que això ja serà ben entrat el segle XX, tot i que en el seu moment ens haurem de recordar d'aquests predecessors que varen aparèixer en el si de la *Catalana*.

Efectivament, la pràctica d'activitats que anomenem alpinistes o muntanyenques, duia aparellat l'impuls d'aquest discurs i això serà d'aquesta manera -amb algunes diferències, però- tant en el segle XIX com en el XX. En canvi, convé ressaltar el fet que postures com les expressades per Aulèstia al principi d'aquest apartat eren l'excepció dins de la manera d'entendre l'excursionisme que tenia l'ACEC. De fet, aquest discurs qualifica i justifica la pràctica de la muntanya per la muntanya i aquesta línia, com hem vist, no va reeixir de forma tan clara en la *Catalanista*.

Un altre element que apareix en el discurs justificatiu de l'alpinisme serà que aquest afavoreix el contacte entre el camp i la ciutat. L'alpinisme, a través del millorament dels individus, intentarà formar un híbrid que englobi els aspectes més desitjables de la cultura i del món rurals, amalgamant-los amb els productes del progrés que la ciutat representava. D'aquesta manera es podia assolir un desenvolupament social que sabia destriar allò que valia la pena de tot el progrés que s'estava duent a terme, però sempre que fos en servei del creixement harmònic de les persones dins del seu medi. Aquesta idea es troba molt lligada a una altra que serà defensada amb vigor en el clos excursionista i que venia a dir que no es podia afrontar el futur sense tenir present el passat d'un

³⁸²- Paraules d'Arabia en la conferència del 31 de març de 1879 sobre "els clubs alpins i les associacions d'excursions" recollides en *BAEC*, núm. 6. 30 d'abril de 1879. Pàgines 74 i 75.

individu, poble o nació. Aquesta idea serà, en més d'una ocasió, manipulada per sectors socials conservadors traient-la de la seva veritable significació i donant-li un sentit equivalent a què qualsevol cosa del passat va ser millor, concepció aquesta que no era la que originàriament es volgué donar en el si del fet excursionista.

Un darrer element que vull destacar sobre el discurs alpinístic era el seu poder de cara al que s'anomenava l'atracció de forasters, allò que avui en diem turisme, més concretament el turisme de muntanya en un moment en què aquest es diferenciava poc de l'excursionisme. En propers capítols haurem de tractar el tema del turisme dins del fet excursionista, però ara tan sols vull deixar clara la idea que l'alpinisme es justificava ell mateix dient que la seva pràctica serviria per atreure visitants a les zones d'alta muntanya, visites que, si eren afavorides, reportarien uns guanys econòmics i consegüentment socials per a aquells pobles que ja s'anaven abandonant als peus de les muntanyes. Era un altre element que feia pinya per tal de defensar l'aplicació de l'alpinisme a casa nostra.

El que hem vist ara era el discurs, la superestructura ideològica, que cobria la visió de l'alpinisme que durant el segle XIX havien tingut alguns excursionistes catalans, tots ells, gairebé de forma exclusiva, homes vinculats a l'Associació d'Excursions Catalana o a la secció Topogràfico-pintoresca de l'ACEC. Aquest discurs serà replantejat de nou en el segle XX i serà també en aquell moment que es produirà un major aprofundiment en les seves idees. Potser cal encara remarcar que aquesta pràctica pretenia, abans que cap altra cosa, una millora física i moral de la joventut. El que es pretenia fer va quedar molt ben exemplificat en *El Diluvio*, publicació en la qual es deia que acostumant la joventut, primer a curtes passejades i després a expedicions difícils per les muntanyes, interessant-la en la contemplació de les meravelles de la natura, familiaritzant-la amb les dificultats de les grans ascensions, distraient-la dels passatemps frívols i nocius tendia directament a resoldre el problema de conservar la virilitat amenaçada pel refinament en el món del seu temps³⁸³. Certament un discurs massa masculista.

No em sembla encertat d'acceptar idees com les que apareixen en *El diluvio* de l'any 1882, on s'afirmava que a Catalunya la introducció de l'alpinisme havia estat frenada per la incapacitat d'imitar aquest moviment per part dels excursionistes catalans. Segons l'article comentat, estant les associacions excursionistes

³⁸³- Vegeu *El Diluvio* del 18 de març de 1882, o bé *Opinions emeses sobre lo primer anuari...* Op. cit. pàgines 13-15.

radicades a Barcelona, ciutat que no té a prop cap gran serralada de caire alpí i estant formades per joves que vivien del seu treball personal, havien hagut de renunciar a les grans ascensions. A aquestes mancances s'afegiria una escassa generalització dels coneixements científics, especialment de les ciències naturals, que impossibilitava l'encàrrec de treballs de certa volada. Aquestes haurien estat les causes que obligaren els primers excursionistes a ampliar els seus medis d'acció i a no limitar-se a l'estudi de les muntanyes, fent-se excursionistes per tal de visitar allò més notable que es trobava dispers pels pobles i viles, per planúries i cims. D'aquí sorgiria l'explicació al fet que els treballs no fossin tan complets com els dels alpinistes, però, en canvi, fossin molt més generals.

Aquesta explicació, tot i ser força raonable, deixa de banda el que al meu entendre és el punt principal d'aquesta diferenciació i que, com he defensat en altres llocs d'aquest treball, és la seva manera diferent d'entendre la missió social que l'excursionisme tenia encomanada, els seus plantejaments, allò que es proposaven dur a terme.

segona part:
l'excursionisme muntanyenc

L'ALPINISME DINS DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Aquest capítol no pretén fer altra cosa que explicar com va ser que en el si de l'entitat més representativa de l'excursionisme català va aparèixer una tendència que apuntava cap a la conquesta de la muntanya per la muntanya, cap a allò que anomenem alpinisme. Si ho fem així és pel fet que el cas del CEC és el primer en el qual es produí aquesta evolució i perquè aquesta es pot conèixer amb una relativa facilitat. Altres centres excursionistes poden haver tingut evolucions interessants -en el mateix sentit o radicalment diferents- però ho desconeixem en conèixer el seu sentit, fonamentalment per la manca d'estudis de base on recolzar les nostres idees. Havent estudiat el cas concret del Centre Excursionista de Catalunya, hem de suposar que l'evolució en altres entitats va seguir el mateix model que ara anem a repassar.

Segons una nota apareguda en el *Butlletí* del Centre Excursionista de Catalunya³⁸⁴ l'any 1899, l'*Appalachia*, butlletí de l'Appalachian Mountain Club de Boston, dedicava un article bibliogràfic en el qual es feien consideracions generals sobre la llengua catalana i "(...) sobre'ls aspectes de la nostra associació [el CEC]; y encara que'ns regateja el títol d'alpinistes, inserta l'article primer del nostre reglament". Això ens indica com era considerat el nostre excursionisme quan s'acarava a realitats pura-

³⁸⁴- BCEC, núm. 56. Setembre de 1899. Pàgina 230

ment alpinistes de fora del nostre país. Tanmateix, haurem de prendre-ho com un senyal inequívoc que aquesta diferenciació existia i que n'eren conscients els primers excursionistes.

Fóra ara el moment de recordar com l'ACEC i l'AEC són fruit d'una escissió de la primera que va fer que, durant més de deu anys, Barcelona comptés amb dues entitats excursionistes complementàries, no pas oposades. Tot i que actualment no estem en condicions d'afirmar les raons d'aquesta escissió, com ja hem vist pàgines amunt, hi ha autors que afirmen que respongué a alguna cosa més que als particularismes que ens parla Josep Iglésies³⁸⁵. És cert, això sí, que analitzades a fons ambdues entitats, es troben algunes diferències en el seu tarannà i en la seva manera d'enfocar l'excursionisme, diferències que no és el moment d'analitzar perquè seria repetir dades ja aportades en aquesta obra. Només voldria aprofitar per ressaltar que el 10 d'octubre de 1883 Ramon Arabia i Solanas havia estat nomenat soci corresponçal a Barcelona de l'Appalachian Mountain-club de Boston, nomenament aquest que ens permet parlar del caire més alpinista que tenia l'Associació d'Excursions Catalana (de la que era president), un caire que el mateix club nord-americà li negarà, com hem vist, anys més tard al CEC. És així que aquesta línia de la muntanya per la muntanya, que compta amb algunes primeres gestes durant el segle XIX, va restar apaivagada en el si de les entitats que formaven el que he anomenat Excursionisme Clàssic. Amb tot, va seguir existint, convertida en certs moments en una flama a punt d'apagar-se, aprofitant les esclotxes d'aquell excursionisme que tant agradava de qualificar-se de científic. Durant el segle XIX català la gesta alpina era mal vista pels representants de l'Excursionisme Clàssic, però la seva llavor glàtia enterrada esperant l'arribada d'una nova primavera. Catalunya no té muntanyes comparables als Alps i aquesta primavera es va fer esperar. S'hagué d'esperar l'arribada del segle XX per poder parlar d'alpinisme a casa nostra.

A l'inici del segle XX es produeix el salt de la pràctica anomenada excursionista a un major pes de l'alpinisme en les sortides que els excursionistes duïen a terme, sempre, però, dins les mateixes institucions de l'Excursionisme Clàssic. És en aquest moment quan apareix més clarament escrita la diferenciació entre ambdues pràctiques en els diferents números del butlletí del CEC, diferenciació que ens parla de l'intent de redefinir l'excursionisme a casa nostra. Homes com Francesc Maspons i Labrós o Lluís Marià Vidal, ambdós presidents del CEC, entre molts d'altres, insistiran

³⁸⁵ - Iglésies, Josep: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit.

en els seus escrits i discursos en la no concordança entre l'alpinisme que es practicava fora de Catalunya i l'excursionisme que havia arrelat aquí durant el segle XIX. Des de llavors, l'excursionisme sofrirà un important canvi que el farà esdevenir més purament alpinista; aquest fet tindrà repercussions a altres nivells, com veurem. L'excursionisme clàssic haurà d'escriure el seu testament i enfrontar els nous temps; deixarà de ser la visió preponderant de la muntanya per ser una postura més dins de tot l'entrellat excursionista. Però, anem a veure què en pensaven els homes que vivien aquell moment.

Francesc Maspons i Labrós, en el seu discurs com a president del CEC de l'any 1894 afirmava que

*"(...) podria creure's qualsevol, qui no estés ben enterat de la cosa, que había nascut aquell [l'excursionisme català] al escalf ó á imitació de las Societats Alpinistas, tan abundants a l'estranger. La anterioritat de fetxa y una petita semblansa en lo medi práctic d'excursió podria fer-ho creure, més afortunadament basta mirar lo fí y objecte d'eixas y aquell (...) pera convencers de que gens ni mica de paritat hi ha entre unas y altres."*³⁸⁶

Segons aquest autor, la finalitat de l'alpinisme es troba en l'estudi i l'exploració de les muntanyes, mentre que l'excursionisme català s'ha dedicat a una esfera d'estudi molt més àmplia, en la qual hi ha tingut cabuda tot allò que de qualsevol branca del saber humà s'ha donat a Catalunya. *"La investigació de Catalunya pera sa complerta regeneració"*, ens diu Maspons i Labrós en l'obra citada. L'autor continua el seu discurs afirmant que l'alpinisme té una finalitat recreativa i, potser, higiènica, efectuant ascensions més per la seva dificultat i perill que no per un veritable interès científic. Afirmava, però, que els alpinistes, en un segon moment, s'han dedicat a l'estudi de les muntanyes. En canvi, l'excursionisme no seria altra cosa que un mitjà per a fer realitat uns projectes, projectes que, segons ell, no consisteixen en ascensions perilloses, ni en la contemplació exclusiva de la natura, sinó en enaltir la nostra terra, fer-la valer i donar-la a conèixer.

Quatre anys més tard, les coses començaven a canviar en el nostre excursionisme. Amb la presidència de Lluís Marià Vidal, els estudis de temàtica geològica entraran de ple en el terreny d'acció

³⁸⁶ - Maspons i Labrós, F.: "L'excursionisme català". Op. cit.

de l'excursionisme. Amb això no vull dir que abans no hi fossin, sinó simplement que adquireixen un pes preponderant que no havien tingut mai fins al moment. D'aquesta manera, el 1898, Vidal definia l'excursionisme com

"(...) el rondar els voltants d'una comarca en busca de tradicions, costums o de monuments, com escalar les crestes de les montanyes pera estudiar l'orografia d'un país; penetrar a l'Àfrica y sorprendre'ls secrets d'aquella feréstega civilitació, (...)"³⁸⁷

Aquestes paraules representen, des del meu punt de vista, l'inici d'un dels girs més importants que ha sofert el nostre excursionisme. Fixem-nos, però, com el canvi no és fet d'una manera brusca, sinó que Vidal, en el seu discurs de l'any 1897, el primer que va fer com a president del CEC, es plantejava si el que ell defensava era objecte d'estudi per part del centre que presidia. Ell defensava un excursionisme que sabés unir els aspectes recreatius amb els aspectes científics, perquè qualsevol dels dos extrems pres per separat hagués representat la desaparició de l'obra col·lectiva del nostre excursionisme. De manera que dins del CEC,

"(...) tant la poesia que alegra lo cor y aixampla y rejuveneix l'esperit, com l'art que corre adalerat en persecució de la bellesa, com la ciencia severa y reposada que concentra la raó en busca de la veritat, tot hi té cabuda."³⁸⁸

Que aquest canvi es produeix d'una manera gradual ens ho demostra el fet que Lluís Marià Vidal, en el seu discurs de l'any 1897, va defensar la figura de Maspons i Labrós, però ell no podia oblidar que era un activista de les ciències naturals i que aquest amor envers elles era anterior al naixement de l'excursionisme. Efectivament, Lluís Marià Vidal i Carreras va ser un enginyer de mines que s'havia encarregat de redactar les memòries corresponents a la província de Lleida i Girona del Mapa Geològic. Aquestes memòries varen sortir publicades en 1875 i 1881 respectivament i havien estat encarregades per la comissió del Mapa Geològic d'Espanya. Segons Iglésies³⁸⁹, les seves exploracions

³⁸⁷- Vidal, Lluís M.: "Discurs del Sr. president". BCEC, núm. 36. Gener de 1898. Pàgines 12-30.

³⁸⁸- Vidal, Lluís M.: "Discurs del senyor President. Sessió pública inaugural del any 1897". BCEC, 25. Febrer de 1897. Pàgines 42-60.

³⁸⁹- AA DD: *L'excursionisme a Catalunya 1876-1976*. Barcelona, Fundació Carulla-Font, 1975.

pirinenques havien començat el 1870. L'any 1893 era l'enginyer en cap de mines de la província de Lleida, en les comarques de la qual havia descobert diferents coves amb restes prehistòriques. Amb ell, l'alta muntanya entrava de ple en el terreny de joc de l'excursionisme, sobretot ara que se sabia com se l'havia de mirar, car, de la manera com l'excursionisme se l'havia mirada fins a aquell moment oferia un trist quadre a qui buscava en ella "(...) *no la naturalesa en si mateix, sinó la senyal, la petjada que l'home hi ha deixat.*"^{390 391}.

En definitiva, la presidència de Vidal obre decididament el nostre excursionisme cap al Pirineu i l'alta muntanya, obertura aquesta que es va dur a terme amb un sentit d'observació, d'estudi i d'anotació del que en ella es podia trobar. I això en un moment en el qual encara la tasca de l'excursionisme de muntanyes baixes o mitjanes no havia arribat al seu final. És bastant interessant la idea de creure que amb l'estudi de l'alta muntanya aparegués la pràctica alpinista a casa nostra, com a mínim així ho demostren els treballs fets sobre els orígens d'aquest tipus de pràctica fora de Catalunya. Foren els geòlegs, els topògrafs, els botànics, la gent de ciència en una paraula, qui va descobrir l'alta muntanya. Tanmateix foren els metges, interessats pels efectes que sobre el cos humà tenia la depressió i la rarefacció de l'aire deguda a l'alçada. Un cop definit aquest escenari com el lloc per on els nostres científics representaran les seves funcions, les excursions per l'alta muntanya apareixeran com a mitjà per a dur a terme aquestes investigacions. Però, endemés, un cop oberta la via, la conquesta de la muntanya per plaer, el que alguns autors anomenen la muntanya per la muntanya, serà ja una realitat. Aquesta línia no és nova dins de l'excursionisme perquè, com hem vist, ja es va plantejar de bon principi en el si de la *Catalanista*, on es creà la secció Topogràfico-pintoresca, obra d'Antoni Massó i de Carles Garcia Vilamala especialment. Aquesta concepció de la muntanya pretenia sortir d'excursió per tal de contemplar el paisatge i fruit amb aquestes sortides. Era la visió de la gent que no es veia amb força per aportar estudis plenament científics i rigorosos a l'obra del primer excursionisme, en un moment en el qual aquest estava dominat per persones que bé

³⁹⁰- ídem. pàgina 56.

³⁹¹ Convé esmentar que allò que s'anomenava alta muntanya tenia una frontera que va anar variant amb el temps, a mida que el nostre excursionisme expandia el seu objecte d'estudi. En aquest sentit, l'any 1880, el mateix Cèsar A. Torras qualificava la ciutat de Vic com a capital de l'alta muntanya i creia que amb l'arribada del ferrocarril aquesta aniria canviant i "(...) *anirà adquirint de dia en dia, ab lo camí de ferro, tan per sa importancia com per sa situació en lo centre de la alta montanya, nova vida, y vida real y positiva de prosperitat y de grandesa*"
- Torras: "Excursió á Vich, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses y Camprodon" en *Memòries ACEC*, vol 1, 1880. Pàgines 227-255.

podem qualificar de saberudes³⁹². Cal fer notar que aquest excursionisme contemplatiu es vincula, i molt, amb l'alpinisme que estava més de moda a l'estranger. Així, Just Garcia Vilamala, que va estar delegat a París durant uns anys "(...) *cooperá activament pera estrenyer los llassos de reciprocitat que uneixen á nostra Associació* [Catalanista d'Excursions Científiques] *ab lo Club Alpí Francés*"³⁹³.

D'altra banda, vull ressaltar com són els afanys d'estudi un dels que feren néixer a casa nostra la pràctica d'una altra modalitat excursionista: l'espeleologia. L'introductor d'aquesta ciència a casa nostra, el pare Norbert Font i Sagué, va dedicar bona part de la seva malauradament curta vida als estudis geològics. A conseqüència d'aquest afany fou com ell començà a davallar a les profunditats de la nostra terra. I no oblidem que Font i Sagué va fer la seva entrada en el món espeleològic molt vinculat a Lluís Marià Vidal, qui l'havia acompanyat en alguna de les seves exploracions al massís del Garraf. Tanmateix fou ell, quan ja era president del CEC, qui aconseguí un mínim de material per tal que el nostre clergue no veiés acabar els seus dies en la base d'un pou de qualsevol avenc de la nostra geografia³⁹⁴.

Ara bé, amb això en tenim prou per explicar com l'excursionisme va perdre el seu pes relatiu i va esdevenir alpinisme?

Jo crec que no. Però, abans d'intentar respondre aquesta pregunta, haurem de recordar de nou la idea que aquest pas, aquest salt qualitatiu, no es va produir d'una manera sobtada, sinó que va ser un procés que va permetre recuperar posicions que semblaven oblidades en el passat, o que encara eren ben vigents en el clos de l'excursionisme, i en el qual els elements que hi varen intervenir varen ser múltiples. Fins ara hem vist el pes que ha tingut l'anhel de recerca en el camp geològic en aquest procés; les properes ratlles intentaran repassar altres factors, també importants, que l'acabaran de definir.

En primer lloc, com ja he dit, amb la presidència de Lluís Marià Vidal es produeix un gir important en la concepció que l'excursionisme tenia de la seva missió. Amb ell, la geologia, i en general les ciències naturals, passaran a ocupar el primer lloc de les preocupacions excursionistes. Amb això no vull dir que les manifestacions anteriors, molt més arqueològiques, històriques, i per tant socials, desapareguin del tot. Ans al contrari! Simplement

³⁹²- Vegeu Massó: "Consideracions sobre la conveniència de l'estudi de las montanyas" en *Memòries ACEC*, vol 1. 1880.

³⁹³- "Memoria" en *Acta de la sessió pública inaugural del any 1880*. Barcelona, La Renaixensa, 1880.

³⁹⁴- Iglésies, Josep: *Mossèn Norbert Font i Sagué (l'introductor de l'espeleologia a Catalunya)*. Barcelona, Rafel Dalmau editor, 1963.

afirmo que, amb Vidal, el nostre excursionisme emprèn com a línia d'estudi la de les ciències naturals, la geologia en primer lloc. I amb ella, entra de ple en el firmament excursionista català la figura de Norbert Font i Sagué junt a la seva preocupació per l'espeleologia. Fou precisament Font i Sagué un gran defensor de l'Excursionisme Científic, el qual no era altra cosa que un intent d'aconseguir un exèrcit d'excursionistes que recorreguessin les nostres muntanyes recollint dades per aportar als científics del moment. La seva consigna era observar, estudiar i anotar tot allò de la muntanya que podia presentar un mínim interès³⁹⁵.

Un altre fet que ben segur va tenir el seu pes en aquest pas de l'excursionisme cap a l'alpinisme va ser la influència rebuda a través dels congressos internacionals d'alpinisme organitzats pel Club Alpí Francès (CAF) als quals hi assistiren alguns dels primers excursionistes, especialment Arabia.

Ramon Arabia i Solanas fou una de les persones que més va treballar en el si de l'excursionisme del segle XIX, però potser és una de les menys conegudes. Una nota necrològica publicada pel *Butlletí* del CEC ens deia que ell havia donat a l'excursionisme un aspecte més científic, eixamplant la seva esfera d'acció, tot posant-lo en contacte amb institucions similars de l'estranger³⁹⁶. Aquesta nota no fa altra cosa que reforçar el vincle que existeix entre la ciència natural i el desenvolupament de l'alpinisme a casa nostra. Ell era un dels primers socis de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, la primera entitat prou coneguda del nostre excursionisme, en la qual fou, entre altres coses, vice-president de la secció topogràfico-pintoresca. Un cop escindida la *Catalanista* en dues institucions paral·leles, fou el president de l'Associació d'Excursions Catalana. En ella, es va dedicar a publicar articles, alguns dels quals fan referència a l'alpinisme que es practicava arreu d'Europa i altres són traduccions d'articles d'origen forani dels grans conqueridors de les nostres muntanyes (Saint-Saud, Gourdon, Schrader...).

A la dècada de 1880, Ramon Arabia i Solanas passava les seves vacances a Suïssa per tercer any³⁹⁷. Allí prenia banys, pujava muntanyes i feia excursions cercant salut i distracció. Fins i tot havia assolit el cim d'un pic de 3.600 metres. Entre el material que duia hi havia la corda i el piolet, amb el qual tallaven graons en el glaç. No és aquesta la imatge d'un alpinista de l'època? Va ser ell qui va deixar escrit,

³⁹⁵- Vegeu Font i Sagué: *L'excursionisme Científic*. *BCEC*, núm. 91-94. Volum corresponent a l'any 1902.

³⁹⁶- vegeu *BCEC*, núm. 88. Maig de 1902. Pàgina 152.

³⁹⁷- *BCEC*, núm. 107. Desembre de 1903.

"Lo que hi ha és que á nostre catalanisme (del qu'és una branca l'excursionisme) cada vegada més, ab contadas excepcions, se li dóna per tot horitsó la mirada retrospectiva á las edats passadas y lo ploricó afeminat, quan no la cridoria estemporànea ó mal educada, per reivindicacions vagas, indeterminadas y no pocas vegadas contradictorias. És hora ja de girar full y emprende una altra marxa, si aspirem á emular ab nostres treballs los que fan a las societats anàlogas estrangeres, totes les quals cultivan y donan l'importancia que's mereix á la cartografia".³⁹⁸

Ja hem vist com ell va ser nomenat corresponsal del Appalachian Mountain Club de Boston i convé remarcar que el seu treball en el si del nostre excursionisme va ser destacat pel govern francès, ben segurament a instància del Club Alpí, nomenant-lo Officier d'Académie³⁹⁹. Aquesta distinció l'any següent (1883) recaurà en Maurice Gourdon, un dels alpinistes més reconeguts del moment, i el proper català serà Lluís Llagostera⁴⁰⁰, l'any 1908, coincidint amb el nomenament de C. A. Torras com a membre honorari del CAF i ja en plena eufòria alpinista. La distinció d'Officier d'Académie era atorgada a la gent de carrera que es distingia pels seus treballs científics.

Una altra persona de qui caldria parlar en aquest apartat seria d'Artur Osona, el famós propietari de la vila de Breda que havia de descobrir el Montseny als excursionistes catalans. Aquest personatge, els anys 1873 i 1875 es trobava també als Alps, intentant una sèrie d'ascensions més o menys importants, entre les quals figura la intenció d'ascendir al Mont Blanc. Les seves corredisses pels Alps tampoc no es poden qualificar sinó d'alpinistes. Osona fou també un soci molt actiu dins de l'Associació d'Excursions Catalana.

Un altre aspecte important és que l'any 1880 a Luz i Gavarnie va tenir lloc una reunió internacional de clubs alpins, a la qual hi assistiren un total de dotze persones que representaven l'excursionisme català. Entre elles hi havia Cèsar August Torras i Ramon Arabia.

Cèsar August Torras va arribar a ser president del CEC ja en el segle XX i va destacar per alguns aspectes purament alpinistes com seria la seva tasca de vulgarització de les excursions hivernals

³⁹⁸ - Ressenya d'Arabia comentant la publicació del mapa de Saint-Saud (obra publicada a França i en francès l'any 1893). Es pot trobar al *BCEC*, núm. 10. Juliol-setembre de 1893. Pàgines 183-185.

³⁹⁹ - *BAEC*, núm. 44-45. Maig i juny de 1882. Pàgina 87.

⁴⁰⁰ - *BCEC*, núm. 162. Juliol de 1908. Pàgina 224.

al Pirineu, de les quals en féu conferències al CEC l'any 1905. Finalment, en reconeixement del que havia fet per la muntanya, la direcció del CAF el va nomenar soci honorari. Més endavant veurem com serà ell qui obrirà una nova etapa dins de l'excursionisme català. De moment potser ens caldria parar atenció en el fet que tant Torras com Arabia eren socis de la Societat X, un grup excursionista molt mal conegut avui dia que va ingressar dins de la *Catalanista*. D'aquest grup també en formaven part Antoni Massó i Carles Garcia Vilamala, dos excursionistes contemplatius que es varen donar de baixa de l'ACEC per no estar d'acord amb la seva manera d'entendre l'excursionisme i que no hi reingressaren fins que es va fundar la secció topogràfico-pintoresca. Tanmateix, aquest dos, juntament amb C. A. Torras, foren expulsats de la *Catalanista* poc abans de la seva escissió, segons Iglésies⁴⁰¹. A mi, aquests dos fets em fan creure que seria molt interessant de poder fer un estudi a fons de la Societat X i de la seva manera d'entendre l'excursionisme. A manca d'aquest estudi, ens haurem de conformar amb les dades que fins ara disposem.

Amb tot, hem de relativitzar el paper del contacte amb les realitats forànies en aquesta mutació del fet excursionista català. Amb això no vull dir que aquestes relacions no tinguessin la seva importància, però em sembla que tots aquests contactes eren més aviat respostes que no pas estímuls a una concepció alpinista que anava donant-se dins de l'excursionisme català. Si són importants és pel fet que ens indiquen que alguna cosa estava canviant portes endins del nostre país, i no pas que els nostres primers excursionistes s'estiguessin "encomanant" el mal de la muntanya. En tot cas, la malaltia alpina sorgia d'un cos que estava envellint, com veurem més endavant. Potser per tot això, perquè alguna cosa canviava dins del nostre excursionisme, podem entendre que el CEC s'adherís al congrés alpinista internacional de París (1900), com veurem més endavant, i que en la sessió del 29 de maig de 1906⁴⁰² es llegís una comunicació de Puig i Cadafalch fent present la necessitat d'enviar delegats a la festa organitzada per la secció del Canigó del CAF per tal de celebrar el seu 25è aniversari. En resposta, fou enviat un telegrama al CAF adherint-se a la celebració, el qual anava signat per Torras com a president del CEC.

D'altra banda, caldria anotar encara un altre factor; el fet que a mesura que l'excursionisme anava redescobrint una part de

⁴⁰¹ - *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit.

⁴⁰² - LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

Catalunya, aquesta se li anava tornant petita i, a mesura que passava el temps, l'escenari de les caminades dels nostres primers excursionistes es va anar estenent com una taca d'oli. Aquest procés duria els nostres excursionistes a entrebancar-se amb els Pirineus i les altives serres que els envolten, tot i que aquesta hipòtesi pot ser molt fàcilment posada en tela de judici si pensem en la figura de Carles Bosch de la Trinxeria, qui molt abans que tot això passés ja havia recorregut bona part del Pirineu català, els seus "dominis", el pati de casa seva. Des del meu punt de vista, el veritable motiu d'aquest entrebancament amb la serralada del Pirineu seria el canvi de valors que es va produir dins de l'excursionisme, segons hem vist anteriorment. Aquesta idea ens retorna de nou a la figura de C. A. Torras.

Tal com ens diu Josep Iglésies, la presidència de C. A. Torras té un altre significat.

"Els anteriors presidents [del CEC] eren homes eminentíssims de les lletres i de la ciència. Erudits, juriconsults i folkloristes, filòlegs o literats, eren excursionistes com a complement de les seves activitats preferents. En realitat, Antoni Rubió i Lluch i Ramon Picó i Campamar, d'excursionistes en tenien ben poca cosa. En Francesc de S. Maspons i Labrós i Lluís Marià Vidal necessitaven practicar l'excursionisme per a profunditzar en la investigació folklòrica el primer i geològica el segon. Però l'excursionisme els era un mitjà, malgrat que els dos darrers s'hi lliuressin amb veritable perseverança i entusiasme. Cèsar August Torras era el primer elevat a la presidència del Centre en mèrits de la seva significació exclusivament excursionista. Diríem que en la seva persona l'excursionisme pur i independent de qualsevol altra inclinació literària o científica, imposava la seva força (...)"⁴⁰³

De manera que

"Degut particularment a la seva obra sobre els anomenats Pirineus Catalans, i a la de Juli Soler sobre els Centrals, el nostre excursionisme prenia plena possessió espiritual de la totalitat de la serralada

⁴⁰³ - Iglésies: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit.

*pirinenca i per posar-ho de manifest s'hi erigia en vetllador des del cim del pic d'Aneto.*⁴⁰⁴

Tot el que he dit fins al moment no fa altra cosa que incidir en les mateixes idees que ja havia exposat J. Iglésies i que vénen a dir que cap a l'any 1904 es produeix l'acarament definitiu del Pirineu i la implantació entre nosaltres d'un veritable alpinisme. Iglésies, però, qualifica aquest alpinisme de primer moment d'incipient i sense la veritable tècnica de la corda i dels artificis de l'escalada.

Segons el mateix autor,

"Podríem dir que era un alpinisme gairebé individual i anàrquic. Els nostres homes portaven una corda penjada a l'esquena, però sembla que els feia més nosa que servei, puix la utilitzaven molt poc i en desconeixien la pràctica. Les seves úniques armes per escalar eren les mans i els peus i amb elles arribaven a realitzar gestes gairebé increïbles com la doble conquesta del Encantats per mossèn Jaume Oliveres (...)"

Amb tot, hem de concloure, com ho fa l'autor de l'Enciclopèdia de l'excursionisme, que

"A partir de 1905, l'empirament dels nostres excursionistes és decisiu. Sembla que ara siguin les ressenyes d'excursions per la terra baixa, les que es facin d'una manera vergonyant, puix allò que crida són les muntanyes nevades."

Efectivament, en el *Butlletí* del Centre Excursionista des de 1904 és ben normal trobar relats d'excursions cap al Pirineu o al Montseny nevats. En aquestes excursions s'hi expliquen les impressions rebudes durant el seu transcurs, el camí recorregut i les belleses naturals que s'hi troben (en molt menor volum les belleses d'origen humà). Quan l'escenari de les passejades dels excursionistes ja no va ser tant un medi humà (pobles, monuments, museus, etc.) com un medi natural, aquest ja no va poder ser usat amb tanta freqüència com una excusa per explicar diferents aspectes de la història de la nostra pàtria. Llavors, el camí a seguir, les belleses que es troben en el seu transcurs i, sobretot,

⁴⁰⁴- Iglésies: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit.

les impressions que aquest genera en els excursionistes apareixeran amb molta força en les ressenyes publicades. Amb això, evidentment, no vull dir que abans no apareguessin repercussions de tipus impressionista, simplement afirmo que aquestes s'incrementen. Les excursions amb neu porten aparellades la recerca d'impressions per part dels excursionistes. Enrera han quedat els temps en els quals la muntanya i les restes del passat, els elements humans i els elements naturals del medi, es confonien fins al punt que, a mena de metàfora, podem citar l'exclamació de Pere Pagès davant del castell de Siurana. Deia Pagès que les seves runes "*Semblaven muntanya y ell tota una peça, puix ses parets eren continuació de la gran roca que pujava de 200 metres de fondaria.*"⁴⁰⁵ Enrera ha quedat també l'excursió com a excusa per transmetre una sèrie de coneixements de diferents camps: geogràfics, històrics, folklòrics, etc.

Ens trobem en el moment que culmina amb la compra de la primera tenda de campanya per a ús dels socis del CEC, adquisició acordada en la Junta Directiva de l'11 d'abril de 1905⁴⁰⁶, tot i que en alguna excursió anterior se n'havia fet servir i que els excursionistes les coneixien encara que vagament⁴⁰⁷. És el moment de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya i de l'anada a Chamonix per guaitar el desenvolupament dels concursos d'esports d'hivern.

A nivell lèxic convé remarcar com, amb el canvi de segle, es produeix un ús de dos verbs de manera que quan un incrementa la seva freqüència, l'altre gairebé desapareix. Em refereixo als verbs *excursionejar* i *escalar*. El canvi de segle marca la davallada en la utilització del primer i el cada cop major ús del segon, fins arribar a avui dia que *excursionejar* ja no s'utilitza. A tall d'exemple, el verb *excursionejar* no apareix en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans ni en el *Diccionari de la Llengua Catalana* publicat per Enciclopèdia Catalana.

Tanmateix, en el *Butlletí* del CEC de febrer de 1902 s'hi inclou per primera vegada un espai anomenat Crònica Estrangera, la qual pretén informar els socis del Centre de tot allò que passa a l'estranger, per tal de copiar els aspectes bons de l'excursionisme

⁴⁰⁵ Pagès i Rueda, P.: "Excursió a Alcover, Serres de Prades, Ciurana y Reus". *BCEC*, núm. 20. Gener-març de 1896. Pàgines 30-46. L'excursió, però, es va dur a terme de l'1 al 4 de juny de 1895.

⁴⁰⁶ LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905.

⁴⁰⁷ Vull recordar que en els actes d'inauguració de les reformes fetes al monestir de Ripoll ja s'havia allotjat diferents excursionistes en tendes de campanya. Però no fou fins la sessió del 20 de juny de 1905 que el CEC donà compte d'haver rebut la tenda de campanya que anteriorment havia encarregat. En aquella mateixa junta s'autoritza Juli Soler i Santaló, com a organitzador oficial de l'excursió al Canigó, per tal que se'n fes ús, sota la seva responsabilitat. Una setmana més tard, en la sessió de la junta del 27 de juny, Soler afirmava que la primera tenda del CEC s'havia estrenat sense contratemps i que alhora s'havia obtingut permís de la duana espanyola per poder travessar amb ella la frontera durant un any. (Vegeu les actes de les juntes indicades en el LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912).

forà, tot evitant-ne la part dolenta o conflictiva⁴⁰⁸. M'interessa ressaltar també el fet que el *BCEC* fos dirigit des de juliol de 1907 per Eduard Vidal i Riba, personatge molt vinculat al naixement i consolidació de la futura Secció d'Esports de Muntanya⁴⁰⁹.

De fet, aquest esperit d'aclimatació en el nostre terror de l'alpinisme que ens venia de fora ja feia uns anys que es venia produint en el si del Centre Excursionista de Catalunya i especialment de l'Associació d'Excursions Catalana. És precisament en el període durant el qual Lluís M. Vidal va ser president d'aquesta entitat que l'alpinisme va començar a introduir-se a casa nostra. A través del *Butlletí* del Centre Excursionista es pot seguir aquesta evolució d'una manera molt clara. L'agost de 1899 s'hi podia llegir el següent:

*"Molt convenient és la lectura d'aquest butlletí [The alpine journal], de l'Alpine Club als excursionistes catalans. Entre'ls membres d'aquest Club s'hi compten els primers ascensionistes del món, y no hi ha com enterarse de lo que fan els mestres en l'art d'escalar montanyes perquè s'extengui entre nosaltres el més atraient dels sports y el més rich en perills per vencer y en episodis per contar. En el CENTRE hi han companys prou atrevits y de prou segura testa per enfilarse en els paratges més espadats y per no deturarse davant de cap ascensió siga al pich del sol o al cru de l'hivern. Per tot arreu de Catalunya hi han montanyes escarpades y singles verticals ab suficients relleixos per exercitarse a enfilarse ab traça y seguretat."*⁴¹⁰

Aquest canvi en el centre d'interès d'alguns membres del CEC, des del meu punt de vista, estaria en la base d'un cert fracàs o deixondiment de l'excursionisme tradicional, fracàs que actuaria com a fre en l'elaboració de l'estudi comarcal que tanta empenta semblava emprendre en la presidència de Vidal i en el fracàs, tot i que relatiu, de la convocatòria per premiar una geografia de Catalunya l'any 1897, premi que va restar desert.

Per contra, el nou segle duria el vent de l'alta muntanya al carrer Paradís. El CEC es va adherir al Congrés Internacional d'Alpinisme de l'any 1900 i alguns dels seus membres ho feren de forma particular. A aquest nivell, els membres del CEC més

⁴⁰⁸- Vegeu *BCEC*, núm. 85. Febrer de 1902. Pàgina 59.

⁴⁰⁹- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 2 juliol 1907.

⁴¹⁰- Vegeu *BCEC*, núm. 55. Agost de 1899. Pàgina 208.

importants que s'hi inscriuran seran el mateix Lluís M. Vidal, Rossend Serra i Lluís Llagostera, juntament a altres cinc excursionistes. Els fets començaren quan el mes de maig de 1900 el president del CAF convidà els diferents socis del CEC al congrés internacional d'alpinisme que s'havia de desenvolupar coincidint amb l'exposició de París. En aquest sentit, la Junta Directiva del CEC acordà⁴¹¹ avisar tots els socis perquè s'hi poguessin inscriure en el major nombre possible, donant compte d'aquest acte en una sessió pública, publicant avisos en els diaris i en el *BCEC*, tot inserint el reglament de l'esmentat congrés. Tanmateix, es nomenà corresponsals del comitè organitzador el president Lluís M. Vidal i el secretari, Rossend Serra.

Lluís Llagostera va ser el delegat del Centre Excursionista de Catalunya en aquest congrés en el qual el Dr. Font i Torner va llegir el seu treball sobre el mal d'alçada. D'altra banda, Rossend Serra va presentar-hi un treball sobre la conservació de les belleses naturals de les muntanyes⁴¹². El tema del mal d'alçada resulta prou interessant perquè ens hi aturem un moment.

En uns primers moments aquest mal va ser negat, assimilant-lo a una debilitat física, però, quan els excursionistes es varen proposar pujar dalt de cims cada cop més enlairats, aquesta síndrome es va començar a plantejar de manera seriosa. Mentre els excursionistes es dedicaven a anar per plans i llocs humanitzats (les vinyes tan odiades per Osona), aquesta no havia tingut cap importància. És evident que aquest mal només va ser important en els indrets on l'alpinisme havia tingut la seva florida. D'aquesta manera s'entén que Font i Torner expliqués aquesta simptomatologia partint d'exemples d'ascensions que s'havien dut a terme als Alps i que havien estat protagonitzades per alpinistes de renom. La gran reflexió que aquest metge feia en el si del CEC era que el mal d'alçada també podia donar-se per sota dels tres mil metres, en el nostre Pirineu. Evidentment, si els nostres primers excursionistes s'haguessin acarat amb anterioritat a aquesta serralada no els hagués calgut fer aquest descobriment. Fins i tot Font explica un exemple que li havia succeït a ell mateix en una ascensió al cim de l'Aneto i el de tres amics seus, metges i excursionistes, que li havien relatat els seus episodis de mal d'alçada en les seves ascensions (Font era membre de la colla dels metges que pujà l'Aneto en 1896). Descobrir el Pirineu volia dir reconèixer el mal d'alçada i estudiar-lo.

⁴¹¹- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 1 maig 1900.

⁴¹²- Vegeu *BCEC*, núm. 71. Desembre de 1900. Pàgina 286.

Per un altre costat, ja en aquells moments, alguns socis del CEC feien campanya per estendre l'alpinisme entre el planter dels excursionistes catalans. Així, Jaume Sturzenegger, el 5 de maig de 1899, havia llegit una conferència sobre l'alpinisme suís⁴¹³.

Fins a tal punt arribava el pes que la visió de la muntanya per la muntanya tenia dins del Centre Excursionista que Joaquim de Gispert, l'any 1903, en publicar el seu article sobre una excursió al Taga ho farà d'una manera tímida perquè per fer semblant ascensió no calen grans preparatius ni prendre molt alè. De Gispert afirma que tan sols és una "passejada" de cinc hores per una muntanya sense parets ni roques que facin difícil l'ascensió. D'altra banda, a l'estiu no té neu ni calen cordes per pujar-hi. Diu l'autor que tan sols l'empeny a fer la relació de la seva excursió el fet que no existís cap referència escrita sobre el seu ascens⁴¹⁴.

Sembla com si el tipus d'excursions que s'haguessin de fer en aquells dies fossin tallades del motlle de la que es va fer el mes de juliol d'aquell mateix any. En ella es va anar des de Ripoll fins al massís del Pedraforca i, quan els excursionistes baixaren del tren a Ripoll, ja no tingueren temps per visitar la ciutat i allò que té de valor perquè tots ja ho tenien vist (aquest fet hagués estat impensable tan sols uns anys abans). El punt culminant de l'excursió és l'ascensió al Pedraforca per la canal del Verdet, la qual és relatada com si fos una autèntica escalada. En aquesta ascensió hi trobem C. A. Torras i Pere Pagès; endemés, alguns dels excursionistes d'aquest grup descendiren al fons de l'avenc de la Grallera.

Tots aquests indicadors ho són d'un moviment cada cop més potent. Finalment, la força del parer alpí és tan gran que el 27 de juliol de 1904 es convoca una junta extraordinària del CEC per tal de reformar els estatuts de l'esmentada entitat. La reforma va consistir en modificar els aspectes que feien referències a la creació de noves seccions, de manera que se'n poguessin dissenyar de noves que responguessin més a les noves demandes que apareixien dins del CEC. Resulta simptomàtic, tanmateix, veure com en la mateixa junta es va traslladar l'època en la qual se celebrava la sessió inaugural del curs. A partir d'aquell moment, el curs, per al CEC, començarà a primers d'octubre, data que està "(...) *més en relació y concordancia ab els fets y naturalesa d'aquest CENTRE*"⁴¹⁵. Aquest canvi resulta comprensible si prenem aquest mes com el final dels mesos d'estiu i l'inici de l'època de les neus. Tanmateix permet preparar la temporada d'ascensions

⁴¹³- *BCEC*, núm. 61. Febrer de 1900. Pàgina 30.

⁴¹⁴- De Gispert, Joaquim: "Ascensió al Taga". *BCEC*, núm. 96. Gener de 1903. Pàgines 2-8.

⁴¹⁵- *BCEC*, núm. 114. Juliol de 1904. Pàgina 226.

per a l'estiu vinent. Com veiem, des del punt de vista de la pràctica alpinista, era el moment més idoni. Tanmateix, fins aquelles dates, el CEC deixava de fer actes oficials durant els mesos de juliol, agost i setembre, tot i no tancar les portes. Des de 1904 es produeixen modificacions en aquest calendari i el Centre no farà "vacances". També és cert que les excursions oficials del CEC giren cada cop més cap al Pirineu. Durant aquest període de temps, la Val d'Aran serà la comarca predilecta dels excursionistes si es mira el nombre de conferències que es donen sobre ella i si es té present el fet que la guia de Juli Soler i Santaló sobre la mateixa serà publicada el 1906⁴¹⁶.

És en aquest ambient que s'estrenarà la primera tenda de campanya dins del Centre Excursionista. I serà estrenada als estanys de Cadí (massís del Canigó), a final de juliol de 1905, per un grup d'excursionistes entre els quals vull destacar Albert Santamaria. El motiu que destaquí aquest nom es deu al fet que aquest serà el delegat que el CEC enviarà el desembre de 1907 a Chamonix per tal d'obtenir la més completa informació sobre els esports d'hivern que es practiquen a l'estranger⁴¹⁷.

Al retorn del seu viatge a Chamonix, Santamaria va explicar les meravelles que allà es feien a l'hivern i com els esports que havia anat a veure eren interessants per als excursionistes i per als pobles muntanyencs que tant patien a l'hivern. Als pobles de muntanya, donaria una mica de vida a aquelles contrades que a l'hivern restaven aïllades i sense possibilitat de guanys econòmics. De cara als excursionistes, la introducció d'aquest tipus de pràctiques els permetria fruit de paisatges sense parió i recórrer els territoris en qualsevol època de l'any. Pensem que es tractava de l'ús d'esquís, piolets, grampons, raquetes i trineus de neu. Finalment, Santamaria acabava dient que el Montseny seria un bon lloc per a practicar aquests esports⁴¹⁸.

Hem entrat de ple, doncs, en l'època alpinista. Aquest període culmina amb la integració (l'any 1907) del Centre Excursionista de Catalunya en la Federació de Societats Pirineïstes, un ens que agrupava les societats alpinistes, principalment les franceses, constituïdes al peu del Pirineu⁴¹⁹. El mateix any 1907, una nota apareguda en el *Butlletí* del CEC acabava acceptant que l'excursionisme era una realitat més gran que l'alpinisme, però no diferent com era abans. Davant dels 73.000 socis del Clup Alpi

⁴¹⁶- *BCEC*, núm. 138. Juliol 1906. Pàgina 211.

⁴¹⁷- *BCEC*, núm. 155. Desembre de 1907. Pàgina 374.

⁴¹⁸- *BCEC*, núm. 157. Febrer de 1908. Pàgines 34-41.

⁴¹⁹- D'aquesta resolució se'n donà compte en la sessió de junta del 3 de febrer de 1908 (*LAJDCEC*, vol. 3, 1905-1912).

Alemanya, dels 39.000 del suec, dels 8.400 dels suïss, dels 6.200 de l'italià o dels 5.500 del francès, el CEC

"(...) l'entitat més important de les de sa naturalesa existent a Catalunya, té sols un miler de socis. Totes les entitats estrangeres esmentades tenen quasi per exclusiu objecte l'alpinisme en sa accepció merament esportiva: el camp del Centre Excursionista es molt més extens y variat. Donada la seva finalitat y comparant-lo ab els datos més amunt expressats, ens trobem un xic endarrerits. Cal, doncs, apressar-nos y posar-nos quan menys al nivell dels Clubs Alpins existents a Suïssa, França y Italia"⁴²⁰.

Tot aquest procés té un punt culminant l'any 1908, data en què arriben de Zúric les luges, esquís, piolets, raquetes i altres materials d'esports d'hivern encarregats pel CEC. Aquest material es va estrenar a finals de 1908 als Rasos de Peguera i al Montseny, iniciant-se una nova etapa en la conquesta de la muntanya. Fora de Barcelona, es produeix una evolució semblant en el CE de la Comarca del Bages, el qual el febrer de 1908 va crear una secció de Foment de l'Excursionisme, dedicada a la pràctica de l'excursionisme muntanyenc. La primera sortida de caire esportiu d'aquella entitat data del nadal d'aquell any, quan Perera i Vives va anar als Rasos de Peguera per tal de fer servir una lutja. També em sembla interessant ressaltar que l'any 1909 el CECB es dirigís al CEC demanant les condicions necessàries per entrar a formar part de la Federació de Societats Pirineïstes i assistir al seu proper congrés⁴²¹. Amb tot, sembla que aquesta tendència no va acabar d'arrelar perquè es va haver d'esperar quinze anys més perquè naixés una secció que conreés els esports de neu amb caràcter preferent⁴²².

A partir d'aquell moment, l'excursionisme serà considerat un esport, diferent, però un esport. Entrarem en l'etapa de la conquesta dels Encantats per Jaume Oliveras i de les curses de muntanya, per exemple el campionat de resistència de Vernet-Ull de Ter. A aquesta cursa del 29 d'agost de 1909 hi va assistir, en representació de Cèsar August Torras, en Josep Armangué. Es tracta d'una cursa de muntanya de vint-i-set quilòmetres, dividida en dues categories, una per als guies professionals i una altra per als excursionistes amateurs. La cerimònia d'entrega dels premis

⁴²⁰- BCEC, núm. 153. Octubre de 1907. Pàgina 315.

⁴²¹- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 9 març 1909.

⁴²²- CECB: *Noces d'or. 1905-1955*. Manresa, 1956.

ens demostrerà com, fins a cert punt, ens trobem davant d'un esport de moda en certs sectors socials. En aquesta, els premis es varen lliurar al Casino de Vernet, ple a vessar de banyistes hostatjats en els diferents balnearis del poble. Després de la cerimònia de lliurament de premis hi va haver ball fins a la matinada⁴²³. Per l'acta de la Junta Directiva del 23 de novembre de 1909⁴²⁴ sabem que el primer premi d'aquest campionat de resistència havia estat dotat pel CEC i que estava valorat en 100 ptes.

D'altra banda, durant el mes de desembre de 1909 es pensava dur a terme el segon concurs de luges que s'havia de celebrar al Montseny. La manera com es va plantejar aquest ens remarca l'aspecte de moda del nostre excursionisme: la previsió era de fer una cursa especial per a *senyorettes* (en un sentit lúdic), una festa nocturna a la muntanya i un banquet de comiat.

Com no podia ser d'una altra manera atenent a tot el que hem vist, dins del Centre Excursionista de Catalunya s'havia de crear una secció dedicada a fer de l'excursionisme un fet purament esportiu⁴²⁵. Aquesta va ser la Secció d'Esports de Muntanya (SEM), les primeres sortides de la qual foren als Rasos de Peguera i al Santuari de Corbera⁴²⁶. El seu objectiu declarat era la pràctica de les ascensions muntanyenques de gran alçada i el foment i desenvolupament dels esports d'hivern a casa nostra, estenent l'ús de tots els instruments com esquís, luges o bobsleighs que facilitarien les ascensions i travessies de les muntanyes a l'hivern, segons es desprèn del que s'exposà davant la Junta Directiva el dia que s'acordà de constituir-la⁴²⁷. Un cop conegut el seu objectiu, passem a veure com es va crear.

Si hem de fer cas del que ens diu Eduard Vidal i Riba, un dels socis més implicats en la seva constitució, la SEM

"(...) no va neixer pas tot d'un cop ni a l'impuls de cap pensada genial, sinó com a resultat de factors i circumstàncies diverses, com a conseqüència de canvis de modalitats i concepcions de l'excursionisme i després de treballs de preparació per a crear un ambient a propòsit per a fer-la viable i duradera. Els seus precedents, les seves causes determinants, les hem de cercar i trobar en l'amor a la muntanya, en

⁴²³- BCEC, núm. 179. Desembre 1909.

⁴²⁴- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

⁴²⁵- En la sessió de la Junta Directiva del 12 de desembre de 1911, la SEM va ser autoritzada per ingressar a la Federació de Societats Esportives, si ho considerava convenient (LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912).

⁴²⁶- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 22 desembre 1908.

⁴²⁷- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 21 agost 1908.

*tot temps sentit per molts dels nostres excursionistes, i en la modalitat especial de l'alpinisme a l'estranger. És per això, que cal veure el desenvolupament i les vicissituds de l'excursionisme català per explicar-se la raó del nostre excursionisme esportiu i de la introducció a la nostra terra dels esports de neu i dels concursos d'esquí, avui [1936] de pregon arrelament."*⁴²⁸

Aquest autor ens fa adonar que en els inicis del CEC es va deixar de banda l'excursionisme muntanyenc, el qual es va veure limitat a actes individuals, entre els actors dels quals cal destacar C. A. Torras, Lluís M. Vidal, els membres de la coneguda com a colla dels metges (Josep Maria Biada, Cristòfol Fraginalls, Manuel Font, Lluís Llagostera i Josep Maria Roca) que feren el cim de l'Aneto el 1896, una altra colla amb Ceferí Rocafort, Bartomeu Mitjans i Juli Soler, etc. Juli Soler i Santaló va ser un personatge important en l'impuls de la conquesta de l'alta muntanya a casa nostra. Ingressat al CEC l'any 1897 va ser un dels més entusiastes propulsors de l'estol de joves que es varen dedicar a recórrer les nostres muntanyes, cristal·litzant la seva obra en la constitució de la Secció d'Esports de Muntanya. Va ser ell qui va iniciar les excursions acampant a l'aire lliure, estant present en la primera plantada de tenda als estanys de Cadí (1905)⁴²⁹.

Posteriorment, entre 1904 i 1908, es produeix un període de gran creixença i molt lluït per al Centre, com es veu en la creació de les seccions de Folklore, Arquitectura i Fotografia. Però ja en aquells anys, com hem vist, sovintegen les excursions d'alta muntanya, podent-se arribar a dir, com ho fa Vidal i Riba, que és l'època de l'excursionisme contemplatiu, que a molts "esvera i descontenta".

*"Els capdavanters prediquen constantment l'excursionisme científic, cultural, educatiu; el jovent se'ls escolta amb respecte i veneració i assenteix a llurs afirmacions; però... la majoria dels uns i la gairebé totalitat dels altres practiquen l'alpinisme sense altra finalitat que fruir, emportats d'un desig i d'un amor. I aquest excursionisme no deixà d'ésser profitós i és el que ha vigoritzat i salvat el nostre Centre i l'ha fet renéixer i expandir-se."*⁴³⁰

⁴²⁸- Vidal i Riba, Eduard: "L'Alpinisme a Catalunya". *BCEC*, núm. 490. Març de 1936. Pàgines 89-99.

⁴²⁹- "En Juli Soler i Santaló". *BCEC*, núm. 231. Abril de 1914. Pàgines 97-99.

⁴³⁰- Vidal i Riba: "L'alpinisme a Catalunya". op. cit.

Com explica aquest testimoni, va ser la joventut del CEC qui va vulgaritzar l'excursionisme muntanyenc, fet aquest que espaordia els vells excursionistes, que oposaven dificultats a la realització dels seus propòsits,

*"(...) i fins i tot homes com Cèsar August Torras, Mossèn Font i Sagué, Pere Pagès i Rueda i d'altres de bon tremp excursionista es desfan en consells i reflexions per dissuadir el jovent; ponderen els perills de la muntanya i arriben a fer intervenir les famílies perquè no permetin les sortides arriscades."*⁴³¹

En un segon moment, els ànims es varen calmar una mica, i fins i tot Cèsar A. Torras esperonà la joventut amb una conferència titulada "El Pirineu a ple hivern".

L'any 1907, Vidal i Riba tornà a formar part de la Junta Directiva del CEC, on es trobà amb Lluís Valls i Joan Danès. D'aquesta manera ja eren tres els excursionistes que figuraven com elements a directius del CEC i que defensaven una visió purament esportiva de l'excursionisme.

*"S'apropava l'hora de fer prevaler els nostres punts de vista sobre la marxa del Centre i de l'excursionisme català."*⁴³²

Va ser en Valls qui, el 1907, com a resultat d'unes converses tingudes amb en Danès i l'Albert Santamaria, va dur a la Junta la idea de la creació d'una secció d'esports, idea que

*"(...) fou rebutjada sense altra raó que la serietat de la casa; la característica tradicional del nostre excursionisme; el nostre ideal."*⁴³³

Però el sector contemplatiu no es va rendir i va iniciar una defensa de les seves idees de manera no traumàtica i raonada. Es demanava que, sense abandonar els altres aspectes de la pràctica muntanyenca, l'alpinisme triomfés dins del CEC i que això salvés el futur d'aquesta entitat. Per això calia dividir-lo en noves seccions.

⁴³¹- Vidal i Riba: "L'alpinisme a Catalunya". Op. cit.

⁴³²- Vidal i Riba: "L'alpinisme a Catalunya". Op. cit.

⁴³³- Vidal i Riba: "L'alpinisme a Catalunya". Op. cit. Els fets a què fa referència no apareixen reflectits en les actes de la Junta Directiva.

Vidal i Riba insisteix, no sense raó, en la idea que l'excursionisme contemplatiu i esportiu va salvar el futur del CEC.

El sector alpinista va seguir la seva feina com es veu clarament en les publicacions que hem citat anteriorment en el marc del *BCEC*. Un d'aquests articles, concretament el de Santamaria sobre els esports d'hivern a Chamonix va ajudar a crear un efecte favorable a les postures més esportives. Després del congrés internacional de la Federació de Societats Pirineïstes, homes com Juli Soler, C. A. Torras o Lluís Llagostera ja advocaran en pro de l'alpinisme i del jovent. De manera que, des que es proposà, el 1908, de crear la Secció d'Esports de Muntanya

*"El nostre Centre ha canviat un xic en les seves modalitats característiques, és cert; però, aquest canvi li ha estat profitós en extrem, i li ha donat vida, creixença, vigoria."*⁴³⁴

El CEC ha seguit les seves tasques, però s'ha adaptat als nous temps, els socis han augmentat progressivament... deia Eduard Vidal i Riba qui insistia en la idea que l'excursionisme contemplatiu i esportiu havia salvat el futur del CEC, el qual sembla que perdia la seva raó de ser de manera progressiva. Com a símbol vull esmentar que, segons l'acta de la Junta Directiva del 19 de gener de 1909, el CEC havia vist incrementar la seva vida social després que es creés la SEM i la secció de Geologia, fet pel qual calgué llogar el pis del carrer Llibreteria i fer obres per tal de comunicar ambdós estatges⁴³⁵. Aquesta idea és històricament justificada perquè les causes que havien generat un tipus determinat d'excursionisme estaven desapareixent o, com a molt, les funcions que la societat li havia demanat s'estaven traspassant a altres institucions, com ara les universitats o el mateix Institut d'Estudis Catalans, creat el 1907. L'excursionisme entès a la manera del segle XIX esdevenia una realitat gairebé caduca, els nous temps demanaven una nova manera d'entendre'l que servís de pal de paller on recolzar les activitats d'una entitat tan important en la nostra història contemporània com ho ha estat el Centre Excursionista de Catalunya. L'excursionisme de caire historicista tenia els seus dies comptats, més a partir del moment que altres institucions, sortosament, agafaven la direcció de les investigacions que anteriorment el fet excursionista havia menat. Amb el pas dels anys, l'excursionisme veuria perdre la seva raó de

⁴³⁴ - Vidal i Riba: "L'alpinisme a Catalunya". Op. cit.

⁴³⁵ - LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

ser i restaria una realitat depassada històricament o desapareixeria. Però la seva acceptació del fet esportiu i de l'excursionisme contemplatiu que duia aparellat, el va salvar i li va donar una raó per seguir estant present en la nostra societat contemporània. El canvi en el tipus d'excursionisme es veu ben clarament en el fet que l'any 1920 Alfons Segués oferí 500 pessetes al CEC per tal d'obrir una subscripció en favor de l'arc de Berà i d'altres monuments. La resposta del Centre fou que veia amb simpatia l'actuació però que "*no pot posar-se en pugna amb altres entitats oficials encarregades d'aqueix comès, com són la Comissió de Monuments i Conservació i Catalogació de monuments de la Mancomunitat a qui el Centre presta tota la seva cooperació eficaç en molts casos*"⁴³⁶. Per això se'l remeté a aquella entitat, directament a través del CEC (recordem que Geroni Martorell, soci del CEC, n'era el seu president).

Des del meu punt de vista, aquests són els fets més rellevants que han marcat l'evolució, potser la més important, que ha sofert el nostre excursionisme, materialitzat en la història singular d'un únic centre excursionista. Hem vist com en el si del nostre excursionisme més clàssic van apareixent-hi unes manifestacions cada cop més importants i nombroses que faran que aquest comenci a prendre contacte amb realitats de les que en origen s'havia volgut apartar. L'excursionisme que anomeno clàssic, l'excursionisme català de la segona meitat del segle XIX, s'havia definit com una realitat diferent, si no oposada, a l'alpinisme que havia arrelat en la resta de països europeus. No hem de creure que aquesta tendència fos causada per la incapacitat dels homes -car gairebé no hi havia dones- que sota aquesta senyera recorrien el nostre país. No hem de pensar que la neu, les congestes, els cims enasprats els fessin por i per això no gosessin acostar-s'hi. No és que els alpinistes francesos fossin més gallards -més homes!- que els catalans. Simplement és que el nostre Excursionisme Clàssic era una realitat molt diferent, diferència que es veu fonamentalment en el seu centre d'interès. Si els nostres primers excursionistes no es dedicaven a enfilear muntanyes és perquè aquestes no contenien el que ells buscaven en les seves caminades. Ells no trescaven muntanyes, no perquè no en sabessin, sinó perquè l'alta muntanya no tenia res per oferir si era mirada amb els seus ulls. Aquests ulls eren els d'un romàntics de segon moment, d'uns patriotes adelerats de conèixer la seva pàtria, de recórrer-la, d'esbrinar com era aquesta. Amb aquests ulls, què podia oferir-los l'alta muntanya? Alhora, algunes

⁴³⁶- LAJDCEC, vol. V, 1916-1921. Sessió 13 gener 1920.

persones es dedicaven a descobrir l'alta muntanya. Eren científics, topògrafs, gent benestant que passaven llargues temporades en els banys que s'havien posat de moda i també alguns socis de les primeres entitats excursionistes catalanes. En aquesta pràctica, els uns per feina, els altres per gust, s'enfilaven muntanyes amunt esbrinant els efectes de la depressió sobre el cos humà, es penjaven de pregons espadats a la recerca dels ous d'aquella au que encara no tenien en la seva col·lecció, "escalaven" cims per dur-hi termòmetres que anotessin les temperatures extremes, cercaven nous minerals o traçaven mapes de zones mal conegudes encara. Eren ells els autèntics herois de la conquesta de la muntanya, les figures que l'alpinisme venerava en petites capelletes. Amb tot, aquesta era una altra història de la qual els primers excursionistes no volien ni sentir parlar. Però entre ambdues postures hi havia un punt en comú: el seu amor per la ciència.

Aquest objectiu comú serà allò que permetrà l'acostament entre dues realitats que, de bell antuvi, semblaven irreconciliables. La ciència, especialment la geologia i la geografia, serviran de pont entre elles. El resultat que en sortirà serà allò que coneixem com a Excursionisme Científic.

L'Excursionisme Científic era, en un sentit, el somni de poder dels homes de ciència que estaven vinculats al fet excursionista, un somni fundat sobre la idea d'un exèrcit d'excursionistes que, a les ordres dels científics, recorrerien les nostres muntanyes en busca de dades per a assentar noves teories. En el terreny de les ciències naturals i a excepció del camp espeleològic, aquesta concepció no va reeixir en la història del nostre excursionisme. De manera que amb l'Excursionisme Científic varen fracassar les sortides que buscaven en la natura algun tipus de profit científic. El següent pas serà un excursionisme purament contemplatiu, esportiu, sense base analítica ni sintètica. Serà el segle XX, el segle de la moda, de la velocitat, dels esports de masses... Passada la lluna de mel, l'excursionisme s'afartarà de tanta disbauxa. Serà el moment en què Lluís Estasen ingressarà al Centre Excursionista de Catalunya⁴³⁷ (gener de 1911). Estasen és el símbol de la conquesta de l'inútil i les seves gestes al Pedraforca seran incomprensibles per a molts homes de ciència. Serà un símbol dels nous temps, que no s'entenen a partir dels conceptes forjats al segle XIX.

L'any 1929 la Medalla d'Or del CEC va ser per a Estasen, qui va dir que l'acceptava

⁴³⁷- *BCEC*, núm. 193. Febrer de 1911. Pàgina 81.

"(...) creient que es vol premiar l'excursionisme pur, és a dir, als que no podent ésser científics per manca de mitjans, solament busquem en la muntanya la contemplació de la gran obra mestra: la Natura."⁴³⁸

EL NOU EXCURSIONISME

Tot el que hem vist en el capítol anterior no permet sinó afirmar que l'excursionisme tradicional començava a entrar en crisi a principi del segle XX. Aquesta crisi va ser reconeguda per Lluís M. Vidal en el seu discurs com a president del CEC de l'any 1900⁴³⁹, especialment en el terreny del fracàs del premi dotat per atorgar a una geografia de Catalunya (que es va haver de declarar desert) i en segon lloc de l'estudi comarcal que es volia dur a terme. Aquest darrer estudi pretenia elaborar un treball entre diferents autors que superés els estudis inconnexos i fruit de tasques individuals. Per dur-lo a terme es va declarar com a objectiu de les sortides oficials (no així les particulars) obtenir els materials suficients per redactar un informe sobre dues comarques concretes. També es va demanar la col·laboració de tots els particulars que coneguessin dades de les dues primeres comarques a estudiar: el Maresme i el Berguedà. Per a aquestes monografies valia qualsevol tipus d'informació que es pogués fer arribar a la seu del CEC, tant si aquest material calia tornar-lo com si no. No importava ni el tema ni l'autor, si era inèdit o si ja s'havia

⁴³⁸ - "Medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya". *BCEC*, núm. 408. Maig de 1929. Pàgines 165-180.

⁴³⁹ - vegeu *BCEC*, núm. 61. Febrer de 1900. Pàgines 32-48.

publicat, com si era un simple manuscrit; tampoc no era important la seva datació. Els documents recollits per aquests procediments s'agruparien en dues seccions, la gràfica (amb la qual es farien dues exposicions) i la literària, que recolliria dades històriques, geogràfiques, arqueològiques, de les ciències naturals, literatura, folklore, art, indústria, etc. Per motivar la col·laboració amb el Centre, aquest oferiria premis als treballs més distingibles, així com la seva lectura pública; en aquest sentit també s'especificava que es publicaria tot allò que fos digne de formar part de la memòria d'aquella comarca⁴⁴⁰.

Aquest programa va ser ajornat diverses vegades i finalment mai no es va acabar de dur a terme. Des del meu punt de vista, aquesta va ser una entrebancada molt important per a l'Excursionisme Clàssic, el qual es va veure enfrontat amb la seva incapacitat per dur a terme un estudi científic de la geografia catalana. El seu objecte d'estudi era massa ampli i la metodologia de l'Excursionisme Científic es va mostrar poc efectiva per aportar informacions als investigadors, que esperaven una pluja de dades per elaborar l'estudi que cauria, com per art de màgia, sobre el carrer Paradís.

Durant l'etapa que l'Excursionisme Clàssic va ser la visió preponderant que els excursionistes tenien de la seva missió, l'alta muntanya era tinguda per un paisatge sense massa encant, fins i tot de trista l'havia qualificada alguna vegada Francesc Maspons i Labrós⁴⁴¹. En canvi, davant les runes el cor dels primers excursionistes es commovia, l'ànima adquiria una sèrie de sentiments més o menys romàntics i els ulls gairebé els espurnejaven. I és que, com deia Verdager, "*Vostre cor en son passat s'abeura*". Però va arribar un moment en el qual els excursionistes, després de tots els treballs fets pels historiadors i per ells mateixos, ja no podran dedicar-se a repetir les mateixes dades històriques dels mateixos monuments i paratges que de sempre havien visitat. Serà el moment en el qual el mateix excursionisme tradicional s'haurà de dedicar a esmentar les impressions rebudes al llarg de les seves visites. A final del segle XIX i principi del XX, doncs, es començaran a fer excursions sense un profit eminentment investigador i de descoberta de noves dades, es visitaran indrets sense sumptuosos edificis ni monuments arqueològics d'importància i, en canvi, el paisatge i la seva bellesa ocuparan el lloc que abans tenia adjudicada la història i qualsevol altra forma d'expressió del passat.

⁴⁴⁰- "Pla d'estudis de les comarques catalanes". *BCEC*, núm. 46. Novembre de 1898. Pàgines 261-265.

⁴⁴¹- Maspons i Labrós, Francesc: "Excursió á Sant Jaume de Frontanyà". *BCEC*, núm. 18. Juliol-setembre de 1895. Pàgina 130.

En aquell moment, l'excursionisme català, que tant havia treballat en profit de la seva pàtria, celebrarà el seu vint-i-cinquè aniversari i ho farà reconeixent que la peculiar situació de la nostra nació havia fet que no arrelés en ella fins aquell moment l'alpinisme entès com ho era a la resta del món. A Catalunya, l'art de trescar muntanyes havia adquirit un caire diferent al d'altres països, basant-se en una fórmula literària, artística i historicista que s'encaminava cap a l'estudi d'allò que tenia caràcter propi dins del nostre poble. Com a mínim aquesta era la idea de Ceferí Rocafort⁴⁴², la qual comparteixo. En el mateix sentit s'expressava, també per aquelles dates, Josep Gudiol:

*"Les societats excursionistes entre nosaltres han revestit un caràcter especial, que no's nota d'un modo tan directe en les fundades en altres països. És que la gent catalana, tant pràctica en totes ses coses, al volguer aclimatar unes entitats que's dediquessin a l'excursionisme, va sapiguer donar-les un aspecte i un fons eminentment util i fecon, no trasplantant una senzilla afecció en lo que hem convingut en anomenar sport o alpinisme, no important únicament una manera d'enrobustir el còs, sinó fent que's tractés d'unes aplegues de gent de bona voluntat que tinguessin per objecte l'estudi de la patria."*⁴⁴³

Segons ell, a Catalunya no hi feia cap falta aquell excursionisme per l'excursionisme que tan sols veia el cos de l'individu i no l'ànima dels pobles, de la pàtria. Però, amb el tombant de segle les coses varen començar a adquirir un caire diferent, com hem vist.

A partir de 1904 les excursions d'estiu adquiriran estatus oficial, no seran ja sortides particulars, sinó que vindran avalades pel segell del propi CEC, el qual s'encarregarà de fer-les saber a tots els seus socis. Entre les excursions que es preveia fer aquell estiu hi havia les que tenien com a destinació el Pedraforca, el Cadí, el Pallars, la Ribagorça, la Val d'Aran i altres serres pirinenques o prepirinenques. Un canvi important respecte als indrets on tradicionalment s'havia anat d'excursió.

Ja hem vist com el mateix Excursionisme Clàssic evoluciona cap a un progressiu empirineument perquè, segons afirmen alguns autors, s'havien esgotat les sortides que podia oferir i les activitats

⁴⁴²- Rocafort, Ceferí: "Memòria del Sr. secretari". *BCEC*, núm. 88. Maig de 1902. Pàgines 113-120.

⁴⁴³- Gudiol, Josep: "L'excursionisme i l'arqueologia". *BCEC*, núm. 87. Abril de 1902. Pàgines 89-104.

a elles lligades. Tanmateix, l'exemple d'alguns alpinistes del moment, com el mateix Fontan de Negrin, vice-president de la secció dels Pirineus Centrals del CAF i soci delegat del CEC, havia d'empènyer alguns socis d'aquesta darrera entitat en la seva carrera cap a la conquesta de l'inútil. Aquest seria el cas del mateix Juli Soler i Santaló, que va traduir el seu article sobre diverses ascensions a la Val d'Aran⁴⁴⁴, o d'altres socis que el conegueren personalment. La gesta de Fontan de Negrin al Coma lo Forno és una pura conquesta alpinista, en la qual es troba un passatge molt difícil -sense ser buscat però- que és l'únic pas per fer el cim i una posada a prova en matèria d'escalada, perquè hagué d'estar moltes hores agafat a la roca en una lluita sense treva. Segons ell, era el *non plus ultra* per a un excursionista de muntanya.

Però l'embat més fort contra l'Excursionisme Clàssic el representa la constitució de la Secció d'Esports de Muntanya del CEC l'any 1908. Aquesta tindrà una idiosincràsia molt diferent al que ens tenia acostumats l'excursionisme català fins aquell moment i, fins i tot, una mica diferent del que era l'alpinisme que es practicava a Europa i als Estats Units. La seva constitució va ser vista amb cert recel pels socis més grans del CEC, i segurament pel fet que estava formada per elements joves d'aquesta entitat.

En un primer moment hi hagué un cert dualisme dins del Centre Excursionista, però amb el temps ambdues postures es varen acabar compenetrant, fins al punt que la nova secció, en els primers moments de la seva creació, va pretendre ser un ajut a l'excursionisme d'estudi, al qual tirava en cara que s'aturés davant de qualsevol perill o contrarietat. Això explica que Joan Danès afirmés que

*"Es d'aqueixa manera que's completarà'l nostre excursionisme. An el estudi portarà, el de sport, no solament els datos que aquell no ha pogut aplegar mai, sinó també'ls nous adalits, que hauran començat l'excursionisme de sport entre rialles y diversions y acabaran, sense adonar-sen, per enamorar-se de alguna de les branques o aspectes del nostre excursionisme."*⁴⁴⁵

⁴⁴⁴- Fontan de Negrin, L.: "La Serra de Montarto (Alta Catalunya). Ascensió a la punta de Comolo-forno (3032 metres). Pich sense nom (3000 metres) Sa primera ascensió". *BCEC*, núm. 105. Octubre de 1903. Pàgines 251-258.

⁴⁴⁵- Danès i Vernedas, Joan: "A propòsit dels vinents concursos hivernals". *BCEC*, núm. 203. Desembre de 1911. Pàgines 340-345.

Com he explicat abans, la constitució de la Secció d'Esports de Muntanya no va ser molt ben rebuda, en un inici, per la major part dels socis del CEC. El motiu principal fou que

*"(...) semblava solament constituïda pera diversió del jovent cansat de seguir les glorioses petjades del nostre CENTRE, de fer les coses ab metode, ab reglament y profitoses pera la ciencia y pera la patria; es que semblava constituïda solament pera ésser l'esperit de contradicció vers els hàbits, historia y ideals de tota la vida de l'excursionisme català, de l'excursionisme dedicat a l'estudi y al treball, de l'excursionisme exalçat pels estrangers precisament perquè fa cultura, de l'excursionisme, en fi, que ha contribuït y ocupa'l primer lloc d'honor en el desvetllament de la nostra patria. Veus-aquí'l perquè'ls companys que havien practicat de tota la vida l'excursionisme d'estudi, y no's sabien avenir ab la paraula sport aplicada a la nostra tradicional manera d'ésser, semblaven doldre-s dels nous viaranyes que anava a prendre'l CENTRE ab tot y havent-se fundat a l'ensem la nova secció de Geología y Geografía física."*⁴⁴⁶

I és que el jovent volia *"alegria, gatzara, rialles y diversions. Y aixís, entre rialles y gatzara, fundà la Secció de Sports de Montanya"*⁴⁴⁷. Si hem de fer cas del que ens diu l'autor que seguim en aquesta descripció, això va fer entrar nous socis que coneixien el CEC, però que no hi ingressaven per l'ambient exclusiu d'estudi i treball que es formà a redós de l'excursionisme.

Aquesta secció, formada per elements joves, pretenia associar el conreu de la cultura intel·lectual amb l'educació física del cos d'una manera massa agosarada pel que els excursionistes clàssics estaven acostumats. Però amb el temps, les seves idees sobre el conreu fisiològic de l'organisme com a eina de regeneració social i nacional serien reconegudes per la societat que els acollia. Adquiriria així el nostre excursionisme una superestructura ideològica diferent que el duria a una important mutació en la seva manera d'explicar-se, de presentar-se al món i de fer-se entendre. Vull deixar clara la idea que si aquesta mutació es va produir no va ser perquè els excursionistes que la propugnaven

⁴⁴⁶- Danès i Vernedas: "A propòsit dels vinents concursos hivernencs". Op. cit. pàgina 340.

⁴⁴⁷- Danès i Vernedas: "A propòsit dels vinents concursos hivernencs". Op. cit.

assolissin fer-la reeixir, ans al contrari, el seu triomf social es deu al fet que estava completament d'acord amb altres idees polítiques i socials que el seu temps acceptava plenament. Aquest aspecte l'acabarem d'analitzar d'aquí a breus pàgines, quan haguem acabat d'estudiar la repercussió que va tenir la creació d'aquesta nova secció. De moment, tan sols cal deixar constància de com l'excursionisme fins aquell moment, l'excursionisme del segle XIX, no era considerat una finalitat en el mateix, sinó solament un mitjà. Com havia dit Rubió i Lluch,

*"Nosaltres havem adoptat aquest mitjà d'investigació i d'estudi que altres països havien posat en pràctica, amb resultats profitosos, per aplicar-los al major coneixement de la nostra terra, de totes les belles naturals i artístiques que en si enclou, del poble que l'habita i dels seus costums, parla i tradicions".*⁴⁴⁸

Durant la dècada del anys noranta del segle passat, l'excursionisme que durà a la pràctica el CEC serà l'excursionisme vinculat a les Bases de Manresa i als Jocs Florals. Posteriorment serà l'excursionisme del congressos alpins internacionals, una activitat que ja no servirà de mitjà a altres finalitats sinó que serà un objectiu en ella mateixa. L'any 1911 Vidal i Riba, com a vice-president que era del CEC, va fer un discurs en el qual aquestes idees sortien de forma molt clara:

*"(.) jo crec que l'excursionisme per l'excursionisme ha d'ésser el nostre objectiu principal, y que l'excursionisme aplicat ha d'ésser el nostre objectiu secundari. Y, així entès l'excursionisme, es clar que no es cap ciència."*⁴⁴⁹

Eduard Vidal i Riba va defensar un aspecte artístic i contemplatiu de l'excursionisme. Per a ell l'excursionisme no havia de ser un mitjà sinó una finalitat, l'excursionisme s'havia convertit en l'objecte de les seves pròpies actuacions. Per a ell el fet d'anar d'excursió era un sentiment, una recerca de noves impressions. I el nostre autor adduïa com a prova el fet que molts obrers sortien al camp a fer berenades i fontades i que aquestes, sense coneixements científics de cap mena, sinó més aviat per

⁴⁴⁸- citat en D'Alós-Moner, R.: "A. Rubió i Lluch i l'excursionisme" en *El Centre Excursionista de Catalunya al seu primer president Antoni Rubió i Lluch*. Barcelona, Impremta Comas, 1937. (també es pot trobar en el *BCEC*, núm. 506).

⁴⁴⁹- Vidal i Riba: "Discurs del senyor viç-president". *BCEC*, núm. 202. Novembre de 1911. Pàgines 310-321. Llegit a la sessió inaugural del CEC del 3 de novembre de 1911.

fruir de la vida del camp i esplaïar-se en la contemplació de les seves belleses, també es podien considerar com a autèntiques excursions. Des d'aquesta perspectiva, el nostre autor no dubtarà a afirmar que es frueix més davant d'un espectacle natural que no d'una runa o monument, un fruit de la mà de l'home engendrat en el passat. Segons ell, aquesta supremacia en el gaudi que produeix el contacte amb la natura es deu a una influència que genera impressions, que res no tenen a veure amb les idees. El seu discurs traspua la noció que el fet de tenir idees és tan sols patrimoni dels científics i experts i que, en canvi, l'excursionista ha d'anar pel món buscant impressions. Tot i que ell afirma que comprèn i admira tots els altres tipus d'aquesta pràctica, manifesta que l'excursionisme contemplatiu és mirat amb recel a Catalunya, i demana que no sigui vist com una activitat amenaçadora. És natural que el nostre excursionisme comencés essent una realitat nacionalista -diu Vidal i Riba-,

*"Però, avui, que'l desvetllament de Catalunya es ja una realitat vivent; avui, que totes les branques del saber humà's veuen conreades, a la nostra terra, en català y a la catalana; avui, que per tot neixen y's formen entitats y institucions de cultura; ja no es tant precís, ja no es tant indispensable, que nosaltres tinguem aquest caràcter eminentment científic o instructiu que hem vingut tenint en qualitat d'entitat precursora del nostre desvetllament cultural y patriòtic."*⁴⁵⁰

Per això, opinava, el CEC havia fet bé impulsant l'excursionisme esportiu i contemplatiu a través de la seva secció de muntanya, sense menysprear els altres tipus d'excursionisme.

La visió de la muntanya per la muntanya, com ja hem avançat en un altre capítol dedicat a l'alpinisme del segle XIX, buscarà una superestructura ideològica que li doni justificació, perquè, com a activitat més vinculada amb el gaudi personal que no amb la recerca en profit d'un poble, caldrà que es vesteixi amb un conjunt d'idees que donin sentit i justifiquin totes les seves actuacions. Amb el temps, aquesta manera d'entendre l'excursionisme acabarà donant lloc a tota una filosofia, no només d'aquest esport sinó de la vida humana en general, com veurem. El cas és que aquest excursionisme menys científic, cultural i investigador que ens proposava Vidal i Riba exposarà ja el 1911

⁴⁵⁰- Vidal i Riba: "Discurs del senyor viç-president". Op. cit.

algunes de les idees que després veurem fent de pal de paller a tota la filosofia de l'excursionisme del segle XX (com a mínim fins a la Guerra Civil).

Per a ell, l'excursionisme definit per primera vegada com a esport no serà tan sols un passatemps i un exercici físic. Endemés, serà considerat com un mitjà per enfortir l'esperit, a l'ensem que un vigoritzador del cos, com a activitat capaç d'enlairar l'ànima, de conrear els sentiments, de normalitzar les funcions fisiològiques de l'organisme humà. D'aquesta manera l'excursionisme, que havia començat únicament com un passatemps o com un contrapès higiènic, acabava esdevenint palanca de moralització, esperó d'intel·ligència, estímul de patriotisme. És per aquest motiu que el nostre autor defensava els salta-marges, trepa-roques o menja-quilòmetres, perquè si seguien sortint al camp, el contacte amb la natura els faria acabar militant en l'excursionisme de sempre.

Per tant, els excursionistes catalans podien practicar l'excursionisme muntanyenc sense altra finalitat que sadollar-se de bellesa; podien dur a terme ascensions a alterosos cims, descensos a coves i avencs, excursions per la neu i nocturnes, tot buscant les més agradoses emocions, que a la llarga acabarien practicant algun aspecte de l'excursionisme de sempre. I és que ell entenia l'excursionisme

"(...) no com un mer exercici físic, com un sport atrevit o com una genialitat perillosa, sinó com a medi moralment educador de sentiments, com a medi de contemplar, fruir y sentir la bellesa (..)"⁴⁵¹

Resulta interessant ressaltar el fet que el canvi que es va dur en el tipus d'excursionisme que es practicava a Catalunya en aquells anys va ser un canvi no fet d'una manera radical, sinó que pretenia obrir el nostre excursionisme cap a altres realitats, sense que es produís un trencament amb les seves pràctiques tradicionals. Per aquest motiu no es pot dir que l'Excursionisme Clàssic desaparegués, ni de pressa ni poc a poc, sinó, més aviat, que es va anar adaptant i va deixar créixer al seu costat allò que anomeno Excursionisme Muntanyenc. En el seu discurs de l'any 1897, Lluís Marià Vidal ho havia deixat clar en dir

"Lo mateix si recorreu les regions habitades que quan vos enfileu als pics inhospitalaris impulsats per eixa

⁴⁵¹- Vidal i Riba: "Discurs del senyor viç-president". Op. cit. Pàgina 312.

forsa misteriosa que tendeix a enlayrarnos (...), no descuideu may d'observar, d'estudiar i d'anotar."⁴⁵²

Un exemple de com es va dur a terme aquest canvi el trobem en el cas concret de la introducció de l'esquí a casa nostra. Per començar, recordem com a primers d'agost de 1908 un grup de joves entusiastes constituïen dins del CEC una secció especial que anomenaren "Secció d'Esports de Muntanya"⁴⁵³. Aquesta secció pretenia permetre als seus socis la contemplació de les belleses naturals de les nostres serres en qualsevol època de l'any, especialment a l'hivern. Guiats per les seves aficions esportives i seguint l'exemple d'altres països, es varen proposar aclimatar en el nostre terrer la pràctica dels esports de neu a plena natura. Aquests fets varen donar lloc a una important discussió en el si del fet excursionista català, discussió basada en la relació que s'havia d'establir entre l'esquí i l'excursionisme. En principi se'ls pretenia posar en contradicció i en pugna, com deia C. A. Torras⁴⁵⁴, perquè hi havia alguns excursionistes que consideraven que l'excursionisme promogut pel propi esport trencava la tradició de l'excursionisme clàssic, desfent la seva seriositat i l'orientació d'estudi i investigació que el caracteritzaven. Però després de les jornades d'esports d'hivern que varen tenir lloc els anys posteriors a 1910, segons l'autor esmentat, ja s'havia vist que la gent dels pobles trobaven interessants els esports d'hivern, si més no perquè permetien desplaçaments en plena època hivernal o ajudar amb urgència algun ferit.

Amb el pas del temps, el nostre excursionisme començarà a reconèixer la conveniència d'aquests esports pel fet que fan deixar de banda l'aire malsà de les ciutats i permeten que els seus habitants frueixin la natura i els espectacles que en ella es desenvolupen. Tanmateix, es possibilita l'establiment de relacions entre el camp i la ciutat, relació aquesta en què es beneficien ambdues parts, però especialment els pobles que fins aquell moment passaven l'hivern incomunicats.

Vull recordar que aquestes idees ja havien estat defensades per Aulèstia en els primers anys de la *Catalanista*. Un altre aspecte que justificarà l'expansió dels esports d'hivern serà la seva utilitat de cara a fer persones de cos fort i d'esperit serè, sense oblidar els avantatges que duria un bon batalló d'esquiadors en cas d'una invasió per part d'una potència estrangera.

⁴⁵²- Vidal, Ll. M.: "Discurs del Sr. President". *BCEC*, núm. 25. Febrer de 1897. Pàgina 58.

⁴⁵³- vegeu Centre Excursionista de Catalunya: "Els esports de neu a Catalunya" en *Sports d'hivern-1913*. Barcelona, tallers Fiol, 1913.

⁴⁵⁴- Vegeu el pròleg a Lasserra, V. de: *Sports de nieve*. Barcelona, Seix Barral. Col·lecció Los Sports.

També Guillem de Barnola⁴⁵⁵ va voler insistir, l'any 1911, en el marc del primer Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida, en la importància dels esports de muntanya de cara a la gent que vivia en el marc rural, a la qual calia ensenyar l'ús de les raquetes, dels esquís i dels trineus per tal que es poguessin desplaçar a l'hivern sense posar en perill les seves vides, però sense oblidar que, per als excursionistes, l'ús d'aquestes eines possibilitava les excursions per zones que d'altra manera es consideraven impossibles de visitar durant aquella època de l'any. Vista la utilitat d'aquest material com a auxiliar de l'excursionisme i com a medi de comunicació a les regions pirinenques, el nostre autor considerava que calia alenar les associacions excursionistes a fomentar la seva pràctica. Això es va materialitzar a través de les diferents trobades d'esports d'hivern, com també en l'expedició de l'any 1919 en la qual Estasen i altres companys varen ser enviats a la Val d'Aran per ensenyar l'ús dels esquís als seus habitants. El foment de la pràctica dels esports d'hivern, juntament a l'ensenyament de les tècniques de construcció d'esquís, raquetes o trineus a la gent que vivia en petits pobles del Pirineu i al marcatge dels camins en els llocs més allunyats era una obra que permetia una millora de la qualitat de vida dels habitants del Pirineu i un major gaudi per part dels excursionistes que, els dies de festa, deixaven la ciutat per anar a convida amb aquells primers. També era una obra caritativa molt reclamada per alguns sectors de poblacions conscienciades pels temes muntanyencs.

De manera que l'esquí permetia visitar les muntanyes a l'hivern, que ja no importava el temps que fes per als excursionistes, tota època de l'any era bona per recórrer les nostres muntanyes. Aquest mitjà al servei de l'excursionisme possibilitava l'increment de salut en els seus practicants i el filtratge de la natura en l'ànima d'aquelles persones que corrien per la muntanya. També duia aparellada una sèrie de repercussions que analitzarem més endavant.

D'altra banda, ens interessa retenir que la manera com es va introduir a Catalunya la pràctica d'aquests esports, a través de setmanes d'esports d'hivern i de concursos fets en diferents indrets, té tot un vessant polític i social important. Dic això perquè a elles hi acudeix gent de renom en representació pròpia o d'institucions importants del moment. Si hem de fer cas del que ens diu el *BCEC*, el Comitè d'Honor de la Setmana d'Esports

⁴⁵⁵- De Barnola, Guillem: "Los sports de montaña y l'excursionisme. L'ur pràctica com a sports, com a medis de comunicació y com a auxiliars de l'excursionisme" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny del any 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congressistes*. Lleida, Estampa de Sol y Benet, 1911. Pàgines 139-144.

d'Hivern de l'any 1911, celebrada a Ribes de Freser, estava format per Eusebi Bertrand, diputat a Corts, Isidre Rius, president de la Diputació de Girona, Tomàs Montagut, diputat provincial, Francesc Bordanova, alcalde de Ribes, el marquès d'Alfarràs, el marquès de Cenarro (representant el Cercle Eqüestre), el marquès del Marianao, (que ho feia al Reial Automòbil Club), representats del Club Deportivo, de la Societat d'Atracció de Forasters i de la Unión Velocípeda Española, a més dels presidents dels centres excursionistes de Lleida, Manresa, Sabadell, Terrassa, del Club Muntanyenc, del CADCI i del CEC⁴⁵⁶. Nogensmenys, en aquest mateix sentit, als concursos de Ribes i Puigcerdà de l'any 1912 es convidà el mateix Rei⁴⁵⁷.

Endemés, abans del 29 de gener de 1911, data en què començà aquesta Setmana, arreu de Barcelona es parlava força d'aquest esdeveniment, sobretot perquè els diaris de l'època se n'havien fet ressò i alguns establiments comercials havien sabut aprofitar l'ocasió que se'ls presentava. Molta gent acudia a la seu del CEC demanant informació i detalls sobre el gran esdeveniment. Enmig d'això el CEC va saber-hi veure dues notes agradoses: l'increment de les inscripcions dels seus socis i la presència de força *senyorettes* que prometien arribar-se fins a Ribes. Què més podien esperar els nostres homes-excursionistes?

Els actes varen ser seguits per molts periodistes (recordem que ja en 1911 existia un Sindicat de Periodistes Esportius, peça clau del qual era Cò i de Triola, soci destacat del CEC) i fins a Ribes hi varen arribar una cinquantena de cotxes, número no pas insignificant per a aquella data, els quals varen poder-ho fer a través de la carretera que unia Ripoll amb Ribes, arreglada a petició del CEC (amb tren només es podia arribar a Ripoll i d'aquí calia prendre muntura o carruatge fins al lloc de destinació). Aquest no va ser l'únic avantatge que els habitants del Ripollès varen poder notar perquè les més de mil cinc-centes persones que varen adreçar-s'hi ben segur que degueren de deixar-hi algun diner extraordinari, a part del prop del miler de pessetes que, com a mostra d'agraïment pel tracte rebut pels excursionistes, s'havia obtingut en una subscripció destinada als menesterosos de Ribes i que va ser entregada a les autoritats de la vila⁴⁵⁸.

Hem de pensar que amb els esports d'hivern les cases comercials comencen a oferir premis per certes activitats⁴⁵⁹. A tall

⁴⁵⁶- vegeu *BCEC*, núm. 192. Gener de 1911. Pàgines 34-35.

⁴⁵⁷- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 6 febrer 1912.

⁴⁵⁸- vegeu V. de L.: "La setmana de sports d'hivern. Ribes, 1911.". *BCEC*, núm. 194. Març de 1911. Pàgines 85-103.

⁴⁵⁹- Els primers indicis d'anuncis publicitaris dins del *BCEC* apareixen a principis de 1904 quant diversos comerciants demanen a la Junta d'incloure els anuncis de les seves cases en aquesta publicació. De les tres referències que apareixen en aquestes dates, dues corresponen a empreses alemanyes i la tercera era anglesa. (LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905).

d'exemple vull recordar com dels setze premis que s'atorgaven al concurs fotogràfic organitzat pel CEC el 1911, onze eren dotats per cases comercials. Aquesta és una altra mostra del caire que aquest tipus d'esports adquirien, ja de bon començament, a casa nostra.

Les primeres sortides de la secció de neu són excursions destinades a provar els nous materials rebuts, però també són sortides en les quals els socis que hi van pensen trobar-hi un bon punt de gaudi i de diversió, com ho demostra el fet que es fan servir materials quan no seria necessari fer-ho. D'altra banda, no oblidem que en el primer concurs de luges, celebrat al Matagalls el 1909, hi hagué una notòria quantitat de *senyorettes* que provaren els trineus com si es tractés d'un espectacle o d'un esport de moda, equiparant la seva pràctica als espectacles de cafè que res no tenien a veure amb l'excursionisme. Només veure les fotografies i els gravats que es varen treure als primers esquiadors catalans ens permet deixar assentada aquesta idea, una idea que, com deia abans, ja s'havia deixat traspasar en l'acte de lliurament de premis del campionat de resistència de Vernet-Ull de Ter del mateix any. El *BCEC* de desembre de 1909 ens informa que es pensa fer un segon concurs de luges al Montseny, però ens parla més de festes esportives que no pas de competicions. En ell hi havia d'haver una cursa especial per a *senyorettes*, una festa nocturna a la muntanya i un gran àpat de comiat. Aquest segon concurs de luges i d'esquí que es volia celebrar a final de gener de 1910 es va haver d'ajornar per manca de neu. Havent decidit fer-lo el 19 i 20 de març, tampoc el temps no va acompanyar i un conflicte amb els amos de les cavalleries que havien de dur el material va impedir que aquest arribés al seu destí. El dia v acabar amb l'agressió per part d'una vintena de persones a dos excursionistes, i la crida a sometent, el qual va anar a trobar els excursionistes de forma "poc correcta"⁴⁶⁰.

Però, deixant de banda aquests conflictes esporàdics, el cert és que els pobles de muntanya moltes vegades es varen beneficiar de les pràctiques excursionistes pels seus termes o per les rodalies dels mateixos. El Ripollès, especialment Ribes de Fresser, a partir dels actes que he esmentat adquirirà un estatus d'importància dins dels escenaris excursionistes catalans, carta que jugarà pràcticament fins a l'actualitat i de la qual ha sabut treure profit com també ho han fet tants i tants altres llocs que, de no ser pel turisme i pels primers excursionistes, haguessin acabat precipitant-se pel pendent del despoblament. En aquest sentit vull recordar

⁴⁶⁰- vegeu *BCEC*, núm. 183. Abril de 1910. Pàgines 124-126.

com des de Ribes es demanà en algunes ocasions de fer diverses setmanes d'esports⁴⁶¹.

⁴⁶¹- LAJDCEC, vol. IV, 1912-1916. Sessió 26 novembre 1912.

LES NOVES ENTITATS EXCURSIONISTES

Amb el segle XX l'esport adquireix una dimensió que no havia tingut fins al moment i esdevé un autèntic espectacle i un fet capaç de moure masses ingents de persones. Esdevé, progressivament i cada cop més, un element integrant de la cultura de les classes populars, sense oblidar que en alguns moments l'hem de considerar com a element capaç de fer callar algunes consciències i corretja de transmissió de certs valors propis de la ideologia hegemònica. Aquesta nova concepció del fet esportiu comença a deixar-se sentir especialment en el període d'entreguerres quan el capitalisme travessa una fase molt agressiva, com es manifesta en els corrents polítics i ideològics de signe totalitari i els països més liberals adopten mesures en l'òrbita del populisme.

És en aquells anys que neix l'esport popular i l'esport com a espectacle, als quals es va sumar la dona, però d'una manera especial. La inclusió en l'esfera esportiva de la dona, aquell pas cap a la vida pública, es va fer en funció d'esquemes clarament masculistes, adaptant la dona al model masculí preestablert i no generant un nou model més adaptat a les seves característiques⁴⁶².

Aquest és el context que ens permet entendre que cap a 1910 un diari esportiu de la ciutat de Barcelona (*El mundo deportivo*, fundat en 1906) pretengui organitzar en aquesta ciutat una setmana esportiva durant la primavera en la qual s'havien de celebrar festes de les diferents manifestacions esportives que fins al moment havien arrelat a la nostra societat, com curses automobilístiques i de cavalls, concursos de llançaments i de natació,

⁴⁶²-Luna, Joana: "L'esport, ¿un miratge de l'alliberament? El Club Femení i d'Esports 1928-1936". *L'avenç*, núm. 112. Febrer de 1988. Pàgines 26-29.

partits de futbol, tennis, etc. A tot aquest garbuix d'esports calia afegir-hi les excursions per diferents contrades. Algunes persones del CEC, a través del *BCEC*⁴⁶³, varen respondre l'al·lusió feta per l'esmentat diari i varen manifestar que trobaven encertada aquesta idea, a la qual s'adheriren amb entusiasme,. Possiblement sigui aquesta la primera mostra clara de l'acceptació de l'excursionisme com un fet esportiu, encara que sempre se l'hagi volgut presentar com un esport diferent. Remarquem, tanmateix, que la SEM del CEC serà una de les entitats fundadores de la Federació de Societats Esportives de Barcelona, creada en 1912. Aquesta acceptació de l'essència esportiva del nostre excursionisme tindrà importants repercussions en l'avenir, repercussions que ens ajudaran a veure com es defineix més clarament la superestructura que s'havia d'anar bastint al voltant de la pràctica alpinista. I és que, si bé l'alpinisme en els seus orígens era considerat una pràctica científica, d'anàlisi i d'estudi de l'alta muntanya, pràctica per a la qual les gestes dels escaladors, grimpaire i tresca-muntanyes no eren altra cosa que el mitjà que els possibilitava l'obrir-se camí a través de la verticalitat de les muntanyes, l'alpinisme català serà un xic diferent, com una mica escarransit en el seu aspecte científic. Excepte rars casos, com per exemple els de Lluís M. Vidal, Norbert Font i Sagué o Marià Faura i Sans, l'alpinisme català serà una realitat molt vinculada a la contemplació de les bel·leses naturals (com pretenia la secció Topogràfico-pintoresca de l'ACEC) més que al seu estudi científic. La geologia i els estudis naturals en general a la nostra terra no van tenir un impuls prou important com per empènyer al seu darrera un exèrcit d'excursionistes, més aviat aquests varen sorgir del desig de fruit amb la contemplació i el recorregut de les nostres muntanyes. En aquest context, l'alpinisme a Catalunya prendrà impuls a partir del moment en què l'esport es desenvolupi com a tal i es consideri l'art d'escalar muntanyes com un esport més, tot i que diferent.

D'altra banda, des de principi de segle, la societat catalana s'esforçarà, no a mantenir un únic Club Alpí Català -nom aquest que li correspondria al CEC perquè el registrà en 1924-, sinó a bastir diferents clubs independents, tot i que ben relacionats entre ells. Al contrari del que havia passat en altres països europeus, on s'havia muntat una estructura piramidal en la qual existia un únic club alpinista estatal amb delegacions més o menys descentralitzades a les diferents regions, a Catalunya es crearan clubs excursionistes i de muntanya en la majoria de grans ciutats, en els seus diferents barris i en pobles més o menys petits, centres

⁴⁶³- vegeu D. L. A.: "Una idea y una adhesió". *BCEC*, núm. 182. Març de 1910. Pàgines 86-88.

independents els uns dels altres que moltes vegades maldaven pels mateixos objectius, els quals no assolien per manca de força⁴⁶⁴. A casa nostra, l'esforç primordial d'aquests clubs serà unir-se en entitats més grans -una federació, una lliga d'entitats, etc.- per poder tenir més força i plantejar-se objectius més ambiciosos; en canvi, a la resta d'Europa, l'objectiu era impulsar la penetració del club alpí del país en qüestió fins a les més apartades regions del seu espai. Mentre a Catalunya l'esforç anava de baix a dalt, a la resta d'Europa ho feia de dalt cap a baix. Anem a veure com es va articular aquest procés a casa nostra.

Segons Josep Iglésies, a partir del segle XX es produeix un increment considerable de les entitats excursionistes a casa nostra. Aquest procés dura fins a la Guerra Civil, data que representa la destrucció de moltes de les nostres entitats. De manera que fins a principi de segle les tasques de l'excursionisme es poden presentar com a obres d'una sola entitat mare, però, en enfilar el segle XX, les entitats es multipliquen i són obres de totes elles. Des de 1900 sorgeixen nous centres a la ciutat de Barcelona, a les barriades i pobles agregats, a les principals capitals comarcals; també, es produeix també un moviment expansiu de l'activitat excursionista, i cada entitat esdevé un ateneu cultural⁴⁶⁵.

Segons el mateix autor, l'any 1936 hi havia a la ciutat de Barcelona un total de 152 entitats excursionistes grans, petites i mitjanes, a les quals hem d'afegir 130 més escampades per les diferents comarques de la nostra nació. En total, sumen 280 entitats documentades⁴⁶⁶.

Fins aquí podem acceptar les idees d'aquest autor, però, des del meu punt de vista, no podem adoptar les seves explicacions sobre les causes d'aquest moviment. Per a ell, els joves creaven centres excursionistes perquè,

*"Per damunt d'altres il·lusions igualment desinteressades tenien l'amor a Catalunya, a la pàtria materialitzada en el món físic, en la terra."*⁴⁶⁷

⁴⁶⁴- L'any 1931 la UEC féu públic un manifest en el qual deia que les entitats petites, sense fusionar-se, no podien complir amb els seus deures: tenir un bon estatge, un millor portantveu, establir una xarxa estratègica de refugis, etc. A més hi ha altres actuacions -com els laboratoris fotogràfics, biblioteques, topografies pràctiques, arxiu, activitats de cultura física, curssets, conferències, etc.- que aconsellaven aquestes fusions.

⁴⁶⁵- Iglésies i Fort, Josep: *Amb les cames i amb el cor*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982.

⁴⁶⁶- Segons Garcia Marià, a Catalunya hi havia en 1935, unes 400 entitats excursionistes. Segons aquest autor, registrades n'hi havia unes 250, però mancava comptar-hi les seccions dedicades a l'excursionisme de fàbriques, tallers, cases comercials, casinos i societats recreatives de tot Catalunya. (Garcia Marià: *Humor muntanyenc*. Op. cit.). Segons Lluís Estasen, en 1928, a Catalunya existien 238 entitats registrades, acollint uns 5000 excursionistes ("L'excursionisme i els refugis". *Excursionisme*, 7 de desembre de 1928).

⁴⁶⁷- Iglésies: *Amb les cames i amb el cor*. Op. cit. Pàgina 97.

Des del meu punt de vista, aquest tipus d'explicació és possible que permeti entendre l'excursionisme del segle XIX i, en algun cas concret, alguna entitat nascuda posteriorment. Però hem d'adonar-nos que l'obra d'aquest autor, que va analitzar magistralment l'excursionisme del segle XIX, presenta el defecte de creure que tot l'excursionisme català es resumeix en l'esperit i les realitzacions de les entitats del segle XIX. I aquesta és una veritat a mitges.

En la història de l'excursionisme català hi ha una frontera molt clara que separa dos tipus d'excursionisme radicalment diferents, com a mínim en el període comprès entre el seu naixement i la Guerra Civil.

Fins al segle XX, l'excursionisme català es resumeix en el que he anomenat l'Excursionisme Clàssic, però a partir del segle XX aquest fet social entra en la seva plenitud i emprèn la línia de la muntanya per la muntanya. Com reconeix el mateix Iglésies, és llavors quan sorgeixen les primeres manifestacions autènticament alpinistes de la mà de persones com Jaume Oliveres o Juli Soler i Santaló. També és llavors que apareixen les guies dedicades al Pirineu (de C. A. Torras), de la Val d'Aran (de Juli Soler i Santaló) i del Montseny (d'Eduard Vidal i Riba). Aquest empirineuament del nostre excursionisme durà al naixement d'un nou model excursionista a casa nostra, model que anomeno Excursionisme Muntanyenc i que intentarem caracteritzar al llarg de les pàgines que vindran posteriorment, però que ja puc avançar que serà tan diferent del que hi havia hagut fins al moment que es podrà parlar de dues superestructures diferents que expliquen el nostre excursionisme.

L'excursionisme català del segle XX cada cop menys es podrà explicar a partir dels conceptes que conformen el del segle XIX, trampa aquesta en la qual va caure Josep Iglésies i que consisteix a projectar la realitat del segle XIX cap a l'excursionisme del XX. El progressiu increment de les gestes cada cop més difícils, la muntanya com a esport o com a diversió i font de gaudi, el domini del propi cos i de la personalitat de l'excursionista, l'apropament al moviment obrer i altres temes menors dibuixen un panorama excursionista tan poc semblant al del segle XIX que no podem sinó pensar que es tracta de realitats pràcticament diferents, tot i que abans del segle XX apareguessin alguns antecedents d'aquest aspectes que dibuixen el nou excursionisme de les tres primeres dècades del nostre segle.

Abans parlava de l'increment del nombre d'entitats excursionistes que es produeix a casa nostra amb l'arribada del segle XX. Ara vull analitzar algunes d'aquestes noves entitats, evidentment no totes, per tal de poder explicar el nou caire que anava adquirint el nostre excursionisme.

Darrera de l'ACEC i de l'AEC, a Lleida nasqué l'Associació Excursionista Llerdanesa (1884), que va ser la primera entitat excursionista que es va crear fora de Barcelona. Aquesta entitat es va dissoldre set anys després de la seva creació. Sobre aquesta entitat, i sobre l'excursionisme a Lleida en general, disposem ara mateix d'una obra molt valuosa deguda a les mans de Jordi Martí, Rosa M. Martínez i M. Carme Valverde⁴⁶⁸.

En 1889 es creà la Societat Excursionista els Bohemis, a Vilanova i la Geltrú. També aquell any hi ha notícies d'una Societat Incògnita Excursionista radicada a la ciutat de Granollers, entitat amb uns afanys força diferents als que emmarcaren l'Excursionisme Clàssic⁴⁶⁹, i de la qual tan sols n'hem pogut conèixer dues excursions.

L'any 1890 nasqué l'Agrupació Excursionista Catalana els Muntanyencs, amb personatges reconeguts com Josep Maria Folch i Torres, Aureli Campmany o Eduard Vidal i Riba entre els seus rengles. Amb una sèrie de fusions amb altres entitats, finalment en 1906 (tot i que oficialment no fou fins 1912) passà a dir-se Club Muntanyenc. Al fusionar-se amb el Centre Excursionista Barcelonès (1931), passà a dir-se Club Muntanyenc Barcelonès, Societat de Ciències Naturals i Excursions. Entre els fundadors d'aquesta entitat hi havia Eduard Vidal i Riba, Josep M. Cò i de Triola o Albert Santamaria, vinculats, com ja hem vist, a la introducció dels esports d'hivern.

Des de 1907 es va dedicar gairebé de forma exclusiva a l'estudi de l'espeleologia, amb exploracions dirigides per Font i Sagué, i posteriorment per Lluís M. Vidal, Faura i Sans i Cò i de Triola. Es crearen dues seccions, la de Ciències Geològiques i la de Ciències Biològiques, amb les dues auxiliars d'Arqueologia, Filologia i Folklore i de Fotografia, Excursionisme i Esports. En 1914, per cobrir el seu pressupost, el seu president, el Dr. Serradell, va aconseguir associar al club tots els farmacèutics i laboratoris de la ciutat. Entre els seus membres hi havia autèntics científics com Eduard Fontseré, el mateix Vidal, Palet i Barba, Bosch i Gimpera, Serra i Pagès, Pi i Sunyer, etc. També Martel n'era soci

⁴⁶⁸ Martí-Henneberg, J., Martínez, R. i Valverde, M. C.: *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*. Lleida, Ajuntament de Lleida, 1995.

⁴⁶⁹ - Podeu consultar Roma i Casanovas, Francesc: "Els orígens de l'excursionisme a Granollers". *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental*, núm. 5. Granollers, 1994.

corresponsal, a l'igual que el príncep Albert I de Mònaco. Entre els socis protectors hi figuraven el comtes de Lavern, de Güell i de Fígols, els marquesos d'Alcella, del Marianao i de Santa Maria de Sants, els industrial Ramon Godó, Bertrand i Serra, Batlló, Manel Juanola, Mario Guerin, Pich i Pon, Manel Girona i el general Francesc Mercader. En 1918 es creà l'Aplec Escolar per tal que la joventut pogués practicar les seves aficions estudioses i d'amor a la muntanya. En morir Baltasar Serradell, que en fou el president i ànima durant molts anys, estigué presidit per Joaquim Folch i Girona.

Abans que aquestes dues entitats -el Club Muntanyenc i el Centre Excursionista Barcelonès- es fusionessin, l'espeleologia havia adquirit un pes importantíssim, guiat per la figura de Font i Sagué. En el camp de l'espeleologia, després del viatge de Martel i l'empenta inicial de Font i Sagué,

"(...) l'empresa ab tan delit començada restà poc menys qu'oblidada fins que'l Club Montanyenc, aplegant les energies aïllades d'una munió de joves ardis i entusiastes, ha emprès de nou la tasca d'explorar el subsol de Catalunya, (...)"⁴⁷⁰

Fou dins d'aquesta entitat que es féu realitat la primera exploració sistemàtica de l'espeleologia catalana:

"El año 1907 representa un importante jalón en la historia de la Espeleología: en efecto, durante el mismo, se desarrolla la primera campaña espeleológica metódicamente organizada, llevada a cabo por la primera sociedad exclusivamente dedicada a la misma: el "Club Muntanyenc"⁴⁷¹

Fruit d'aquesta primera campanya és el volum anomenat *Sota Terra* (obra de 1909), que compta amb importants col·laboracions. Però, després de la fulgurant arrencada, els anys posteriors es perden en l'ombra. Un cop traspasat Font i Sagué, el Club Muntanyenc intentà mantenir alta la torxa dels estudis espeleològics però la seva alenada va durar poc: no hi apareix cap nova referència fins 1922 quan una nota en el seu butlletí ens informa que aquest club havia estat triat per la Lliga de Societats

⁴⁷⁰- vegeu *Sota terra. Ressenya ilustrada de les excursions espeleològiques verificades durant l'any 1907 pel Club Montanyenc de Barcelona*. Barcelona, Club Montanyenc, 1909.

⁴⁷¹- CD del GES: "Historia de la Espeleologia en el Club Montañés Barcelonés". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7, 1953. Pàgines 60-76.

Excursionistes de Catalunya per organitzar una exposició fotogràfica itinerant sobre Geologia i Espeleologia de Catalunya, però no se sap si aquesta es va arribar a fer mai.

El Club Muntanyenc entrà en crisi i les coses no canviaren gaire fins 1931, quan s'uní al Centre Excursionista Barcelonès. De la seva part, el CE Barcelonès havia sorgit d'un nucli de socis dissidents de l'AE Avant. Tingué quatre seccions: Fotografia, Gran Muntanya (antecedent del GAM), Atletisme i Propaganda. En el període que va de 1931 a 1936 es dedicà molt especialment al càmping, l'escalada i l'esquí de competició; alguns del seus membres obriren vies a la cara nord del Pedraforca (via "Llopis-Vilaret" al Calderer en 1932, via "Homedes" i primera ascensió hivernal a l'Encançat Petit i la via "Romeu", en 1935, etc.)⁴⁷². Segons el seu consell directiu, el Club Muntanyenc va aportar a la nova entitat la passió pel món subterrani, la qual, unida a la joventut i afanys esportius del membres del Barcelonès, varen permetre l'inici d'una nova campanya d'exploracions subterrànies. Aquesta nova campanya culmina amb el segon volum de *Sota Terra*, obra de 1935. També fou en aquell any que s'inicià una important campanya al Garraf, tallada arran la guerra, quan es duïen explorades més de 25 cavitats, entre elles l'avenc de l'Arcada de 125 metres de profunditat. Tot i la guerra, durant 1936 es va assolir la cota -140 als Esquirols; l'exploració es va abandonar per les dificultats i la manca de material⁴⁷³. Sobre aquest club en direm alguna cosa més en parlar de l'espeleologia a Catalunya.

Seguint aquest repàs a les primeres entitats excursionistes, Francesc Beato ens explica l'existència d'una col·lectivitat excursionista a la Girona de 1894, tot i no haver-ne pogut obtenir dades fiables. El mateix passava a Mataró, amb un grup excursionista vinculat al Centre Catòlic⁴⁷⁴. També a Tarragona, en 1895 apareix la secció excursionista de l'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera. El seu capdavanter era Joan Ruiz i Porta, posteriorment soci i president del CEC. La vida d'aquesta entitat va ser breu.

Els elements excursionistes mataronins abans esmentats ingressaren en l'Agrupació Excursionista de Mataró, en ser creada aquesta l'any 1898 (posteriorment, en 1917, adquiriria el nom d'Agrupació Científico-excursionista de Mataró). En 1899 es té

⁴⁷²- FTA: "Síntesis histórica del Club Montañés Barcelonés". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7, 1953. Pàgines 6-15.

⁴⁷³- CD del GES: "Historia de la Espeleologia en el Club Montañés Barcelonés". Op. cit.

⁴⁷⁴- Agrupació Científico-Excursionista: *L'agrupació Científico-excursionista i l'excursionisme mataroní. Petita història*. Mataró, [1988].

notícies de l'Associació d'Excursions Consell de Sis, que va publicar una guia històrica de la Muntanya de Montjuïc.

Ja en el segle XX, nasqué la secció excursionista del Centre de Lectura de Reus (1901).

1903 veié el naixement del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria (CADCI). El CADCI, no era una entitat excursionista, sinó que es definia com essencialment patriòtica amb la finalitat de formar ciutadans aptes i forts dins de l'estament dels dependents comercials, formant-los i perfeccionant-los alhora que, com a entitat que defensava uns interessos de grup, no podia oblidar aspectes com divulgar entre els seus membres certs coneixements que els serien útils, defensar-los o protegir-los en els moments difícils, buscar la manera d'assolir per als seus associats una existència raonable i enfortir-los moralment i físicament perquè poguessin ser útils a ells, a la Pàtria i a la Humanitat⁴⁷⁵.

Cal recordar, com ho fa Manuel Lladonosa⁴⁷⁶, que els treballadors del comerç varen ser una de les bases del catalanisme d'inici de segle, sobretot de les opcions que s'aixoplugaven sota la bandera de la Unió Catalanista. El cas és que els lletraferits dels estaments comercials es decantaren cap al catalanisme en comptes de fer-ho cap als ateneus llibertaris. El CADCI, fundat el 1903, defensava un projecte basat en la instrucció com a eina de promoció, el mutualisme, l'esport, l'excursionisme i el nacionalisme. El mateix 1903 creà una Secció d'Excursionisme que més endavant es diria d'Esports i Excursions i que era una subsecció de la d'Educació fins que en 1910 es convertí en secció permanent. En aquells anys de renovació cultural i pedagògica, en els quals republicans, anarquistes i catalanistes maldaven per assolir per a ells el paper emancipador de què havien investit la cultura, els dependents del comerç, els colls-blancs de l'època, jugaran la seva carta en favor del catalanisme i en molts casos usaran l'excursionisme com a eina de promoció social. Però, com veurem tot seguit en el cas de Sabadell, el mateix excursionisme cultural moltes vegades era acceptat com a eina de redreçament personal i social per alguns sectors del moviment obrer. Aquí podem recordar la figura d'Eudald Canibell, un dels fundadors de la primera entitat excursionista catalana i molt vinculat a aquest moviment.

En 1903 també veié la llum la secció d'excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP), destacable per la seva tasca

⁴⁷⁵- Vegeu Antón, Joan: "L'ideari del CADCI". *L'avenç*, núm. 164. Barcelona, novembre de 1992. Pàgines 42-45.

⁴⁷⁶- Lladonosa, Manuel: "Catalanisme i reformisme social: el CADCI entre 1903 i 1923". *L'avenç*, núm. 164. Barcelona, novembre de 1992. Pàgines 34-41.

folklòrica, dirigida per Joan Amades, i també per la seva primerenca pràctica de l'escalada, perquè varen conquerir el cim del Cavall Bernat de Montserrat l'any 1935. En aquesta entitat l'excursionisme era entès com un mitjà al servei dels seus propòsits d'estudi. A tall d'exemple podem dir que una de les seves primeres excursions fou a l'Observatori Fabra, perquè l'AEP "(...) es dalia per tots els avenços científics (...)"⁴⁷⁷. En aquesta secció es feren moltes excursions dirigides per professors, artistes o homes de ciència, segons els casos. Entre ells destacaren Josep Pijoan, Antoni Novellas, Odón de Buen, Josep Zembrano, savis que sentien goig en "(...) fer participar als artesans dels coneixements que ells posse[ien]"⁴⁷⁸.

L'any següent, 1904, es creà l'Associació Joventut Excursionista Avant, l'entitat més antiga de les que en 1931 s'unirien per constituir la Unió Excursionista de Catalunya (UEC).

L'any 1905 es crearen dues entitats importants, el Centre Excursionista de la Comarca de Bages i el Centre Excursionista de Urgell y Segarra, ambdues amb el beneplàcit del CEC i amb la idea que en el fons podien funcionar com a delegacions o extensions d'aquesta entitat barcelonina⁴⁷⁹. Aquesta darrera entitat va publicar en 1906 un *Manual de l'Excursionista* molt important perquè resumeix molt encertadament l'esperit de l'Excursionisme Clàssic.

L'any 1906 li tocà el torn al Centre Excursionista de Lleida i a la secció excursionista "la Walkíria" de Mataró. A Granollers sabem que l'Ateneu Obrer havia bastit aquells anys una secció excursionista que féu d'amfitriona en una visita del CEC a la ciutat per gaudir i estudiar el ball de gitanes.

A Sabadell, el mes de juny de 1907 es constituïa la Societat Excursionista Científica, la qual va veure la llum en el local de l'Obrera Sabadellense. Aquesta entitat, "(...) cuyo objeto es el de fomentar la instrucción y la cultura mediante la realización de excursiones, conferencias y demás actos indicados para la difusión de los conocimientos científicos y sociológicos"⁴⁸⁰, pretenia fomentar i procurar l'expansió de la cultura dels obrers, utilitzant per a tal finalitat les sortides a la muntanya. Com veiem, el segle XX veu el sorgiment de les primeres entitats excursionistes de caire obrer. Aquesta és una obra de cultura popular, la filosofia de la qual es pot resumir en el següent text:

⁴⁷⁷ - Giralt, S.: "Historial". *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions de l'AEP*, núm. 18. 1 d'octubre de 1916. Pàgines 2-7.

⁴⁷⁸ - Giralt, S.: "Historial". Op. cit.

⁴⁷⁹ - Vegeu *BCEC*, núm. 122. Març de 1905. Pàgina 96 i *BCEC*, núm. 126. Juliol de 1905. Pàgines 216-217.

⁴⁸⁰ - Vegeu el diari "El Trabajo", òrgan de l'Obrera Sabadellense, del 29 de juny de 1907 o consulteu Alsina i Giralt, J.: *75 anys d'excursionisme a Sabadell*. Sabadell, UE Sabadell, 1983.

*"Es conveniente y necesario organizar muchas y variadas excursiones, con la mayor economía posible, a fin de que puedan tomar parte en las mismas hasta los que menos puedan disponer de fondos. Es esta una verdadera obra de cultura popular, pues que no tan solo procura y facilita la propia expansión, sino que también coadyuba notablemente a que la fraternidad entre obreros sea un hecho más fácilmente pre-disponiendo a todos a conocer y apreciar la vida bajo todos sus muy diferentes aspectos."*⁴⁸¹

Aquell mateix any, com ja he dit, es creà l'entitat que amb el temps havia d'aquirir el nom d'Agrupació Científico-excursionista de Mataró. En 1908, el Centre Excursionista del Vallès, de Sabadell; en 1909, la secció excursionista de la Societat Catalunya Vella de Vic. En 1910 nasqueren la secció d'esports del Casino la Il·lustració Ribense (Ribes de Fresser) i el Centre Excursionista de Terrassa. La secció d'esports d'hivern que va néixer dins de la Il·lustració Ribense va mantenir molt bona relació amb el CEC, especialment amb la seva secció d'esports de muntanya⁴⁸².

Posteriorment, les entitats excursionistes es multipliquen de forma vertiginosa, essent impossible, i innecessari en el marc d'aquesta obra, pretendre fer-ne una relació detallada. Remeto el lector a l'*Enciclopèdia de l'excursionisme* de Josep Iglésies, si hi està interessat. De la meva part, em dedicaré a tractar algunes entitats que em semblen prou importants com per destacar-les per sobre de les altres. Amb tot vull indicar que és en aquelles dates que l'excursionisme català, ja prou diversificat i constituït per un reguitzell d'entitats independents, es plantejarà la coordinació i el treball amb uns objectius comuns de totes i cadascuna d'aquestes. En un text que ja hem comentat anteriorment⁴⁸³, es parlava com el que havia de fer l'excursionisme català seria un gran aplec de totes les entitats i de tots els excursionistes, aplec que podria ser organitzat per l'Ajuntament (de Barcelona) o la Societat d'Atracció de Forasters i que es podria dur a terme a Montserrat o a Poblet. Aquest aplec es va materialitzar en la trobada que es va dur a terme a Poblet l'any 1910.

Com diu Iglésies, en el període 1910-1913 es produeixen els primers afanys col·lectius de l'excursionisme català (això es veu en

⁴⁸¹- vegeu *El Trabajo*, 31 de juliol de 1908.

⁴⁸²- vegeu *BCEC*, núm. 188. Octubre de 1910. Pàgina 250.

⁴⁸³- D. L. A.: "Una idea i una adhesió". *BCEC*, núm. 182. op. cit.

l'aplec de 1910, el congrés de Lleida de 1911, i els de Manresa i Tarragona, celebrats en 1912 i 1913, respectivament). Els aplecs excursionistes no només havien de servir per formular programes, definir orientacions i exposar idees, sinó que tenien un vessant molt important que consistia en la suma de les energies de tots i cadascun dels centres excursionistes de Catalunya de manera que, tots a una, es poguessin plantejar uns objectius molt més ambiciosos dels que es podia proposar una entitat per ella sola⁴⁸⁴. En certa mesura, amb els aplecs, com també en el primer congrés excursionista, es recupera la idea de dur a la pràctica l'estudi comarcal de Catalunya, estudi que havia de ser obra del conjunt de l'excursionisme català ben coordinat i que havia restat aparcat a principi de segle. Tanmateix, aquesta nova etapa en la relació entre entitats excursionistes duria també un nou acarament del tema del catàleg de belleses naturals i arqueològiques de Catalunya i del mapa de la nostra terra.

Per aquelles mateixes dates, un altre acte que pretenia aplegar tots els excursionistes es plantejarà amb especial importància aquests temes. M'estic referint al primer Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida, l'any 1911. En les seves bases estava previst que els temes a deliberar fossin l'establiment dels principis per a la delimitació de les comarques catalanes, per a l'estudi de la toponomàstica catalana, per a la formació del catàleg general i metòdic dels objectes monumentals i arqueològics i belleses naturals de Catalunya i, finalment, l'estudi de les bases per establir una federació d'entitats excursionistes catalanes⁴⁸⁵. Aquest darrer aspecte no fa més que incidir en la idea que el nostre excursionisme en aquells anys buscava un marc de relació entre els diferents clubs que li permetés dur a terme una sèrie de tasques que cap de les entitats, excepte comptats casos, podria fer sense l'ajut mancomunat de les altres. Això havia cristal·litzat en el primer aplec a Poblet i en els congressos excursionistes successius, però, en un segon moment, molts excursionistes se'n varen desvincular per considerar un congrés com una activitat massa seriosa i que requeria una preparació especial. Per això se suspengueren els congressos i es ressuscitaren els aplecs, pel fet que aquests eren més senzills que aquells, una festa on tothom hi

⁴⁸⁴- "(...) en els aplecs, no sols s'hi formularan programes, definint-hi ben bé les orientacions i exposant-hi idees noves, sinó que'ls aplecs sumaran les energies de tots y quiscun dels Centres Excursionistes de la nostra terra: de tal manera, que, si ara per veure-s'hi impotent ningú gosa emprendre's alguna de les tasques que de necessitat ha de portar a cap l'excursionisme, en endavant, què no gosarà? en endavant se n'emprendran de ferm, ab seguretat d'èxit; perquè, traçat el plan en l'Aplec, se sabrà que de tots els endrets de Catalunya s'hi treballa igualment." Danès parla també de l'estudi comarcal, del mapa de Catalunya i del catàleg de belleses naturals i arqueològiques de Catalunya. (Danès y Venedas, Joan: "Els aplecs excursionistes". *BCEC*, núm. 194. Març 1911. Pàgines 103-108.)

⁴⁸⁵- Vegeu "El primer congrés excursionista català. Convocatòria". *BCEC*, núm. 195. Abril de 1911. Pàgines 126-128.

tenia cabuda. D'aquesta manera es féu en 1918 l'Aplec Excursionista de Catalunya a Sant Miquel del Fai. Aquest aplec aconseguí aplegar un miler d'excursionistes, entre ells algunes dones⁴⁸⁶.

Cal remarcar, d'altra banda, que el congrés de Lleida és molt important perquè ens permet entendre i ens explica moltes coses sobre la nova problemàtica que enfrontarà l'excursionisme a partir d'aquells anys i fins pràcticament la dècada dels trenta. És per això que haurem de tornar a ell dins de no massa pàgines.

A partir de 1910 es continuen constituint nous centres excursionistes a Catalunya, prova de la vitalitat del moviment que estem estudiant en aquells anys. D'aquesta manera, el 1914 es constitueix la secció de Catalunya del Club Alpí Espanyol (CAE), una entitat que pretenia implantar en el nostre estat la pràctica de l'alpinisme entès a la manera que s'havia desenvolupat en altres països europeus i amb una vocació, com veiem molt clara, d'extensió de dalt a baix. Aquesta societat, afiliada al CAE, posseïa govern intern i econòmic autònom i el seu objecte -segons els seus estatuts- era generalitzar el coneixement de les muntanyes d'Espanya i en especial de Catalunya i practicar i fomentar l'alpinisme als Pirineus, valent-se per assolir el seu objectiu d'excursions, del foment dels esports de neu i gel, de l'edificació de refugis i la millora dels camins, l'organització de caravanes escolars, la publicació de treballs científics, literaris i artístics i de les informacions útils als excursionistes, de reunions i conferències públiques, de la creació de biblioteques i col·leccions especials i de la formació de guies. Aquesta entitat tampoc no tenia finalitat política ni religiosa, i quedava prohibit que els socis, com a tals, s'ocupessin d'assumptes relacionats amb aquestes matèries⁴⁸⁷.

L'any 1917 es constitueix el Centre Excursionista Rodamón amb seu al carrer Aribau, 21, els estatuts del qual ens informen que no té cap finalitat política i que es dedica al foment de l'excursionisme⁴⁸⁸.

Un altre club fundat aquell mateix any va ser el Grop (sic) Excursionista Catalunya, format amb la intenció de dedicar-se exclusivament a l'excursionisme i assistir o adherir-se a tots aquells actes que en pro de Catalunya es duguessin a terme. Aquest és l'únic grup excursionista que conec que va limitar el nombre de socis numeraris que el podien formar i ho va fer a la

⁴⁸⁶ - "Al·locució per a l'Aplec Excursionista de Catalunya". *BCEC*, núm. 279-280. Abril-maig de 1918. Pàgines 106-108. - "L'aplec Excursionista de Catalunya". *BCEC*, núm. 281-282. Juny-juliol de 1918. Pàgines 144-145.

⁴⁸⁷ - Club Alpino Español. Sección de Cataluña: *Estatutos. Año 1914*. Barcelona, Tip. Lit. Fiol y Cia, 1914.

⁴⁸⁸ - vegeu *Estatuts del Centre Excursionista Rodamón*. Barcelona, 1917.

reduïda xifra de 20 persones; en canvi, quant a socis protectors no hi havia cap restricció en el seu nombre. El seu lema era "amor i germanor"⁴⁸⁹.

⁴⁸⁹ - Grop Excursionista Catalunya: *Estatuts*. Barcelona, Imp. M. Berdós, 1917.

ELS NOUS CENTRES EXCURSIONISTES

L'any següent, el 1918, es va crear a Barcelona el Centre Excursionista Minerva, una entitat molt important i, sobretot, molt representativa del nou caire que anava adquirint el nostre excursionisme. Un soci d'aquest centre va definir l'excursionisme com

*"(...) tota actuació individual o col·lectiva que, mitjançant anar, l'home, d'un punt a un altre de la terra, tendeix, directa o indirectament, a perfeccionar, moral o materialment, l'home o la col·lectivitat"*⁴⁹⁰

i els excursionistes amb les següents paraules:

*"(...) ser humà -vestit o no d'excursionista- que recorre la terra per a beneficiarse a si mateix o a la col·lectivitat, enfortint el seu cos, delectant el seu esperit, educant els seus sentiments, descobrint fets ignorats, recollint coses vives de la terra: costums, llegendes, tradicions; gaudint de la bellesa de la Natura, i, més que res, deixant record agradós als llocs per on passa."*⁴⁹¹

⁴⁹⁰- Granada i Pich, Agustí: *Excursionisme, cultura i ciutadania*. Barcelona, Publicacions del C. E. Minerva, 1932. Es tracta d'una conferència dictada el 15 d'octubre de 1931 al C. E. Minerva.

⁴⁹¹- Granada i Pich, Agustí: *Excursionisme, cultura i ciutadania*. Op. cit. Pàgina 12.

És aquest autor i aquest centre excursionista el primer cas que he pogut conèixer en el qual ens parla de cultura amb diferents denominacions i que una d'elles és la cultura física que enrobusteix el cos i el perfecciona. Juntament a la cultura física hi ha la instrucció que nodreix la intel·ligència de tota mena de coneixements que puguin ser útils al desenvolupament humà, l'educació que ensenya com comportar-se davant dels altres i com millorar els sentiments, perfeccionar les inclinacions cap al bé (que se suposen congènites a les persones) i fer-li desaparèixer les dolentes. Com veiem, s'estableix ben clarament el trinomi cultura-intel·ligència-educació, un compost ideològic que després serà analitzat i segmentat minuciosament en parlar de l'obra excursionista de Francesc Pujol i Algueró.

Agustí Granada és un autor que representa molt bé la concepció que tenia de l'excursionisme el C. E. Minerva, aquell club que duia el nom de la deessa de la saviesa. Per a aquests homes, l'excursionisme perfecciona l'organisme humà i el fa robust a l'igual que ho fan l'atletisme i el càmping, nodreix la intel·ligència de coneixements (en aquest punt es recorda el seu passat de recerca per pobles i viles i els reculls de folklore, toponímia, geografia, història i com això va desvetllar noves ànsies de llibertat), educa els sentiments de l'home tot contemplant les belleses naturals, fa entendre a l'excursionista que ha de ser humil en veure la grandesa de les muntanyes, educa la voluntat i, en una paraula, com ja he dit abans, fa desaparèixer els defectes, rebutjant el dolent i quedant-se amb el bo.

Aquest plantejament, històricament parlant, esdevindrà un projecte més o menys clar de regeneració individual i àdhuc social, una regeneració basada en el contacte amb els elements naturals del medi ambient i que farà de les persones éssers gairebé perfectes com ho demostrava -en paraules de Granada- el fet que en les estadístiques de criminalitat d'arreu del món no hi aparegués cap excursionista. I és que l'excursionisme treia defectes i aportava qualitats als seus assidus, fet amb el que es preparava la humanitat per a una pau universal.

El tarannà d'aquest centre excursionista ens deixa veure com la seva actuació era un clam envers la llibertat en un grau cada cop més elevat, tant per als individus com per a les col·lectivitats. Així, cada 11 de setembre rendia homenatge als màrtirs de 1714, tal com va secundar el clam de llibertat dels presos polítics i socials en els temps que seguiren la dictadura de Primo de Rivera. Tanmateix es va adherir al projecte d'estatut de Catalunya redactat per la Generalitat. Aquesta adhesió, aquesta

petició i aquest homenatge no eren més que mitjans per aconseguir allò que el C. E. Minerva es proposava a través de l'excursionisme: la llibertat dels individus en el context d'un món millor.

El C. E. Minerva va ser una entitat que va defensar, i molt aferrissadament, el conreu de la cultura física. Per als seus socis calia enfortir el cos, perquè aquesta era l'única manera que les persones tinguessin idees optimistes. Però, en canvi, segons Josep Maria Curet⁴⁹², no havien caigut en el parany de l'esport. Se sap que dins d'aquest club es va crear una Secció Atlètica que va actuar com a tal durant dos o tres mesos, fins que les condicions del local on s'estaven es varen mostrar clarament inapropiades per fer-hi gimnàstica. A partir d'aquell moment, els exercicis es feien durant les excursions i, si s'anava a la platja, es feia natació. En total, des de setembre de 1921 fins a febrer de 1924 s'havien fet un total de 12 sortides amb aquesta finalitat, sortides que es completaren amb conferències sobre el tema.

D'altra banda, la gent del Minerva va iniciar una tasca d'acostament als necessitats i de defensa de les classes més desemparades. En les seves paraules:

*"Es precis que la nostra raça estimi: que cada ésser estimi als demés, estimi més intensament als abandonats, que compensi la falta de caliu amorós dels que sofreixen, amb el propi amor ardent."*⁴⁹³

Per això feien visites a centres de beneficència, a llars per a vells, infants, malalts mentals i físics. També es va demanar una conferència sobre la protecció de la infància a Lluís Folch i Torres, secretari del Patronat de Protecció a la Infància. Totes aquestes activitats constituïen

*"(...) excursions als caus infectes on s'hi revolca amb sensualitat el monstre del dolor xuclant la pobra vida dels éssers, que no han conegut la vida d'altra faisó, que d'aquella."*⁴⁹⁴

Endemés, aquest club també va dur a terme una important tasca cultural i artística a través de les seves excursions, conferències, visites a fàbriques, museus, excavacions, concerts,

⁴⁹²- Curet, Josep Maria: *El Centre Excursionista "Minerva" i la seva obra*. Barcelona, Publicacions del CE Minerva, sense data.

⁴⁹³- Curet, Josep Maria: *El Centre Excursionista "Minerva" i la seva obra*. Op. cit. Pàgina 21.

⁴⁹⁴- Curet: *El Centre Excursionista "Minerva" i la seva obra*. Op. cit. Pàgina 21.

etc. Tot això en un context d'apropament a les classes més necessitades o a aquells sectors socials que menys es podien qualificar de benestants, com ho demostra la seva defensa dels arrossaires perquè aquest sortir al camp el considerava millor que no el passar-se la vida a la ciutat i perquè així es començava a fer via cap a l'excursionisme. També anava en aquest sentit el fet que tingués una caixa d'estalvis excursionista on es dipositaven diners que servien per ajudar els qui no tenien recursos per anar d'excursió i per sufragar despeses de sortides importants. Els diners d'aquesta caixa de solidaritat només es podien treure per finalitats excursionistes o per manca de feina o malaltia dels membres del centre. També tenia una borsa de treball i projectava fundar una mútua, embrió d'una futura Secció d'Economia Social, amb la qual volien que quan els socis es fessin grans no fugissin del centre excursionista, segons Pijoan. Els qui dirigien el C. E. Minerva preferien augmentar el nombre de socis per cobrir despeses importants que no incrementar la quota mensual, que era d'una pesseta.

D'altra banda, Minerva tenia una oficina d'orientació excursionista, dirigida per Hilari Salvador, que elaborava itineraris i pressupostos i defensava una visió gairebé podríem dir feminista de l'excursionisme, perquè creien que no es podia salvar només mig món, que els beneficis que el seu excursionisme reportava no havien de ser tan sols privilegis dels homes. D'aquesta manera, en el C. E. Minerva tenien idèntics drets i deures les dones i els homes; tots els seus actes eren oberts a tothom; si no hi haguessin pogut anar les dones ja no es podien haver dit actes culturals, pensaven els socis del Minerva.

Una publicació important d'aquesta entitat és l'obra de Salvador Farrarons *El perquè fem excursions*. Aquest llibret, publicat l'any 1926, és un compendi de la filosofia excursionista que arrela a Catalunya a les dècades dels anys vint i trenta del nostre segle. És, també, un precedent de l'obra de Pujol i serà en parlar d'aquest autor que ens hi tornarem a referir. Aquesta coincidència ens indica com havia d'estar, d'arrelada, la visió de Francesc Pujol i Algueró a la realitat del seu temps, com les seves idees no eren un fruit collit en l'hort personal del seu existir sinó que era una collita molt estesa pel terrer català del primer terç del segle XX.

Un altre club que es fundà a la dècada dels vint, concretament el 1922, va ser el Foment Excursionista de Barcelona una entitat que

*"(...) tiene por objeto el mejoramiento moral de los individuos de su clase y la propagación de los principios excursionistas."*⁴⁹⁵

El seu ideari queda resumit en les paraules de Joan Samsó, escrites el febrer de 1924:

*"A l'aprenent a l'ensens que ensenyar-li a explorar i a convertir-se amb alpinista se li deu ensenyar a orientar-se i estudiar la terra que trepitja, la classe de pedres que veu, la vegetació que se li presenta a la vista, el tracte als habitants del país que recorre, a comportar-se amb la deguda cultura, i sabut tot això, al practicar-ho perfectament per ses pròpies forces i per sa pròpia intel·ligència, llavors esdevé un ver excursionista (sic) i l'entitat a que perteneix ha complert la seva missió [fer excursionistes]"*⁴⁹⁶

També un text, citat en la mateixa obra comentada fins al moment, de F. Francino, de desembre de 1929 ens deixa veure com el contacte amb la natura a través de la pràctica excursionista ajudarà a la formació del caràcter dels practicants d'aquest esport. En aquest text es produeix una defensa molt important de l'esquí. Paral·lelament, l'any 1927 es creà una secció ciclista i una d'escacs. Dins d'aquesta entitat, l'atletisme també hi féu acte de presència, perquè el 1926 Joan Samsó es queixava que hi havia massa pràctica atlètica dins de l'excursionisme i que aquesta no era excursionisme.

En altres llocs hem parlat dels intents que anava fent l'excursionisme per agrupar-se entorn d'una entitat més àmplia que els propis clubs. D'aquesta manera, l'excursionisme català entra a partir de 1910 en una fase que Iglésies anomena dels afanys col·lectius del nostre excursionisme. Aquests afanys es manifestaren en els aplecs i congressos excursionistes, així com en

⁴⁹⁵- Capítol 1r. dels Estatuts de 1922, extret d'AA DD: *Els primers cinquanta anys del Foment Excursionista de Barcelona*. Barcelona, Impremta Peris, 1972.

⁴⁹⁶- *Els primers cinquanta anys del Foment Excursionista de Barcelona*. op. cit. Pàgina 28.

la Lliga i la Federació d'entitats i el Secretariat de Coordinació de Treballs Excursionistes.

El primer aplec fou el de Poblet, en 1910. Després no se'n féu cap altre fins a 1918. En canvi, el seu lloc l'ocuparen els congressos excursionistes: Lleida, 1911; Manresa, 1912; Tarragona, 1914. En ells hi fou ben manifest el desig de bastir una federació d'entitats. En l'aplec de Sant Llorenç de 1920 aquesta idea prengué especial rellevància i es creà la Lliga d'Entitats Excursionistes de Catalunya, presidida per C. A. Torras. La vida d'aquesta entitat es desenvolupà sota l'espasa de la dictadura i això li restà tota capacitat operativa. D'aquesta manera, la seva darrera manifestació és de l'any 1923 (aplec de la Pobla de Claramunt). Un nou intent de Lliga d'entitats, l'any 1925, no reeixí per la negativa d'aprovar-ne els estatuts per part de l'autoritat pública⁴⁹⁷. Cal esmentar que també en aquelles dates (1921-1922) apareixen intents de bastir una federació a nivell espanyol. Però no fou fins 1930 que es constituí la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Durant el període dictatorial havia existit el Secretariat de Coordinació com a únic element per sobre de les entitats. La FEEC fou presidida, en 1930, per Francesc Maspons i Anglasesell en representació del CEC.

Durant els anys vint, a més a més de l'intent de constitució de federacions, es produeix la unió de diferents entitats per tal d'esdevenir clubs més amplis i amb més capacitat i recursos per dur a terme els seus objectius. D'aquesta manera, a Manresa, en 1925, s'uní el CE Comarca del Bages, el Centre de Cultura, l'Avenç de l'Excursionisme i el Grup Montcau, i es creà una nova entitat que va mantenir el nom de la primera⁴⁹⁸. També el CE Montseny s'uní al Club Pirinenc Català i igualment es mantingué el nom del primer. També a Lleida passà el mateix entre el Centre Excursionista de Lleida i el Grup Excursionista Lleidatà. Sabadell seguí el mateix camí, però no s'assoliren els resultats esperats⁴⁹⁹.

Fou precisament aquest afany de superar la desunió entre les diferents entitats excursionistes catalanes que es creà la Unió Excursionista de Barcelona (1931), que més endavant es digué Unió Excursionista de Catalunya (UEC).

La Unió Excursionista de Barcelona era l'entesa i fusió en una sola entitat de l'Associació Joventut Excursionista Avant (fun-

⁴⁹⁷- Sobre això, el CEC deixà anotat en l'acta de la Junta Directiva del 21 de gener de 1925 que "*no es consideren els moments actuals, per les circumstàncies que entrebanquen tota actuació, com els més oportuns per tractar de l'esmentada qüestió*", tot que això no volia dir que no veïés la necessitat de la seva constitució (LAJDCEC, vol. VI, 1921-1925).

⁴⁹⁸- "Fusió de Centres i Agrupacions Excursionistes de Manresa". *Butlletí del CECB*, núm. 89. Juny de 1925. Pàgines 77-78.

⁴⁹⁹- *Butlletí del CE Sabadell*, núm. 41. Novembre-desembre de 1931. Pàgines 106-107.

dada en 1904), el Centre Excursionista Pàtria (creat en 1915), el Grup Excursionista Isards (1929), la Unió Excursionista de la Unió Professional i els grups SEPI i Minyons de Muntanya Josep Margarit, a més d'elements provinents d'altres entitats. Més endavant se'ls uniren el Club Excursionista de Sants i el Club Excursionista Montgrony, prenent el nom de Unió Excursionista de Barcelona-Sants (perquè mantingueren una seu en aquest barri), alhora, el grup originari es féu dir Unió Excursionista Barcelona-Centre.

El canvi de nom es produí en 1933 i donà lloc a la Unió Excursionista de Catalunya. D'aquesta manera, la UEC es constituí arran l'ampliació del que fou la Unió Excursionista Barcelona amb altres entitats (el Centre Excursionista Montseny, la Secció Excursionista Peña Irònics). A la nova Unió s'hi anaren aplegant diferents entitats, algunes d'elles de fora de la capital. Així, en 1934 el Centre Excursionista Alpinenc passà a engruixir les files de la UEC Barcelona-Sants. Aquell mateix any es constituí la UEC d'Olot; en 1935 la Joventut Excursionista de Catalunya es transformà en la UEC d'Olesa de Montserrat. El mes d'octubre naixia la delegació d'Horta (Barcelona); el novembre, a Mataró, neix la UEC-Mataró, fruit de la fusió del Grup Excursionista Mataroní, del Club d'Esquí Mataró, del Centre Excursionista Laietània i de la Secció Excursionista de la Societat Iris. Poc abans de la guerra la Secció Excursionista de Palestra i la societat Serra Amunt, de Ripoll, s'uniren per fundar la UEC-Ripoll⁵⁰⁰.

Tots els clubs que hem analitzat fins al moment ens permeten deixar clara la idea que l'excursionisme de les dècades dels anys vint i trenta del nostre segle serà un excursionisme que ja ha acceptat la seva realitat esportiva i que intenta definir un nou discurs que el justifiqui, un discurs més adaptat a una societat en la qual està arrelant la pràctica de l'esport i on aquest està a punt d'esdevenir un fet de masses i un fet cada cop més obert al moviment obrer.

En aquest context, altres elements -com el desenvolupament de la psicologia o els moviments de reforma pedagògica- vindran a jugar la seva carta i definiran en conjunt una nova superestructura ideològica que expliqui i doni sentit a l'excursionisme. Aquest *nou* excursionisme és el que va reflectir Francesc Pujol i Algueró en les seves obres, però també altres autors com Salvador Farrarons o Josep Maria Batista i Roca varen captar-ne la seva essència. En aquest punt ens podríem plantejar qui va ser primer, si aquests autors o les idees que ells defensaven,

⁵⁰⁰- Vegeu Ortega Aixelà, Anna: *Análisis sociológico de un club de excursionismo. La "Unió Excursionista de Catalunya" de Gràcia*. Barcelona, tesina inèdita, presentada a l'INEF, 1983. Està dipositada a la Fundació Jaume Bofill.

nascudes del temps que els va tocar viure. Des del meu punt de vista, no es pot donar una resposta taxativa perquè en alguns casos les idees dels grans autors són fruits del temps en què viuen i en altres són ells els que tenen les grans pensades que després es popularitzen i esdevenen elements de la cultura general d'una societat. En definitiva, però, considero que, per una via o per l'altra, totes aquestes maneres de veure el món no són més que fruits d'un context històric en el qual els noms propis i les biografies queden en un segon terme per permetre l'estudi de les estructures del moment que van viure. Entre els autors i el temps que varen viure s'estableix una relació dinàmica que tendeix a acoblar-se i adaptar-se mútuament en un procés que permet la continuació d'unes idees i que fa morir en la nit dels temps aquelles que ja no tenen cap motiu per seguir existint. No ens ha d'importar en excés si les idees d'un autor són patrimoni seu o de tota la col·lectivitat, el que ens ha d'importar és per què i com se'ns presenten en un moment concret i sota una forma determinada, i per què serveixen.

CAP A UNA IDEOLOGIA EXCURSIONISTA

Vistes les seves característiques generals, podem distingir dues etapes en la història de l'excursionisme pel que fa a la seva evolució a Catalunya des de l'origen fins a la Guerra Civil.

La primera etapa va des dels inicis -prenguem l'any 1876 com a fita simbòlica- fins a principi del segle XX i es caracteritza perquè els excursionistes duen a terme una tasca important i d'avantguarda en el procés de definició de la cultura catalana, donant a conèixer la geografia del país, així com les seves riqueses artístiques, arqueològiques, etc. Els centres (ACEC, AEC, CEC, fonamentalment) fan les tasques que haurien correspost a les universitats i a altres entitats acadèmiques, els excursionistes cobreixen uns buits que hi havia en la cultura catalana mancada d'organitzacions que treballessin de forma seriosa i col·lectiva. Com hem vist anteriorment, l'excursionisme esdevé un mitjà al servei d'aquestes necessitats socials. És el que he anomenat Excursionisme Clàssic.

En la segona etapa, que va de principi de segle fins a 1936, l'excursionisme es decanta cap al vessant esportiu i l'activitat cultural canvia de to i de naturalesa. El programa cultural de la Mancomunitat, amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i altres corporacions, i la fundació de museus i biblioteques estableix una certa normalitat que desplaça en aquests afers les entitats excursionistes, les quals des de llavors es cuidaran de difondre i vulgaritzar la cultura entre les capes populars (menstrals i capes mitjanes). La Guerra Civil va suposar un daltabaix important per a aquesta realitat social i va marcar un parèntesi en la seva evolució. Amb la dictadura del general Franco, tota l'activitat excursionista se centra en aspectes

purament esportius; paral·lelament les entitats renuncien a la tasca de creació cultural i a la de difusió entre les capes populars⁵⁰¹, però ben aviat inicien la resistència al nou règim.

La gran importància que va tenir l'excursionisme català del segle XIX, l'Excursionisme Clàssic, i alhora allò que el fa diferent d'altres mostres de realitats semblants és precisament la utilització social que es va fer d'ell. Quan parlo que l'excursionisme va ser socialment utilitzat em refereixo al fet que va esdevenir un mitjà per assolir una sèrie de finalitats diferents de les que podia haver representat l'excursionisme per l'excursionisme a casa nostra. No crec que sigui agosarat pensar que si no hagués estat d'aquesta manera, el mateix retard català en alguns aspectes hagués fet néixer l'excursionisme en un període més avançat de la nostra història. Però l'existència d'un sector social que maldava per definir una identitat nacional i una cultural col·lectiva, que volia fer estimar i conèixer la nostra terra per convertir-la en una nació simbòlica va potenciar els aspectes que l'excursionisme oferia de recerca científica i de descoberta del país. Aquests mateixos interessos varen dificultar l'aparició d'una manera d'entendre l'excursionisme per ell mateix, tot i que postures d'aquestes varen estar presents fins i tot en el principi de la nostra història excursionista.

Joaquim Cabot i Rovira ens va deixar una molt bona descripció del que havia passat, descripció que compta amb el valor d'haver-se fet l'any 1899, un moment que ens podria semblar molt prematur. Segons aquest autor, abans de la feina feta per l'excursionisme tan sols existia un sentiment diferencial entre els catalans basat en dos pilars que eren el fet de parlar un idioma diferent i d'haver resistit els estrangers (suposem que es referia als francesos). En aquell context va sorgir l'excursionisme, del qual no es cansava de dir que la gent es malfiava. Segons Cabot,

*"(...) en nostres primeres sortides lo vulgo ens mirava entre tafaner y rezelós, ab menos interés que als firayres, papa dineru y saltimbanquis, que corren festes majors."*⁵⁰²

Per a Cabot, en arribar al tombat de segle, tot aquell que no era sord o cec s'havia pogut assabentar del que era Catalunya, i això havia estat mercès a la feina de les entitats excursionistes, de

⁵⁰¹- Vegeu Berrio, Jordi: "Notes sobre l'excursionisme català". *Serra d'Or*, núm. 11. 15 de novembre de 1966. Pàgines 27-29.

⁵⁰²- Cabot i Rovira, Joaquim: *La obra del excursionisme*. Barcelona, Llibreria d'Alvar Verdager, [1900]. Discurs presidencial llegit al CEC en la sessió inaugural del curs 1899.

les quals el CEC era l'únic hereu legítim. L'excursionisme havia estimulat els homes de ciència per tal de vulgaritzar els seus coneixements, havia despertat molta gent. Fins i tot aquest autor afirmava que després dels Jocs Florals era l'obra més benèfica, transcendent i patriòtica de la nostra Renaixença, perquè mentre uns salvaren una llengua, l'excursionisme havia posat en evidència la personalitat d'un poble.

"(...) avuy lo que's despreciava y olvidava per ordinari y popular; termes, cançons y rondalles, que només se sentien per camps y garrotxes en boca dels jayos y les avies, baxan de brasset cap á ciutat y se n'entran pe'ls salons á rebre'ls acataments de la societat més ilustrada." [A Catalunya] "(...) se li reconeix també que'n te prou pera ordonar lo seu pensament y probehir al seu esdevenidor."⁵⁰³

Aquesta era la feina que havia dut a terme l'excursionisme, feina que havia fet que aquests homes en general fossin respectats i reverenciats tant per la seva labor científica com per la seva tasca patriòtica. Semblava ser que l'Excursionisme Clàssic ja havia complert la seva missió històrica, sobretot després que,

"(...) les nostres associacions excursionistes, fins al present, són la única col·lectivitat catalanista qu'ha treballat ab perseverancia y que més fruyts ha cullit de sos esforços dirigits modestament á fer conèixer Catalunya als catalans. Després dels Jochs Florals, la gloria més pura y més llegítima, y ensemps la obra més fecunda de la nostra venturosa renaxensa, es l'Excursionisme; y la seva fulla de mèrits no consisteix precisament en los volums que porta publicats y en les sessions qu'ha donat, sinó en la propaganda qu'ha fet en tota la terra, despertant aficions, ensenyant pràcticament l'arqueología y la historia, captant simpatíes á la nostra causa, y reclutant elements actius, aixís en lo camp de les lletres, com en les esferes del comers y de la industria, ab una neutralitat en materia política que sembla impossible en aquest desdixat país hont no's

⁵⁰³ Cabot i Rovira. *La obra del excursionisme*. Op. Cit.

*poden reunir tres persones que no's parle del govern
y dels partits.*⁵⁰⁴

La feina que l'Excursionisme Clàssic havia dut a terme era d'un pes rellevant en la formació de la identitat nacional catalana perquè havia fet tot el possible per donar a conèixer els diferents aspectes de la nostra terra i també havia fomentat el seu coneixement i estima a través de diferents mitjans que ja hem anat veient⁵⁰⁵. Fomentar la seva estima volia dir en aquell context ajudar a construir una identitat nacional, constructe basat en elements objectius i valoracions subjectives capaces de despertar estats sentimentals de pertinença i d'identificació envers elles. Alhora, l'excursionisme havia tingut una important tasca de recerca en el terreny científic, com hem vist anteriorment.

En aquestes mateixes idees insistiria Eduard Vidal i Riba el 1906 en una conferència a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera. Segons ell, per assolir la implantació de l'autonomia -i aquest objectiu no és el mateix que perseguia Cabot- calia que els homes que se'n preocupessin coneguessin bé el nostre poble i les seves necessitats, i per això havien de recórrer les comarques catalanes o bé estudiar-ne en els treballs duts a terme pels excursionistes. Segons ell, l'excursionisme havia estat un dels precursors del moviment regenerador de Catalunya, tot redescobrint-la, i aquest havia de ser el que més havia d'ajudar a l'acabament d'aquesta tasca, tot contribuint a la millor organització de la Nacionalitat Catalana (aquest terme és el que usa Vidal)⁵⁰⁶. Recordem que per a Vidal i Riba aquesta manera de fer era pròpia de l'Excursionisme Científic.

Aquest mateix autor, uns anys més tard, reconeixerà que l'excursionisme ja ha fet molta tasca i que l'activitat catalana ja ha arribat a un ple funcionament (segons ell, a abastar aquest estat hi han contribuït, evidentment, els excursionistes), el despertar de Catalunya ja és un fet i pertot neixen i s'organitzen entitats amb finalitats ben determinades. Això feia que calgués redefinir la funció social de l'excursionisme.

*"(...) ja no es tant precís, ja no es tant indispensable,
que nosaltres tinguem aquest caràcter eminentment
científic o instructiu que hem vingut tenint en qualitat*

⁵⁰⁴ - Joaquim Cabot i Rovira: *De fora casa. Narracions de viatge*. Barcelona, La Catalana, 1898.

⁵⁰⁵ - Aquesta manera de concebre l'excursionisme es repeteix en diferents entitats, especialment vull recordar aquí el CE de la Comarca del Bages.

⁵⁰⁶ - Vegeu el *BCEC*, núm. 138. Juliol de 1906. Pàgines 209-210.

*d'entitat precursora del nostre desvetllament cultural y patriòtic.*⁵⁰⁷

Aquest canvi en el context que sustentava el nostre excursionisme va estar en la base del sorgiment d'un sector que defensava una activitat gairebé artística i contemplativa dins de tot aquest fet social. L'excursionisme podia i devia deixar de ser un mitjà per esdevenir una finalitat en ell mateix, desvinculat de qualsevol pràctica científica fins i tot. Si els primers excursionistes, al llarg del segle XIX es preguntaven com era Catalunya, els del segle XX ja tindran una idea més o menys precisa de com és aquesta i sabran ben clarament que la seva fesomia és bella i admirable. De manera que es podran dedicar a contemplar-la sense altra finalitat que sadollar-se de bellesa i de sentiments espirituals. Assistim a la consolidació de l'Excursionisme Muntanyenc.

Cal recordar que Vidal i Riba era una de les persones més vinculades al naixement dels esports de muntanya dins del CEC i que per tant les seves idees poden ser una mica esbiaixades en aquest sentit, però les hem de prendre com a representant d'una nova manera d'entendre l'excursionisme que va creixent al costat del vell Excursionisme Clàssic i que, en alguns casos, arribarà a suplantar-lo.

Aquesta mutació en el caire del nostre excursionisme també va ser detectada per J. Closas dins del Club Muntanyenc, del qual ens diu que

*"Nació el Club Muntanyenc, com la pretensió de ser una Sociedad de Ciencias Naturales, pero ni el número de naturalistas, ni los medios económicos hacían posible en Cataluña, la existencia de dos sociedades del mismo cariz, pues ya existía la "Institución Catalana de Historia Natural", derivando hacia el excursionismo más o menos científico (...)"*⁵⁰⁸

Amb el pas del temps els joves es varen començar a decantar cap a l'excursionisme esportiu i només alguns vells científics sostenien el club, tot i que Rafel Patxot i Rossend Serra hi intentaren impulsar els estudis folklòrics. Quan es produí la unificació amb el CE Barcelonès,

⁵⁰⁷- Vidal i Riba: "Discurs del senyor viç-president". *BCEC*, núm. 202. Novembre de 1911. Pàgines 310-321. Llegit a la sessió inaugural de CEC del 3 de novembre de 1911.

⁵⁰⁸- Closas, J.: "Las actividades científicas en el Club Montañés Barcelonés. *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7, 1953. Pàgines 41-45.

*"Como era de prever, pronto chocaron los criterios de los pocos, ya no muy jóvenes, que quedábamos del antiguo Club [Muntanyenc], pretendiendo llenarlo todo con las piedras y caracoles, en oposición al ambiente de la época y la juventud moderna y deportiva del Barcelonés, que quería que sus muros fueran ocupados por los trofeos y fotografías de la montaña, en su aspecto deportivo y arriesgado."*⁵⁰⁹

Els vells excursionistes científics es varen veure obligats a refugiar-se a la Secció de Ciències -en un procés d'especialització que resulta simptomàtic del nou caire que prenia l'excursionisme català-, des d'on continuaren amb les recerques espeleològiques: la gran quantitat d'exploracions que es feren després de 1931 varen culminar amb el *Sota Terra* de l'any 1935.

Abandonada la finalitat per la qual l'excursionisme Clàssic era útil a la societat catalana, aquest podrà emprendre la seva via vers l'esport. Però, amb la posada en marxa de l'Excursionisme Muntanyenc, dins del fet excursionista català ens apareixeran diferents tendències. L'excursionisme català perd el seu caràcter monolític per esdevenir un conjunt de discursos i actituds diverses; enrere han quedat els anys en què l'excursionisme era una realitat gairebé homogènia, concebuda de la mateixa manera per la quasi totalitat d'excursionistes⁵¹⁰. Amb el segle XX i l'Excursionisme Muntanyenc apareixen diferents superestructures ideològiques en el camp excursionista. Aquestes tendències, més que contraposades, les hem de veure com a complementàries perquè seran dutes a terme per les mateixes entitats i fins i tot per les mateixes persones. Hem de veure com l'excursionisme, en uns casos, esdevé una activitat fonamentalment cultural i, en altres, una activitat purament esportiva. Enmig de les dues postures, l'excursionisme contemplatiu buscarà els avantatges d'ambdós extrems sense voler els inconvenients de cap d'ells⁵¹¹. Cal remarcar que també certs sectors excursionistes es dedicaran plenament a la pràctica d'un excursionisme científic amb resultats ben profitosos, perquè els que s'hi dedicaran a partir d'aquest moment seran esperits moguts per afanys gairebé exclusivament de recerca, tancats en seccions molt concretes a causa del procés

⁵⁰⁹- Closas, J.: "Las actividades científicas del CMB". Op. cit.

⁵¹⁰- Aquesta diversitat excursionista es veu molt clarament en l'obra de Miquel Palau (Dimoni) *Galeria de tipus excursionistes*, de l'any 1925.

⁵¹¹- En aquest sentit resulta interessant consultar l'obra de Cò i de Triola: *Excursionismo*. Barcelona, Biblioteca de los Sports, 1916.

d'especialització que estava vivint la ciència en general i l'excursionisme en particular. En uns casos abans, en d'altres més tard, les diferents entitats excursionistes van canviant el seu caire inicial si no es volen veure abocades al fracàs més estrident per haver perdut la raó de la seva existència. També neixen nous clubs que ja no seran una imatge calcada dels del segle XIX.

El futur de l'excursionisme català passa ara pel seu vessant cultural, cal deixar de pensar en termes caducs per afrontar el futur cultural que es va plantejant en el nostre país. Ja no es tracta d'usar l'excursionisme en benefici de la ciència i la pàtria sinó de conservar el camp de la cultura dels excursionistes.

Ara bé, en aquell moment el terme cultura tenia dos significats complementaris. Aquest concepte tant es referia a la cultura física com a la purament intel·lectual i el nostre excursionisme no va pretendre, excepte en comptades ocasions, apostar per una única de les dues possibilitats que tenia davant seu. L'excursionisme es podia definir com un esport -fins i tot com el millor- sense renunciar del tot al seu passat i a la seva vocació de descoberta i de perfecció en el camp del coneixement humà. L'excursionisme podia ser definit, com ho va fer Joan Salvadó, en els següents termes:

*"(...) l'excursionisme es el Sport ideal, el mes sà, el mes culte i el mes bell de tots els Sports"*⁵¹²

Si avancem en el temps ens adonem que l'Excursionisme Clàssic va acceptant aquest excursionisme que entrava per la "*(...) porta falsa de les manifestacions purament esportives de l'atletisme i de les curses de muntanya*"⁵¹³. Som al 1921 i Cèsar August Torras, en el seu discurs com a president del CEC intenta conjuminar en una única visió de l'excursionisme totes les diferents tendències que s'apunten al seu interior. El mateix faran altres clubs que es funden en aquell moment, com per exemple el Club Pirinenc de Terrassa, constituït el 1923 o l'Agrupació Excursionista de Granollers, constituïda en 1928.

Testimoni d'aquest estat de definició ambigua, polivalent i no unitària del terme excursionisme és una polèmica que es va encetar en 1925 sobre la "literatura del butlletí excursionista"⁵¹⁴. Si volem podem interpretar aquesta discussió com la separació que

⁵¹²- Salvadó, Joan: "L'excursionisme, el millor sport". *Rodamón portaveu d'excursions*, núm. 2. Abril de 1917. Sense paginació.

⁵¹³- Torras, C. A.: "Discurs del president". *BCEC*, núm. 323. Desembre de 1921. Pàgines 303-312. Discurs llegit el 4 de novembre de 1921 en la sessió inaugural.

⁵¹⁴- Vegeu -Argonauta: "La valor espiritual de l'excursionisme". *Noticiari Mensual de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular*, núm. 112. Març de 1925. Pàgines 225-226.

s'està plantejant entre el món de la ciència i allò que l'excursionisme estava fent, és a dir acostar-se a l'òrbita esportiva o purament cultural i divulgativa. L'excursionista ja es veu clarament que ha de deixar de ser un home de ciència, perquè la ciència ja està començant a jugar el paper que li correspon en el nostre país i els excursionistes, moltes vegades aficionats, no poden mantenir-se al nivell que el seu moment exigeix.

El mateix 1925 el Centre Excursionista Minerva va formular, a través del seu portaveu, la pregunta sobre si l'excursionisme era un esport o no i en què consistia, pregunta a la qual contestaren alguns excursionistes a nivell particular o en representació de diferents institucions catalanes. Les respostes són interessants. Entre elles, la majoria són definicions de l'excursionisme com a esport, tot i que se l'acostuma a considerar una mica diferent. A més hi ha definicions que no es poden definir amb claredat, però que se semblen molt a aquest primer bloc. A l'altre extrem hi havia encara definicions radicals. D'aquest tipus en són les que aparegueren en el *Noticiari de la Secció d'Excursions de l'AE Popular*, on es podia llegir: "*La tendència d'esportivitzar l'excursionisme és funesta, és atacar les essències fonamentals d'aquest*", o un altre escrit d'aquest sentit, firmat amb el pseudònim Rob dins del *Butlletí del Foment Excursionista de Barcelona* que deia: "*Avui dia l'excursionisme, desgraciadament se'l confon amb el Deport*"⁵¹⁵.

Convé fer notar que en aquell moment no era tan interessant definir què era l'excursionisme per a les persones que el practicaven, perquè aquestes en tenien prou amb practicar-lo, com per a les entitats que aquestes constituïen, a les quals els calia una definició clara, per saber com havien d'orientar la formació dels seus associats. Per a aquestes l'excursionisme era un esport; l'excursionisme era cultura; també era la veu de la terra que cridava a respectar-la i a conviure amb ella. Enmig d'aquest batibull, alguns clubs optaven per una fórmula mixta, com el Club Excursionista de Gràcia:

*"L'excursionisme és, efectivament, deport, i cultura, i espiritualitat, tot alhora i en equilibri perfecte."*⁵¹⁶

En tot aquest entrellat, com és lògic pensar, apareixeran veus que ens parlaran de la crisi de l'excursionisme. Aquesta postura no ens ha d'estranyar perquè, com hem vist, estem

⁵¹⁵- Vegeu "Entorn del concepte de l'excursionisme". *Minerva*, núm. 39. Novembre de 1925. Pàgines 120-122.

⁵¹⁶- "El concepte d'excursionisme". *Mai Enrera*, núm. 11. Desembre de 1925. Pàgina 101. En aquest mateix sentit es manifesta Garcia Marià en la introducció del seu llibre *Refugis pirinencs*.

assistint a la pèrdua del paper que havia tingut l'excursionisme entès a la manera del segle XIX. Des del meu punt de vista, si aquesta crisi va existir, fet que no nego, va ser tan sols una crisi de creixement que va permetre al nostre excursionisme abastar un estadi diferent. I aquesta crisi es lliga més als elements de canvi que hem vist aparèixer en el tombant de segle que no pas a la situació que el nostre excursionisme està a punt d'abastar a les portes de la dècada dels trenta. Una de les persones que va afirmar que l'excursionisme es trobava en crisi va ser Josep Maria Batista i Roca; segons ell, hi havia diverses causes, de les quals, en un escrit de l'any 1927, n'assenyalà dues: el rutinisme i l'empassa-muntanyes.

Quant al primer aspecte -el rutinisme- Batista veia molt clarament com les necessitats de l'excursionisme d'aquells dies eren molt diferents de les de feia cinquanta anys (ja no calia fer reviure la llengua, visitar monuments, recuperar tradicions, etc). En aquells dies l'excursionisme ja s'havia reduït a la rutina de què cada cap de setmana la mateixa gent recorrés els mateixos itineraris (Eramprunyà, Sant Llorenç del Munt, Montseny i certs llocs del Pirineu, segons ell). En canvi, hi havia moltes comarques que no es visitaven a causa d'aquell "amoltonament" (de moltó, xai). La segona causa d'aquesta crisi que parlem era el tipus d'excursionista anomenat empassa-muntanyes, gran caminador que no s'assabenta de res que faci referència ni al passat ni al present dels llocs que trepitja. Per a Batista, si l'excursionisme estava en crisi era perquè, unint tots dos defectes, després de recórrer cada diumenge els mateixos llocs a tota pastilla, un se'n cansava. Les seves solucions passaven per obrir camí per les terres no fressades i, amb esperit obert i caràcter observador, fixar nous itineraris i estudiar-los a fons⁵¹⁷. Contra l'empassa-muntanyes calia bastir un nou tipus d'excursionista que volgués restar a la muntanya i sadollar-se d'ella i de la natura en general, convençut que encara tenien molt per oferir-li⁵¹⁸.

En un altre article publicat a *Mai enrera*, Batista parlava de com la missió que feia cinquanta anys pertocava a l'excursionisme, a final de la dècada dels vint la complien amb major garantia gent especialitzada, amb bon utilatge i preparació científica.

"L'excursionisme complí amb els deures que la situació social i cultural de mig segle enrera l'imposava. Avui aquests deures són diferents, i cal que

⁵¹⁷- Garcia Marià, en 1930, afirmava que al Pirineu encara hi havia moltes "primeres" a fer i que els excursionistes sempre recorrien els mateixos indrets.

⁵¹⁸- Batista i Roca, Josep M^a: "Els jocs de muntanya". *Minerva*, núm. 58. Juny de 1927. Pàgines 59-60

l'excursionisme demostrí que també sabrà complir-los."⁵¹⁹

L'excursionisme es trobava en una posició delicada perquè, mancat de la missió pràctica i científica i vinguda a menys la patriòtica per l'increment de partits polítics i d'altres entitats de caire nacionalista -sobretot després de la recuperació de la democràcia- que l'havia definit mig segle enrera, semblava que encara no havia trobat una orientació clara i precisa, i el que era pitjor, apareixen algunes desviacions inútils i contraproductes: la costellada al bosc, l'empassa-muntanyes, les curses de velocitat i de resistència, -sortosament ja en decadència segons paraules de Batista-, els esports de neu que corrien el perill d'esdevenir més un espectacle que no un veritable esport, l'excursionisme individual (indisciplinat i anàrquic). Sobre l'orientació de l'excursionisme es preguntava si calia crear homes de ciència o homes de tremp, si calia conrear la intel·ligència o formar el caràcter i la voluntat. Ell reconeixia com cinquanta anys enrere s'havia optat per la ciència, però en el seu moment semblava que calia decantar-se més per Esparta que per Atenes, calien més els homes íntegres i fermes que no pas savis.

*"Aquesta missió en la formació del caràcter de la nostra joventut, pertoca a l'excursionisme."*⁵²⁰

Altres persones i fins i tot entitats estaven en contra d'aquestes idees que en el fons duïen implícita la creença que els temps en què l'excursionisme era folklore, història, arqueologia i literatura ja havien passat, tot i que Batista no volgués acabar amb aquestes manifestacions -especialment amb l'estudi del folklore al qual dedicà bona part dels seus dies-. Davant d'aquesta situació alguns dels seus practicants veien en la crisi de l'excursionisme el moment per canviar de viarany i dedicar-se a orientacions purament esportives, crisi aquesta que, plantejada com ho estem fent ara no era pas negativa, ans al contrari, aquesta crisi volia dir que sortosament hi havia persones i canals especialitzats que es dedicaven a aquests afers de recerca en el nostre passat i de descoberta de la nostra realitat⁵²¹. Entre les diferents institucions a què faig referència podem citar l'Institut d'Estudis Catalans, la Institució Catalana d'Història Natural, l'Arxiu d'Etnografia, el

⁵¹⁹- Batista i Roca, J. M. : "Noves orientacions de l'excursionisme". *Mai Enrera*, núm. 32. Setembre de 1927. Pàgines 127-130. Es un resum d'una conferència dictada el 2 de juny de 1927, quan ja havia publicat el seu manual.

⁵²⁰- Batista i Roca, J. M. : "Noves orientacions de l'excursionisme". Op. cit.

⁵²¹- Vegeu *Mai enrera*, núm. 26. Març de 1927. Pàgines 41-42.

Museu de Ciències Naturals, la Societat Catalana de Geografia, la Societat de Biologia, la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Naturals, etc. (moltes d'elles nascudes a l'escalf de l'IEC).

Certs sectors dins de l'excursionisme adoptaran una visió enciclopedista del mateix, en la qual tenien cabuda molts camps diferents. Aquesta concepció omnímoda està molt present en l'obra de Francesc Pujol i Algueró, però aquest personatge només fa que reflectir un corrent de pensament propi del seu temps. A tall d'exemple, vegem el que en pensaven els del CE Minerva:

*"L'excursionisme ni és religió, ni és esport, ni és esplai, ni és mètode pedagògic, ni és ciència social. L'excursionisme ho és tot, perquè és l'aplicació d'una aspiració humana i aquesta aplicació deu fer-se segons les possibilitats de cadascú."*⁵²²

L'excursionisme com a amalgama d'esport i d'estudi, com a terme mig entre el pedestrisme i la missió científica serà una de les definicions, una de les superestructures justificatives que s'elaboraran en aquests anys al voltant de l'excursionisme. Això va tenir importància de cara al naixement dels estudis geogràfics a casa nostra, perquè aquests permetien unir ambdós aspectes. Adonem-nos com el que permet aquest gir és, fins a cert punt, un tornar a les orientacions dels primers excursionistes, al model més clàssic d'excursionisme, el qual cercava, anotava i dibuixava tot el que tenia un interès de la terra que visitava. Precisament aquesta visió serà la que defensarà i a la que lliurarà la seva vida científica Pau Vila⁵²³.

Una altra manera d'entendre l'excursionisme als inicis dels anys trenta era considerar-lo com a activitat educativa. Segons el mateix Batista i Roca, la pèrdua del paper que havia sofert l'excursionisme a mans d'altres institucions i persones més ben preparades per dur a terme les mateixes activitats que havia desenvolupat des del seu naixement, havia enfrontat aquesta pràctica amb el perill d'esdevenir una activitat mecànica i física de forma exclusiva. Però, davant d'aquest risc, l'excursionisme català havia estat capaç de trobar noves orientacions, tot adquirint un sentit pedagògic i educatiu a l'empara de la seva capacitat

⁵²²- "Excursionisme". *Minerva*, núm. 63. Novembre de 1927. Pàgina 117.

⁵²³- Vegeu l'extracte de la conferència que Pau Vila donà a la seu del CE de Gràcia el 26 d'abril de 1928 en "La Geografia i l'Excursionisme". *Mai enrera*, núm. 42. Juliol de 1928. Pàgina 73.

per influir en les multituds⁵²⁴. En aquesta manera d'entendre la nostra activitat el càmping era una activitat important, com veurem en un altre apartat.

Com tindrem ocasió d'anar veient al llarg d'aquest treball, aquesta manera d'entendre l'excursionisme es va trobar de seguida plantada davant del dilema de triar entre una educació del caràcter o una educació de la intel·ligència. La resposta del món excursionista, en una bandera encapçalada per Batista i Roca i Pujol i Algueró, principalment, va anar en el sentit que el que calia era el perfeccionament del caràcter de les persones i no únicament i exclusiva de la seva intel·ligència, tot i que la implantació de l'excursionisme cultural no deixés de banda aquest aspecte. L'excursionisme, pres com a forjador del caràcter, era l'escola dels homes del futur, pensaven els excursionistes d'aquells anys:

*"Per damunt de tot veiem en l'excursionisme un medi que pot canviar la manera d'ésser de les generacions d'ara, generacions sense fe, sense voluntat, sense energia."*⁵²⁵

En aquest sentit vull recordar les paraules d'Alexandre Pinyol qui deia que si físicament l'excursionisme pot qualificar-se com a esport, espiritualment calia definir-lo com una escola de llibertat. Pinyol era un dels promotors dels Guies Excursionistes i dels Minyons de Muntanya i membre d'Estat Català⁵²⁶. Per a ell, l'excursionisme era anar pel món amb una idea de perfeccionament en tots els actes⁵²⁷. Ben segur que aquest autor hagués signat aquest article que feia la funció d'editorial del periòdic *Excursionisme*:

*"En aquest aspecte l'excursionisme deixa d'ésser estrictament un deport; l'excursionisme esdevé en una virtut social, un credo humà la fita del qual és l'humanització de l'home; l'emancipació de l'home com a fenomen natural."*⁵²⁸

⁵²⁴- Vegeu "Les noves orientacions i pràctiques de l'excursionisme". *Butlletí del CE de la Comarca del Bages*, núm. 122. Juliol de 1928. Pàgina 214. Es tracta d'una ressenya de la seva conferència del 3 de juny de 1928, a Manresa.

⁵²⁵- Ciutadà: "Calen definicions?". *Excursionisme*, núm. 13. 5 d'octubre de 1928. Pàgina 2.

⁵²⁶- Balcells, A. i Samper, G: *L'escoltisme català*. Op. cit. pàgina 107.

⁵²⁷- Pinyol, Alexandre: "Quelcom sobre la definició de l'excursionisme". *Excursionisme*, núm. 17. 7 de desembre de 1928. Pàgina 3.

⁵²⁸- "Cal fer càmping". *Excursionisme*, núm. 5. 8 de juny de 1928. Pàgina 1.

Aquesta concepció educativa de l'excursionisme és la que fa d'argamassa d'*Excursionisme*, periòdic que va sortir a la llum pública el dia 6 d'abril de 1928 -amb seu a l'AE Catalunya- amb l'objectiu de reivindicar per a la pràctica excursionista el lloc preeminent que li corresponia entre els altres esports pel fet de ser el que més beneficis reportava als seus practicants⁵²⁹. Batista i Roca hi va definir l'excursionisme tal i com l'entendria aquell periòdic. Per a ell,

*"L'excursionisme entès seriosament, cercant la major cultura dels que el practiquen, donant-els-hi coneixements tècnics apropiats, enfortint llur cos amb l'exercici i l'aire pur de la muntanya, formant el caràcter dels nostres joves per a que demà siguin homes íntegres i de tremp, contribuint al millor coneixement de la nostra terra en tots els aspectes, en un mot, l'excursionisme integral, practicat segons les orientacions que cada dia s'estenen més, veus-ací l'ideal i la pràctica que exposarem en nostres planes."*⁵³⁰

Hem vist, i seguirem veient, com l'excursionisme ha esdevingut una amalgama de concepcions diferents i a voltes fins i tot contraposades, la qual reflectí molt bé Miquel Palau en la seva *Galeria de tipus excursionistes*⁵³¹. Però també ens cal fixar-nos en el fet que existeix un important corrent que l'empeny cap a una concepció unitària, cap a una manera integral d'entendre'l. Aquest excursionisme integral, omnímode per a altres autors, és una peça clau en la definició que es fa d'aquesta pràctica durant les dècades dels anys vint i trenta.

Durant aquest període s'intentarà consolidar una nova identitat excursionista, tant a base de reconèixer els seus propis valors com diferenciant-lo d'altres pràctiques que amb el mateix nom no eren acceptades pels nostres més fervents excursionistes. La identitat excursionista és construïda tant per definició del que volia ser com per diferenciació respecte a altres realitats (l'esport en general, però especialment el de masses, els barrilaires i arrosaires que sortien el diumenge a la muntanya, els atletes en estat pur, etc.). Aquesta definició de l'excursionisme passa pel que en podem anomenar una depuració del fet excursionista. Si durant les primeres excursions es detecten queixes pel lamentable estat

⁵²⁹- Vegeu "El nostre objectiu". *Excursionisme*, núm. 1. 6 d'abril de 1928. Pàgina 2.

⁵³⁰- Batista i Roca, Josep M^a: "Avant germans". *Excursionisme*, núm. 1. 6 d'abril de 1928. Pàgina 1.

⁵³¹- Palau i Claveres, M.: *Galeria de tipus excursionistes*. Barcelona, 1925.

d'alguns monuments artístics, més endavant, les queixes aniran dirigides a les destrosses fetes per alguns membres d'entitats excursionistes o d'individus desvinculats d'elles. Així, en 1915 el CEC va fer una campanya per evitar la col·locació de noms i segells d'entitats excursionistes en els monuments⁵³². Evidentment, això es va començar a dur a terme en el moment que sortir d'excursió ja no era patrimoni d'uns quants excursionistes, sinó que era una activitat oberta a tothom, excursionista o no. Més endavant el CE Minerva també es preocuparà per aquest tema⁵³³ i darrere seu moltes altres entitats. Una d'elles fou l'AE Granollers, preocupada perquè els periodistes no distingien entre aquestes bretolades fetes per elements aliens al món excursionista i els "autèntics" excursionistes.

"La periodicitat dels atacs als "excursionistes" per part de la premsa i la necessitat que s'adonin de la importància del seu comportament equívoc alguns excursionistes potser inconscients, obliguen a prendre-hi part totes les entitats, puix que és evident que (...) cal una acció ferma i de conjunt"⁵³⁴.

A resultes d'això el CE del Vallès va proposar fer una assemblea per depurar l'excursionisme. Es volia eliminar de les seves files allò que ja es coneixia com a "barrilaires". El que es pretenia era

"(...) fer tot allò que calgui per part dels excursionistes per què no es repeteixin els atacs dirigits a excursionistes per fets que han comès elements que si bé es titulen d'excursionistes, no ho són"⁵³⁵

Segons el portaveu del CE Minerva, aquesta entitat considerava que aquesta mesura no serviria per a res, perquè els excursionistes que se'n deien, però no ho eren, era impossible pensar que complissin els acords presos. A més afirmava:

"Hi ha tants agrupaments que es titulen excursionistes i no ho són"⁵³⁶

⁵³²- Vegeu *Butlletí de l'AE de Reus*, núm. 8. Novembre de 1915. Pàgina 104.

⁵³³- Ricart Bager, Narcís: "Treballem i respectem". *Minerva*, núm. 63. Novembre de 1927. Pàgina 119.

⁵³⁴- Agrupació E. de Granollers: "Per la depuració de l'excursionisme". *Excursionisme*, núm. 39. 8 de novembre de 1929.

⁵³⁵- "Tasca de depuració". *Minerva*, núm. 87. Novembre de 1929. Pàgines 117-118. És l'editorial d'aquest butlletí.

⁵³⁶- "Tasca de depuració" Op. cit.

Carles Franzi i Bordoy havia insistit, ja en 1923, en les mateixes idees, demanant de retornar a l'esperit del primer excursionisme enfront el caire esportiu que aquest anava adquirint. Per a ell calia crear una Escola d'Excursionistes, dotada amb un pla d'estudis establert i amb personal especialitzat en totes les seves matèries i d'altres afins. D'aquesta manera creia que s'acabaria amb aquell excursionisme que qualifica d'indesitjable perquè els centres podrien sol·licitar el "*certificat d'estudis mínims de l'Escola*" abans de permetre'n el seu ingrés⁵³⁷.

A partir de tots aquests intents de depuració, l'excursionista, aquell marxador que mereixi dur en la seva motxilla aquesta etiqueta, serà aquella persona que es comporta com "és degut" en totes les ocasions, que és sobri en les menjades i gairebé abstemi en la beguda, que respecta la propietat aliena⁵³⁸, que no crida ni fa xivarri. Això diferenciarà l'excursionista del barrilaire, que només surt a fora i prou⁵³⁹.

Durant aquells anys, els de la "democratització" del nostre excursionisme, les queixes pel comportament dels suposats excursionistes en els pobles o usant els trens seran constants. Aquesta és una de les causes per les quals durant la dècada dels trenta es va estendre tant entre les entitats excursionistes l'ús d'insígnies que identifiquessin els seus membres (també s'usarà per a aquesta finalitat el carnet de soci, però aquest no era tan visible com l'escut de l'entitat penjat en la motxilla o sobre la roba del caminador). Durant l'any 1931 el CEC pregava als seus excursionistes que en les seves sortides duguessin la insígnia, "(...) *per tal d'evitar confusions amb persones que, titulant-se excursionistes, no guardin la deguda compostura.*"

Aquesta polèmica ens deixa veure la repercussió que havia tingut el canvi del nostre excursionisme. Quan l'excursionisme es reduïa a un grup de lletraferits i ben poc més, aquests no representaven cap perill per als indrets que visitaven, ans al contrari, s'havien convertit en els seus defensors⁵⁴⁰. Però la massificació de les sortides i la seva pràctica fora de les entitats excursionistes duran aparellades aquestes problemàtiques. Alguns membres d'entitats excursionistes, sota el prisma de

⁵³⁷- "Obra excursionista". *Butlletí de la Societat de Ciències Naturals de Barcelona "Club Muntanyenc"*, núm. 7. Gener de 1924. Pàgines 2-6. El text es remet a una conferència llegida per Carles Franzi el 18 d'octubre de 1923 a l'Orfeó Gracienc, amb motiu de celebrar-s'hi el segon aniversari de la seva secció excursionista.

⁵³⁸- Tot i que apareixen moltes referències en aquest sentit, vull citar tan sols el programa del IV aplec excursionista penedesenc, on es podia llegir "*Es prega als concurrents a l'Aplec que respectin la propietat com a prova de cultura*" (Munts, C.: *IV aplec excursionista i de germanor penedesenca al bosc de can Lleó. Vilafranca del Penedès. 20 de juliol de 1923.*).

⁵³⁹- Vegeu "Visionaris". *Minerva*, núm. 88. Desembre de 1929. Pàgines 125 i 126.

⁵⁴⁰- No podem oblidar, però, que el costum d'escriure el nom a les parets dels edificis o arbres dels llocs visitats era molt freqüent fins i tot en els primers anys del nostre excursionisme.

l'Excursionisme Muntanyenc, veien en aquesta pràctica una activitat lúdica i no paraven esment en els mals que les seves conductes podien estar produint a uns tercers.

L'EXCURSIONISME EN CRIS/

He dit més enrere que la història, l'arqueologia, el folklore, la literatura, la música i els estudis arquitectònics, geològics, botànics i zoològics tenen en part els seus orígens en l'excursionisme. A aquesta pràctica és al que s'ha anomenat Excursionisme Científic o Clàssic. Ara bé, posteriorment a aquesta fase, dins del que ja hem anomenat Excursionisme Muntanyenc, hi ha dos períodes força remarcables i definits.

En un primer moment es produeix una important esportivització de l'excursionisme, el qual es dedicarà al conreu de les facultats físiques a través de la pràctica alpina, però també a través de les diferents marxes excursionistes.

En un segon moment, el nostre excursionisme passà per un període educador dels sentiments i molt més contemplatiu. Durant el segle XX una part de l'excursionisme català va passar d'una pràctica competitiva a unes activitats d'un caire més contemplatiu. Si volem, entre ambdues realitats hi podem situar un tercer moment caracteritzat per l'adscripció cultural del nostre excursionisme. Durant la dècada dels anys vint i sobretot posteriorment, el cert és que l'excursionisme merament esportiu va cedint lloc a l'excursionisme educatiu i cultural, i esdevé una escola forjadora del caràcter de les persones, un mitjà educatiu de primer ordre⁵⁴¹. Amb la pèrdua del valor científic de l'excursionisme hem d'entendre que aquest deixarà aquest paper investigador a altres institucions més ben preparades. Llavors, al

⁵⁴¹- L'any 1932 apareixen diferents veus explicant com les primeres curses excursionistes tenien més d'atlètiques que no pas de purament excursionistes, però que afortunadament allò ja s'havia acabat. Vegeu, per exemple, "Vint anys". *Butlletí de l'A. E. Catalunya*, núm. 24. Setembre-octubre de 1932. Sense paginació.

quedar el nostre excursionisme al descobert com a activitat esportiva pura i simple, va poder recórrer a buscar un marc justificatiu relativament nou que el va trobar en les activitats educatives i culturals. Alhora, la seva tasca entorn el descobriment de la nacionalitat catalana havia estat acomplerta i continuada per altres entitats polítiques i culturals. Aquests són dos dels fets que varen marcar més clarament l'evolució del nostre excursionisme durant el segle XX.

A principi dels anys trenta, l'excursionisme català complia el seu cinquantè aniversari, però les activitats que feien les entitats que el composaven i el nombre d'aquestes ens permeten pensar que ens enfrontem amb un fet social encara jove i dinàmic. Si això va poder ser així era degut a què va saber anar-se adaptant als canvis del temps, o com deia Batista i Roca "(...) *renovant-se sempre i expressant aquesta fidelitat amb les formes més adaptades a les necessitats de cada moment històric*"⁵⁴².

És aquesta relació dialèctica que històricament ha mantingut el nostre excursionisme amb la societat catalana el que l'ha fet arribar fins als nostres dies, tot adaptant-se a les diferents necessitats del moment en què es trobava. Alhora aquest mateix excursionisme intentava, i moltes vegades aconseguia, modificar la realitat que l'envoltava, perquè l'anomenada de les primeres entitats i de la gent que les formaven era tan important que abans de prendre decisions alguns gestors polítics o administratius les consultaven buscant la seva opinió. Altres vegades, les mateixes entitats es convertien en grups de pressió intentant assolir uns objectius que pretenien beneficiar el conjunt de la població, o els excursionistes en particular. És per això que parlo d'una relació dialèctica.

A principi de la dècada dels trenta, l'excursionisme ja no havia de ser, com el de cinquanta anys enrere, una obra d'estudi arqueològic, històric o folklòric de forma exclusiva. En aquell moment ja existia un cos d'especialistes de reconeguda competència que estaven més preparats i tenien a la seva disposició una important quantitat de recursos. En tot cas, el que es podia plantejar l'excursionisme era fer d'auxiliar d'aquests tècnics en les seves recollides de materials per aportar dades o descobrir indicis que els especialistes podrien aprofitar en els seus estudis més rigorosos i ben dotats.

⁵⁴²- [Batista i Roca]: "La complexitat del nostre excursionisme". *Excursionisme*, núm. 25. 12 d'abril de 1929. Pàgina 4. Aquest article és signat per Soler i Damians, però en el proper número els editors del periòdic varen rectificar atorgant la seva autoria a Batista.

*"Els centres Excursionistes no cal que siguin exclusivament uns laboratoris o centres d'estudis, però poden ésser un col·laboradors excel·lents dels especialistes i dels centres d'investigació i d'estudi de la nostra cultura -això a més de complir llurs pròpies finalitats excursionistes."*⁵⁴³

Abans els arqueòlegs, els historiadors, els folkloristes, per dur a terme els seus estudis havien d'esdevenir excursionistes. Ara, podien fer les seves tasques sense el recolzament excursionista i com a molt el seu lligam amb aquest moviment era per una afinitat de gustos, sense que això negui que molts estudiosos varen descobrir i començar a conrear les seves aficions en el si de les entitats excursionistes. Com que altres institucions s'ocupaven d'allò que havia estudiat l'excursionisme, aquest ja no tenia el mateix motiu que en els seus orígens; per tant, es podia dedicar als seus objectius primer esportius i després culturals i educatius -que sempre els havia tingut, d'altra banda-. Es podia dedicar a enfortir el cos, fer-lo apte per a la lluita, crear persones íntegres, de caràcter fort; gent d'acció i culturalment preparats, en definitiva. D'altra banda, aquesta nova forma d'entendre l'excursionisme dificultava alhora la posada en marxa d'un excursionisme científic d'abast. Era el peix que es mossegava la cua.

Altres autors, fonamentalment coetanis del que estem tractant, veuran la crisi de l'excursionisme en altres aspectes, especialment els balls moderns (xarleston, jazz, etc.) i el cinema. Deia Jaume Roig en 1929:

*"Anys enrera feia bonic veure aquells escamots de joves que a la matinada es reunien a les estacions, carregats amb llurs motxilles repletas del precís per el dia (...). Avui tan sols veiem algun excursionista isolat i quan més algun grup de tres o quatre (...)"*⁵⁴⁴

Tanmateix, uns altres autors consideraven que la crisi excursionista venia de l'extensió dels esports de neu, del càmping

⁵⁴³- Batista i Roca: "Cultura i excursionisme". *Excursionisme*, núm. 41. 6 de desembre de 1929. Pàgina 1.

⁵⁴⁴- Roig, Jaume: "Excursionisme". *A. E. Atlàntida. Programa*, núm. 63-64. Novembre i desembre de 1929. Sense paginar.

(tot i que ambdós es podrien practicar com a mitjans en favor de l'excursionisme) i les excursions amb autocar (el turisme)⁵⁴⁵.

Totes aquestes visions coincidien en considerar que l'excursionisme es trobava en crisi a causa d'aquells espectacles de moda i això havia fet que algunes entitats excursionistes adoptessin mesures destinades a crear o permetre el naixement de seccions recreatives (escacs, billar, etc.), atlètiques i culturals en el seu interior. Resulta simptomàtic el cas de l'A. E. Atlàntida, en la qual Joan Casanovas va escriure un article en 1929 en què denunciava que en aquella entitat l'excursionisme no només no hi avançava, sinó que hi anava prenent un lloc secundari⁵⁴⁶. També el Doctor Riera, un soci de l'AE Júpiter, considerava en 1929 que molts centres excursionistes havien esdevingut centres recreatius, procés que es lligava a l'enllaminament d'uns socis que ja només anaven a l'entitat per "*fer la partideta, prendre el cafetó i dir mal del govern i de la Junta.*"⁵⁴⁷

⁵⁴⁵- Un vell excursionista: "Excursionisme". *Cultura, butlletí porta-veu de l'Agrupació d'Alumnes i Ex-alumnes de l'escola Abat Oliva*, núm. 151. Maig de 1935. Pàgines 55-57.

⁵⁴⁶- Vegeu Casanovas Naspré, Joan: "Activitats". *Agrupació Excursionista Atlàntida. Programa de festes del V aniversari*, núm. 60. Agost de 1929. Sense paginació. El núm. 61 conté la resposta de la Junta Directiva de l'entitat i unes explicacions sobre la causa de la crisi de l'excursionisme.

⁵⁴⁷- Riera i Puntí, J.: "La nostra tasca". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núm. 81. Octubre de 1929. Pàgines 3-4.

L'EXCURSIONISME FORA DE BARCELONA CIUTAT

Planes amunt he afirmat el caràcter dialèctic de la relació entre l'excursionisme i la societat catalana. Quan parlo del caràcter dialèctic de la relació que s'estableix entre l'excursionisme i la seva realitat socio-cultural em refereixo a què hi ha certes característiques del context en què es mou una entitat excursionista que fan que aquesta tingui un caire o un altre. Si pensem que a inicis dels anys trenta Catalunya és una realitat molt segmentada i molt desigual, podem pensar que hi ha diferents ciutats o pobles on l'excursionisme té característiques pròpies. Així per exemple, el Centre Excursionista Balaguerí, en 1930, es trobava encara en una primera etapa, aquella que he anomenat Excursionisme Clàssic perquè, segons es pot llegir en la seva memòria, les excursions que feien els seus socis no eren sortides d'esbarjo sinó romiatges d'estudi que servien per aplegar totes les característiques de la comarca. Els excursionistes es dedicaven a arreplegar fòssils, minerals i objectes prehistòrics per poder delimitar les àrees geològiques, estudiar la mineralogia de la comarca i aclarir la vida de les civilitzacions prehistòriques⁵⁴⁸.

*"El fi principal ha estat d'estudiar i conservar el que de notable ofereix la Mare Naturala en les seves diferents branques de la ciència, la història, l'art i la literatura en les seves múltiples manifestacions, això és: les tradicions i els costums de llurs habitants per poguer divulgar llurs coneixements i fomentar arreu l'estimació que es mereixen."*⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ - "Pòrtic" en *Memòria del CE Balaguerí*, curs 1930-31. Balaguer, juliol de 1931. Pàgines 2-3

⁵⁴⁹ - *Memòria del CE Balaguerí*, Curs 1929-30. Balaguer, juliol de 1930. Pàgina 2.

El mateix passava a Granollers, on Salvador Llobet creia que l'excursionisme havia de ser integral, un excursionisme que

*"(...) té d'ésser en la seva part principal, científic o històric, etc., sense descuidar la part física. Així, ultra la contemplació de la Naturalesa contribuirem a no eixarrear massa les fibres sensibles ni corporals. Reconec que s'ha fet massa abús del cantó sentimental i per això sóc partidari d'un excursionisme científic, per fer-lo més productiu, més interessant i d'un valor més educatiu. Així mateix crec absolutament necessari una orientació decidida a la col·lectivitat i a la disciplina agermanada, que fan més fàcils i més fructífers els fruits de les excursions. Sóc partidari també del mètode; un mètode moderat per les caminades i un mètode apropiat per al recull de les dades necessàries o útils. I finalment penso que un excursionista pot fer encara tanta o més feina dintre de la ciutat que anant per la muntanya; puix que el complement de les excursions té d'ésser l'estudi i la documentació de tot allò que és, o pot ésser d'interès."*⁵⁵⁰

El cas del Centre Excursionista de Vic també resulta exemplar. L'article primer del seu reglament deia, l'any 1912, que el seu objecte era la pràctica de l'excursionisme com a mitjà per estudiar i conèixer la comarca vigatana i tot allò valuós que tingués, per tal de fomentar l'amor a la terra, divulgar tots els valors que posseís i conservar monuments, costums i institucions característiques de la Plana de Vic⁵⁵¹. En la seva constitució, ocorreguda en 1911, es veu molt clarament la seva vinculació amb la Societat Arqueològica, la qual oferí la cella del temple romà de la ciutat com a estatge del Centre Excursionista. Un dels seus socis més destacats va ser mossèn Josep Gudiol, home vinculat al CEC abans de crear-se el CE de Vic.

Aquest era un dels 9 preveres que formaven l'entitat (que en 1911 tenia 63 socis residents, endemés de 13 delegats, dels qual un altre era clergue)⁵⁵². En l'acte d'inauguració de l'entitat va deixar ben patent la seva posició contrària al que anomenava

⁵⁵⁰- Paraules de Salvador Llobet de l'A. E. de Granollers, recollides en el *Butlletí de l'AE Júpiter*, núm. 82. Novembre de 1929. Pàgina 6.

⁵⁵¹- "Reglament del CE de Vich". *Butlletí del CE Vic*, núm. 1. Gener-març de 1912. Pàgines 2-4.

⁵⁵²- "Actes del Centre Excursionista de Vich". *Butlletí del CE de Vic*, núm. 1. Gener-març de 1912. Pàgines 4-6.

esportisme, que res no aportava ni a l'individu, ni a la ciència, ni a la comunitat. "*Davant del sportisme inhumà, del alpinisme inútil no sé inclinar-hi el cap; (...)*", digué. En canvi, però, defensà la postura d'homes com Font i Sagué, que havien arriscat la vida en benefici de la ciència, i reclamà per al CE de Vic un caire patriòtic i científic⁵⁵³.

També el CE de Gràcia creà una secció d'estudis en 1929, l'objecte de la qual era aplegar els socis que treballaven per obtenir de l'excursió un més ampli coneixement de la nostra terra⁵⁵⁴.

Molts altres clubs es dedicaran a posar en pràctica aquest Excursionisme Clàssic durant el segle XX. No tenim temps per repassar cas per cas el total les entitats catalanes, ni tampoc aquest esdevé un exercici fàcil de fer a manca d'estudis concrets. Amb els exemples estudiats simplement volia demostrar la idea que l'Excursionisme Clàssic, si bé és representatiu de la realitat catalana del segle XIX, en molts casos també va florir sobremanera durant el XX. Una de les causes que es poden trobar per explicar aquesta empenta durant el segle XX es troba en el fet que a algunes ciutats, com el cas de Granollers o de Vic, els varen néixer primer els excursionistes i després les entitats locals que els aplegaven. Durant el segle XIX, fonamentalment per obra del CEC, s'havia dut a terme una important tasca de descoberta de la nostra realitat a la qual, com hem vist, hi contribuïren algunes de les personalitats més notables de comarques a través de la figura dels socis delegats. Els socis delegats tenien una manera molt concreta de mirar-se la realitat que els envoltava i que consistia a fer-ho a través del prisma del conjunt català i d'una visió centralitzada a la ciutat de Barcelona. Això implicava no "veure" alguns elements perquè no eren importants des d'una perspectiva nacional. En canvi, quan sorgeixin les entitats radicades a comarques, els estudis que es plantejaren seran de caire comarcal i amb aquesta nova visió apareixeran els relleus d'allò que vist des de la capital havia perdut la seva importància. Però amb una òptica comarcalista encara havia quedat molt per re-conèixer i estudiar. Gairebé podem dir que a escala comarcal s'estava repetint el procés que quasi mig segle abans s'havia donat a nivell nacional.

El que té de particular el segle XX és que aquesta pràctica es donarà en el si de les mateixes institucions excursionistes que acullen mostres clarament esportives i alpinistes. En el diferents

⁵⁵³- "Inauguració del Centre Excursionista de Vich (dia 14 d'abril de 1912)". *Bulletí del CE Vic*, núm. 2. Abril-juny de 1912. Pàgines 17-28.

⁵⁵⁴- Vegeu *Mai enrera*, núm. 54. Juliol de 1929. Pàgina 75.

centres apareixen moltes seccions anomenades d'estudi que apleguen els intel·lectuals més importants de la comarca, però no només a ells. També apareixen molts conglomerats d'"amics dels llibres". Ja no són les entitats, sinó algunes seccions les que es dediquen als estudis històrics, geogràfics, folklòrics, etc. de les nostres comarques. Encara, a aquesta escala, quedava molt per conèixer (encara en queda molt avui dia). Però l'excursionisme serà un conjunt de persones i entitats aplegades sota el mantell de l'esport, com a molt de l'esport i la cultura. L'excursionisme a comarca prenia el lloc dels centres d'estudi comarcals, com es demostra en els diferents casos estudiats, però sempre, o quasi, es vinculava a la pràctica de l'esport.

També dins del si del CEC l'Excursionisme Clàssic, potser més concretament el seu vessant científic, es sotmet a un procés d'especialització. Això es veu en el fet que l'any 1904 es constitueixen les seccions d'arqueologia i folklòrica, unes pràctiques que abans havien estat objecte del CEC pres com a conjunt. L'any 1908 apareix la de Geologia i Geografia Física⁵⁵⁵. Aquest procés d'especialització el reflectí molt bé Jeroni Martorell, posteriorment director dels Serveis de Catalogació i Conservació de Museus de la Mancomunitat de Catalunya, en un escrit de l'any 1912. En ell ens deia que les seccions eren grups de socis lligats per afinitat i que s'havien produït per un procés d'especialització. Segons ell, el CEC, després d'assenyalar els itineraris per recórrer Catalunya, d'inventariar els monuments, obres d'art i bel·leses naturals, calia que es dediqués a detallar, a concretar: l'arqueòleg ja no podia ser el folklorista, qui havia d'estudiar la ciència natural no havia de dominar la història de l'art⁵⁵⁶.

Cap a les dècades dels anys vint i trenta, les fonts consultades parlen d'un moment en el qual l'excursionisme pateix una crisi de creixement important, una crisi que el fa redefinir-se poc a poc i que l'obliga a plantejar-se nous àmbits d'actuació o a potenciar les que es duïen a terme en certs sectors ja clàssics. Això es veu ben clarament, per exemple, en el fet que el 30 de juny de 1932 tingués lloc una junta extraordinària del CEC en la qual es va aprovar la modificació dels seus estatuts. Des de llavors, l'objecte d'aquest club, segons recull el seu article primer, seguirà essent recórrer les comarques de Catalunya per tal de conèixer, estudiar i conservar el que ofereixin de notable la natura, la

⁵⁵⁵ - En la circular enviada amb motiu de la seva constitució es podia llegir "(...) *el Centre ha esdevingut en poc temps, a més d'una agrupació recreativa y d'esbarjo, un fogar intens de cultura catalana.*" ("Noves seccions en nostre <centre>". *BCEC*, núm. 162. Juliol de 1908. Pàgines 214-215).

⁵⁵⁶ - Martorell, Jeroni: "L'Emili Llatas y Agustí". *BCEC*, núm. 108. Maig de 1912. Pàgines 147-152.

història, l'art i la literatura, així com la llengua, les tradicions i els costums. Però ja el CEC considerarà que havia de fomentar l'excursionisme i els esports de muntanya en tots els seus aspectes⁵⁵⁷.

Això ens permet entrar de ple en el camp de l'excursionisme cultural que estava imposant-se en aquells dies. Segons Josep Maria Curet, soci del CE Minerva, una excursió era tot acte amb la finalitat d'adquirir o d'augmentar allò que hom no té. Les excursions, per a aquest autor, podien ser per mitjà de l'intel·lecte o per mitjà de l'ésser físic. Les primeres aportaven un benefici intel·lectual, tot i afectar també l'organisme indirectament; la finalitat de les segones era enfortir l'organisme de forma directa. Pres des d'aquest punt de vista, l'excursionisme era un mitjà per assolir un màxim de qualitats en les persones de manera que poguessin esdevenir ciutadans perfectes. L'excursionisme era tot allò que tingués com a finalitat l'enaltiment individual o col·lectiu o el seu millorament moral o material. Aquesta visió va arrelar molt en el CE Minerva, el qual va fer una tasca important de difusió de les seves idees. Com hem vist anteriorment, Agustí Granada ens va deixar una bona definició del que eren l'excursionisme i els excursionistes.

L'excursionisme cultural entén la cultura sota diferents aspectes. La veu com a cultura física, com a instrucció i com a educació. Com digué Francesc Maspons i Anglasell l'any 1935⁵⁵⁸, l'excursionisme era un instrument de cultura i al mateix temps un producte de la cultura. L'excursionista ideal, per a Salvador Farrarons⁵⁵⁹ era un home preparat de manera excel·lent físicament i cultural, una persona que podia captar les bel·leses artístiques, científiques, històriques o espirituals que les excursions li oferien al seu pas.

Per tal de contribuir a aquest programa de l'excursionisme cultural es constituí en 1927 a Barcelona el Secretariat de Coordinació de Treballs Excursionistes, el creador del qual era Batista i Roca i que estava presidit per Francesc Maspons i Anglasell. D'aquest Secretariat en formaven part gairebé totes les entitats excursionistes catalanes i la seva tasca era arxivar tot allò que feia referència a folklore, filologia, topografia, arqueologia, etc. i que estigués relacionat amb l'excursionisme. Aquesta entitat, creada dins del CEC i instal·lada al seu mateix local, va oferir als diferents

⁵⁵⁷- Vegeu *BCEC*, suplement al núm. 446. Juliol de 1932. Pàgines 95-102.

⁵⁵⁸- Maspons i Anglasell, F.: "El nostre excursionisme". *Butlletí del CE Sabadell*, núm. 55. Març-abril de 1935. Pàgina 71.

⁵⁵⁹- Farrarons, Salvador: *El perquè fem excursions*. Barcelona, Publicacions del CE Minerva, 1926. Conferència llegida al CE Minerva el 21 de gener de 1926.

clubs catalans un cicle de conferències de temes molt dispars i que tenien un caràcter enciclopedista, molt d'acord amb el que demanava l'enfocament que havia pres l'excursionisme català. Aquest curs, que pretenia formar persones amb les aptituds necessàries, constava de quinze sessions teòriques amb sortides al camp per a fer pràctiques⁵⁶⁰.

Aquestes quinze sessions feien referència a educació general, educació física, formació del caràcter, el treball i la joventut, vides i fets exemplars, etapes de la història, viatges i exploracions, els grans invents, coneixements per a excursionistes, arqueologia, literatura antiga i moderna, història de la cultura, el segle XIX i finalment els nostres homes ardits, entre els quals hi havia Llull, Vilanova i Servet, junts als navegants, els muntanyencs (pagesos, bosquerols, pastors, raiers, contrabandistes), els guerrillers, els viatgers i exploradors, els comerciants i industrials⁵⁶¹.

⁵⁶⁰- Vegeu *Butlletí del CE de la Comarca del Bages*, núm. 116. Desembre de 1927. Pàgina 132.

⁵⁶¹- "Un pla de conferències culturals". *Excursionisme*, núm. 37. 4 d'octubre de 1929. Pàgina 2.

UN MODEL EVOLUTIU

L'excursionisme és un fet social dinàmic i convé que veiem que no sempre se'ns ha presentat amb la mateixa fesomia. Convé que recordem com aquest es va multiplicar i diversificant, com va perdre alguns àmbits i com se'n consoliden uns altres.

Del tronc de l'Excursionisme Clàssic se'n desprenen les diferents àrees que es van desenvolupant dins de la pràctica excursionista, com també ho fan algunes que se'n situen al marge. Així, l'Excursionisme Clàssic pres en un sentit estricte dona lloc al que es coneix com a Excursionisme Científic, alhora que l'excursionisme contemplatiu -que va ser tolerat dins del seu si donarà lloc a l'Excursionisme Muntanyenc, és a dir, a la pràctica dels esports de muntanya sense altra finalitat que el gaudi estètic o el desgast fisiològic. Amb el pas del temps, l'Excursionisme Científic, per tots els motius que ja hem vist, esdevé excursionisme cultural, amb una finalitat clarament educativa. Aquesta meta purament pedagògica també és una fita en l'Excursionisme Muntanyenc, i això fa que en els anys vint i trenta es posi de manifest la filosofia de l'excursionisme com a esport i alhora com a cultura. El vessant pedagògic de l'excursionisme, a l'unir cultura física i intel·lectual, permet el sorgiment del càmping, el qual, al final del període estudiat comença a situar-se fora de l'òrbita de l'excursionisme.

D'altra banda, una altra línia-força parteix de l'excursionisme cultural i desemboca en les pràctiques turistes, com a fet a punt per tallar el seu lligam amb el nostre excursionisme. Tanmateix, l'Excursionisme Muntanyenc esdevé d'una banda excursionisme contemplatiu i de l'altra, una pràctica turística

desenvolupada per l'alta muntanya. Avui dia, ambdues línies s'han unit per permetre les pràctiques del tot-terreny, meitat turisme, meitat contemplació, però dubtosament incloses dins del marc excursionista. Cal dir, però, que això no es manifesta encara en el període estudiat. Nogensmenys de l'Excursionisme Muntanyenc en broten les branques de les diferents pràctiques alpines, el procés de naixement i consolidació de les quals tractarem en propers capítols d'aquesta obra, i apareixen amb el temps dos nous esports: l'alta muntanya i l'escalada, produïda aquesta darrera al separar-se de la primera en valorar més el camí que no el cim a assolir. Lligat al desenvolupament de l'alpinisme hi ha els esports de neu o d'hivern, el principal dels quals serà l'esquí que tindrà una evolució bífida: d'una banda es consolidarà com a eina d'ajut a la pràctica de l'alta muntanya hivernal i de l'altra adquirirà una pràctica deslligada de l'excursionisme a l'esdevenir un esport centrat en ell mateix i amb unes entitats i una federació a part.

Cal dir també que aquest procés que pretén ser general té una cronologia diferent per a cada entitat i per a cada marc geogràfic concret. Com hem vist, l'Excursionisme Clàssic arrela en molts llocs quan ja en altres entitats havia perdut el seu pes preponderant. Amb això vull dir que aquesta línia evolutiva és general a tot el cas català i que en algunes situacions concretes es poden haver donat curtcircuits a causa de les comunicacions i relacions establertes entre les diferents entitats. Aquest quadre és només una abstracció d'allò que s'observa a nivell general català, sense tenir massa present els casos particulars, que segurament, quan els haguem estudiat, ens duran noves dades per completar aquest esquema.

TURISME VERSUS EXCURSIONISME

A partir del moment que l'excursionisme veu aparèixer en el seu si una realitat alpinista amb força, el turisme, com a realitat diferenciada, pot manifestar-se ben clarament. Hem de pensar que l'Excursionisme Clàssic, en força casos, se semblava molt a l'actual turisme, però sota els condicionaments estructurals de la seva època (estat de les comunicacions, manca de descansos dominicals, etc.). Avui dia considerem que visitar pobles, ciutats, monuments i belleses naturals és l'objectiu del turisme, però, durant el segle XIX aquesta era també una finalitat del fet excursionista. El turisme, dins del moviment excursionista, va aparèixer quan aquest va perdre el seu afany investigador i va esdevenir una realitat contemplativa, però fonamentalment cultural, sense massa preocupació per la descoberta de noves dades ni per la realització de troballes importants. És reconegut que Rubió i Lluch, com a bon representat de l'Excursionisme Clàssic, criticava l'estèril turisme que duia de tot excepte llapis i paper⁵⁶².

És cert que de viatgers n'han existit pràcticament a totes les cultures i que la seva pràctica es pot valorar com un precedent de l'actual moviment turístic que és capaç d'atreure tantes persones. Però el fet d'anar a conèixer realitats allunyades d'allò més quotidià on un s'està habitualment ha anat en augment a mesura que ens acostàvem als nostres dies. Són ben coneguts els casos dels viatgers il·lustrats del segle XVIII, però també el segle XIX català va tenir els seus viatgers, els seus turistes, els seus excursionistes. L'excursionisme del segle XIX vindrà matisat per quatre elements que, des del meu punt de vista, el varen restringir

⁵⁶²- Vegeu *BCEC*, núm. 25. Febrer de 1897. Pàgina 58.

a la pràctica d'una realitat allunyada de les classes populars i practicada per gent benestant i, fins a cert punt encara que no sempre, lletraferida. La inseguretats dels camins que creuaven la nostra terra, com ho demostra l'oferiment dels Mossos d'Esquadra per acompanyar els excursionistes de la *Catalanista* en els primers anys de la seva fundació, o les demandes fetes per la *Catalana* envers la protecció d'aquest cos; el fet que Barcelona fos encara una ciutat emmurallada (si més no fins a 1854) i que els seus portals es tanquessin al vespre, fet que imposava la necessitat de saltar la muralla o esperar-se al dia següent; la manca de vies de comunicació, que convertia l'excursionisme en una activitat només factible per a gent amb mitjans econòmics i dies lliures o la inexistència del descans dominical per als treballadors a compte d'altri, que no es va aprovar fins al 1904, eren elements que per força havien de donar un cert caire a l'excursionisme que es podia practicar.

En aquest context, vistos els objectius i les maneres d'actuar que tenia l'Excursionisme Clàssic, hem de pensar que el turisme i el fet excursionista català, a grans traços, eren dues realitats coincidents que pretenien conèixer una geografia catalana fins llavors gairebé inconeguda. Certament, el naixement de l'excursionisme estarà molt vinculat al sorgiment d'una sèrie d'obres de Gaietà Cornet i Mas que tenien un caràcter marcadament turístic i de coneixement de la realitat dels nostres pobles i ciutats. L'any 1860, molt abans que es constituís la primera entitat excursionista catalana, Cornet i Mas publicava la seva guia de Manresa i Cardona⁵⁶³ que contenia dades sobre la història, els monuments, serveis (presons, jutjats, bombers, indústria, comerç, metges, cases de beneficència), pobles dels voltants, castells, etc. Com reconeix aquest autor en el pròleg de l'obra, la facilitat i l'economia amb què, mercès als avenços del segle, es podia viatjar atreia molts forasters a visitar les salines de Cardona i a recórrer de passada els històrics monuments de Manresa. El renom d'ambdues poblacions va exigir l'elaboració d'una guia que fes al viatger coneixedor de tot allò que aquestes poblacions contenien d'interès.

De fet, aquesta no havia de ser ni la primera ni la darrera obra d'aquest estil que publicés aquest autor. Efectivament, en 1858 publicava *Tres días en Montserrat. Guía histórico-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra esta montaña*⁵⁶⁴, en 1867 la

⁵⁶³- Cornet i Mas, Gaietà: *Guía del viajero en Manresa y Cardona. Descripción de todo lo notable en ambas poblaciones*. Barcelona, imprenta de Vicente Magriñá, 1860.

⁵⁶⁴- Cornet i Mas, Gaietà: *Tres días en Montserrat. Guía histórico-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra esta montaña*. Barcelona, Librería del Plus Ultra, 1858.

seva guia de Caldes i Sant Miquel del Fai⁵⁶⁵, en 1888 *Una excursión por Cataluña*⁵⁶⁶ i en 1906 una obra que, a diferència de les altres, ja serà escrita en català, *Una mirada retrospectiva*⁵⁶⁷.

Segons aquest autor, la seva obra sobre Caldes de Montbui i Sant Miquel del Fai es va deure a una important demanda causada pel gran nombre de banyistes que anaven a cercar la seva salut a Caldes i l'afecció que en aquell moment existia per visitar les meravelles de Catalunya. Aquesta obra, que s'exhibia com a indispensable per a totes les persones que anessin a prendre els banys a Caldes i a les que volien visitar la més bella cascada natural d'Espanya, portava indicacions d'algunes excursions per fer per les rodalies d'aquests indrets. De fet, també ens indica com, en un principi, la diferència que es va establir entre el nostre excursionisme i un incipient moviment turístic era ben poca en la pràctica quotidiana (vull recordar a nivell simbòlic que el mateix Cornet i Mas va ser soci del CEC posteriorment), però molt gran des del punt de vista del seu plantejament social. Efectivament, gairebé totes les obres excursionistes seran redactades en català, mentre que Cornet sempre ho feia en castellà (excepte alguns dels seus darrers llibres) i, endemés, les visites dels nostres primers excursionistes tenien un component de recerca que la pràctica turística havia oblidat ja des de gairebé el mateix moment del seu naixement. L'afany de conèixer, pres en un sentit d'investigar, separava aquest moviment turístic del fenomen excursionista que s'estava gestant al nostre país, com també hi contribuïa el fet que, un cop es definís el català com a llengua pràctica per al conreu de la ciència, fos aquesta la que el nostre excursionisme utilitzés de manera exclusiva. Possiblement, també els diferenciés una certa discrepància en els seus plantejaments, car mentre un seria una realitat investigadora, l'altra només pretendria esplaiar-se davant dels llocs que visitava. En el mateix sentit podríem parlar de les conegudes guies de viatge amb ferrocarril escrites per Víctor Balaguer, adreçades a crítics literaris urbans, poetes, joves de saló, homes de càlcul i xifres, segons que ens diu en la seva guia de Barcelona a Granollers⁵⁶⁸. A aquests grups socials els demanava

⁵⁶⁵- Cornet i Mas, Gaietà: *Guía del viajero en Caldas de Montbui y San Miguel del Fay*. Manresa, Impremta Trullàs, 1867.

⁵⁶⁶- Cornet i Mas, Gaietà: *Una excursión por Cataluña utilizando los viajes circulares en ferrocarril*. Barcelona, La Academia, 1888.

⁵⁶⁷- Cornet i Mas, Gaietà: "Una mirada retrospectiva. Transformació de Barcelona en mitx sigle (1830 a 1880)" en *Barcelona vella. Escenes y costums de la primera meytat del sigle XIX per tres testimonis de vista*. Barcelona, Ilustració Catalana, 1906.

⁵⁶⁸- Balaguer, Víctor: *Guía de Barcelona á Granollers por el ferro-carril*. Barcelona, imp. nueva de Jaime Jepús i Ramon Villegas, 1857.

"¿Os agradan deliciosas perspectivas, mágicos puntos de vista? ¿Os es grato tenderos a la fresca sombra de una alameda, huyendo los ardores del sol, para que mientras hojeais el libro de vuestro autor favorito, las hojas con sus murmullos y los pájaros con sus trinos adormezcan en apacible música vuestros sentidos? ¿O preferís sentaros cabe (sic) las ruinas de un feudal castillo para recordar hechos pasados de esplendor y gloria?"⁵⁶⁹

En un altre lloc ja he explicat com Balaguer va ser soci honorari de l'AEC i persona venerada per tot l'excursionisme català en general, que veia en ell un precedent de les seves pràctiques i un ajut amb qui comptar per poder dur a terme algun dels seus projectes.

Però amb el segle XX, i a aquest fet no hi serà aliè el desenvolupament que anava tenint a casa nostra la pràctica alpinista, la relació entre ambdues activitats -excursionisme i turisme- començarà a ser més minsca, adquirint amb el temps cadascuna d'elles un estatus diferenciat, si no oposat. Un altre fet va ser important en aquest procés. Es tracta de les possibilitats que oferia l'automòbil com a eina per dur a terme determinades excursions. En aquest sentit, les accions comencen⁵⁷⁰ en 1908 quan, convocats per la Junta del "Automóvil Club" de Barcelona, van reunir-se els diputats i senadors per Catalunya i els representants de diferents entitats, entre elles el CEC, per tractar del desastrós estat de les carreteres i procurar el seu millorament⁵⁷¹. Així es va constituir un Comitè de Defensa de les Carreteres de Catalunya i es va presentar una instància als poders públics on es demanava l'activament de la construcció i la conservació dels ponts de la carretera de la Jonquera a Barcelona. En aquell mateix número del *BCEC* es veia amb bons ulls l'expansió de l'automòbil, sobretot en indrets de muntanya i es manifestava una important preocupació per l'estat dels camins⁵⁷².

⁵⁶⁹- Balaguer, Víctor: *Guía de Barcelona á Granollers por el ferro-carril*. Op. cit.

⁵⁷⁰- L'acta de la Junta Directiva del CEC de l'1 de maig de 1906 ens informa que la Comissió Executiva i Administrativa de la Carrera d'Automòbils demana una subvenció o premi per al concurs de resistència entre Barcelona i Madrid, però no podem saber la resposta que donà el CEC. Tanmateix, aquesta primera manifestació queda una mica allunyada del fil que estem tractant, tot i referir-se a la pràctica de l'automobilisme a Catalunya.

⁵⁷¹- Vegeu *BCEC*, núm. 165. Octubre de 1908. Pàgina 311.

⁵⁷²- Vull ressaltar que el 4 d'abril de 1911 en la Junta Directiva del CEC es llegí una comunicació del Reial Automòbil Club de Catalunya en la qual es contenia el reglament de les carreres Copa Barcelona i Campionat Espanyol Amateur, acordant-se el concurs del CEC per al que fos convenient. Més endavant, el 31 d'octubre de 1911, l'acta de la mateixa Junta informa que C. A. Torras assisteix com a delegat a la comissió del RACC de Barcelona per tal d'arreglar la carretera entre Barcelona i la Jonquera. Aquesta comissió acabà entrevistant-se amb el mateix monarca per tractar el tema i, a petició seva, el CEC envià un telegrama al Majordom Major del Rei adherint-se a les seves súpliques. (LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912)

Cal no oblidar que a principi de 1911 el CEC es dirigí a la Diputació instant la finalització i arranament de les carreteres que duen a Sant Miquel del Fai, alhora que s'excitava els ajuntaments de Ribes i Queralbs per tal d'activar la construcció del camí d'Ulldeter⁵⁷³.

En tot aquest procés, hi va jugar un important paper la Societat d'Atracció de Forasters⁵⁷⁴. Aquesta entitat, (patrocinada i subvencionada per l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, segons De Obregón⁵⁷⁵) la finalitat de la qual era la mateixa que indicava el seu nom, va aprovar els seus estatuts el 15 de febrer de 1908. Per assolir els seus objectius facilitava informació, actuava sobre els serveis relacionats amb la indústria del turisme, instava l'administració pública a introduir millores higièniques, d'embelliment, policials, de serveis públics o comoditats als llocs visitats pels turistes, alhora que en feia publicitat o es valia d'un altre mitjà,

*"El d'estendre per les demás regions de Espanya y per l'extranger, utilisant tots els medis de publicitat que's considerin propis, el coneixements dels nostres tresors artístichs y belleses naturals, de les ventatjes que ofereix el nostre clima y de la que té la situació geográfica de Barcelona com centre d'interessants excursions."*⁵⁷⁶

Com veiem, el seu objectiu de fer conèixer els tresors artístics i les belleses naturals de Barcelona com a centre d'excursions era una finalitat que coincidia plenament amb la que es proposaven les nostres entitats excursionistes de principi de segle. Però, en canvi, aquesta finalitat ja no coincidia amb el naixent alpinisme perquè, com veiem, aquell mateix any es va celebrar el Congrés de la Federació de Societats Pirineïstes, a la qual estava adherida el CEC, dels dies 8 a l'11 d'agost. Aquest congrés és important perquè en ell es va acordar que els Sindicats d'Iniciativa (les entitats de promoció del turisme local actualment a França, però que en aquells temps també havien rebut aquest nom a casa nostra), per les seves finalitats quasi comercials no podien pertànyer a la federació (que incloïa societats alpinistes del

⁵⁷³- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 21 febrer 1911.

⁵⁷⁴- Vegeu *BCEC*, núm. 165. Octubre de 1908. Pàgina 310.

⁵⁷⁵- De Obregón, Enrique: "Los promotores del turismo". *Historia y vida*, núm. 282. Setembre de 1991. Pàgines 22-38.

⁵⁷⁶- *Estatuts de la Societat d'Atracció de Forasters*. Barcelona, Tipografia Vda. Casanovas, sense data. Sense paginació.

Pirineu), tot i que es podien prestar ajuda mútua i estar en bona harmonia⁵⁷⁷.

Tot i que hi ha manifestacions de l'any 1888 en què amb motiu de la primera Exposició Internacional es va crear una oficina d'informació turística, amb personal idoni i coneixedor d'idiomes, no va ser fins als anys que estem tractant que a Catalunya va començar a arrelar el turisme com a realitat diferenciada de les altres i amb unes institucions decidides a promocionar-lo. En aquest procés d'arrelament hem de veure com les entitats excursionistes, i ara parlo pel CEC, hi foren presents com ho demostra el fet que el president Torras assistís a una reunió a l'Ajuntament de Barcelona per tractar de l'atracció de forasters, a iniciativa de la corporació municipal. D'aquesta informació se'n donà compte en la sessió de la Junta Directiva del CEC del 24 d'abril de 1906⁵⁷⁸, dos anys abans de constituir-se l'Atracció de Forasters. Quan aquest darrer fet es produí, el *BCEC* se'n feia ressò amb les següents paraules:

*"L'atracció dels forasters.- Heus aquí una nova indústria d'altas finalitats que's vol arrelar a la nostra terra, començant per la plana, y que segurament s'extindrà per tots indrets, si tothom hi ajuda a mida de ses forces. Per això s'ha d'anar divulgant el coneixement de les belleses del nostre país, facilitar els medis de comunicació y fer agradable y saludable aquí l'estada dels nostres visitants. Ens cal imitar un xic lo que's ve fent en molts llocs com a Suiça y França; cal embellir y confortar l'estada a nostra terra."*⁵⁷⁹

Per tot això no ens ha d'estranyar la nota que apareix en l'acta de la sessió del 27 de juliol de 1908⁵⁸⁰ de la Junta Directiva del CEC, en la qual es llegeix que l'Ajuntament comunica a l'entitat excursionista la concessió d'una subvenció de 2.500 pessetes per contribuir i recompensar els treballs que havia efectuat en pro de l'atracció de forasters (aquests diners es dedicaren a la subscripció per bastir el refugi d'Ulldeter).

Paral·lelament, hem de constatar com en aquells anys ja sovintegen en el si del CEC les sortides de caire turístic a

⁵⁷⁷- vegeu *BCEC*, núm. 164. Setembre de 1908. Pàgina 283.

⁵⁷⁸- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

⁵⁷⁹- *BCEC*, núm. 165. Octubre de 1908. Pàgina 310.

⁵⁸⁰- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912.

l'estranger o a la mateixa península. Segons el *BCEC*⁵⁸¹, després de l'èxit de les excursions a les Balears (per celebrar el setè centenari del naixement de Jaume I) i a l'Alguer, el CEC va establir llaços de germanor amb el "Turisme Marítim"⁵⁸², entitat amb l'objectiu de fer excursions per mar, i li va proposar de fer una excursió per la Costa Brava. Així es va tornar a llogar el "Balears", el mateix vaixell que va servir per anar a Mallorca. Anteriorment, el maig de 1909, el CEC havia organitzat una excursió turística a Argèlia en què utilitzà un vapor com a medi de transport⁵⁸³.

L'any següent es constitueix a Barcelona la Asociación Nacional del Fomento del Turismo amb un comitè presidit pel Marquès del Marianao i administrada per Marcel·lí M. de Cambra (home vinculat al CEC). Aquesta entitat pretenia potenciar el turisme a través de l'arranjament de les carreteres i d'obtenir totes les facilitats que es poguessin donar als nostres visitants.

La resposta feta pública pel CEC fou:

*"An aquesta idea patriòtica d'atracció, de foment del turisme, no cal dir que'ns hi associem, oferint la nostra modesta cooperació. No dubtem que una acció intensa en aquest sentit, realitzada per dita associació ab la cooperació del "Real Automóvil Club de Cataluña", de la "Societat d'Atracció de Forasters" y del nostres CENTRE, y ab l'auxili de les nostres corporacions populars y dels representants del país a les Corts espanyoles, podria ser de resultats satisfactoris y de segur èxit."*⁵⁸⁴

Resulta interessant destacar com és en aquest context que es publica el llibre *Excursiones por los valles de Cerdaña, Ribas y Camprodón. Guía práctica de bolsillo para excursionistas y automovilistas*⁵⁸⁵. Aquesta obra està dedicada a parlar d'excursions usant el tren i el cotxe com a mitjans de locomoció. Tanmateix, algunes parts d'aquestes excursions es fan a peu. L'obra es correspon a una guia turística, com es reconeix a la portada, en la qual hi ha força anuncis d'establiments dedicats a aquests afers. D'altra banda, en aquells anys començaren a fer-se les primeres excursions amb automòbils, que de fet és d'aquell moment quan els ve el qualificatiu d'automòbils de turisme perquè

⁵⁸¹- vegeu *BCEC*, núm. 174. Juliol de 1909. Pàgines 217-218.

⁵⁸²- El Turisme Marítim fou fundat amb la col·laboració de Josep Elías i Juncosa -membre del CEC-, que n'exercí la presidència en 1909.

⁵⁸³- *BCEC*, núm. 171. Abril de 1909. Pàgines 123-124.

⁵⁸⁴- *BCEC*, núm. 188. Setembre de 1910. Pàgina 250.

⁵⁸⁵- Barcelona, Manuel Marín editor, 1910.

encara eren un producte de luxe que s'utilitzava amb una finalitat lúdica.

També en aquells moments comencen a aparèixer guies d'excursions curtes que pretenen permetre les visites a monuments remarcables o a belleses naturals per tal d'estudiar-los o de fruit-ne, sense haver de trescar per l'alta muntanya ni exposar-se a perills ni fatigues. Així, amb l'objectiu de propagar el coneixement de les belleses de la nostra terra baixa i fomentar el petit excursionisme, sortia a la llum pública el llibre de V. de Lasserra (segons Josep Barberà⁵⁸⁶ aquest era el pseudònim d'Eduard Vidal i Riba) *Excursions curtes*⁵⁸⁷. Aquesta obra presenta l'esquema d'unes quantes excursions que es podien fer en un sol dia, sortint de Barcelona, ocupant les comarques compreses entre els Rius Foix i Tordera i el mar i les serres de Montserrat, Sant Llorenç, Montseny i Montnegre, de manera que tan sols es fessin un total de 25 excursions, una per comarca. La pretensió de l'autor era fomentar l'excursionisme educatiu en la nostra terra.

D'aquesta manera s'anava configurant una divisió de Catalunya en dues realitats, una alta muntanya, terreny de joc apropiat per a la pràctica de l'alpinisme, i una baixa muntanya, la pista on es jugaven les activitats turístiques d'una banda i les excursionistes, de l'altra. El temps sembla haver imposat el triomf de les activitats turístiques a les ciutats, pobles i baixes muntanyes en general, i reservat l'alta muntanya com a escenari de les proeses dels alpinistes.

Però, amb tot, els vincles entre les activitats turístiques i excursionistes seran molt intensos durant el segle XX, un segle en el qual es pot veure com aquesta indústria dedicada als serveis es va desenvolupant poc a poc, comptant a voltes amb l'ajut del fet excursionista català.

Cal dir que algunes de les finalitats de les entitats de promoció de les activitats turístiques coincideixen plenament amb alguns interessos, potser secundaris, dels excursionistes. D'aquesta manera, la necessitat d'establir una moderna i ben dotada xarxa de comunicacions, amb una sèrie d'hostals acollidors a cada població de Catalunya era una necessitat sentida per ambdues realitats. Per això s'entén que Cèsar A. Torras veiés amb satisfacció les iniciatives de la Societat d'Atracció de Forasters d'obrir concursos per tal de premiar els fondistes i hostalers dels pobles catalans que tinguessin els seus establiments en millors

⁵⁸⁶- Barberà, Josep: *Excursionistes recordats*. Obra pendent d'impressió. Còpia fotocopiada de l'original dipositada a l'arxiu de l'AE de Granollers.

⁵⁸⁷- Lasserra, V. de: *Excursions curtes. Del Foix al Tordera i de la mar a les serres occidentals del Penadès, Montserrat, Sant Llorenç del Munt, Montseny i Montnegre*. Barcelona, Biblioteca popular de l'Avenç, 1911.

condicions de comoditat i higiene⁵⁸⁸. També d'aquesta manera podem entendre que el CEC secundés campanyes en favor de l'arranjament o la construcció de noves carreteres i vies de comunicació iniciades en alguns casos pel Reial Automòbil Club, per l'Atracció de Forasters o a instància d'ajuntaments o entitats locals. Cal recordar que durant molts anys va ser força difícil arribar als pobles del Pirineu i els excursionistes, des dels seus orígens, ja s'havien queixat de la deixadesa d'aquestes vies de comunicació, però amb les celebracions de concursos d'esports d'hivern a Ribes s'adquirí plena consciència de l'estat d'aquestes carreteres. Fins a tal punt va arribar la situació que, en 1912, alguns automòbils que anaven cap a aquesta vila varen tornar enrere per l'estat de la carretera entre Vic i Campdevàno⁵⁸⁹. Però és més, altres assistents als actes preferiren sortir cap a França per tornar a casa per la carretera de la Jonquera. Pensem que en aquell any encara el tren només arribava fins a Ripoll i la resta del camí calia fer-lo a peu o amb carruatges.

També el tercer Congrés Excursionista (Tarragona, 1914) va tenir un important contingut turístic perquè un dels temes per deliberar era el turisme marítim, tot i que no s'hi presentés cap treball⁵⁹⁰. De qualsevol manera, en ell es va acordar que els centres excursionistes amb la col·laboració dels clubs nàutics celebrarien concursos per fomentar l'estudi de la flora i la fauna marítimes catalanes. També els centres excursionistes quedaren encarregats d'obtenir i publicar fotografies i estadístiques dels accidents de les costes i de les temperatures regnants en elles. En aquest congrés Manel Folch i Torres, de la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona, va llegir una relació de les gestions fetes per aquesta institució per tal de millorar els hostatjaments a Catalunya, i va convidar els centres excursionistes a secundar aquesta campanya⁵⁹¹.

L'any 1915 ens deia Folch i Torres que la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona havia estat la primera entitat d'aquest tipus de Catalunya, i que havia promogut i encoratjat la constitució d'altres entitats similars al Principat, fins al punt que en 1915 eren una veritable legió. Preocupat per les seves relacions amb l'excursionisme, ens deia que tenien en comú amb les entitats excursionistes que el seu objectiu era l'engrandiment i la prosperitat de la nostra terra i es diferenciaven en què eren dos mitjans diferents per assolir-lo.

⁵⁸⁸- "El II Congrés Excursionista Català". *BCEC*, núm. 210. Juliol de 1912. Pàgines 210-219.

⁵⁸⁹- *BCEC*, núm. 205. Febrer de 1912. Pàgines 63-64.

⁵⁹⁰- "Tercer Congrés Excursionista Català". *BCEC*, núm. 229. Febrer de 1914. Pàgines 40-41.

⁵⁹¹- "El tercer Congrés Excursionista Català". *BCEC*, núm. 232. Maig de 1914. Pàgines 122-125.

*"Es per llei natural que'ls Sindicats d'Iniciativa apareixen quan les Societats d'Excursionisme porten realitzat lo mellor i més fonamental de l'obra llur, per que l'excursionisme és realment l'avançada del turisme, i amb això creiem deixar ben precisada la naturalesa d'unes i altres entitats."*⁵⁹²

Segons ell, havia arribat el moment que els sindicats d'iniciativa possessin en valor allò que les societats excursionistes havien descobert i conservat, que ho propaguessin i ho donessin a conèixer, facilitant tots els mitjans per fer-ho possible. Ambdues institucions no eren preses com a contràries, sinó que es complementaven i s'identificaven en una mateixa finalitat

*"(...) patriòtica (...) per qu'és ben cert qu'és laborar ben efectivament per Catalunya, fer que pels estrangers sigui coneguda i admirada, tot fomentant els seus interessos econòmics, mercès a la font de riquesa que representa el turisme per aquells països que saben degudament explotar-lo."*⁵⁹³

És per això que l'autor havia defensat les seves idees en el marc d'aquell congrés excursionista. I també és per això que en 1918 l'Atracció de Forasters convidà el CEC a delegar una persona que formés part del jurat d'un congrés de turisme català que estaven organitzant, delegació que va recaure en Jaume Massó i Torrents⁵⁹⁴. Aquest primer Congrés del Turisme Català, iniciativa de la Societat d'Atracció, va tenir lloc del 29 de maig a l'1 de juny de 1919 a Barcelona i entre els temes a debatre hi havia una secció que duia per títol "Excursionisme, monuments i belleses naturals". Entre altres temes per tractar hi figuraven els refugis de muntanya, els esports de muntanya, l'organització d'excursions públiques, etc.⁵⁹⁵ Segons De Obregón, aquest congrés tenia per finalitat ampliar les relacions entre els sindicats d'iniciativa, les companyies ferroviàries i marítimes, empreses d'hosteleria i municipis d'interès turístic; la seva presidència l'ostentà Puig i Cadafalch, home vinculat al CEC.

⁵⁹²- Folch i Torres, Manuel: "Les Societats Excursionistes i'ls Sindicats d'Iniciativa". *Butlletí de l'AE Reus*, núm. 1. Abril de 1915. Pàgines 5-7. Folch i Torres era secretari general de la Societat d'A. de Forasters de Barcelona i soci del CEC.

⁵⁹³- Folch i Torres, Manel: "Les Societats Excursionistes i'ls Sindicats d'Iniciativa". Op. cit.

⁵⁹⁴- *BCEC*, núm. 287. Desembre de 1918. Pàgina 271.

⁵⁹⁵- "Primer Congrés de Turisme de Catalunya". *Noticiari de la Secció d'Excursions de l'AEP*, núm. 48. 1 d'abril de 1919. Pàgines 325-328.

Després de tot el que hem vist, en diferents mitjans excursionistes ja es considerarà que el turisme és una branca de l'excursionisme o que entre ambdós pràcticament no hi ha diferències, sobretot quan l'excursionisme té una finalitat ateneïsta molt important, com també la tenia, o es pretenia que la tingués, el fet turista. La diferència entre ambdós es lliga al caràcter més marcadament urbà i còmode que el turisme anava sol·licitant per a les seves pràctiques. Resulta simptomàtic el premi de cinc-centes pessetes que l'Atracció de Forasters va concedir, en març de 1921, al refugi d'Ulldeter, propietat del CEC, per les condicions de confort que oferia, a l'estiu, als excursionistes⁵⁹⁶.

A la dècada dels vint, en molts butlletins excursionistes apareixen afalacs del fet turista i de la necessitat de potenciar-lo. També es poden sentir veus oposades al mateix que esgrimeixen com a argument que els guanys que reportaria aquesta indústria no serien suficients per contrarestar els maldecaps que duïen associats. Però, sigui com sigui, el cas és que es produí un acostament entre ambdues postures, fins al punt que l'any 1924, essent president del CEC Joan Ruiz i Porta, la junta directiva de l'Atracció de Forasters el nomenà membre d'aquesta⁵⁹⁷. Era un president d'un centre excursionista exercint de vocal de la junta que dirigia l'entitat d'afany turístic per excel·lència de la ciutat de Barcelona. També, en 1926, el CE Barcelonès s'inscrigué com a soci numerari de la Societat d'Atracció de Forasters⁵⁹⁸. D'altra banda vull remarcar com alguns clubs, duent a la pràctica l'excursionisme cultural, iniciaren una sèrie de visites més o menys turístiques. Per exemple, des de febrer de 1926 el Club Excursionista de Gràcia realitzà unes excursions-visites a les més importants viles i ciutats de Catalunya per tal d'admirar les seves belleses naturals i els seus edificis històrics, així com la indústria que posseïen moltes d'elles. Les primeres visites varen correspondre a Vilanova i Manresa, ciutats marcadament fabrils, i a Girona i Tarragona, amb un important patrimoni històrico-arqueològic⁵⁹⁹.

Al final del període estudiat en aquesta obra, el turisme s'ha desenvolupat d'una forma extraordinària, fins al punt que en 1935 es podia dir que tenien més èxit les sortides de turisme que les excursions pròpiament dites. La possibilitat de fer sortides col·lectives amb autocar va influir en aquesta tendència i ja no era

⁵⁹⁶- Vegeu *BCEC*, núm. 315. Abril de 1921. Pàgina 99.

⁵⁹⁷- *BCEC*, núm. 350. Març de 1924. Pàgina 107.

⁵⁹⁸- *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 38. Novembre de 1926. Pàgina 130.

⁵⁹⁹- "Excursions visites per Catalunya". *Mai Enrera*, núm. 13. Febrer de 1926. Pàgina 117.

difícil aconseguir de cinquanta a cent excursionistes per organitzar una sortida col·lectiva, ens deien els de l'AE Catalunya.

*"Catalunya és resseguida els diumenges per centenars d'autòmibus amb milers d'excursionistes."*⁶⁰⁰

L'excursionisme, des del punt de vista del turisme, havia esdevingut per a molts un precursor que havia descobert el terreny i havia preparat una mínima infraestructura per tal que se'n pogués gaudir. D'aquesta manera, ja en 1929 es constituí la Junta Provincial de Turisme, passant a ocupar-ne el president del CEC el càrrec de vocal⁶⁰¹. També sabem que en 1932 el CEC es féu soci col·lectiu de la Federació Catalano-Balear de Turisme⁶⁰². L'any 1934 se celebrà el Saló del Turisme i dels Esports de la fira de Mostres de Barcelona, on a més de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, hi exposaren a nivell particular altres entitats excursionistes, entre elles la UEC⁶⁰³. El mateix succeí a Manresa, on el CECB va ser nomenat vocal consultiu del Foment del Turisme de Manresa i de les comarques del Bages, Berguedà i Solsonès⁶⁰⁴. El 3 d'octubre de 1935 es constituí la Touring-Associació (en una reunió convocada pel president de la Generalitat) de la qual la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya formava part del seu consell superior, essent el

*"(...) representant total de l'excursionisme català organitzat, precursor del turisme."*⁶⁰⁵

L'excursionisme havia canviat molt, reconeixia Francesc Blasi l'any 1936, fins al punt que podia dir que ambdós (excursionisme i turisme) tenien el mateix deler, la diferència era que un buscava les comoditats mentre l'altre les defugia, però l'afany de totes dues realitats era el coneixement.

*"L'excursionisme, empès per les modernes modalitats mundials, s'atansa a l'esperit del turisme, i aquest gairebé es confon amb l'acció primordial de l'excursionisme."*⁶⁰⁶

⁶⁰⁰- "Excursionisme i turisme". *Butlletí de l'AE Catalunya*, núm. 41. Juliol-agost de 1935. Sense paginació.

⁶⁰¹- LAJDCEC, vol VII, 1925-1931. Sessió 30 abril 1929.

⁶⁰²- LAJDCEC, vol VIII, 1931-1935. Sessió 12 gener 1932.

⁶⁰³- *Unió Excursionista de Catalunya*, núm. 37. Juny de 1934. Pàgina 439.

⁶⁰⁴- Martínez, Emili: *Cronologia d'una entitat. 75 anys del CE Comarca del Bages*. Manresa, Secció d'Estudis del CECB, 1982.

⁶⁰⁵- *Mai enrrera*, núm. 127. Desembre de 1935. Pàgina 191.

⁶⁰⁶- Blasi i Vallespinosa, Francesc: "Actualitats a través de l'excursionisme". *BCEC*, núm. 494. Juliol de 1936. Pàgines 275-278.

D'aquesta manera es podien definir algunes institucions excursionistes, fins i tot el mateix CEC⁶⁰⁷, com a entitats de caire turístic. Algunes veus s'alçaren demanant l'impuls de l'afecció a viatjar perquè les generacions joves preferien l'esport atlètic i espectacular a l'esport cultural, científic i artístic que de sempre havia representat l'excursionisme. Però no podem oblidar que hi havia molts excursionistes que duïen a terme activitats purament esportives i que preferien deixar de banda aquest aspecte cultural. Cal no oblidar, però, que per cultura en aquells anys tant s'entenia cultura física com conreu del coneixement intel·lectual i àdhuc ordenament moral. Eren les dues cares de la mateixa moneda, una moneda que si volem en tindria tres, com ens recordaran alguns excursionistes. L'Excursionisme Clàssic, en arribar al final del període estudiat havia esdevingut un excursionisme de tipus cultural i s'anava convertint en una realitat cada vegada més turística. Al seu costat, l'Excursionisme Muntanyenc, que s'havia desenvolupat amb l'arribada del segle XX, donava lloc a les pràctiques alpinistes, a l'escalada o a l'esquí de muntanya. La diferència entre ambdues postures en alguns casos va degenerar en oberta oposició entre les diferents maneres d'entendre l'excursionisme, però entre elles no hi va haver mai una rivalitat excessiva, més aviat es va deixar que cadascuna d'elles creixés segons el seu anhel:

*"Aquests senyors excursionistes que fan excursions... en auto, generalment són els que esperen que el cremallera arribi a Núria, que demanen un tren aeri al Carlit, somnien una avioneta al Canigó o el senzill funicular al Puigmal i la corresponent parada d'aigua i anissos servida per qualche "garçon" faldilla curta i llapis roig als llavis."*⁶⁰⁸

Per acabar, val a dir que també l'Excursionisme Muntanyenc donarà lloc a pràctiques properes al món del turisme, com ho demostra el fet que el congrés de la Unió Internacional d'Associacions Alpines (UIAA) celebrat a Barcelona el juliol de 1935 acceptés comunicacions sobre turisme alpí i dins d'aquest apartat hi havia els mètodes d'assenyalament de camins, els refugis, les carreteres de muntanya, camins de ferradura, ferrocarrils,

⁶⁰⁷ - BCEC, núm. 440. Gener de 1932. Pàgines 8-9.

⁶⁰⁸ - "Excursionisme o turisme". *Excursionisme*, núm. 15. 9 de novembre de 1928. Pàgina 3.

cremalleres, telefèrics, l'automobilisme, l'aviació i el motociclisme⁶⁰⁹.

⁶⁰⁹- *BCEC*, núm. 479. Abril de 1935. Pàgines 152-153.

PEDAGOGIA DE L'EXCURSIONISME

Amb la definitiva implantació dels esports d'hivern i de l'Excursionisme Muntanyenc dins de l'excursionisme català es produeix l'entrada en el discurs justificatiu del fet excursionista d'un element important que ajudarà a conformar aquesta nova superestructura ideològica i que donarà sentit a una pràctica que, sense ell, hauria perdut el seu pes com a alternativa a l'ús del temps lliure: la concepció pedagògica de l'excursionisme.

La concepció pedagògica de l'excursionisme sorgeix després de l'esportivització d'aquesta activitat, i és una resposta a les maneres d'entendre aquesta pràctica excessivament fisiològiques.

Des dels seu origen l'excursionisme català havia dut a la pràctica una realitat que bé podem qualificar de pedagògica i educativa sense por d'equivocar-nos. Efectivament, les excursions que s'havien produït en el si de l'Excursionisme Clàssic no eren altra cosa que instruments que permetien als excursionistes l'aprenentatge d'aspectes nous de la realitat catalana. Ara bé, aquest vessant pedagògic del nostre primer excursionisme no va ser analitzat a fons, entre altres coses perquè l'Excursionisme Clàssic donava més importància a la nació que no a les persones que la formaven. En aquell context, era més important descobrir la nostra realitat com a poble que no pas la formació cultural i cívica dels nostres ciutadans.

Però, amb la implantació de l'Excursionisme Muntanyenc, els aspectes educatius de la pràctica excursionista prendran carta d'importància dins d'aquest moviment. Ben segur que a aquest procés hi varen contribuir aspectes que res no tenien a veure amb l'excursionisme, però que, d'una manera o altra, l'influen.

Pensem que, com a fet social, l'excursionisme viu immers en la realitat del seu temps i és d'aquesta d'on rep les influències més importants, influències aquestes que són capaces de desvetllar tendències que aquest ha tingut en forma embrionària i que sense un impuls del món extern possiblement mai no haguessin acabat desenvolupant-se. Certament, aquest degué de ser el procés que va seguir el nostre excursionisme per adquirir la seva preocupació pel món de la pedagogia i de l'educació.

Ja a final de segle XIX hi ha mostres d'un interès important per part del CEC per encarar la qüestió educativa del jovent del seu moment, com ho demostra el fet que aquesta institució considerés digne d'elogi l'empresa que iniciava l'any 1893 la Societat Econòmica d'Amics del País i Colònies Escolars per tal de donar esplai als alumnes de les escoles gratuïtes de Barcelona⁶¹⁰. Però, com es pot saber, aquesta no va ser una iniciativa del CEC, sinó que fou l'Econòmica que va demanar al Centre quines eren les poblacions de la província amb millors condicions higièniques i climatològiques, a més que tinguessin els edificis adients per muntar-hi aquelles colònies. De fet, l'Econòmica s'havia dirigit al CEC per considerar-lo l'entitat més coneixedora de Catalunya. La seva resposta fou una sèrie d'immobles on es podien celebrar les colònies, entre elles la colònia Güell de Cervelló, al temps que renunciava a fer cap aportació econòmica al projecte (s'al·legava que el CEC no rebia cap subvenció oficial), però s'oferia la realització de la gestió de la demanda dels edificis⁶¹¹.

En aquesta primera manifestació sobre el fet educatiu dins del CEC hem vist com aquesta realitat implica elements del món de la higiene i de la climatologia sobre els quals insistirem més endavant. De moment ens detindrem en el fet que a Catalunya estan presents les idees pedagògiques de Pestalozzi des de l'any 1803 i que el CEC rebia el Butlletí de la Institución Libre de Enseñanza gairebé des del seu origen. Aquests fets degueren de tenir el seu pes en els plantejaments educatius del fet excursionista català; però allò que va posar en marxa aquest tipus de pràctiques no fou altra cosa que la implantació de l'Excursionisme Muntanyenc a casa nostra. En aquest punt fóra interessant repassar el capítol dedicat al discurs excursionista al segle XIX.

En un text aparegut en el *BCEC* de l'any 1903, Schrader es plantejava el futur de les pràctiques alpines un cop que tots els cims verges d'Europa havien estat assolits. Per a ell, el futur

⁶¹⁰- *BCEC*, núm. 9. Abril-juny de 1893. Pàgina 110.

⁶¹¹- *LAJDCEC*, 1891-1897. Sessió 18 juliol 1893.

consistia a dur nois pobres a la muntanya, promoure les caravanes escolars, l'estudi de les geleres, la creació d'escoles de topografia, etc. A Anglaterra l'alpinisme amb afany educatiu s'havia iniciat a principi del segle XIX, enviant joves de famílies acomodades a practicar aquest esport als Alps. A França, les primeres caravanes escolars són de 1874-77. Dins del CEC, el 9 d'abril de 1918⁶¹² la Junta Directiva acordà "*estudiar la constitució de caravanes escolars a quin efecte i valent-se del Butlletí es buscaren adeptes a la idea de portar-la a cap*".

La vinculació que s'estableix entre el fet alpí i l'educació sembla força evident en el nostre excursionisme, el qual tendeix també un pont per vincular la realitat educativa amb el món del folklore. Així, el 15 de gener de 1906, Maria Baldó, de la Secció Folklorica del CEC, va donar una conferència sobre el valor pedagògic del folklore, en la qual la conferenciant va remarcar especialment els jocs a l'aire lliure que creia que tant contribuïen al desenvolupament físic i intel·lectual de la mainada⁶¹³.

Aquest vincle es veu molt clarament en les comunicacions de caire pedagògic que es varen presentar al primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida el 1911, dues de les quals vinculaven elements del folklore amb el fet educatiu. Certament, sembla factible aquesta vinculació per bé que el nostre excursionisme, com a realitat social conservadora que era, tenia força interès en girar la vista enrere cada cop que havia de fer un pas endavant. D'aquí el seu interès pel passat i per la recuperació de tots els costums que s'estaven perdent en la nostra terra.

El Congrés Excursionista de Lleida va posar sobre la taula d'una manera definitiva el caràcter educatiu de l'excursionisme. A ell es varen presentar quatre comunicacions amb aquesta temàtica, endemés del fet que, en el discurs d'obertura, Cèsar August Torras digués que hi havia dos temes que l'excursionisme tenia pendants: un d'ells era el de facilitar, promoure i encaminar les excursions escolars, en un sentit instructiu i higiènic. D'aquesta manera, els infants, alhora que feien salut, adquirien coneixements i aficions científiques i aprenien a admirar i entendre la natura, a sentir amor per les muntanyes. El segon tema que quedava pendent era el d'atreure també a l'esfera de l'excursionisme les classes obreres, facilitant-los, ja fos a través de

⁶¹²- LAJDCEC, vol. V, 1916-1921.

⁶¹³-vegeu *BCEC*, núm. 133. Febrer de 1906. Pàgina 62.

conferències o d'excursions combinades d'esport i de vulgarització de coneixements, l'interès per les bel·leses de la nostra terra⁶¹⁴.

Al llarg del congrés, Josep Massot i Palmers presentaria l'excursionisme com a mitjà de desenvolupament físic i intel·lectual dels infants, Maria Baldó de Serra insistiria sobre la conveniència d'anotar els jocs, costums i cançons infantils per tal de procurar un sistema pedagògic popular, Josep Esteve parlaria de la utilitat d'un recull d'adagis per concretar una educació perfecta i, finalment, Frederic Godàs dissertaria sobre l'excursionisme i l'escola. Aquest congrés també serà important dins de la història de l'excursionisme català pel seu definitiu acarament del moviment obrer i perquè en ell es va començar a plantejar la definitiva intervenció de la dona en el si del fet excursionista.

Maria Baldó de Serra era mestra i creia que als infants els convenia el sol i l'aire lliure i que calia dur-los a la platja o a la muntanya. Segons ella, l'excursionisme tenia una sèrie de repercussions físiques, psíquiques i morals i era per això que volia promocionar-ne el seu ús pedagògic entre els mestres, els quals podien analitzar l'ànima dels seus infants talment com els metges ho feien amb el cos. La idea que defensava en la seva ponència era que, per a una bona educació, calia que en els sistemes pedagògics hi intervingués el folklore infantil recollit en les excursions⁶¹⁵.

Federic Godàs⁶¹⁶ considerava convenient fomentar l'afecció a l'excursionisme entre els nois de les escoles, no només de les grans ciutats sinó en totes les viles i pobles. Ell ja no parlava del beneficis físics, psíquics, intel·lectuals i morals de l'excursionisme perquè considerava que ja eren sabuts de sobres per tothom; en canvi, sí que pensava que calia buscar l'equilibri entre una excursió agradable per als infants i la dificultat necessària per al conreu de la força de voluntat. Les excursions havien de ser una eina que obligués els infants a pensar, a discórrer, a observar; abans de sortir s'havien de donar unes breus notes del que es veuria en l'excursió, durant la qual calia prendre notes o dibuixos; quan es tornava, se'n feia una redacció. Aquest model era més o menys calcat al que desenvolupaven les excursions amb adults durant el període de l'Excursionisme Clàssic.

⁶¹⁴- *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny del any 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congressistes*. Lleida, Estampa de Sol y Benet, 1911. (Congresos excursionistes catalans, vol. I)

⁶¹⁵- Baldó de Serra, Maria: "Conveniència d'anotar los jochs, costums y cansonetes infantils pera comprendre be les criatures y procurar un sistema pedagógich popular" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català*. op. cit. Pàgines 145-150.

⁶¹⁶- Godàs, Frederic: "L'excursionisme y l'escola" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català*. Op. cit. Pàgines 111-117.

Les seves conclusions anaven en la direcció que seria molt interessant que els mestres fomentessin l'excursionisme entre els seus deixebles, que les excursions escolars no havien de considerar-se solament un motiu d'esbarjo, que els centres excursionistes de Catalunya s'havien d'interessar pel foment de la pràctica de les excursions escolars (posant a disposició dels mestres que ho demanessin les dades, notes i aparells que poguessin donar facilitats o contribuïssin a obtenir bons fruits de les excursions que es practicaven), endemés d'altres conclusions que no fan referència tan directa al que ara estem tractant.

Per la seva part, Josep Massot i Palmers⁶¹⁷ començava la seva intervenció mostrant preocupació pel que ell anomenava l'esclavatge dels infants a les ciutats grans i mitjanes, però no es referia al de les classes més humils ni al de les més elevades, sinó a aquell dels fills dels estaments a qui el treball professional de despatx o de carrera obligava a viure en el centre de les grans poblacions.

*"Aquets pobres infantons los veureu reclosos com aucells engabiats, saltironant anyorívols per los àmbits migrats de les quatre parets que formen la galería, sense coneixer lo que son los lliures espays dels seus companys camperols, mil voltes mes afortunats qu'ells, ja que a la mateixa edat lo que pera uns tot son privacions y regles y privacions y respectes, pera'ls altres son llibertat d'acció y desordre y anarquía."*⁶¹⁸

Ell partia de la idea que els infants s'havien de fer créixer sans i vigorosos, desenvolupant-los el major cabal possible de forces. En canvi, els fills de les classes mitjanes tenien molt desenvolupat l'aspecte intel·lectual, però no el físic ni el moral. Era per això que calia potenciar-los aquests aspectes a través de grans excursions i ascensions difícils, d'empreses temeràries realitzades amb mesura. A manera de conclusions, Massot apuntava que el desenvolupament físic i intel·lectual havien de ser simultanis en l'infant i que l'excursionisme "deambulatori" era l'únic sistema que reunia aquestes dues condicions no superades per cap altre mètode. Acabava dient que calia fomentar l'excursionisme, enlairar-lo a la categoria d'un deure a complir

⁶¹⁷- Massot i Palmers, Josep: "L'excursionisme com a medi insuperable de desenrotlló físic y intel·lectual dels infants" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català*. Op. Cit. Pàgines 103-110.

⁶¹⁸- Massot i Palmers: "L'excursionisme com a medi insuperable de desenrotlló físic y intel·lectual dels infants". Op. cit, Pàgina 106.

principalment en profit dels infants, les condicions de vitalitat dels quals eren migrades.

Però, potser, el pas més definitiu dins del plantejament del tema dels infants i els joves en la seva relació amb el medi natural el va donar el moviment escolta. Si fem cas del que ens diu Ramon Bastardes⁶¹⁹, cap a 1910 a Barcelona s'havia anat creant un ambient d'interès pel moviment escolta, especialment entre els mestres i els excursionistes, ambient que es manifesta molt bé, com hem vist, en el primer Congrés Excursionista Català. Posteriorment, la figura de Josep Maria Batista i Roca va intentar orientar les seccions infantils i els guies dels diferents centres excursionistes cap a aquestes pràctiques. Amb aquesta finalitat participà en l'organització de conferències, curssets i campaments en els ambients excursionistes. D'aquí en sorgiren els Minyons de Muntanya, amb unes clares motivacions patriòtiques, els quals es difongueren molt especialment a partir de 1931 pel nou marc polític.

Cap a 1935 Antoni Gelabert⁶²⁰ reconeixia que ja existia una important xarxa d'institucions que col·laboraven a allunyar els infants dels elements moralment destructors, tot evitant-ne l'ocasió, i que els proporcionaven uns mitjans de millorament físic, moral i intel·lectual. I és que ja en aquells anys s'entenia que l'escola i la família eren els elements que proporcionaven a l'infant els elements per fer-lo útil a la societat. Quan aquesta "normalitat" fallava, calia la intervenció d'uns factors que neutralitzessin els efectes d'aquesta deficiència, lluitant contra la llar immoral o suplementant la deficient, substituint el carrer, les amistats dubtoses, etc.

De fet, ja es reconeixia que l'eficàcia de l'escola en la lluita contra l'ambient era dubtosa i que calia completar la seva obra i buscar una ocupació per a les hores que aquesta deixava lliures. Això volia dir el reconeixement que els factors ambientals eren decisius en la formació dels infants. Gelabert parlava d'infants difícils, díscols, ganduls o incapaços socials, amb alteracions més o menys greus de conducta, delinqüents o quasi, en els quals els factors externs determinaven d'una manera absoluta aquestes característiques (les creaven) o posaven de manifest factors

⁶¹⁹- Bastardes, Ramon: "L'escoltisme a Catalunya" en Van Effenterre, Henri: *L'escoltisme*. Barcelona, Edicions 62, 1967. Pàgines 133-145.

⁶²⁰- Podeu consultar *Acampades. Assaig amb nois de les colònies escolars. Aspectes social i educatiu*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Secció de Cultura, 1935. Obra d'Antoni Gelabert.

hereditaris o patològics que, en un ambient normal, no s'haurien desenvolupat. Aquest autor considerava que la delinqüència infantil venia determinada en proporció molt gran per la influència de l'ambient familiar i extrafamiliar, alhora que calia completar l'obra de l'escola. Els qui s'ocupaven de qüestions d'educació i criminalitat juvenils -deia Gelabert- reconeixien que les colònies escolars als Estats Units tenien una influència decisiva en la prevenció eficaç de la delinqüència. El reformatoris i escoles correccionals per a menors en diferents països consideraven els campaments escolars com a complement de les diverses tasques que es desenvolupaven al llarg del curs. L'autor pensava en aplicar aquest tipus de pràctiques als infants de les escoles públiques, tot inspirant-se en Baden-Powell i agafant l'essència del seu mètode. Aquest girava sobre quatre eixos principals: formació del caràcter, salut i vigor, arts manuals i enginy, i servei al pròxim. En resum, volia fer de cada noi un bon ciutadà.

*"Per a aconseguir-ho es procurarà, sobretot, la formació del caràcter enfortint la base moral i religiosa, desenrotllant la seva lleialtat, esperit de disciplina i de cooperació; inculcant-los hàbits d'observació, d'obediència, energia i confiança en sí mateix, acostumant-los a vetllar pels altres; ensenyant-los serveis útils a la col·lectivitat i oficis profitosos per a ells mateixos bo i fomentant llur salut corporal amb les pràctiques higièniques."*⁶²¹

En aquest mètode s'aprofitava la motivació dels infants per les aventures i l'atracció que sentien pel desconegut per potenciar les seves qualitats positives, no per introduir-n'hi unes que l'infant no tenia (tota la seva personalitat surt de dintre seu; el mètode tan sols és un mitjà per aquest deslliurament de les seves característiques personals). Aquest era un programa que es basava en un conjunt d'activitats a l'aire lliure, atractives i progressives, que tenia en compte les característiques psicològiques de cada infant.

Però, deixant de banda el moviment escolta, hem de veure que la preocupació pels infants dins del fet excursionista no s'inicia fins a la dècada dels vint, que és quan es comencen a posar en marxa les primeres seccions infantils dels centres

⁶²¹- Mínyons Escoltes "Boy Scouts": *Reglament núm. 1*. [juny de 1936].

excursionistes⁶²². Sobre aquest aspecte m'interessa ressaltar el cas del CE Rafel Casanova.

Aquesta entitat, en 1924, va fer una crida als pares de Gràcia perquè deixessin assistir els seus fills a unes sortides que havien programat per educar-los excursionistament: l'excursionisme era un esport que els enfortiria el cos, i els infondria l'amor als consemblants i la civilitat, segons ells. En aquest cas, el Centre corria amb totes les despeses. Segons que diuen els membres d'aquesta entitat, la seva idea era fruit del lamentable espectacle d'uns cinemes plens de nois i que aquests només eren vistos com escoles de males idees, quan no de pornografia. Endemés, els carrers eren plens d'infants que els pares no podien vigilar. Per això els oferiren un esport noble que els ajudava a solventar aquests problemes⁶²³. El 1928, quan Batista creà el Secretariat de Coordinació Excursionista, la secció infantil del Rafael Casanova passà a dir-se Minyons de Muntanya i seguint les indicacions de Mossèn Batlle s'inicià en l'exercici del càmping. Es varen dividir els Minyons en dos grups: Plançons (nois) i Daines (noies)⁶²⁴.

Anteriorment, el Centre Excursionista de Catalunya s'havia plantejat la necessitat de posar en pràctica aquestes idees⁶²⁵, sobretot des que es veia la volada que anava adquirint el moviment escolta, però encara en 1925 la conquesta de la joventut catalana, educant-la a través de l'excursionisme, era una de les victòries que li mancava al CEC⁶²⁶. Aquesta entitat no es va plantejar un projecte de càmping educatiu per a infants de set a catorze anys fins a l'estiu de 1929⁶²⁷, però amb tot, aquesta secció infantil no va arribar a arrelar. De manera que les pràctiques adreçades a infants es desenvolupen abans en altres entitats, tot i les preocupacions primerenques que havia demostrat el CEC.

Ara bé, a què responia aquest interès dels centres excursionistes pels infants? Hem de partir de la base que l'excursionisme de les dècades dels vint i trenta a Catalunya es planteja molt clarament l'emancipació de l'ésser humà, donant-li com a armes la salut i la cultura. Aquest objectiu era el que com hem vist es planteja tot l'excursionisme en aquell període, i això era molt

⁶²²- Tenia, però, un precedent molt important i desconegut perquè sabem que en 1908 dins de la Junta Directiva del CEC es donà compte de la salutació de l'agrupació els Rossinyols-esbart excursionista infantil amb motiu de la seva primera excursió. (LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912).

⁶²³- CD del CE Rafael Casanova: "Crida als pares dels infants graciencs". *Butlletí del CE Rafel de Casanovas*, núm. 18. Abril de 1924. Pàgines 39-40

⁶²⁴- Conferència de Josep Iglésies, 30 d'octubre de 1966, en *1916-1966 Crònica d'un cinquantenari*. Barcelona, GE Rafel de Casanovas, 1968. Pàgines 11-23.

⁶²⁵- Recordem que el 9 d'abril de 1918 aquesta entitat havia acordat estudiar la creació de caravanes escolars.

⁶²⁶- Vegeu *BCEC*, núm. 243. Abril de 1915. Pàgina 144.

⁶²⁷- Vegeu els *BCEC*, nùms. 410 i 411 de juliol i agost de 1929, respectivament.

especialment el que es pretenia fer amb els infants. Segons Hilari Salvadó, del CE Minerva, aquest club tenia el

"(...) propòsit d'allunyar a la joventut de tot aquest seguit de perills i trenca colls que invadeixen per dissort de tots la preuada Ciutat, a l'ensem d'enriquir llur pensa (...)"⁶²⁸

Altres autors varen parlar -i se'n va parlar molt- dels avantatges d'aquestes pràctiques amb els infants, perquè aquestes, a més de portar-los a respirar l'aire pur de la muntanya i a fer un exercici dels més sanitosos, els ensenyaven a estimar la nostra terra, alhora que els allunyaven de contactes perillosos amb els desequilibris morals del seu moment. En aquest sentit hem de retenir com en molts casos la ciutat era considerada com un marc perillós per als joves i infants perquè aquesta els exposava a prendre mals (atropellaments i altres accidents urbans, fonamentalment), a respirar un aire impur que debilitava el seu organisme,

"Però sobretot s'els té d'apartar de l'emmatzinament moral que tants exemples de vici i de depravació podrien produir en les seves ments no preparades encara per a la defensa; evitem que s'infiltri en aquests plançons de catalans, aquestes ànimes blanques, cap impuresa, i que ells, els continuadors de la nostra raça, aportin a la terra que els ha vist néixer tota una plenitud de vida, sense cap llei de febleses, ni de cos ni d'esperit, que sigui el germen d'una degeneració."⁶²⁹

En els medis excursionistes -però no únicament en aquestes- es considerava que el jovent s'anava corrompent i viciant poc a poc; per als joves el joc, el ball i el cinema s'anaven convertint en les seves finalitats. Es considerava que aquest grup social havia emprès un mal camí i que calia redreçar el seu destí fent-los adquirir interès per qüestions educatives i instructives, això sense considerar que físicament hi havia moltes malalties que els afectaven (anèmies, tuberculosi, etc.). Aquesta preocupació pel jovent és bastant general en tots els centres excursionistes catalans, tant en els petits com en els més grans. El joc, el cinema, el ball eren una nova manera d'entendre l'ús del temps

⁶²⁸ - AA DD: "Nostres optimismes". *Portaveu del CE Minerva*, núm. 2. Octubre de 1922. Pàgines 2-3.

⁶²⁹ - Barrillon: "Pels homes de demà". *Mai Enrera*, núm. 2. Març de 1925.

lliure que s'anava imposant entre els sectors juvenils, però aquesta manera de viure era inacceptable per als excursionistes, tan preocupats per la cultura i per les manifestacions que implicaven l'activitat dels seus participants. Fins i tot s'havia arribat a escriure que

*"El recolliment mes apropiat al jove que fuig de les teories imposades per la moda i la decadència, és la muntanya"*⁶³⁰

De manera que durant els anys vint i trenta, cada cop més, l'excursionisme es bastirà en defensor dels interessos de joves i infants, i es plantejarà dues tasques fonamentals. Aquestes dues tasques eren atraure els joves cap al món de l'excursionisme i, a través d'ell, educar el caràcter dels nostres infants i minyons. En aquesta tasca, Josep Maria Batista i Roca hi va dedicar molta energia, arribant a oferir-se per crear una secció infantil en algun centre excursionista que li ho demanés en 1928⁶³¹. Així és com s'organitzaren les seccions infantils del CE Rafel Casanova, de les quals ja hem parlat. En un altre lloc hi tornarem, però de moment m'agradaria que quedés clar com allò que pretenien educar els nostres excursionistes era el caràcter i no la intel·ligència dels nostres infants, tot i que això no es fes de forma exclusiva com ho demostra la participació d'alguns excursionistes i d'alguns clubs en concursos de redaccions o de lectura i escriptura adreçats a infants o el fet que algunes entitats excursionistes fossin sòcies col·lectives de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana⁶³². Aquesta educació partia dels pressupòsits que s'anaven a buscar en la pedagogia i la psicologia, de manera que l'excursionisme esdevenia una doctrina mitjançant la qual es volia educar les persones.

Aquesta filosofia pedagògica es va manifestar en la constitució dels Minyons de Muntanya (obra de Batista i Roca), els quals seran vistos en alguns casos com els asseguradors de la continuïtat i la renovació del fet excursionista, la seva millor realització i la base sòlida on edificar el futur. Les primeres conferències per a la fundació dels Minyons de Muntanya es varen donar en el Centre Excursionista de Catalunya. El dia 2 d'agost de 1934 per primera vegada en l'excursionisme català se celebrà una missa al cim de

⁶³⁰- Citat en *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 66. Març de 1929. Pàgina 50.

⁶³¹- Batista i Roca: "Dues tasques fonamentals i urgents". *Excursionisme*, núm. 3. 4 de maig de 1928.

⁶³²- Com a mínim, ho eren els Centres Excursionista Rafael Casanova, el CE de Lleida, el Centre Excursionista Pàtria, el CE Rodamón, l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró i el Centre Excursionista de Catalunya, el saló d'actes del qual usava per donar alguns cursos als seus membres i per dur-hi a terme les seves assemblees.

l'Aneto. Aquesta havia estat una proposta dels Minyons, els quals anteriorment havien obtingut permís de la Santa Seu per poder dir missa en les seves acampades⁶³³.

⁶³³- Grau, J.: "El dia dos d'agost d'enguany, a l'Aneto". *BCEC*, núm. 474. Novembre de 1934. Pàgines 401-406.

LA VOLUNTAT DE L'EXCURSIONISTA, LA HIGIENE

Dins de tot el discurs pedagògic de l'excursionisme català de les primeres dècades del segle XX apareix una força constant que actua com a dissenyadora dels individus i de la seva manera de ser. Com he deixat escrit en altres llocs, el tema de la voluntat apareix molt lligat a les pràctiques alpinístiques, muntanyenques. Aquest vincle no és propi d'un període determinat de la història del nostre excursionisme, sinó que acompanya totes aquelles manifestacions més marcadament esportives de la pràctica excursionista. Això havia estat així en el funcionament de l'AEC i, evidentment, amb l'empirament del nostre excursionisme, la implantació de l'Excursionisme Muntanyenc i la seva progressiva definició com a activitat esportiva, la voluntat serà part integrant del discurs excursionista en una proporció molt elevada. D'aquesta manera, el fet de vèncer la dificultat i el modelatge de la voluntat seran dues categories indestriables dins del discurs alpí català de les primeres dècades del segle XX. Ja el mateix 1900 Rosend Serra⁶³⁴ afirmava que aquesta educació en el domini de la voluntat podia ser l'única raó de moltes ascensions que tenien un interès nul per a la ciència, que estaven desproveïdes d'atractius per a l'artista i plenes de perills per als excursionistes. De fet, l'empenta que anava emprenent l'Excursionisme Muntanyenc bé justificava aquesta preocupació pel tema de la voluntat, perquè en calia una bona dosi per dur a terme exploracions com les que havia

⁶³⁴ - Serra, Rosendo: "La conservació de les bel·leses naturals de les montanyes". *BCEC*, núm. 70. Novembre de 1900. Pàgines 266-271.

fet en Juli Soler i Santaló l'any 1901. En ella varen passar dinou dies

*"(...) per territoris dels més escabrosos de Catalunya y aon les incomoditats de tota mena no poden esser compensades més que per una bona salut y per una força de voluntat a tota prova, filla aquesta sols del ver entusiasme pera nostra aimada terra."*⁶³⁵

Passarà el temps per al nostre excursionisme i, el 1930, l'Excursionisme Muntanyenc haurà emprès el seu vol amb una força pràcticament imparable i buscarà d'emprendre noves rutes. Això, com a mínim, era el que considerava Garcia Marià⁶³⁶, i és per això que es va decidir a publicar una obra en la qual donava una relació dels refugis del Pirineu, tot intentant permetre l'obertura de nous itineraris, de *primeres* que encara hi eren possibles. En general, podem afirmar que durant els anys vint i trenta, la marxa, l'excursionisme esportiu, es converteix en un poderós element educatiu, un element que no va restar allunyat del món paramilitar del nacionalisme radical català com ho demostra el fet que el 1924 es publicués *Marxes i campaments*, una obra amb la finalitat de contribuir a la formació i educació del soldat català⁶³⁷. Aquesta obra, com en general tot l'Excursionisme Muntanyenc, afirmava que la marxa és el primer, el millor i el més sa de tots els esports, és a l'abast de tothom i es desenvolupa a ple aire. Es considera, endemés, que, físicament, fa treballar tots els múscles que menys ho fan en els exercicis gimnàstics, dona benestar i sensació de gana, estimula la digestió i beneficia la respiració i el funcionament del cor. Psíquicament, reposa el cervell al caminar de forma reflexa. És l'esport més fàcil i més econòmic de tots, n'hi ha prou amb un vestit i unes botes d'excursionista. Intel·lectualment esdevé instructiva, alhora que, psicològicament, contribueix al desenvolupament de la voluntat i permet exercir les qualitats d'iniciativa de cadascú davant l'imprevist. Moralment i socialment acostuma els individus a l'ajuda mútua, tot posant-los en contacte amb la natura i desenvolupant el nostre amor a la Bellesa, a la Veritat i al Bé.

"La marxa (...) ha de contribuir a fer de nosaltres homes amb un cervell ben organitzat dins d'un orga-

⁶³⁵- Soler i Santaló, J: "Una ascensió a la Pica d'Estats". *BCEC*, núm. 83. Desembre de 1901. Pàgines 300-311.

⁶³⁶- Garcia Marià, V. E.: *Refugis pirinencs. Hotels-xalets-refugis-granges-bordes-cabanes*. Barcelona, Centre Excursionista Barcelonès, 1930.

⁶³⁷- *Marxes i campaments*. Barcelona, Edicions Militars Catalanes, 1924.

nisme robust; homes que tinguin un cor per estimar, lluitar i sofrir; homes com els que avui necessita la nostra Pàtria." ⁶³⁸

D'aquesta obra en tornarem a parlar en tractar el nacionalisme radical, de moment només ens interessa ressaltar el fet que un sector de l'excursionisme igualarà esport a marxa i mutarà en el tipus excursionista anomenat tresca-muntanyes o empassa-quilòmetres. Però no podem oblidar que la formació gairebé militar dels excursionistes -i de bracet amb ella la marxa i altres pràctiques excursionistes- va ser usada en favor del nacionalisme radical com ho demostraren la Societat d'Estudis Militars (provinent d'Acció Catalana i fundada en 1922) i la creació de la Milícia Pirinenca durant la Guerra Civil, ambdues iniciatives del catalanisme independentista.

Un altre tema que pren importància en aquells anys i que alhora ajuda a definir l'Excursionisme Muntanyenc és l'estudi de la higiene i, en general, l'apropament de l'excursionisme al moviment obrer. Aquest apropament envers les classes populars es dona de manera molt clara després dels fets de la Setmana Tràgica de forma implícita i es deixa veure sense cap mena de dubte en el Congrés Excursionista de Lleida de l'any 1911. Recordem que Cèsar August Torras hi va fer el discurs inaugural en el qual afirmava que l'excursionisme català tenia dues feines pendents, una promoure les excursions escolars (que ja hem tractat anteriorment) i l'altra, que és la que ara ens interessa, atraure també el moviment obrer, les classes obreres.

Aquest primer congrés excursionista es va plantejar, com ja deixava presagiar el discurs de C. A. Torras, alguns temes que eren nous dins del fet excursionista català. A més d'algunes temàtiques que ja venien heretades de l'Excursionisme Clàssic (com l'elaboració del mapa de Catalunya, estudis comarcals, etc.), aquest congrés permetia rebre comunicacions referents a les relacions que s'establien entre l'excursionisme i la higiene, i l'educació física i la manera de fer popular l'excursionisme entre la classe obrera, les dones i els nois d'estudi⁶³⁹.

El tema de la higiene dins del fet excursionista es dona de manera molt vinculada a elements de medicina, com és natural. De manera que dins de les diferents entitats excursionistes hi ha un vessant relativament important que fa referència a aquesta branca de la ciència. El desenvolupament de les ciutats modernes,

⁶³⁸- *Marxes i campaments*. Op. cit. Pàgina 2.

⁶³⁹- Sobre els temes que es volien tractar en aquest congrés es pot consultar "El primer congrés excursionista català. Convocatori". *BCEC*, núm. 195. Abril de 1911. Pàgines 126-128.

en el nostre cas Barcelona especialment, les onades migratòries que havien rebut moltes vegades de qualsevol manera, el desenvolupament industrial, etc. feien que el folklorista Cels Gomis escrivís a principi de segle:

*"Els homes hi viuen emmagatzemats [en les grans ciutats], apilotats els uns damunt dels altres com les peces de roba en els prestatges d'una botiga, respirant un aire corromput, nodrint-se d'aliments adulterats, engolint begudes emmetzinades y sense tindre-hi un lloch d'esbarjo pera refer-se de les diaries fatigues. L'higiene moderna les maleeix aquestes grans aglomeracions, y ha emprès una campanya pera substituir-les per una serie de petites viles de vint a vinticinch mil habitants, situades de vuit a dèu kilòmetres les unes de les altres. Mercès als ràpids medis de comunicació de que avuy disposem, aquestes viles tindrien totes les aventatges de les grans urbes sense tindre-n cap de llurs inconvenients."*⁶⁴⁰

Aquest context va permetre que el 1902, just quan se celebrava el vint-i-cinquè aniversari de la constitució de la primera societat excursionista catalana, el senyor Serra (un soci del CEC) exposés un pla per commemorar aquest fet basat en dos pilars. El primer era l'exposició de tots els treballs publicats per les associacions excursionistes al llarg de la seva història. El segon es basava en la lectura de monografies sobre l'excursionisme en els seus diferents aspectes, un dels quals era, per primera vegada, el mèdic. El senyor Serra proposava la lectura d'articles arqueològics, històrics, folklòrics, literaris, artístics, mèdics, etc.⁶⁴¹ El tractament del vessant mèdic de l'excursionisme va ser encarregat a Cristòfol Friginals com es desprèn de l'acta de la sessió de la Junta Directiva del 27 de juny de 1901⁶⁴². En les mateixes idees sobre l'estudi higiènic insistí Fuster en el mateix any⁶⁴³.

A Catalunya, l'estudi de la higiene va estar molt vinculada als moviments d'esquerra i no ens ha d'estranyar que Cels Gomis es preocupi pel tema perquè això encaixa perfectament amb la idea defensada per alguns autors de la seva vinculació amb el moviment anarquista.

⁶⁴⁰- Gomis, Cels: "L'excursionisme i el folk-lore". *BCEC*, núm. 85. Febrer de 1902. Pàgines 46-50.

⁶⁴¹- Vegeu *BCEC*, núm. 84. Gener de 1902. Pàgina 38.

⁶⁴²- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905.

⁶⁴³- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 8 juliol 1902.

Però els vincles entre la medicina, la higiene i l'excursionisme, vincles que es donaran molt especialment per la via de la higiene mental, comencen ja l'any 1900, quan el *BCEC* publica l'obra d'Ignasi Valentí i Vivó *L'alcoholisme pandemich*.

La relació que es dona entre aquests termes ens deixa veure clarament com en aquells anys existia una explotació en el lloc de treball i una altra fora de la feina basada en la manca d'habitatges per als treballadors que es traduïa en el lloguer de pisos foscos, humits i infectes. Els higienistes, en el seu moment, volgueren acabar amb l'explotació que es produïa fora de la feina, però no tots ells s'atreviren a tocar tan clarament la que es duïa a terme en el lloc de treball, que era la base de la seva societat. Dins del CEC, l'estudi de l'aspecte mèdic de l'excursionisme en la seva relació amb la salubritat es va plantejar de nou en 1902⁶⁴⁴ quan el Sr. Narcís Fuster estimulà aquesta entitat a estudiar la vida material del terrer català donant relleu als llocs insans per sanejar-los tot el que es pogués i instant els ajuntaments a què se'n cuidessin i que donessin compte periòdic dels naixements i de les defuncions produïts, anotant la classe de malaltia que havia provocat la mort. Per remarcar el vincle entre l'higienisme i el moviment obrer vull esmentar que en la sessió del 15 de juliol es reflexa que Fuster havia fet donatiu d'un fulletó titulat "*Conferència sobre l'associació obrera, llegida al Foment Regional*".

Juntament a aquest tractament científic de temes relacionats amb la higiene social, es desenvolupen altres intents de tractar el tema a partir d'elements folklòrics. Oleguer Miró⁶⁴⁵, metge manresà, serà una de les persones que duren a terme aquest intent que el que fa és demostrar com allò que la medicina va descobrir ja ho tenia ben assentat la tradició popular. Per exemple, es parla de la importància del sol i que les cases siguin ben assolellades per a la salut de les persones i, citant Albert Llanas, escriu "*No entra el sol pel teu balcó?, Doncs ja entrarà per la porta, molt sovint, el teu doctor*". També es parla de la lluna i la seva influència sobre el creixement de cabells i ungles i l'infantament de criatures, així com de les malalties llunàtiques (malalties mentals lligades al cicle de la lluna). Com veiem, aquest autor depassa el marc de la simple higiene física per introduir-se en el camp de la higiene mental.

Quant al tema de l'educació social i el tractament de la higiene, hem de fer especial menció de les activitats dutes a

⁶⁴⁴- LAJDCEC, vol. 2, 1897-1905. Sessió 8 juliol 1902.

⁶⁴⁵- Miró, Oleguer: "Folk-lore mèdic català". *BCEC*, núm. 136. Maig de 1906. Pàgines 149-156. i *BCEC*, núm. 137. Juny 1906. Pàgines 182-186.

terme en el si del Centre Excursionista de la Comarca del Bages, el qual, ja en 1907, tenia una secció d'Educació Social. El mes de gener d'aquell any, Àngel Serra, metge de professió i soci d'aquella secció, pronunciava una conferència sobre "mides de caràcter popular contra la tuberculosi"⁶⁴⁶. En aquell mateix any es reconeixia la necessitat de difondre la secció esmentada en ciutats com Manresa, que encara es considerava que no havien abastat la "civilitat moderna"⁶⁴⁷. Es prenia en consideració que s'havia de fer educació social per corregir tot el deficient, tot el viciós, tot l'incívil i tota la falsedat dels costums antics, els quals serien substituïts per uns de nous amb moralitat escrupolosa i basats en la ciència més refinada. L'educació social havia de corregir el mal parlar i el criticar; havia d'ensenyar a sacrificar-se per la ciutat, havia de crear hàbits d'honradesa industrial i comercial, calia que difongués els drets i deures dels ciutadans i divulgés els estudis com els d'higiene i l'educació de la voluntat, etc. Tots aquests coneixements creien que s'haurien d'explicar en les escoles d'obrers, les escoles d'arts i oficis, de manera que, amb el temps, es transformaria la nostra cultura, la qual s'incrementaria.

Ara bé, activitats de caire higiènic o mèdic apareixen en molts centre excursionistes, com es veu per exemple en la conferència del doctor Agell de 1916 a l'Agrupació Excursionista de Reus titulada "Guerra a les mosques". També dins de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular es va manifestar aquesta tendència, especialment en la figura d'Antoni Novellas, el qual el 29 d'octubre hi féu un discurs sobre les relacions entre la higiene i l'excursionisme⁶⁴⁸. D'aquí a poques pàgines veurem com Novellas va estar molt vinculat a l'estudi bacteriològic de la Plana de Vic, en el qual compartia les responsabilitats amb Norbert Font i Sagué. El mateix tema tractaria aquest autor l'any següent en un escrit en el mateix *Noticiari*⁶⁴⁹, el qual no és altra cosa que una clara exposició de les tesis de la seva conferència. En aquell discurs es va parlar de la higiene mental, la qual podia ser assolida i potenciada a través de les sortides al camp i a la muntanya.

Continuant amb el tema que hem iniciat, diré que Josep Armangué va escriure, el 1905, un article al *BCEC* en el qual ens deixava veure com es produïa el progressiu pas de l'excursionisme que, com hem vist, el duia de l'estudi de la realitat humano-social-històrica a la del medi físiconatural. Per aquest motiu, ell no

⁶⁴⁶- Vegeu *Bulletí del CE Comarca del Bages*, núm. 7. 15 de febrer de 1907. Pàgines 137-141.

⁶⁴⁷- Vegeu "Educació Social". *Bulletí del CE Comarca del Bages*, núm. 13. 30 de setembre de 1907. Pàgines 225-227.

⁶⁴⁸- Vegeu "Sessió en lloança de l'Excursionisme". *Noticiari mensual de la SE de l'AEP*, núm. 20. 1 de desembre de 1916. Pàgines 7-8.

⁶⁴⁹- Novellas, Antoni: "La salut i l'excursionisme". *Noticiari mensual de la SE de l'AEP*, núm. 21. 1 de gener de 1917. Pàgines 1-4. Es tracta d'un recull de fragments del discurs del seu autor amb motiu del 12 aniversari de la secció.

es detenia a descriure com eren els poblets que trobava, cosa que sí que feia amb les escenes i estats de la naturalesa. Endemés, considerava que aquests pobles de muntanya possiblement tinguessin elements dignes de ser estudiats, però que no es podia magnificar la vida ni els escenaris on creixien pel fet que moltes vegades eren anti-higiènics i mancats de les necessitats considerades mínimes en el seu moment. Tanmateix, segons ell, les causes del cretinisme, la beneiteria, no es trobaven en les aigües, com molts suposaven en el seu moment⁶⁵⁰.

El tema de l'estudi higiènic és inseparable de la idea de la unificació dels estils de vida rural i urbà -precisament una resposta a la seva desconeguda diferenciació moderna- que donava lloc a una única manera de viure. Això ho va veure molt clarament el CE Minerva i està en la base de la defensa del model urbà conegut com a ciutat-jardí. Per això aquest interès per la millora de la higiene es va veure recolzat per un intent de potenciació d'un tipus d'urbanisme que modelés les ciutats de manera que no deixessin de banda els elements naturals que les podien compondre. Així, Guillem Busquets i Vantravers, arquitecte soci del CEC, el 13 de maig de 1910, va fer una conferència sobre l'ús de la vegetació en les urbanitzacions modernes⁶⁵¹. En ella exposà els grans avantatges artístics, higiènics i culturals que podien proporcionar a les modernes poblacions l'ús de la vegetació (arbres, parcs, jardins) en el seu ornament i distribució. L'autor explicà la manera de disposar l'arbrat en les places i carrers, després parlà de l'ús de la vegetació en l'ornament d'edificis públics i privats i en les urbanitzacions de les colònies obreres i poblacions rurals. El mateix va fer en parlar, el 23 de maig de 1913, sobre "les modernes urbanitzacions angleses (ciutats-jardins)"⁶⁵².

En definitiva, es tractava d'unir els avantatges d'ambdós medis intentant defugir-ne els seus inconvenients. Calia canviar les relacions entre el camp i la ciutat:

"Fonem aquestes dues poblacions i obtindrem una humanitat mixta; amb menys coneixements que els ciutadans i amb menys fortitud que els vilatans, però amb més coneixements que els vilatans i més fortitud que els ciutadans.(...) La ciutat jardí és una passa més enllà en la consecució del gran ideal. (...) El món

⁶⁵⁰- Armangué, Josep: "Trascant per l'Alt Bergadà y per la Serralada Pirenenca de Mitj-jorn". *BCEC*, núm. 120. Gener de 1905. Pàgines 1 -13; *BCEC*, núm. 121. Febrer de 1905. Pàgines 33-52; *BCEC*, núm. 122. Març de 1905. Pàgines 65-79 i *BCEC*, núm. 123. Abril de 1905. Pàgines 97-112.

⁶⁵¹- vegeu *BCEC*, núm. 185. Juny de 1910. Pàgina 185.

⁶⁵²- Vegeu *BCEC*, núm. 220-222. Maig-juliol de 1913. Pàgina 198.

deu ésser una gran ciutat en la que els nius dels humans deuen florir entre els camps, entre les boscúries, des del cim de les muntanyes; regne de la quietud; fins a les platges remoroses, on els homes deuen estimar-se per què si tots treballen. No hi haurà injustícies que justifiquin el parassitisme d'uns pocs."⁶⁵³

Les mateixes idees defensava Josep Maria Curet, soci del CE Minerva, en un escrit que no es pot datar, però que correspon a la dècada dels vint⁶⁵⁴.

Però, potser, el pas més important en la implantació de l'estudi pràctic del tema de la higiene dins de l'excursionisme el va donar la Secció de Geografia Física i Geologia del Centre Excursionista de Catalunya quan, el 1909, la Junta Directiva de la Secció, volent contribuir al progrés de Catalunya, va encarregar a Antoni Novellas i a Norbert Font i Sagué la realització de l'estudi que permetés assentar els fonaments de la higienització de la nostra terra. En principi, es pretenia estudiar la hidrologia de Catalunya i les seves relacions amb la higiene, perquè, des del punt de vista sanitari, l'aigua n'era l'element més important. Com sabem, l'aigua que es beu està en l'etiologia de moltes malalties i la teoria microbiana així ho demostrava ja en aquells anys. Aquest projecte no es pot desvincular del fet que el CEC decidís enviar un representant al Congrés d'Higiene celebrat en 1906⁶⁵⁵.

Aquest pla s'havia de dur a terme a parts, començant per la Plana de Vic a causa de les seves condicions topogràfiques i climatològiques, per la regularitat de les seves formacions geològiques i hidrològiques i més que tot perquè, en aquells dies, els seus habitants pagaven un delme impressionant a les malalties infeccioses, sobretot les que es propagaven a través de l'aigua. El pla consistia a estudiar químicament i bacteriològicament totes les fonts i pous de la Plana, la seva situació i aprofitament, i relacionar les dades obtingudes amb la mortalitat de cada lloc, tot això per fer notar als ajuntaments, metges i particulars on tenien el perill, perquè coneixent-lo se'n salvessin. Endemés, volien indicar, quan fos possible, els remeis per al millorament sanitari de la comarca, la manera de sanejar les aigües contaminades, els punts on es podien trobar aigües en millor condicions, etc. Per iniciar l'estudi varen adreçar unes preguntes a alguns habitants de

⁶⁵³- "L'ideal de l'excursionisme". *Minerva, portaveu del CE Minerva*, núm. 45. Maig de 1925. Pàgines 50 i 51.

⁶⁵⁴- Curet, Josep M^a.: *El centre excursionista "Minerva" i la seva obra*. Barcelona, publicacions del CE Minerva, Sense data.

⁶⁵⁵- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 26 juny 1906.

la plana, les quals demanaven que fossin contestades. Les dades recollides indiquen que aquesta iniciativa no va rebre una resposta massa favorable per part d'aquells que havien de contestar el qüestionari⁶⁵⁶. Tanmateix, Font i Sagué morí l'any següent a conseqüència d'haver ingerit aigües en males condicions, com les que estava estudiant, tot i que els estudis foren prosseguits per Antoni Novellas⁶⁵⁷.

El tema de la higiene i la qualitat de l'aigua ens duu de ple a tractar els inicis de l'espeleologia a casa nostra.

⁶⁵⁶- vegeu Danès i Vernedas, J.: "Els aplecs excursionistes". *BCEC*, núm. 194. Març de 1911. Pàgines 103-108.

⁶⁵⁷- Vegeu LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 23 setembre 1910.

ELS ORÍGENS DE L'ESPELEOLOGIA A CATALUNYA

En el marc d'aquesta obra deixarem de banda les primeres manifestacions espeleològiques aparegudes a Catalunya per situar-nos directament en el moment en què dins del CEC comença a desenvolupar-se aquesta pràctica de la mà de Norbert Font i Sagué. Cal dir, però, que anteriorment hi havia hagut altres exploracions importants que van des del pare Joana fins a algunes incursions dutes a terme pels membres de les primeres entitats excursionistes. Aquelles primeres manifestacions espeleològiques ens deixen veure ben clarament una vinculació amb els interessos excursionistes de final del XIX. En la majoria de casos, apareixen referències de fenòmens espeleològics en les ressenyes d'excursions sense un afany exclusiu de recerca en el món subterrani. En elles es recullen dades sobre les tradicions que envolten aquestes cavitats i se n'estudien diferents aspectes (temperatures, formació, llegendes, etc.) sota un prisma eminentment positivista. Com deien els socis de l'AEC, referint-se a algunes cavitats de Sant Llorenç,

*"La nostra Associació, que creu que lo abandonar-se á la exageració y la fantasia, perjudica en comptes d'afavorir, á despit de desil·lusionar ab algú, deu fer constar la veritat de lo que vegé"*⁶⁵⁸

⁶⁵⁸ -Canal i Febrer, Josep: "Excursió col·lectiva á Sant Llorens del Munt, Mura y covas dels encontorns, los dias 31 de maig, 1 y 2 de juny de 1879". *BAEC*, núm. 8. 30 de juny de 1879. Pàgines 123-126.

En les referències espeleològiques anteriors a la visita de Martel i a les primeres exploracions de Font i Sagué es manifesten clarament dos vessants d'interès espeleològic: els estudis de tipus geològic o natural i els estudis de caire arqueològicohistòric. Dins del primer bloc podríem posar-hi les figures de Marià de Paz i Graells, de Lluís Marià Vidal, de Font i Sagué o de Cels Gomis; i dins del segon Pau Teixidor, Pere Pagès (tot i que de forma incidental) i de nou Lluís Marià Vidal, fet que ens demostra que no eren dues vies independents, sinó que les mateixes persones recollien dades de tots dos vessants i les explotaven (algunes vegades hi havia col·laboracions per aconseguir que la persona més adequada tractés un aspecte determinat⁶⁵⁹). Cal remarcar també que dins de les primeres exploracions espeleològiques hi ha un grup de persones que buscaven la contemplació de les bel·leses naturals i les impressions que aquestes els causaven. En aquest grup podríem situar Víctor Balaguer o Manuel Solà⁶⁶⁰.

Per als excursionistes preocupats per la recerca històrica, l'espeleologia es constituïa com una branca de l'arqueologia. En aquest sentit és interessant de remarcar com Ceferí Rocafort, en descriure la comarca de la Pobla de Segur, afirmava que aquesta tenia molt per recórrer quant al tema de l'espeleologia, per la quantitat i qualitat de les coves que s'hi troben. En parlar-nos de l'avenc del Barbuixell ens deia, mig esparverat

*"avenc impenetrable per sa gran fondaria y extensió: desde la boca s'aixampla en immensa volta, veyentse a dintre veritables montanyes de pedra que's perden en la foscó."*⁶⁶¹

No oblidem que Ceferí Rocafort i Juli Soler foren els descobridors de la bauma del cau dels Moros, amb les seves famoses pintures (pintures de Cogul). Per això no ens estranya que allò que cridés la seva atenció del Pallars fos la cova de Sorta, precisament pels seus records històrics: era un lloc de defensa i quan Rocafort hi féu la seva visita encara hi havia restes de muralles i una torre que havia estat presó en temps dels àrabs. D'aquella cova digué que li semblava que havia estat habitada a la

⁶⁵⁹- Així per estudiar les pintures descobertes a Cogul, a més de Soler i Rocafort el CEC nomenà Lluís M. Vidal per aprofitar l'aportació econòmica destinada a la seva anàlisi oferta per l'IEC (Vegeu LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 31 març 1908).

⁶⁶⁰- Balaguer, Víctor: *Las cuevas de Montserrat*. Barcelona, Salvador Manero editor, sense data.

Solà, Manel: *Montserrat subterrànea*. Barcelona, Imp. Hispana de Vicente Castaño, 1852.

⁶⁶¹- Rocafort Samsó, Ceferí: "Excursió a la Pobla de Segur y sa comarca. Acabament". *BCEC*, núm. 51. Abril de 1899. Pàgines 89-96.

prehistòria i que unes excavacions donarien bons resultats (segons ell s'havien descobert enterraments a prop)⁶⁶².

Amb tot, la pràctica de l'espeleologia a casa nostra arrenca definitivament l'any 1896 -fruit dels interessos geològics més que no pas històrics- a resultes de la visita del reconegut espeleòleg francès Eduard A. Martel que visità les coves del Salnitre (acompanyat d'Osona i de Castellanos) i la Fou de Bor amb Lluís M. Vidal i Carreras, Norbert Font i Sagué, Juli Vintró i Josep Galbany. Martel introduí amb la seva visita una nova concepció de l'espeleologia: enrere quedaven les visites ocasionals a coves sense ús de materials específics; l'espeleologia esdevenia una ciència en ella mateixa, no un apèndix d'altres disciplines. Com deia Faura i Sans,

"No es la espeleologia un mero sport. Con un ideal más elevado y con sólidas bases científicas ha llegado á reunir numerosos conocimientos de gran provecho para la Ciencia, de tal manera, que debajo de la tierra tiene su aplicación real más ó menos directa y de extensión variable respecto á diferentes ramas del saber humano." "La Espeleologia es en realidad una rama auxiliar y de aplicación, hija de la Geología; que ha llegado á constituir un verdadero programa, de asunto propio y definido, trazado por el eminente M. Martel(...)"⁶⁶³

Aquest programa es lligava a la geodinàmica, la geologia, la mineralogia, la meteorologia, la hidrologia, l'agricultura, la zoologia, la botànica, la prehistòria, etc.

"Tal es el vasto campo de la Espeleologia, con cuyas investigaciones y observaciones repetidas, han patentizado muchísimas magnificencias, que revelan y dejan grabadas en el corazón del hombre las manifestaciones de la Omnipotencia del Supremo Hacedor"⁶⁶⁴.

Aquest procés d'arrancada dels estudis espeleològics el va precipitar la personalitat d'E. Martel, que com hem vist vingué a Catalunya en 1896. Quan Martel arribà a Barcelona, procedent de les Illes, duia un equip que pesava més de cinc-cents quilos

⁶⁶²- Rocafort Samsó, Ceferí: "Excursió a la Pobla de Segur y sa comarca. Acabament". Op. cit.

⁶⁶³- Faura i Sans: "La espeleología de Cataluña". *Memorias de la Real Sociedad Española de Historia natural*, Tomo VI, memòria 6^a, 1910.

⁶⁶⁴- Faura: "La espeleología de Cataluña". Op. cit.

compost d'escalas de fusta i corda, barca, aparell fotogràfic, tendes de campanya i aliments.

Martel vingué a Barcelona amb menys dies dels previstos per dur a terme les seves exploracions a causa d'haver-se allargat els treballs a les coves del Drac i d'Artà, de manera que s'hagué de reduir el projecte inicial que pretenia dur-lo a visitar les serres de Sant Llorenç del Munt, els cingles de Bertí (incloent-hi Sant Miquel del Fai), Montserrat i la Cerdanya. A causa d'aquest retard, només s'explorà la cova del Salnitre a Montserrat i la Fou de Bor a la Cerdanya, com ja he dit més amunt. Tot i que els resultats obtinguts fossin una mica decebedors⁶⁶⁵, l'espeleologia catalana entrà en un procés de creixement i de progressiu desenvolupament a partir d'aquell moment.

Clarament vinculat a aquesta visita es troba l'elaboració d'un qüestionari que el CEC trameté als seus socis delegats per tal d'obtenir informació sobre les cavitats de casa nostra. Segons Jaume Massó, aquest interrogatori es va fer per facilitar la visita que Martel féu a Catalunya⁶⁶⁶; també sabem que la iniciativa correspongué a Dionís Puig i Soler, un estudiós dels temes atmosfèrics de qui parlarem d'aquí a breus pàgines. Era el primer intent de desenvolupar un estudi espeleològic a nivell català, perquè les iniciatives anteriors s'havien basat en relacions de cavitats a escala de tot l'estat (Casiano del Prado, 1864, amb tan sols 11 cavitats situades en terreny català; Puig i Larraz, 1896, amb 164 cavitats catalanes). Però encara no s'havia arribat al convenciment de la necessitat de visitar totes i cadascuna de les cavitats existents a Catalunya: se seguia pensant en termes de col·leccionar cavitats i classificar-les en funció de les dades aportades per terceres persones (en aquest cas pels socis delegats). No fou fins que Font i Sagué enfilà les seves exploracions que l'espeleologia emprengué aquests nous viarany, els quals ja havia iniciat Martel fora de Catalunya.

En preparació del viatge de Martel, el CEC va enviar als seus socis delegats un interrogatori per saber si hi havia cavernes i llacs, rius i corrents naturals subterranis "(...) *qu'és lo que en tecnicisme modern s'entén per espeleologia*"⁶⁶⁷. Aquest material

⁶⁶⁵ - "M. Martel, al despedirse dels nostres companys, manifestà que si bé deplorava que l'expedició no hagués tingut més bon èxit a causa de la poca importància de les coves, s'emportava tant bon recort de la nostra terra que prometia tornar l'any vinent." (BCEC, núm. 22. Juliol-setembre de 1996. Pàgines 205-208).

⁶⁶⁶ - Massó i Torrents, J.: "Memoria del Senyor secretari". BCEC, núm. 25. Febrer de 1897. Pàgines 33-42.

⁶⁶⁷ - BCEC, núm. 22 juliol-setembre de 1996. Pàgines 181- 189. Les preguntes que contenia aquest qüestionari feien referència a llocs on es perdien les aigües i què en deia la tradició, fonts que incrementessin el cabdal de sobte sense haver plogut a la contrada, fonts intermitents on s'hi notessin corrents d'aire, terrenys on se sentís soroll d'aigua corrent sota terra, fonts, basses o estanys que arrosseguessin fulles o branques que no fossin de la contrada, forats de fons desconegut o que s'hi sentís aigua en tirar-hi una pedra, coves (completament examinades o no), cingles, avencs o parets que no es poguessin examinar per la seva fondària o per ser inaccessibles, terrenys que semblessin buits al picar-hi o passar-hi

havia de servir de base al Catàleg espeleològic de Catalunya, obra de Font i Sagué, però la manca de resposta dels socis delegats⁶⁶⁸ va fer que Font es basés en les referències donades per Rafael Puig i Larraz en *Cavernas y simas de España* (1896). Amb el seu treball - tot i que Faura⁶⁶⁹ ens diu que comptà per redactar-lo amb l'ajut de Marc Mir, Juli Vintró, Josep Galbany, Palet i Barba i Maspons-Font i Sagué esmenava i augmentava la part referent a Catalunya de l'obra de Puig i Larraz a través de les respostes a l'interrogatori, les dades per ell recollides i facilitades per companys seus, etc⁶⁷⁰. El catàleg es divideix per comarques (la delimitació n'és molt poc rigorosa a causa de la precarietat del treball fet fins aquell moment, com reconeix Font). Per cada cavitat s'hi anotava el poble on se situava, el seu nom, situació, formació geològica, bibliografia i exploradors⁶⁷¹. Contenia referències de 333 cavitats, mentre que el de Puig i Larraz només en citava 164 a Catalunya. Un cop fet el catàleg, Font i Sagué emprengué la ingent tasca de comprovar totes les cavitats citades en ell, completar-lo i introduir-hi les esmenes oportunes.

Posteriorment l'evolució de l'espeleologia a Catalunya va decaure una mica, si fem cas de les paraules de Faura i Sans o de l'obra *Sota terra*⁶⁷². En aquest darrer cas es pot llegir que després del viatge de Martel i l'empenta inicial de Font i Sagué, l'empresa iniciada restà una mica oblidada fins que el Club Muntanyenc es va constituir en 1907. La primera exploració d'aquest club va dur-se a terme a l'avenc d'Ancosa el mateix any de la seva constitució. Els seus objectius eren "(...) *prestar un servicio a la Patria*"⁶⁷³. Després s'explorà l'avenc d'en Roca a Sant Sadurní d'Anoia, a iniciativa, entre altres del president de la Cambra Agrícola de Sant Sadurní, segons el mateix Faura. Segurament a aquesta situació -a aquesta aturada de l'empenta espeleològica- hi influí el fet que Font i Sagué dedicés els darrers dies de la seva vida a l'estudi bacteriològic de la Plana de Vic, com hem vist en un altre lloc. No és ara el moment, ni aquesta obra el lloc per fer un repàs de totes

amb carro, terrenys ensorrats, cases soterrades o esclavissades importants, forats d'on a l'hivern en sortís vapor d'aigua o fumera o coves amb "guilla" (s'anomena guilla al fenomen d'asfíxia que es produeix en descendir a certs avencs que no contenen suficient oxigen com per poder-hi respirar).

⁶⁶⁸- A través de les actes de la Junta Directiva del CEC només es poden constatar un total de 24 respostes a aquell interrogatori.

⁶⁶⁹- Faura i Sans, M.: *Espeleología*. Barcelona, Albert Martín editor, sense data.

⁶⁷⁰- Parlant d'aquesta circular-interrogatori diu Faura i Sans: "*Muchos contestaron, pero no obstante resultó mezquino el caudal de datos adquiridos entonces*" ("La espeleología de Catalunya". Op cit.)

⁶⁷¹- Font i Sagué, Norbert: "Catàleg Espeleològic de Catalunya". *BCEC*, dels núms 24 al 35. Any 1897. Diverses pàgines.

⁶⁷²- Faura i Sans: "Font i Sagué i la seva obra". *BCEC*, núm. 488. Gener de 1936. Pàgines 20-26.

Sota terra. Ressenya il·lustrada de les excursions espeleològiques verificades durant l'any 1907 pel Club Muntanyenc de Barcelona. Barcelona, Club Muntanyenc, 1909.

⁶⁷³- Faura i Sans: "La espeleología de Cataluña". Op. cit.

les exploracions que vingueren després. Però no podem oblidar que l'any 1909 Faura i Sans publicava el *Recull espeleològic de Catalunya*, que ja contenia una relació de 463 cavitats, procedents de dades aportades per altres estudiosos o aficionats, dividides per comarques. El mateix Faura digué que l'espeleologia de Catalunya, en aquell moment (1909-1910), havia arribat al seu complet desenvolupament i es trobava en un moment àlgid que permetria dignificar la cultura nacional. Segons aquest eminent espeleòleg, ja no només existien els treballs meritoris particulars sinó que s'havien creat varis nuclis corporatius que es dedicaven a explorar les cavitats catalanes. En la seva relació apareixen en primer lloc el Club Muntanyenc i el Centre Excursionista de Catalunya (precisament entitats vinculades a la personalitat de Font i Sagué), juntament al CE de la Comarca de Bages, la Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus, una agrupació sense identificar a la ciutat de Girona i altres disperses per diferents poblacions, tot i que les darreres no tenien un caràcter tan marcadament espeleològic⁶⁷⁴. Vull recordar, però, que l'activitat espeleològica dins del Club Muntanyenc entrà en crisi després d'aquests anys i no es recuperà fins a la dècada dels trenta, quan s'uní amb el CE Barcelonès. Ja hem vist que aquest procés culmina amb el segon volum de *Sota Terra*, obra de 1935.

⁶⁷⁴- Faura: "La espeleología de Cataluña". Op. cit.

EL PERQUÈ DE L'ESPELEOLOGIA

Més enllà de la dada concreta, el que resulta de molt interès és veure per quin motiu l'espeleologia arrelà a casa nostra en aquells anys. Com en gairebé tots els aspectes humans de l'existència, la resposta no pot ser única perquè no existeix una etiologia monofòrme dels fets socials. En el cas de l'espeleologia catalana això és ben evident, havent-hi diferents aspectes que donaren lloc a aquest tipus de pràctiques. Des del camp arqueològic i històric, l'estudi de la prehistòria duia els primers arqueòlegs i historiadors a endinsar-se en les nostres cavitats a mesura que els seus estudis retrocedien en el temps. Tanmateix, els estudis geològics que es desenvolupaven en aquell moment també hi veieren un bon terreny per declarar-lo objecte dels seus estudis⁶⁷⁵. Però un factor molt més important va ser el fet que aquestes recerques es lligaren a elements molt importants de l'estructura productiva del nostre país. Abans d'entrar-hi plenament vull deixar constància de l'opinió de Francesc Maspons i Labrós sobre l'estudi de les cavitats. Deia Maspons, parlant de les coves, que als excursionistes els venien ganes d'entrar-hi per veure si s'hi trobaven eines i útils de l'home primitiu i enterraments, o altres restes humanes, per tal d'estudiar les seves armes, vestits i ornaments i les eines de terrissa que usaven per treure'n

"(...) decisivas y seguras consecuencias respecte la rassa, la religió, la indumentaria, las prácticas

⁶⁷⁵- Vegeu com Vidal protegí Font i Sagú en els inicis de les seves exploracions, com hem vist en parlar de l'alpinisme dins del CEC.

funerarias de totas aquellas gentes desconegudas. Y de medir los cránis d'aquells cadávres pera saber si las rassas predecessoras nostras eran doliocéfalas, aixó es d'inteligencia desenrotllada, alt front y cráni llarch, o brachicéfalas, de crani aixafat y d'inteligencia poca."⁶⁷⁶

Aquest tipus d'estudis, que també els duïen dades sobre tradicions populars, entronquen directament amb el que hem vist en altres llocs sobre el paper de la història i de l'arqueologia en el naixement i consolidació del primer excursionisme. És per això que no ens hi entretindrem més i passarem a un segon aspecte del discurs de Maspons. En ell, el president del CEC lliga l'aigua de les coves a la riquesa quan afirma

"Cada roca un saltant d'aygua, cada salt d'aygua una fàbrica, cada fàbrica una colonia, cada colonia un poble, un mohiment, la vida y la riquesa que es la prosperitat de Catalunya."⁶⁷⁷

Una de les línies de recerca entorn dels orígens de l'espeleologia a Catalunya passa per la seva vinculació a l'extensió d'una societat cada vegada més industrialitzada. La primera industrialització a Catalunya utilitzà l'aigua com a font d'energia, com es veu clarament en el cas de les colònies industrials, situades al llarg dels rius més importants del nostre país. On no hi havia corrents d'aigua evidents aquests es buscaren en el subsòl (en alguns casos gairebé podem dir que es somnià amb la seva existència). D'aquí les paraules de Maspons o l'expressió de Cels Gomis quan l'any 1882 escriu part de les seves *Excursions per la província de Guadajara*, parlant de les coves de Peña de la Hoz i de Cívica. En veure unes sorgències i uns salts d'aigua, pensava que es podrien aprofitar i deia que

*"Si aquesta aygua la tinguésem á Catalunya (...) qué de força desarrollaria, cuántas máquinas posaría en moviment, á cuánts centenars de brassos donaría feyna!"*⁶⁷⁸

⁶⁷⁶- Maspons i Labrós, F: *Discurs llegit per D. Francisco de S. Maspons y Labrós president del CEC en la sessió inaugural del corrent any acadèmic per dita associació*. Barcelona, la Renaixensa, 1895. El títol del discurs era "Caràcter i extensió del programa excursionista".

⁶⁷⁷- Maspons i Labrós: *Discurs llegit per D. Francisco de S. Maspons y Labrós...* Op. cit.

⁶⁷⁸- Gomis, Cels: "Excursions per la província de Guadajara". *BAEC*, núm. 42-43. Març-abril, 1882. Pàgina 73.

En aquest sentit és interessant de recordar com Font i Sagué explica en la seva teoria sobre la Font d'Armena⁶⁷⁹ que un notari de Barcelona el buscava amb molt interès per tal que intentés d'incrementar l'aforament d'aquella font, perquè era el propietari d'un saltant que aprofitava la seva aigua i, cas d'incrementar-ne el cabal, això li reportaria importants beneficis econòmics. La decisió de Font fou important per incrementar l'aigua utilitzable, però en el seu escrit ens deixa veure com era conscient del paper que estava jugant i com no podia arriscar-se a perdre per sempre aquella aigua a causa d'una mala operació. Deia Font que una errada en les tasques a desenvolupar i

*"(...) pot ferse malbé la font fins al punt de desaparèixer del tot y ab ella la riquesa d'una comarca"*⁶⁸⁰

Citant Josep Mas, Font i Sagué ens fa avinents que en el tram de riera que seguia a la deu i fins arribar al riu Llobregat (segons la font consultada, uns deu quilòmetres) hi havia un total de 13 molins i fàbriques que aprofitaven l'aigua que en sortia, amb un salt total de dos-cents metres. Cal dir que tots els seus propietaris esperaven l'acabament de les obres per veure engruixit el cabal del riu.

També Faura i Sans, allà per l'any 1910 es féu ressò d'aquesta realitat i afirmà:

*"En los Pirineos los fabricantes apuran todos los manantiales para fines industriales, construyéndose obras de gran valor y aprovechando el salto de menor altura. Se dedican además actualmente á buscar las corrientes subterráneas y sorprenderlas en los sitios más a propósito."*⁶⁸¹

Amb aquestes dades en tenim prou per deixar assentada la importància que l'espeleologia podia tenir, en alguns casos, per al desenvolupament industrial català, en un moment que encara es lligava a la força motriu de l'aigua, especialment en un país on

⁶⁷⁹- Font i Sagué, N.: *Un descobriment espeleològic (teoria de la Font d'Armena)*. Barcelona, Tip. l'Avenç, 1898. També es va publicar en el *BCEC*. Es tracta d'una conferència donada el 30 de desembre de 1897.

⁶⁸⁰- Font i Sagué: *Un descobriment espeleològic*. Op. cit.

⁶⁸¹- Faura i Sans, M.: "La espeleologia de Catalunya". Op. cit.

l'energia barata era el coll d'ampolla del procés industrialitzador⁶⁸².

Una altra pràctica industrial que es va vincular, tot i que en menor mesura, al sorgiment dels estudis espeleològics a casa nostra va ser la mineria. En els primers moments de la industrialització catalana es buscà diferents minerals, especialment ferro i carbó, per la nostra geografia. Aquesta recerca havia d'afectar els nostres primers espeleòlegs, perquè no hem d'oblidar que Lluís M. Vidal, Puig i Larraz i Cels Gomis eren enginyers en major o menor grau preocupats per la mineria. El mateix Vidal fou director de les Mines de Sant Joan de les Abadesses, i enginyer en cap de la província de Lleida. Tampoc Font i Sagué escapà a aquesta vinculació amb el món de l'explotació del subsòl perquè en fer-ne el seu panegíric, Francesc Novellas, que el tractà prou profundament, digué que s'havia dedicat a l'estudi de la mineria i la hidrologia, aplicant els seus coneixements teòrics a les explotacions mineres i a la recerca i captació d'aigües⁶⁸³.

Amb tot, però, la vinculació més clara entre el món productiu català i el problema de l'aigua no es produí amb el món industrial sinó amb el de l'agricultura. Essent Catalunya una nació amb un important pes del sector agrari, la pràctica de l'espeleologia s'imbricà clarament amb un procés de modernització del camp català que es dugué a terme a final del segle XIX i principi del XX. Faura i Sans resumí en un sol text els diferents motius pels quals la modernització del camp català duia de bracet la recerca en el subsòl del país. Segons ell, l'espeleologia, respecte de l'agricultura,

*"(...) puede utilizar los depósitos de reserva acumulados bajo tierra para las sequías, y en cuencas de retención contra las inundaciones, como también de aprovechamiento de abonos almacenados"*⁶⁸⁴

⁶⁸²- Vegeu al respecte el capítol "L'alternativa hidràulica" en *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*. Barcelona, Ajuntament, 1985. També Carreras, Albert: "El aprovechamiento de la energía hidràulica en Cataluña. 1840-1920. Un ensayo de interpretación". *Revista de historia económica*, núm. 2. Any 1983.

⁶⁸³- "En dos camps de coneixements pràctics aplicà especialment Mn. Norbert Font sa vasta erudició geològica, això és, en la Minería y en l'Hidrología. Els èxits que ab meravellosa facilitat obtingué al debutar en el terreny de la pràctica, aplicant a les exploracions mineres y a la recerca y captació d'aigües sos coneixements teòrics, li conqueriren ràpidament, no tant sols a Catalunya, sinó per tot Espanya, una fama tant sòlida, que molts homes de blanca testa envejarien després d'haver dedicat a l'estudi una llarga existència." (Novellas, F: "Mossèn Norbert Font i Sagué". *BCEC*, núm. 193. Febrer de 1911. Pàgines 67-73. Treball llegit en la sessió necrològica en la qual es col·locà el seu retrat a la galeria d'excursionistes il·lustres del CEC).

⁶⁸⁴- Faura i Sans: "La espeleología de Cataluña". Op. cit.

En aquest sentit, ja l'any 1879 un grup de socis de la *Catalana* varen fer una sèrie d'amidaments de la temperatura i la humitat de la cova del Salnitre. Amb la instal·lació de termòmetres, pretenien fer la descripció científica del país, per aplicar-la a l'agricultura, a la botànica, la hidrografia i a altres ciències que "(...) *més ó ménos estudian la terra ó la utilitat que d'ella s' (sic) pot treurer per a la vida del home.*"⁶⁸⁵

Més endavant, Josep Castellanos, que havia d'acompanyar Martel a la cova del Salnitre, escrigué un article⁶⁸⁶ on defensava que l'agricultura espanyola es trobava a nivell dels pobles primitius, fonamentalment a causa de l'abandonament dels poders públics i de la manca d'iniciativa dels pagesos (que no tenien incentius per introduir innovacions en les seves activitats). Segons ell, per incrementar la riquesa de la comarca que trepitjava calia introduir el regatge en unes terres que de moment havien de ser ermes, construir una bona xarxa de camins, ferrocarrils i carreteres que la unissin als grans mercats i així facilitar l'extracció de la producció agrícola. Calia buscar noves vies de comunicació, nous sistemes de conreu i construir canals de regatge per determinades zones. No deixa de ser simptomàtic que ell acompanyés Martel en la seva visita a la cova de Montserrat. Lluís Marià Vidal també insistí, en 1898, sobre els beneficis que donaria l'espeleologia a la indústria i a l'agricultura. A més dels aspectes industrials, que ja hem estudiat, l'aigua subterrània es pensava que seria aprofitada per al regatge. El camp català també podia aprofitar un producte cavernícola: el guano procedent de les deposicions dels rat-penats i que era un adob utilitzat tradicionalment a Catalunya. Referint-se a l'agricultura, l'any 1910 Faura i Sans escrivia com es podia aprofitar aquests recursos, com hem vist línies més amunt⁶⁸⁷. Sobre el tema de l'adob procedent de les coves catalanes cal dir que aquest mai no es va intentar explotar a l'engròs, possiblement a causa de la poca quantitat que se'n podia trobar i del fet que en el període contemporani se n'importà grans quantitats de Sud-amèrica.

En vista del gran benefici que per al saber i per als interessos particulars tenia l'espeleologia -ens digué Vidal essent president del CEC- decidí proveir l'agosarat Font i Sagué d'un material mínim per fer més segures les seves exploracions

⁶⁸⁵ - Utrilo i Morlius, Miquel: "Excursió col·lectiva á Montserrat y col·locació del primer thermómetro de máxima y mínima en lo cim de Sant Geroni los dias 7, 8, y 9 de diciembre de 1879". *BAEC*, núm. 15. Gener de 1880. Pàgines 8-17.

⁶⁸⁶ - L'article en si era la ressenya d'una excursió, però en ella féu els comentaris que cito fent referència a la situació de l'agricultura. Castellanos, J.: "Excursió particular á Montagut y Santas Creus desde Torrellas de Foix". *BCEC*, núm. 9 i 10. 1893.

⁶⁸⁷ - Faura: "La espeleología de Cataluña". Op. cit.

subterrànies. Cal que recordem que Lluís Marià Vidal fou l'encarregat de redactar el mapa geològic de la província de Lleida i que aprofitava les hores lliures que li deixava la seva feina per explorar algunes coves d'aquelles comarques des dels punts de vista físic, geològic i arqueològic. Posteriorment Vidal participà en l'exploració de l'avenc de Can Sadurní (Garraf), en el qual un incident tècnic estigué a punt de costar la vida a Font i Sagué. Fou en vista d'això que Vidal decidí protegir, amb fons del CEC, la pràctica de l'espeleologia. Així, en 1899 Font reconeixia que si l'espeleologia s'havia desenvolupat a Catalunya després del viatge de Martel havia estat mercès al desinterès i a l'amor a la ciència de Lluís M. Vidal.

Per tot això s'explica l'afany amb el qual Font i Sagué emprengué la seva exploració de la Baronia d'Eramprunyà, al Garraf, tot buscant un cabal d'aigua subterrani que no seria d'aigua, sinó "(...) *d'or y de salut, puix podria emplearse al sanejament d'aquella part del Pla del Llobregat*"⁶⁸⁸. Per a Font, el problema de la sorgència de la Falconera era que el seu cabal d'aigua s'abocava al mar directament, sense poder-se aprofitar perquè es barrejava de seguida amb l'aigua del mar (encara avui impressiona la feina feta tot intentant assolir aquell bell somni). El regatge i la higienització del Baix Llobregat era el que estava en joc buscant el riu subterrani del massís del Garraf, tot i que Faura, parlant de la Falconera, ens expliqui que s'hi havien fet obres molt costoses (ja en 1910) per tal de fer una gran presa i canalitzar les aigües cap a Barcelona⁶⁸⁹.

En aquest punt no puc menys que tractar la figura de Dionís Puig i Soler. Natural de Puigcerdà (1853), Puig es traslladà a Granollers l'any 1882, on exercí des de 1893 el càrrec de soci delegat del CEC en aquesta ciutat. Fou un aficionat a la meteorologia, a la qual dedicà més de trenta anys de la seva vida i tota una fortuna. No puc fer aquí una biografia de l'home que l'any 1899 anà a París per demostrar que havia trobat un sistema que permetia preveure el temps atmosfèric amb vint-i-quatre hores d'antelació; d'altra banda, aquesta part de la seva vida es pot consultar a les obres que sobre aquest personatge hem escrit Jordi Planas i jo mateix⁶⁹⁰.

⁶⁸⁸- Font i Sagué, N.: "Excursió espeleològica a la Baronia d'Aramprunyà". *BCEC*, núm. 57 i 58. Octubre i novembre de 1899.

⁶⁸⁹- Faura: "La espeleología de Cataluña". Op. cit. Les dades obtingudes ens indiquen que era a Barcelona on es volia dur aquelles aigües i no al Baix Llobregat perquè la gran capital catalana vivia un important creixement que havia generat una demanda creixent d'aigua per a ús domèstic i industrial.

⁶⁹⁰- Planas, J.: "Dionís Puig i Soler una vida dedicada a la recerca científica". *Lauro*, núm. 1. Setembre de 1990. Pàgines 24-28. Roma, F.: "Consideracions sobre l'obra de Dionís Puig. L'agricultura i el problema de l'aigua". *Lauro*, núm. 8. Juliol-desembre de 1994. Pàgines 14-17.

La figura de Dionís Puig no és un bolet estrany en el temps i les mateixes idees que defensà les trobem en una obra publicada en 1901 per Rafael Pineda, soci auxiliar de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. En el pròleg que escriví M. Pons a aquesta obra s'expressen els mateixos interessos que ens presenta Puig⁶⁹¹.

Si he triat la figura de Dionís Puig per seguir aquest fil explicatiu dels orígens de l'espeleologia a Catalunya ha estat pel fet que Font i Sagué va tancar el seu Catàleg dient que Dionís Puig era el "(...) *verdader introductor d'aquesta ciència* [l'espeleologia] *a Catalunya (...)*"⁶⁹². És clar, com a mínim no hi ha proves en sentit contrari, que Puig no fou un practicant de l'espeleologia, ni tampoc un estudiós dedicat exclusivament al tema del subsòl. Però, avui dia, hem superat l'oblit dipositat sobre la seva figura i sabem el paper destacat que tingué en l'execució i planificació de la circular que el CEC envià als seus delegats, als mestres i rectors l'any 1896. Avui sabem que en la sessió de la Junta Directiva del 10 de març⁶⁹³ fou

"Llegit un projecte de circular i interrogatori del Sr. Puig, de Granollers, per dirigir-se a tots els delegats del Centre a fi de recollir totes les notícies possibles sobre la Speleologia (sic) de Catalunya, s'acordà que s'imprimeixi i s'envii a més dels delegats, als rectors y demás personas indicades en les regions ja reconegudes per haver-hi cavernes i aigües subterrànies."

Posteriorment, l'any 1898, Font i Sagué passava per Granollers camí dels cingles de Bertí i de Sant Miquel del Fai, per dur a terme les seves exploracions, i s'acostà fins la casa de Dionís Puig perquè aquest li havia dit conèixer la situació exacta de les Barbotés i l'Avencó (unes sorgències situades a Bigues)⁶⁹⁴. Aquesta

⁶⁹¹- "El agua es uno de los principales factores en Agricultura, pues sin ella la vegetación es raquítica y en muchas partes imposible, por lo cual la principal preocupación de las naciones civilizadas y amantes de la riqueza de su país consiste en abrir canales de riego para conducir el agua a aquellos puntos donde su escasez es causa de la pobreza de la agricultura. Cuanto tienda, pues, a proporcionar agua a los agricultores, especialmente cuando se trata de medios sencillos y poco costosos, merece el aplauso y el apoyo de las personas sensatas, y esto nos induce a recomendar el presente folleto, que bien podría llamarse *Cartilla doméstica*, para dar a conocer el modo de aprovechar en muchos casos las aguas del subsuelo". L'objectiu d'aquesta obra era "Vulgarizar, pues, los medios de obtener a poca costa el alumbramiento de las aguas subterráneas, de conocer dónde pueden encontrarse con poco trabajo, y de aprovecharlas así para el riego como para los usos domésticos (...)" "(...) llevando con ello cada uno su grano de arena para el edificio de la regeneración de nuestra amada patria, cuya principal riqueza es y debe ser la agricultura en todas sus ramas." Del pròleg, escrit per M. Pons, a l'obra de Pineda, Rafael: *Nociones elementales para el descubrimiento de las aguas subterráneas y su alumbramiento por medios sencillos y poco costosos*. Barcelona, tip. d'I. Xalapeira, 1901.

⁶⁹²- Font i Sagué: "Catàlech espeleològic de Catalunya". Op. cit.

⁶⁹³- LAJDCEC, vol. 1, 1891-1897.

⁶⁹⁴- Sobre aquesta exploració podeu consultar Font i Sagué: "Excursió espeleològica a La Bancó, les Barbotés y singles de Bertí". *BCEC*, núms. 41-43. Juny-agost de 1898.

trobada, però, no es pogué dur a terme perquè Puig es trobava fora ciutat.

En les seves obres *Dinámica atmosférica y barografía de Europa* i *La sequía en España y sus causas* Dionís Puig se'ns mostra com un agrarista preocupat pel creixement de l'agricultura i, amb ella, de la nació espanyola. L'aigua subterrània esdevé una deu de riquesa gairebé inescotable en la seva perspectiva; per a ell, l'únic indicador de la riquesa d'un país és la seva disposició d'aigua.

"El agua es la gran comanditaria de la agricultura, el verdadero signo indicador de la riqueza de una nación, que siempre se halla en relación directa del caudal de agua que posee. Donde aparece un filete de agua, está en presencia un elemento de riqueza, que aunque no se le utilice como generalmente sucede en España, subsiste, aunque en estado de potencia"⁶⁹⁵.

L'espeleologia, en els seus orígens, era una activitat científica adreçada a la recerca d'aigua per aplicar-la a la indústria i a l'agricultura. Font i Sagué, com després Rafel Amat o Faura i Sans⁶⁹⁶, es dedicarà a explorar el Garraf intentant trobar aquesta deu de riquesa. En aquell context, l'espeleologia era una ciència que en tenia prou amb explorar una sola vegada un avenc per assentar les seves teories, però fonamentalment per saber si s'arribava a trobar aquell famós riu subterrani del Garraf que una vegada s'havia endut l'esquella d'un moltó, la qual havia aparegut a la platja (Font i Sagué deixà escrit que el contingut d'aquella falla podia ser realitat). Generalment no s'explorava una cavitat per plaer, sinó per veure si se li podia treure un profit econòmic.

Dins del Club Muntanyenc, un dels personatges més destacats, sens dubte, és Marià Faura i Sans, deixeble de Font i Sagué i continuador de la seva tasca⁶⁹⁷. Aquest eminent estudiós ja va participar en el congrés de naturalistes espanyols l'octubre de 1908, en el qual hi havia una sessió especial dedicada a l'espeleologia, clausurada per Faura amb un discurs que enaltia la importància de la nova ciència.

També Roma i Casanovas: "Norbert Font Sagué i el Vallès: un premi i unes exploracions". *Agrupació Excursionista Granollers. Butlletí d'informació i activitats*. núm. 186. Gener-juny de 1992. Pàgines 173-178.

⁶⁹⁵- Puig, Dionís: *La sequía en España y sus causas. Cambio de su régimen climatológico*. Barcelona, 1905 (Biblioteca de l'IACSI, vol I).

⁶⁹⁶- L'any 1915 Faura va visitar les terres de Tarragona fent un estudi sobre el cabal de les aigües subterrànies, estudi subvencionat per la Mancomunitat. Tanmateix, el títol d'un article de l'any 1912 fou "En busca del riu soterrani de les costes de Garraf" (Vegeu-ne la referència en nota més endavant).

⁶⁹⁷- Faura també era soci del CEC i president de la seva secció de Geologia i Geografia física.

Faura i Sans inicià els seus estudis en un moment que el catàleg de cavitats de Font i Sagué ja havia estat exhaurit i alhora una mica desfasat. Aprofitant l'encàrrec que se li féu de redactar un resum espeleològic per a la *Geografia de Catalunya* de Carreras i Candi, va reunir totes les dades que en aquells dies es coneixien i va intentar presentar-les de manera més sintètica. Aquest nou aplec de fenòmens subterranis en referenciava un total de 357, posteriorment ampliat a 463 amb un nou *Recull Espeleològic de Catalunya*, el qual era fruit de moltes dades que li arribaren procedents d'altres estudiosos o aficionats.

Després del primer moment de naixement i consolidació de l'espeleologia dins del CEC i del Club Muntanyenc, amb la figura importantíssima de Font i Sagué, Faura fou l'espeleòleg més reconegut i qui més treballà en aquest camp. Posteriorment, en la història de l'espeleologia catalana dels anys vint, destaquen les figures dels germans Amat i Carreras i la seva societat "Mines i Aigües de Begues, S. A.". Les seves exploracions tenien per objecte la recerca científica, però especialment tractaven de trobar, per tal d'aprofitar-les, les aigües subterrànies del riu de la Falconera. Mines i Aigües fou una societat per accions creada amb l'afany de recollir diners per realitzar aquestes exploracions i ens interessarà fixar-nos com el seu nom resulta simptomàtic de tot el que estem tractant. Entre els rendiments que es pensava obtenir de les activitats espeleològiques de la societat hi havia l'explotació turística de l'avenc del Bruc i de l'aigua del riu subterrani de la Falconera. Tanmateix, un dels motius que empenyia els germans Amat a la recerca de la profunditat era l'esperit d'aventura i de recerca de noves impressions. En la societat Mines i Aigües, els germans Amat podien fer realitat el seu afany aventurer amb una activitat que es pensaven que seria lucrativa. Per aquest caràcter d'inversió que tenien les seves exploracions, sempre visitaven avencs que encara no haguessin estat explorats. Amb tot, l'any 1924 exploraren l'avenc de Can Sadurní, que ja havia estat visitat per Font i Sagué, tot buscant una de les meravelles subterrànies del subsòl del Garraf i establint una excepció a aquella regla d'exploració de cavitats desconegudes fins al moment. En general, cal dir que els seus interessos eren científics o crematístics i que no acostumaven a repetir les exploracions pel gust de descendir sota terra, al contrari del que passa avui dia.

Amb tot, aquesta postura contemplativo-esportista no va deixar de manifestar-se ja en els anys vint i trenta, tot i que no fos una visió majoritària de l'espeleologia. Així podem trobar personatges que havien estat vinculats al naixement de la Secció

d'Esports de Muntanya del CEC, com ara Albert Santamaria, Eduard Vidal i Riba⁶⁹⁸ o Josep Maria Cò i de Triola, col·laborant en les tasques dutes a terme per Faura i Sans dins del Club Muntanyenc. En aquest sentit és interessant veure com l'estiu de 1930 Lluís Estasen i altres companys visitaren la Cova Casteret⁶⁹⁹ (al Pirineu aragonès). Durant la dècada dels anys trenta són remarcables les activitats espeleològiques de la colla dirigida per Lluís Porta i Massana, els quals en alguna ocasió practicaren exploracions "*per fruit de les bel·leses incomparables del seu interior*"⁷⁰⁰.

Un darrer aspecte que dugué la preocupació pels fenòmens subterranis, que no es pot deslligar del tema de l'aigua, és la preocupació per la higiene de les aigües que es consumien. A final del segle XIX ja és clara la consciència que algunes malalties es transmeten per via de l'aigua en mal estat. Així, l'higienisme era un dels beneficis que citava Vidal en el seu discurs de l'any 1898 per justificar l'estudi de l'espeleologia. Segons aquest excursionista, si es llençaven animals morts al subsòl, -l'ús d'avencs i esquerdes com a canyets era i és encara una pràctica molt habitual- hi havia un evident perill de contreure malalties infeccioses transmises a través de l'aigua que circulava per les esquerdes que connectaven amb les fonts. Aquesta era una creença molt acceptada en el seu temps. Quan Martel vingué de nou a Barcelona, l'any 1901, incidí també en aquest aspecte, igual que ho havia fet Font i Sagué (el qual, morí precisament a causa del consum d'aigua en mal estat). En un altre lloc hem tractat l'estudi bacteriològic de la plana de Vic, ara tan sols vull recordar-lo per dir que la preocupació higienista pel subsòl culmina amb aquell estudi, al qual no varen respondre massa bé els habitants d'aquella comarca⁷⁰¹.

A partir d'aquestes quatre bases -la força motriu lligada al món industrial, l'increment del regatge agrícola, la recerca mineralògica i l'extensió de mesures de caire higiènic; sense oblidar els afanys purament científics, especulatiu- l'espeleologia va arrelar i consolidar-se a casa nostra. Així, l'any 1918 Baltasar Serradell, president de la Societat de Ciències Naturals "Club

⁶⁹⁸- Faura i Sans, M.: "En busca del Riu subterrani de les costes del Garraf". *BCEC*, núm. 205. Febrer de 1912. Pàgines 42-57.

⁶⁹⁹- Estasen, Ll.: "Cova de glaç Norbert Casteret". *BCEC*, núm. 497. Octubre de 1936. Pàgines 365-368.

⁷⁰⁰- Porta, Ll.: "Excursions espeleològiques pel massís del Garraf". *BCEC*, núm. 474. Novembre de 1934. Pàgines 412-413.

⁷⁰¹- Segons Danès, els habitants de la plana hi varen posar entrebancs "(...) perquè a les notes científiques que haurem aplegat hi oposaren ells la rutina, les tradicions, noms equivocats expressament ab tota mala fe, y la repugnància d'alguns de formar part d'una comarca pobra y desballestada" (Danès i Vernedas, J.: "Els aplecs excursionistes". *BCEC*, núm. 194. Març de 1911. Pàgines 103-108.

Muntanyenc" donava una conferència al CE Barcelonès en la qual digué:

*"Avui les exploracions, tenen per fi, conèixer les coves que han sigut habitades per refer son passat; fer desaparèixer les supersticions ridícules; estudiar com han sigut formades junt amb els animals i plantes que hi viuen i en particular veure si es troben corrents d'aigua soterrània per a si és possible aprofitar-la per l'agricultura, com aigua potable o com aigua medicinal i baix el punt de la higiene pública per la relació que poden tenir amb la infecció de les aigües per la censurable costum de tirar-hi animals morts i altres porqueries."*⁷⁰²

Abans d'acabar aquest capítol m'agradaria entretenir-me una mica en la finalitat de fer desaparèixer les supersticions que tenia la pràctica espeleològica. Tradicionalment les cavitats subterrànies havien estat el sac on es dipositava tot tipus de creences mitològiques. Fades, bruixes, dimonis, follets, éssers fantàstics; bandolers, criminals, pobres, éssers de carn i ossos fugint del poder de l'estat havien habitat aquests antres foscos. Al seu voltant la imaginació popular havia fet créixer tot tipus de rondalles, unes per explicar-se el funcionament del món, altres per assegurar-ne les normes morals, rondalles o llegendes que tenen uns caràcters força extesos, per no dir universals. No ens hi entretindrem, tot i que seria interessant, però sí que haurem de constatar com, a mesura que els llums de magnesi, de carbur o les teies enceses anaven trencant aquelles foscos virginals, desapareixien els mites, la muntanya s'anava desencantant. La llum positivista oferia explicacions gairebé a tot, les quals a voltes no eren acceptades fàcilment pels habitants dels pobles propers als avenc.

Així, el 6 d'agost de 1904 Font i Sagué explorà l'avenc de Sant Ou (el Ripollès), perquè no ho havia pogut fer el mes de juny quan encara el blat no era segat i, com que la gent dels encontorns estaven persuadits de la superstició que en aquell forat hi habitaven bruixes i en sortien pedregades si algú les feia enfadar, hi havia hagut una oposició oberta entre els habitants dels pobles de la rodalia. Aquesta creença anava reforçada pel fet que anteriorment hi havia intentat descendir sense èxit un enginyer francès, però la natura havia disposat que pocs dies després

⁷⁰²- Serradell, B.: "Espeleologia". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 35. Maig de 1918. Pàgines 291-304.

del seu intent caigués una pedregada que va destruir part de la collita de la comarca. De manera que el rector de Campdevàrol va intercedir en el problema i va fer desistir Font i Sagué de baixar-hi fins passada la sega per por que no caigués una nova pedregada damunt d'ells⁷⁰³.

Tan fortes eren les supersticions que a vegades es considerava els espeleòlegs com a mentiders (Rafel Amat fou molt mal considerat en descendir al fons de la Ferla perquè es creia que si s'hi baixava es podia sortir al mar). Davant d'això, Faura i Sans en la primera exploració de l'avenc d'Ancosa (Pontons) va fer baixar l'hereu de can Casota, una persona del lloc, perquè pogués veure on acabava la cavitat i d'aquesta manera comunicués als seus veïns que aquell avenc no anava a parar a Capellades, com es creia popularment⁷⁰⁴. En altres exploracions s'obrà de manera semblant.

El mateix sentit desmitificador tingueren algunes de les exploracions de la colla de Lluís Porta, si fem cas del que ens diu aquest:

*"Aquest estiu per a desfer falses suposicions, recollir tradicions i ensems complaure els desitjos nostres i de diversos amics, vàrem determinar explorar els [avencs] que bonament poguéssim"*⁷⁰⁵

⁷⁰³- Serradell, B.: "Espeleologia". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 35. Maig de 1918. Pàgines 291-304.

⁷⁰⁴- Serradell, B.: "Espeleologia" Op. cit.

⁷⁰⁵- Porta, Ll.: "Recerques espeleològiques per la serra de Montmell". *BCEC*, núm. 463. Desembre de 1933. Pàgines 477-479.

INDÚSTRIA I ASSISTÈNCIA SOCIAL

En un altre apartat hem vist les importants relacions que s'establiren entre les primeres entitats excursionistes catalanes i el món de la indústria. De fet, el tema productiu i industrial ha estat molt present des dels seus orígens en el món excursionista i, concretament en el cas de l'espeleologia podem dir que els interessos econòmics, agrícoles i industrials varen ser una de les causes més importants del seu arrelament al nostre país. Dins de tot aquest entrellat, podem afirmar com els primers excursionistes tingueren una admiració especial pel tema de les colònies industrials, a les quals, en ocasions, consideraven com a via per a la superació dels problemes socials. Vull recordar que una de les causes de l'extensió de les colònies industrials fou la carestia de l'energia procedent del carbó, situació que féu que moltes indústries catalanes s'assentessin prop dels rius en busca de l'energia gairebé gratuïta de l'aigua. No és agosarat pensar que són els mateixos excursionistes els qui protegiren l'espeleologia i alhora alabaren les colònies industrials, com es veu en el cas de Lluís M. Vidal. També varen ser objecte de les visites dels primers excursionistes aquelles indústries autòctones que els semblaven més representatives o singulars. Per exemple, a final del segle XIX els socis del CEC visitaren les caves Codorniu o la planta de Vichy Català, com si amb això volguessin reivindicar aquest tipus de produccions autòctones en uns mercats tradicionalment dominats per empreses forànies, en aquests casos franceses. Un altre tema que també els va interessar va ser el de la forja i unit a ell el de la mineria catalana, especialment als homes vinculats al món de l'enginyeria o als primers geòlegs. En aquest sentit vull recordar

com Massó afirmava en 1896⁷⁰⁶ que el CEC havia procurat sempre estar atent a tots els actes o obres que actuessin en benefici del nostre país per tal d'estimular la conservació dels monuments, els avenços d'indústries típiques, els descobriments arqueològics, o la nostra llengua. Totes aquestes indústries especials, gairebé diríem nacionals pel fet de ser particulars, així com les colònies industrials eren, des d'aquest punt de vista i des del seu origen, objecte d'atenció pel CEC, el centre excursionista més representatiu de la realitat d'aquells darrers anys del segle XIX i principi del XX.

Resulta del tot interessant aquest intent d'unir ambdós fronts d'estudi, el de la nostra realitat històrico-social i el de la nostra indústria. Interessant fins al punt que Josep Gudiol va arribar a dir que l'arqueologia també estudiava la indústria, dividida en funció dels diferents gremis, perquè la seva producció era una obra d'art. Per a aquest excursionista, Catalunya no només podia vanagloriar-se de tenir una llengua rica i diferent, una història i uns costums propis, sinó que a més posseïa llargues llistes d'arquitectes, escultors, pintors i també de tapicers, brodadors, argenters, esmaltadors, campaners, organers, rellotgers, forjadors, etc. Aquests tipus de treballs també havien de formar part de la identitat catalana, una identitat que com sabem estava essent creada amb l'ajut d'una burgesia emprenedora que havia girat la seva vista al mercat interior. Per això els primers excursionistes unien indústria i pàtria. Hem de recordar també com el catalanisme que havia sorgit al segle XIX i l'excursionisme que tant s'hi relacionava (alguns autors diuen que n'és una part) era un moviment que estudiava el passat per projectar-lo cap al futur. En aquest sentit, hem de pensar que era un moviment amb una clara voluntat de reforma social, tot i que, com ja sabem, el nostre excursionisme es bastís partint de conceptes provinents del camp del conservadorisme.

Tota aquesta relació entre la indústria i l'excursionisme queda molt clara en un text de l'any 1907 del CE de la Comarca del Bages:

"Excursionant s'estudia la fauna, la gea, la flora, les corrents de les aygues, les dels vents, les altituts; en una paraula, tot lo que es la base de les ciències naturals, físiques i químiques, ciències que còm sab

⁷⁰⁶ - Massó: "Memoria del Sr. Secretari". *BCEC*, núm. 25. Gener de 1897. Pàgines 33-42.

*tohòm son el fonament de la Agricultura, de la Indústria y consegüentment del Comerç.*⁷⁰⁷

Per això la seva difusió era convenient per a la cultura pàtria, endemés de ser-ho per a la salut, l'art, etc. Per a l'excursionisme, fins i tot en ple segle XX, era tan important la visita a monuments arqueològics, pobles amarats de records històrics, museus o belleses naturals com a tallers o indústries del moment, cases en construcció, serveis públics com la casa de la maternitat, l'observatori Fabra, granges agrícoles, els diferents recursos destinats a indigents, malalts, bojos, centres docents, etc. Aquesta tendència no canviarà gens amb l'arribada del segle XX, i no podia ser de cap altra manera si tenim en compte que el que es va imposar durant aquells anys va ser un excursionisme cultural.

En el zenit d'aquesta manera d'entendre l'excursionisme trobem la creació el 28 de gener de 1916 de la Secció d'Enginyeria del CEC. El seu objecte era conèixer la nostra pàtria des del punt de vista industrial, i contribuir en la mesura de les seves forces al seu desenvolupament i progrés mitjançant excursions, conferències, publicacions, etc. Hem de veure com aquesta secció no inventa una pràctica nova, sinó que simplement es dedica a estructurar tot un seguit d'activitats que ja es feien abans. A més, conjunturalment hem de veure com la seva constitució es va fer en un moment que es preveia l'entrada de nous socis, especialment alumnes de les escoles d'enginyeria. Aquesta secció permetia a aquells estudiants, fonamentalment provinents de l'Escola Industrial de Barcelona, complementar els seus estudis⁷⁰⁸. En el mateix sentit, en la dècada dels anys vint el CEC organitzava concursos d'arquitectura i d'enginyeria, adreçats a assolir guies itineràries per visitar allò més notable de l'enginyeria amb l'objectiu declarat de fer-ne una guia general que pogués acompanyar els excursionistes a través de diferents indrets de Catalunya⁷⁰⁹.

Les visites a tallers o fàbriques oferien una visió de la Catalunya del seu temps als excursionistes, alhora que la contemplació de monuments arqueològics els ensenyava la Catalunya de l'ahir. Això com a mínim era el que pensaven els excursionistes del Club Excursionista de Gràcia en endegar, en 1926, el seu pla d'excursions-visites a les més importants viles i ciutats de Catalunya, per admirar els seus edificis històrics, les

⁷⁰⁷- "Excursionisme". *Butlletí del CECB*, núm. 9. 30 d'abril de 1907. Pàgines 161-163.

⁷⁰⁸- *BCEC*, núm. 252. Gener de 1916. Pàgina 36.

⁷⁰⁹- Vegeu *BCEC*, núm. 341-342. Juny-juliol de 1923.

seves bel·leses naturals i la seva indústria, perquè tots aquests aspectes eren mostres de la riquesa del nostre terrer. D'aquesta manera es proposaren visitar centres fabrils, com Vilanova i Manresa, i també ciutats amb importants vestigis del passat, com Girona o Tarragona⁷¹⁰.

Un altre aspecte que ens cal esmentar i que en certa mesura apareix lligat amb el que acabem de tractar ara és la posició favorable que gairebé sempre varen tenir els excursionistes a la implantació de nous ferrocarrils o a l'obertura de noves vies de comunicació en general. De fet, no es tractava tan sols que això els oferís noves possibilitats per anar d'excursió, sinó que tots aquests avenços eren importants pel que significarien en el futur del nostre país. També hem de dir que alguns sectors excursionistes s'oposaren a algunes obres, especialment a la construcció del cremallera de Núria, que va canviar radicalment la fesomia de la vall.

Moltes de les visites que feren els excursionistes foren a centres d'assistència social: manicomis, hospitals, hospicis, llars per a immigrants, etc. Això ens indica una preocupació pels temes de caire social i, en aquest sentit, hem de recordar que fins i tot el CE Minerva l'any 1922 va rebre l'encàrrec de distribuir entre la gent menesterosa una sèrie de vals d'arròs, pa i carn que els enviaven des de la Regidoria del Districte.

Un altre vessant d'aquesta pràctica d'assistència social la podem veure en el que es coneix com ajuda mútua, és a dir, elements d'una població que es consideren iguals entre ells i que s'organitzen per ajudar-se a solucionar alguns problemes que els poden afectar de manera individual. Ja no es tracta de repartir alguna cosa, d'ajudar uns tercers menesterosos, sinó que es parteix de la base que els que estan units poden necessitar en qualsevol moment el suport i l'ajut dels seus iguals. En aquest sentit, molts centres excursionistes servien com a associacions d'ajuda mútua i, en altres ocasions, els excursionistes necessitats eren ajudats pel col·lectiu excursionista depassant el marc de la pròpia entitat de l'afectat. Així, per exemple, l'any 1918 moria en la indigència Ramon N. Comas, bibliotecari del CEC durant molts anys. Davant aquesta situació, la Junta del *Centre* decidí costejar el seu enterrament i obrir una subscripció entre tots els socis per oferir-la a la seva família⁷¹¹. Però de nou serà el CE Minerva qui més destacarà en aquest sentit perquè aquesta entitat posarà en marxa l'any 1923 una borsa de treball amb ofertes i demandes per

⁷¹⁰- "Excursions visites per Catalunya". *Mai enrrera*, núm. 13. Febrer de 1926. Pàgina 117.

⁷¹¹- *BCEC*, núm. 283-284. Agost-setembre de 1918. Pàgina 198.

als seus associats i una caixa d'estalvis per a la realització d'excursions (aquesta es va dissoldre en 1929). També l'A. E. La Punxa creà una caixa d'estalvis per a infants i joves; igualment consta que una d'aquestes formes d'estalvi aparegué dins del CE Lleida en 1926⁷¹² i en el Grup Excursionista O ara o mai, de Tàrrrega⁷¹³. Amb la crisi de la dècada dels trenta, el CE de Gràcia es comportarà com un receptacle d'ofertes de treball, que arribaven a la seva secretaria de part dels socis que en tenien esment, i de les quals s'informava als companys que es trobaven aturats⁷¹⁴.

Un altre sentit tenen les pràctiques mutualistes en el si del CE Rafael Casanova, el qual a final de 1923 va endegar una "Mútua per accidents d'excursió i defunció" en la qual es feien una sèrie d'aportacions periòdiques i, cas de presentar-se alguna de les contingències protegides, el mutualista tenia dret a cobrar un tant prèviament estipulat⁷¹⁵.

En altres casos, aquestes pràctiques d'ajut mutu tenien el caràcter de graciabls, és a dir, que no eren un dret adquirit com en el cas de les mutualitats, on tothom hi tenia accés si havia cotitzat anteriorment. En aquesta direcció, a vegades s'iniciaven campanyes de recollides de fons per a alguns companys necessitats. Com a exemple citaré el de Jaume Corbatera, president del CE Rodamón, que va perdre les dues cames arran d'un accident de tramvia. Assabentada del fet la Junta del CEC, aquesta va procedir a obrir una subscripció entre els seus socis, a la qual el club aportava 100 pessetes. Els diners anaven destinats a poder sufragar les despeses de l'adquisició de les cames ortopèdiques i alguna altra despesa extra. Finalment, la Caixa de Pensions va pagar les cames i els diners varen ser lliurats a l'excursionista afectat. Aquesta campanya es va fer de forma coordinada amb el mateix CE Rodamón i els Guies Excursionistes, encapçalats per Batista i Roca i hi varen col·laborar molts altres centres excursionistes⁷¹⁶. Cal dir, també, que pràctiques d'aquest tipus varen ser força habituals entre els diferents clubs i que moltes vegades es recollien diners que anaven destinats a finalitats que res no tenien a veure amb l'excursionisme. Així, el club excursionista Terra Endins feu una col·lecta de diners per enviar als necessitats dels hospitals, el Grup Excursionista Joventut

⁷¹²- *Butlletí del CE de Lleyda*, època II, núm. 1. Gener-març de 1926.

⁷¹³- Segons Francesc Beato, en aquesta entitat la quota mensual era d'una pesseta. D'aquesta, un ral quedava com a fons propi de cada soci i es podia utilitzar per pagar-se el viatge en les excursions, cas de no disposar de diners. (Beato, F.: *L'excursionisme a Tàrrrega dins l'excursionisme català*. Op. cit. Pàgina 47).

⁷¹⁴- *Mai enrera*, núm. 84. Gener-febrer de 1932. Pàgina 11.

-*Mai enrera*, núm. 115. Desembre de 1934. Pàgina 176.

⁷¹⁵- *Butlletí del CE Rafel de Casanovas*, núm. 14. Desembre de 1923. Pàgina 167.

⁷¹⁶- *BCEC*, suplement al núm. 417. Febrer de 1930. Pàgina 21.

- "Alleugerim les dissorts d'altri". *Butlletí del Club Pirinenc de Terrassa*, núm. 37. Febrer de 1930. Pàgina 15.

Catalana repartí regals de Reis entre els infants de la barriada,
etc.

L'ESQUÍ A CATALUNYA

Per fer una breu pinzellada sobre el naixement de l'esquí a nivell europeu diré que el primer club dedicat a aquesta pràctica es va fundar a Viena l'any 1891. El seguiren els casos de Suïssa (1893) i França (1896). L'any 1892 s'organitzà el primer concurs d'esquí a Noruega⁷¹⁷.

Del naixement de l'esquí a Catalunya ja n'hem parlat una mica en tractar l'origen de l'alpinisme dins del CEC, perquè hem de recordar que va ser en aquesta entitat on es va produir l'aclimatació d'aquesta pràctica a casa nostra. De manera que l'esquí començà quan en 1908 un grup de joves del CEC es plantejaren gaudir de la contemplació de les muntanyes fins i tot a l'hivern, quan aquestes eren pràcticament inaccessibles amb els mitjans habituals de l'excursionisme. Poc a poc, es varen perfilar dues tendències en aquesta pràctica, dues tendències que al llarg del segle XX han anat divergint fins al punt que una part de l'esquí existeix com a activitat separada de la pràctica muntanyenca i una altra s'ha consolidat com un mitjà al servei de l'esport alpí. La constitució en 1933 de la Federació Catalana d'Esquí va marcar la plenitud d'aquest esport. Llavors la SEM va traspasar-li el mestratge i l'organització de campionats (d'Espanya i de Catalunya, entre altres) que fins llavors venia exercint de forma majoritària. En origen, ja ho hem vist anteriorment, les pràctiques muntanyenques, l'esquí en primer lloc, seran presentades com a mitjans al servei de l'excursionisme d'estudi, de manera que els escaladors o els esquiadors arribaran allà on no ho poden fer els estudiosos. La certesa o no d'aquesta afirmació no va ser necessari que el temps s'encarregués de demostrar-la perquè la separació

⁷¹⁷- Carranza, M. i Cros, A.: *CAN-M. 50 aniversari*. Barcelona, 1982. CAN són les sigles del Club Alpí Núria.

entre el món d'estudi, materialitzat en la universitat, l'Institut d'Estudis Catalans, etc. va fer innecessari que el mateix excursionisme posés tot el seu èmfasi en la recerca de nous coneixements sobre la nostra terra. Tampoc no és clar que les pràctiques dels esports de neu, o de muntanya en general, haguessin de servir per aportar nous socis a les velles entitats i noves mans a les seves activitats d'estudi. El cas, però, és que els esports de neu a Catalunya s'inicien amb un afany de diversió⁷¹⁸ i alhora amb vocació competitiva⁷¹⁹. Potser va ser aquest vessant competitiu el que després va infondre aquest esperit a les marxades excursionistes que s'iniciaran amb posterioritat a 1914, com veurem. Recordem també de passada que el naixement de l'esquí es pretenia justificar com una possibilitat d'ajuda als pobles de muntanya que a voltes quedaven incomunicats per culpa de la neu. Aquesta manera d'entendre l'esquí, que a la llarga no ha arrelat a casa nostra, possiblement perquè aquí els nostres pobles difícilment es troben incomunicats per culpa de la neu a no ser de manera excepcional, va ser la que va permetre que l'any 1919 la Mancomunitat de Catalunya subvencionés els socis de la SEM del Centre Excursionista de Catalunya Estasen, Badia i Soler i Coll per tal d'efectuar una excursió a la Vall d'Aran amb l'objectiu d'ensinistrar els seus habitants en la pràctica de l'esquí i acabar així amb la seva freqüent incomunicació a l'hivern⁷²⁰. Tanmateix, l'any 1933 Josep Maria Guilera farà una crida en el mateix sentit per veure si troba resposta en el Govern de la Generalitat⁷²¹.

Però la part de l'esquí que ha esdevingut més important és la que fa referència als concursos d'esports de neu. Aquests es varen celebrar a diferents indrets, especialment a Ribes, Camprodon, la Molina, els Rasos de Peguera i el Montseny. A mesura que anaven passant els anys, els primers esquiadors s'adonaven que la neu s'havia de buscar a més alçada i així es va anar abandonant la idea de fer concursos al Montseny, a Ribes, a Camprodon... Tot i que Núria només podia acollir 125 hostes i que va caldre pujar-hi a peu (el cremallera encara no s'havia construït), a partir de 1921 els concursos es celebraren en aquesta vall que tenia la neu gairebé assegurada. Aquest canvi va dificultar l'arribada de molts espectadors i esquiadors aficionats, però, per

⁷¹⁸- L'any 1922 Josep Maria Soler i Coll afirmava que "*la paraula esport vol dir diversió (...)*" en "Impressions d'una excursió d'hivern a Superbagnères". *BCEC*, núm. 327. Abril de 1922. Pàgines 81-89.

⁷¹⁹- Qualsevol ocasió era bona per fer, no una esquiada, sinó un concurs d'esquí, com ho demostra el fet que el 18 de gener de 1914 va nevar a Barcelona i es va celebrar un concurs d'esports de neu a Collserola, el qual havia de servir de propaganda i d'entrenament per als jocs de Ribes d'aquell mateix any. Vegeu "Concursos de sports de neu. Centre Excursionista". *BCEC*, 229. Febrer de 1914. Pàgines 33-40

⁷²⁰- *BCEC*, núm. 289. Febrer de 1919. Pàgina 47.

⁷²¹- Guilera, Josep M^a: "El II Saló de l'Esquí Català". *BCEC*, núm. 452. Gener de 1933. Pàgines 36-39.

contra, va fer una mena de tria de manera que a Núria només s'hi reuniren autèntics esquiadors amb ganes de prendre part en els concursos. L'any 1923 el tren va arribar fins a la Molina (tan sols en 1921 ho havia fet a Ribes), fet que va obrir noves possibilitats al nostre esquí, però també aquí va mancar alguna vegada la neu.

De manera que a Catalunya, un cop passada la primera presa de contacte en la qual era una font de diversió, l'esquí semblava tenir només dues finalitats: o servir d'ajut als habitants dels pobles de muntanya o esdevenir una manifestació esportiva semblant a les carreres a peu o amb bicicleta. De qualsevol manera, no es considerava que cap dels dos extrems fos una autèntica diversió, com ho eren els altres esports de neu (luges, bobsleighs, skelton o esports de glaç). En aquell moment, l'esquí, per les dificultats que comportava, sense estacions amb remuntadors, era propi d'entusiastes, de fanàtics, dels amants de la muntanya i de l'esforç muscular, pensava Soler i Coll⁷²².

D'altra banda, existia un sector d'esquiadors que havia pres aquesta activitat com a auxiliar de l'excursionisme i que es dedicaven al que actualment es coneix com a esquí de muntanya. De manera que s'anaven dibuixant dues postures, la dels partidaris de l'esquí com a ajut de l'excursionisme muntanyenc i contemplatiu i la dels que entenien aquesta pràctica com a finalitat en ella mateixa, l'esquí per l'esquí. Aquestes dues postures seran les que, amb el pas dels anys, acabaran separant-se i niant en dues federacions diferents, com veurem.

De qualsevol manera, el pas del temps anava duent un increment del número de practicants d'aquest esport fins al punt que el 1927 Albert Oliveras podia afirmar que ja no calia fer excursions col·lectives ni concursos d'esquí perquè la Molina s'omplís d'esquiadors. Cal recordar, però, que en aquell any el CEC ja hi tenia el seu refugi en ple funcionament i el tren ja feia més de tres anys que hi arribava. Resulta simptomàtic veure com aquell any es va haver de fer una reunió amb altres centres de la resta de Catalunya que practicaven l'esquí per tal d'acordar un calendari que establís les dates de celebració dels diferents concursos perquè no en coincidissin dos el mateix dia a la Molina i així evitar-se els inconvenients que això suposava⁷²³. Josep Maria Guilera parla de l'època heroica de l'esquí, la qual comprèn els anys anteriors a la construcció del refugi de la Molina⁷²⁴. Aquest refugi es va haver d'ampliar en 1929 a causa de l'extraordinària aflluència

⁷²²- Soler i Coll, Josep M^a: "Impressions d'una excursió d'hivern a Superbagnères". Op Cit.

⁷²³- Oliveras, Albert: "Curses de skis de 1927". *BCEC*, núm. 385. Juny de 1927. Pàgines 221-232.

⁷²⁴- Vegeu el Pròleg de Guilera a l'obra de Garcia Marià: *Humor muntanyenc*. Barcelona, Impremta Bayer Germans i Cia, 1935.

d'esquiadors a aquell lloc que entre els seus encants tenia la facilitat de comunicacions, d'hostalatge i del qual s'havia fet força publicitat.

D'aquesta manera l'esquí esdevé un esport, el més útil i bell, segons alguns autors. Si prenem, com es féu en la festa de comiat de la neu de 1927 de l'Ateneu Enciclopèdic⁷²⁵, la definició d'esport com a la metòdica i estudiada repetició d'una funció física amb la qual s'obté salut i benestar, aquest era l'esport que millor s'adeia a la salut humana perquè es practicava a l'aire lliure, i per tant no viciat, no acceptava espectadors, obligava a un vestit senzill que afavoria la transpiració... A més, quan se'l sabia practicar bé, resultava un esport variat. Tot això el convertia en font de salut i, per tant, d'alegria. Aquest era el pensament d'aquells que consideraven l'esquí com un tipus concret d'excursionisme, o com un mitjà al seu servei. Aquesta manera d'entendre'l es va deixar molt clara en el periòdic *Excursionisme*⁷²⁶. Segons la seva redacció, es considerava que l'esquí havia esdevingut un fet popular, però sobre el qual s'havien equivocat els excursionistes en tractar-lo. Aquest havia d'haver estat pres, no com un fi d'exhibició, sinó com un estri necessari en l'equipatge excursionista. A través d'aquest editorial es constatava com l'esquí de muntanya era minoritari en aquells anys perquè, havent-hi molta gent que sabia esquiar, aquesta rarament s'arriscava a fer ascensions amb els seus esquís.

"I ens trobem que totes les energies que s'esmercen per a fomentar els esports de neu són un obstacle a fer reviure el clàssic excursionisme, desorienten als novells excursionistes i situen en un pla burocràtic el nostre ideal, desfigurant-lo de la simpàtica fesomia democràtica més encaixada als sentiments nostres."
127

D'altra banda, l'esquí a Catalunya anava esdevenint un mercat interessant i algunes empreses es dedicaren a la fabricació de material per a aquesta pràctica. D'aquesta manera, la SEM del CEC va organitzar a partir de 1930 un Saló de l'Esquí Català en el qual s'exposava tot el material que es produïa per a la pràctica dels esports de muntanya. Hi podien prendre part tots els

⁷²⁵- *Glossa de l'esquí i l'excursionisme*. Barcelona, Impremta López Llausàs, 1927. Treball llegit en la festa de "comiat a la neu" del 10 de maig de 1927 per l'Esbart d'Esports de Neu, Secció d'Excursions de l'AEP.

⁷²⁶- "De l'afició de l'esquí". *Excursionisme*, núm. 18. 21 de desembre de 1928. Pàgina 1. És l'editorial d'aquell número.

⁷²⁷- *Excursionisme*, núm. 18. 21 de desembre de 1928. Pàgina 1.

industrials de Catalunya que fabriquessin algun tipus de material que s'hi pogués exposar: esquís, accessoris, indumentària, etc. Aquest saló va tenir tant èxit que fins i tot es va haver de prorrogar⁷²⁸. El creixement del sector esquiador és tan gran que ja en aquell any es va començar a parlar de la constitució d'una federació catalana d'esquí. Segons es pot saber, la SEM es va mostrar contrària a la seva creació, per considerar-la innecessària, però va manifestar que en formaria part si es constituïa⁷²⁹.

Finalment la Federació Catalana d'Esquí es va crear el novembre de 1933. En principi aquesta havia d'actuar dins de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya i havia d'aplegar les diverses seccions excursionistes i els diferents clubs d'esquí que s'anessin formant. El procés de separació d'ambdós esports va continuar amb la constitució a Saragossa l'octubre de 1934 de la Federació Espanyola d'Esquí. A partir d'aquell moment, l'organització de l'esquí comença a fer-se independentment de la de l'excursionisme i moltes entitats patiran escissions de seccions que abandonaran el seu si. En el cas del Centre Excursionista de Catalunya, la Secció d'Esquí es creà l'any 1934 com un brot de la SEM. Després d'això, la secció d'Esports de Muntanya es quedarà amb la gestió de la pràctica de l'alpinisme, l'acampada i la muntanya hivernal, i dins d'ella l'esquí de muntanya. Curiosament es va quedar amb la gestió del Saló de l'Esquí, tot i que la seva tercera edició, del Nadal de 1934-35, l'havia organitzada la Secció d'Esquí⁷³⁰. L'any 1935 es creà una Federació Catalana d'Esquí, independent de la FEEC. En aquest context, la Secció d'Esquí del CEC volgué publicar la seva pròpia revista, *L'esquí*, la qual sortí a finals de novembre de 1935⁷³¹.

Per acabar amb l'esquí, vull fer un repàs als centres d'esports d'hivern que existien a Catalunya l'any 1935. Per fer-ho, amb una mica d'humor, he seguit les indicacions de Garcia Marià⁷³². Segons aquest autor n'hi havia tres, quatre comptant Envalira, que com sabem es troba a Andorra.

A la Molina hi anaven els que encara servaven algun vestigi de muntanyencs, els *veteranos*, gent que ja hi anava quan calia travessar a peu la Foradada, abans que hi arribés el tren i quan

⁷²⁸- *BCEC*, suplement al núm. 425. Octubre de 1930. Pàgines 146-150.

⁷²⁹- "Memòria llegida pel Secretari de la Secció d'Esports de Muntanya en la junta general celebrada el dia 11 de juny". *BCEC*, suplement al núm. 434. Juliol de 1931.

⁷³⁰- *BCEC*, núm. 476. Gener de 1935. Pàgines 39 i 40.

-*BCEC*, núm. 477. Febrer de 1935. Pàgines 79-80.

- "El III Saló de l'Esquí". *BCEC*, núm. 476. Gener de 1935. Pàgines 37-38.

⁷³¹- LAJDCEC, vol IX, 1935-1943. Sessions d'agost-novembre 1935.

⁷³²- Garcia Marià, V. E.: *Humor muntanyenc*. Barcelona, Imp. Bayer Germans i Cia, 1935.

calia pujar-hi des de Ripoll o des de Ribes. Allà els esquiadors feien vida col·lectiva i convivia en germanor.

A Núria, que havia inaugurat el cremallera en 1931 i on seguidament hi fundaren un club per donar ambient a la vall, els ferrocarrils organitzaven curses, creaven trofeus, donaven copes i medalles⁷³³. Com que per anar-hi no calia fatigar-se, hi anaven moltes noies casadores, gent vestida "de figurí" i passerells; allí es prenia te, es parlava castellà i s'hi feia vida d'hotel.

En canvi, als Rasos de Peguera, com a la Molina, també s'hi trobava gent de muntanya, de Manresa principalment (hi havien bastit un refugi). Hi havia bona neu... quan n'hi havia!

Per completar el panorama, citem una nota més seriosa, de l'any 1935

*"Fa una temporada que hom està assajant el que es pot anomenar "l'esquí de saló"."*⁷³⁴

En resum, es tractava d'instal·lar dintre d'un local uns desnivells amb neu artificial. Aquesta neu experimentalment era feta de palla, escates d'àcid bòric, sorra fina o pinassa. En definitiva, es tractava d'acostar encara més al ciutadà un esport concebut com a activitat recreativa, com a divertiment, ben allunyat del món de l'excursionisme, per cert.

Tot plegat indica un increment important en la pràctica d'aquest esport a casa nostra. Per fer-nos-en una idea, proposo l'estudi d'unes dades publicades en 1936 sobre el número de bitllets anuals de Barcelona a la Molina, segons la Companyia del Nord. Si l'any 1926 es vengueren 557 bitllets, el següent ja en foren 1.590, en 1930 eren 4.478 i l'any 1934, 5.634. Això sense comptar que a més hi havia molts esquiadors que agafaven el tren a Granollers, la Garriga, Vic, Ripoll, Ribes o Puigcerdà⁷³⁵. D'altra banda, i seguint Carranza i Cros, l'any 1935 hi havia a Catalunya un total de 26 entitats federades, les quals radicaven a Barcelona (13), Badalona, Camprodon, Girona, Manresa (4), Puigcerdà, Sabadell (2), Terrassa i Vic (n'hi havia una altra a Andorra)⁷³⁶. Realment, la pràctica de l'esquí a casa nostra havia adquirit un

⁷³³ En aquest sentit, en el *BCEC*, suplement al núm. 438. Desembre de 1931. Pàgina 143 es podia llegir: "*La Societat de Ferrocarrils de Muntanya a Grans Pendent, concessionària i explotadora del ferrocarril elèctric de Ribes de Freser al Santuari de Núria, desitjosa de fomentar i facilitar que la pràctica dels esports d'hivern pugui desenvolupar-se en la famosa vall de Núria, i en atenció al gran nombre de peticions que sobre la concessió de majors facilitats rep cada dia, d'acord amb l'Administració del Santuari, la Direcció de l'Hotel de Núria i la Companyia del Nord (...)*" estableix unes targes esportives que donen preus reduïts (30% descompte al cremallera, 10-15% a l'hotel, etc.)

⁷³⁴ -*BCEC*, núm. 476. Gener de 1935. Pàgina 44.

⁷³⁵ - Les dades les he extret del *BCEC*, núm. 48. Gener de 1936. Pàgina 39. Endemés conté les estades durant la temporada d'hivern al Refugi del CEC de la Molina, les quals ens indiquen la mateixa tendència expansiva.

⁷³⁶ - Carranza, M. i Cros, A: *CAN-M 50 aniversari*. Op cit.

volum considerable. La seva història es pot resseguir en el treball de Margarida Cardona i Lluís Dupré⁷³⁷, al qual remeto el lector per ampliar-ne els seus coneixements.

⁷³⁷ - Cardona i Romeu, M., Dupré i Cuyàs, Ll.: *Esports de neu a Catalunya*. Barcelona, Montblanc-Martí, CEC, 1985.

L'ATLETISME DINS DEL FET EXCURSIONISTA

Com a punt de partida d'aquest capítol prendré les idees de Josep Sunyol, president de la Federació Catalana de Futbol, expressades en una conferència organitzada pel CE Balaguerí el 30 de març de 1930. Segons Sunyol, després de la primera guerra mundial l'esport havia canviat molt a Catalunya, i havia deixat de ser una realitat que només l'aprofitaven els aristòcrates per tenir un motiu de relacionar-se i combinar casaments. Després de la guerra s'evidencià la necessitat de crear una joventut ben esportiva per tenir una raça forta. Per això -segons aquest autor- el poble es lliurà a la pràctica dels esports⁷³⁸.

Ja hem vist en pàgines anteriors el canvi que s'esdevé en la nostra societat i en el nostre excursionisme, canvi que precisament va, pel que a nosaltres ens afecta, en sentit de permetre el naixement a casa nostra de l'esport tal i com l'entendem en l'època moderna. També el nostre excursionisme va rebre els efectes d'aquest canvi d'òptica i, com gairebé tot l'esport d'aquells anys anteriors a la Guerra Civil, va esdevenir un instrument per a la millora física, intel·lectual i moral dels seus practicants. També hem vist com l'excursionisme i tot l'esport en general -del qual el primer ha acceptat convertir-se en una branca, tot i que amb peculiaritats més o menys matisades- esdevé una activitat amb una important capacitat formativa dels joves, als quals distreu del vici i de les degradacions del moment. És durant aquests anys que estem estudiant, però fonamentalment en les dècades d'entreguerres, que el concepte de cultura adquireix una

⁷³⁸- DCV: "Dues conferències notables" en *Memòria del CE Balaguerí*, curs 1929-30. Juliol de 1930. Pàgines 29-30.

importància transcendental en el panorama català. També hem vist en un altre lloc com la cultura en aquells moments es dividia en física i intel·lectual i com els temes que relacionen l'educació, a l'escola o en el lleure, l'acció cultural d'entitats de tipus ateneístic i la pràctica de l'esport es donaren junts i s'influïren mútuament. Durant el segle XX l'excursionisme es lligarà a la cultura a mesura que el temps anirà passant i és en aquell moment que es forjà l'expressió "esport i cultura" com a identificatiu d'aquest moviment. Aquesta definició, en alguns casos, ha arribat fins a les entitats excursionistes d'avui dia, com també ho han fet certes institucions que tenen les seves arrels molt implantades en el sòl excursionista. Hem de recordar com moltes de les entitats que conformaren posteriorment la vida associativa de les nostres ciutats i pobles varen néixer i créixer a redós d'entitats excursionistes que els serviren de mare. Activitats actualment tan allunyades del nostre àmbit com la pesca, la colombofília, els escacs, les ballades de sardanes, etc. foren mostres del dinamisme que aquells anys mantenien les nostres institucions excursionistes i que posteriorment esdevingueren entitats amb personalitat i vida pròpia i independent. Una de les pràctiques que, en molts casos, varen néixer dins de les diferents entitats excursionistes va ser l'atletisme, especialment després de la primera Guerra Mundial, quan es popularitzà l'esport i es començà a veure la necessitat de mantenir en forma aquella ciutadania que no era altra cosa que un exèrcit potencial al servei dels interessos estatals. Evidentment, en aquest sorgiment del fet esportiu hi contribuïren altres elements causals, però tots ells trobaren el sòl abonat en aquest context interbèl·lic.

L'atletisme dins de l'excursionisme es manifesta a dos nivells. El primer d'ells, en la creació de seccions atlètiques dins de diferents entitats, les quals es dedicaran a l'entrenament i la participació en diferents proves del calendari atlètic del moment o a la pràctica de la gimnàstica sense un afany competitiu. Però la realitat atlètica i competitiva no només afectà l'excursionisme per aquesta via. L'excursionisme Clàssic va ser substituït per l'Excursionisme Muntanyenc i aquest duia de bracet una important esportivització de les seves activitats. Tant és així que va ser en aquell moment que el nostre excursionisme es va plantejar per primera vegada com un esport amb possibilitats competitives, primer d'excursionistes contra excursionistes i després de l'excursionista contra la muntanya. L'afany competitiu serà una realitat del segle XX i l'esport, a l'estendre's per tot el cos social, adquirirà aquesta nova qualitat.

A tota aquesta definició del fet esportiu no en podrà escapar l'excursionisme, el qual de per si duia aparellada la necessitat del desgast fisiològic en busca de major salut. Però amb el segle XX també serà arrossegat pel corrent de la competitivitat. Aquest procés s'inicia abans a la banda nord del Pirineu que no a casa nostra, com ho demostra el fet que la primera cursa de muntanya que he pogut conèixer fos aquella que ja he citat anteriorment de Vernet fins a Ull de Ter, del 29 d'agost de 1909⁷³⁹. Segons Santacana i Pujadas, ja en 1886 s'hi havia establert una prova de cross-country, onze anys després d'iniciar-s'hi les pràctiques atlètiques⁷⁴⁰.

A Catalunya, les curses de muntanya s'inicien l'any 1914, quan la Secció d'Esports de Muntanya del CEC, amb la col·laboració dels centres excursionistes de Terrassa i Sabadell, organitzà una cursa de resistència per equips a la muntanya de Sant Llorenç del Munt. La segona cursa es dugué a terme en el mateix escenari, però posteriorment, com veurem, aquest tipus de marxes canviaren la seva filosofia. Però, abans de veure-ho, deturem-nos un moment en aquestes dues primeres manifestacions. Segons escrivien alguns representants de l'organització, l'objectiu d'aquestes curses era fomentar l'amor envers la muntanya, contribuint al seu coneixement i fent néixer una afecció per la mateixa. Es tractava de cridar la gent a la muntanya, fent-la gaudir de la contemplació de les belleses que hi havia. D'aquesta manera podem dir que l'Excursionisme Muntanyenc va donar lloc a l'excursionisme contemplatiu, el qual en seria la seva democratització: la seva finalitat principal era atreure gent a la muntanya, espectadors a la prova atlètica i a les belleses que l'entorn contenia. Un objectiu secundari d'aquesta cursa era l'educació física del jovent a través d'un esport saludable. Quan tractem el tema amb més profunditat ens adonarem com aquest objectiu havia estat molt marcat per la presència de la guerra mundial i el clima prebèl·lic que es respirava en aquells anys: l'obtenció d'un sol atleta, d'un individu jove, masclé i fort, feia més per la pàtria que no totes les conferències encaminades a millorar la seva cultura, es pensava⁷⁴¹.

Aquesta filosofia competitiva de la marxa va durar fins a principi dels anys vint. En aquest període, les dues primeres curses, de 1914 i 1915, foren dedicades a corredors

⁷³⁹- Vegeu *BCEC*, núm. 179. Desembre de 1909.

⁷⁴⁰- Santacana, C. i Pujadas, X.: *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya. Vol. 1 (1870-1931)*. Barcelona, Columna, 1994.

⁷⁴¹- Vegeu "Repartiment de premis als guanyadors de la cursa de resistència portada a cap a la muntanya de Sant Llorenç del Munt el dia 20 del pròxim passat desembre". *BCEC*, núm. 240. Gener de 1915. Pàgines 1-24.

"(...) ja que els nostres atletes estaven en aquell temps bon xic allunyats de la muntanya. Després, quan s'iniciaren les proves de marxa, s'establí un itinerari diferent cada any, per tal que els nostres excursionistes fessin coneixença amb el major nombre possible de bells indrets."⁷⁴²

Però, de qualsevol manera, i com reconeix la font citada anteriorment, en totes les marxes que es dugueren a terme fins a la de 1922 era el valor muscular allò que acabava enduent-se els premis i sols es posava en competència el valor físic dels concursants. Per això la marxa de 1922, la novena que organitzava la SEM del CEC, intentava premiar el millor excursionista i no el millor atleta, objectiu que es volia assolir a través d'una marxa lliure, l'itinerari de la qual no estaria assenyalat i que es triaria a sort entre cinc recorreguts que anteriorment s'havien fixat. Els escenaris d'aquests recorreguts eren el Montseny, el Montnegre i el massís del Garraf. D'aquesta manera, els concursants s'havien d'estudiar la millor alternativa a cada possible recorregut, fet que donava la victòria, o com a mínim pretenia donar-la, a qui millor conegués el terreny. Endemés, els equips participants, en acabar la cursa, n'havien de presentar una ressenya, fet que els exigia posar major atenció en el seu recorregut. Tot i aquestes precaucions, aquesta novena marxa seguia tenint un marcat caràcter competitiu, encara que ja pretenia allunyar els practicants de l'atletisme d'unes proves que en principi no els corresponien. Això es veu clarament: el 1921, en la cursa de Sant Celoni a Arenys, s'havien desqualificat dos equips per haver corregut al llarg de la seva marxa⁷⁴³.

En l'inici de les marxes excursionistes a Catalunya hi trobem una altra cursa molt interessant perquè ens reflecteix molt bé el caràcter d'aquells primers anys. Acabava de dur-se a terme la segona cursa per Sant Llorenç quan, en 1915, el C. E. Barcelonès va tirar endavant una prova de resistència i velocitat en muntanya que consistia a travessar el Montseny en una sola jornada, del Figaró fins a Gualba. Hem de remarcar que aquesta entitat tenia un caire marcadament esportiu, per això no ens ha d'estranyar aquesta iniciativa. Aquesta cursa va ser un fracàs si pensem que

⁷⁴²- BCEC, núm. 327. Abril de 1922. Pàgines 106 i 107.

⁷⁴³- Pellicer, Estanislau: "VIII prova de muntanya i Concursos d'Esports d'Hivern". BCEC, núm. 326. Març de 1922. Pàgines 72-77.

- Ll. E.: "Concurs d'excursionisme IX prova de Muntanya". BCEC, núm. 239. Juny de 1922. Pàgines 177 i 178.

només hi van prendre part sis participants, cinc dels quals eren socis del Barcelonès. També cal dir que aquesta prova va ser molt criticada pel periodista i escriptor vinculat al fet excursionista Josep Maria Cò i de Triola, qui considerava que per dur a terme la travessa calia un mínim de 17 hores⁷⁴⁴. Cal dir, però, que aquesta cursa es desenvolupà amb normalitat fins l'any 1929, quan se'n celebrà la darrera edició, la qual marcà el rècord de la prova, emprant tan sols 4 hores i 12 minuts per fer-se el recorregut d'Aiguafreda a Gualba⁷⁴⁵. Polèmiques a part, el plantejament d'aquesta prova és una viva mostra de com es concebia l'excursionisme en aquells anys. Com també ho és el fet que l'any 1918 es constituís dins del CEC un Comitè Excursionista que es regia d'acord amb l'orientació de la Reial Federació Atlètica Catalana⁷⁴⁶, la qual abraçava les pràctiques excursionistes.

Com hem vist anteriorment, 1916 marca un canvi important en la concepció de les marxes excursionistes. En aquell any el CEC va organitzar la Cursa Argentona-Granollers amb la col·laboració del C. E. de Granollers i de l'A. E. de Mataró. Per primera vegada s'establiren dues categories, una de corredors i una altra d'excursionistes⁷⁴⁷. Però tampoc amb això quedaren satisfets alguns excursionistes: l'any 1918 es comentava en el Noticiari de la Secció d'Excursions de l'AEP⁷⁴⁸ que les darreres curses havien perdut molt de l'efecte que havia causat la primera (referint-se a l'Argentona-Granollers), perquè la manera com s'estaven duent a terme les posteriors feia indispensable una preparació i un entrenament a propòsit, que no s'assolia tot excursionant. Aquella cursa no era una marxa esvelta i natural, sinó esverada i ridícula, ens deien els de l'Ateneu, tot apostant per fer actes purament excursionistes i no aquesta mena de curses.

Posició contrària mantenien algunes persones, potser més vinculades al moviment atlètic, com Albert Maluquer, director de la *Revista Atlètica*, qui les defensà en una conferència a l'AEP⁷⁴⁹. La seva postura considerava que possiblement la finalitat que buscaven els organitzadors de les primeres curses s'hagués desvirtuat, però per a ell era important el fet que això havia

⁷⁴⁴- Baucells, M.: "prestigi o voluntat?". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 13. Juliol de 1916. Pàgines 2-3.

- "Pedestrisme". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 11. Maig de 1916. Pàgines 2-3.

- "La travessia del Montseny en una sola jornada". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 13. Juliol de 1916. Pàgines 4-7.

⁷⁴⁵- Garcia Marià: "El Centre Excursionista Barcelonès". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7. 1953. Pàgines 17-25.

⁷⁴⁶- Vegeu *BCEC*, núms. 279-280. Abril-maig de 1918. Pàgina 114.

⁷⁴⁷- C. V.: "Cursa muntanyenca Argentona-Granollers". *BCEC*, núm. 264. Gener de 1917. Pàgines 5-11.

⁷⁴⁸- *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions*, núm. 37. 1 de maig de 1918. Pàgina 163.

⁷⁴⁹- Maluquer, Albert: "Pedestrisme i excursionisme". *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions*, núm. 46. 1 de febrer de 1919. Pàgines 295-298. És un fragment de la conferència que donà a l'Ateneu el 3 d'abril de 1918 dins del cicle "Excursionisme i coneixements afins".

repercutit positivament en els corredors, els quals havien abandonat els camps d'esports i s'havien dirigit a la muntanya. Segons ell, de cada deu atletes, cinc havien esdevingut excursionistes. Deia:

*"Amb aquest sol final deuen beneir-se aquestes curses, perquè, encara que complint un fi momentàniament distint del perquè foren creades, el resultat darrer no pot ésser més afalagador per als que sentim veritable amor per l'excursionisme"*⁷⁵⁰

Amb l'entrada de ple a la dècada dels anys vint, aquest tipus de curses excursionistes es varen replantejar, com hem vist més amunt. El C. E. Rodamón, tot queixant-se que en el seu moment s'organitzaven moltes curses, però que de la manera que es duïen a terme no es podien identificar amb l'excursionisme, s'adonava que hi assistia un important grup d'atletes que guanyaven moltes proves i que no tenien cap interès en la pròpia muntanya. D'aquesta manera és com la gent del Rodamón organitzaren per a 1922 una cursa, sense deixar-se arrossegar pel corrent atlètic⁷⁵¹. Aquesta cursa s'havia de celebrar el 28 de gener de 1923 i el seu recorregut era de Gavà a Sant Boi. La particularitat del seu reglament estava en què el camí era de lliure elecció, no estava marcat, i el recorregut molt llarg. D'aquesta manera l'excursionista es veia obligat a estudiar l'itinerari amb anterioritat a la prova i això afavoria els excursionistes per sobre dels atletes alhora que permetia el coneixement d'aquella comarca. El seu llarg recorregut (40 Km., la més llarga que es feia en aquell moment), així com el fet que no es trobessin bons camins on poder córrer, el fet d'haver-s'hi de participar vestit d'excursionista, estaven pensats per tal de donar avantatges als excursionistes per sobre dels atletes. A la mateixa finalitat hi contribuïa el fet que es dividís en dos trams, de manera que qui corria molt en el primer ho perdia tot en el segon. Finalment la prova es va haver d'ajornar fins al 18 de febrer per coincidir amb una de semblant que un altre club havia organitzat per al mateix dia. A través del seu Butlletí, el CE Rodamón havia recomanat als interessats que si hi volien participar estudiessin amb anterioritat el recorregut i les seves dreceres i, fins i tot, que fessin el recorregut complet una vegada, per així guanyar la prova. Com veiem, tot

⁷⁵⁰ Maluquer, Albert: "Pedestrisme i excursionisme". Op. cit.

⁷⁵¹ "Cursa per muntanya". *Butlletí del CE Rodamón*, núm. 47. Octubre de 1922. Pàgina 1.

- "Prova per muntanya". *Butlletí del CE Rodamón*, núm. 48. Novembre de 1922. Pàgina 1.

- "Parlem-ne". *Butlletí del CE Rodamón*, núm. 49. Desembre de 1922. Pàgines 1-2.

el seu reglament estava pensat per afavorir els excursionistes que hi participessin, en contra dels atletes, però en cap moment no es va pretendre defugir les pràctiques competitives en el camp de la marxa excursionista. L'any 1927, el C. E. Rafael Casanova va instituir les marxes excursionistes de regularitat, amb les quals la filosofia competitiva quedava força arraconada. Aquests tipus de proves ja no les guanyava qui les feia més aviat, sinó qui en feia els diferents trams de la manera més regular. Fins a aquell moment, segons Josep Iglésies⁷⁵², només s'havien fet marxes atlètiques de velocitat i, amb aquest nou plantejament, el Rafael Casanova introduïa en aquest terreny una mica d'intel·ligència i de previsió. Segons els membres d'aquest club, aquesta primera Marxa de Regularitat va demostrar que no tots els excursionistes sentien desitjos de ser atletes, que els excursionistes sentien la necessitat d'augmentar el seu saber i que els itineraris que havien fet, juntament amb el CE Minerva, estaven ben elaborats⁷⁵³.

Amb l'impuls pres per l'atletisme i l'esport de competició en general, ens apareixen tant a casa nostra com a fora una sèrie de manifestacions que anaven en el sentit d'acostar l'esport competitiu, fins i tot l'olimpisme, a la pràctica alpina. En aquest sentit, el gener de 1906 el consolat de Grècia demanà un representant del CEC per al comitè particular de Barcelona per tal d'estudiar la restauració dels Jocs Olímpics. Aquesta invitació havia vingut de la mà del cònsol general de Grècia, Rubió i Lluch, i s'hi respongué delegant-hi Bartomeu Mitjans⁷⁵⁴. Però el moment més interessant en aquest acostament entre l'excursionisme i l'olimpisme tingué lloc l'any 1921 quan el CEC va ser convidat a assistir al Comitè Internacional Olímpic i hi delegà Josep Maria Cò i de Triola en representació seva⁷⁵⁵. La mateixa intenció es produí en 1922⁷⁵⁶. Més endavant, el 5 de novembre de 1926, el Baró de Coubertin, restaurador dels Jocs Olímpics i propagador incansable de la pràctica esportiva, vingué a Barcelona i visità la seu d'aquesta entitat. En honor seu es va fer un acte al qual assistiren representats de la Confederació Esportiva de Catalunya -de la qual el Baró era un membre d'alta categoria- de tots els esports practicats en aquells anys i de la premsa barcelonina. El CEC també hi fou convidat i hi envià un representant. L'any 1926 de nou es

⁷⁵²- Conferència de Josep Iglésies, 30 d'octubre de 1966, en *1916-1966 Crònica d'un cinquantenari*. Barcelona, GE Rafel de Casanovas, 1968. Pàgines 11-23.

⁷⁵³- "De la 1ª Cursa Excursionista de Regularitat". *Bulletí del CE Rafel de Casanovas*, núm. 8. Juny-juliol de 1927. Pàgines 81-83.

⁷⁵⁴- LAJDCEC, vol. 3, 1905-1912. Sessió 30 gener 1906.

⁷⁵⁵- Vegeu *BCEC*, núm. 315. Abril de 1921. Pàgina 99.

⁷⁵⁶- LAJDCEC, vol. VI, 1921-1925. Sessió 18 abril 1922.

demanà un representant de la SEM per al Comitè Olímpic Espanyol⁷⁵⁷; en 1927 Folch i Guilera assistiren a diversos actes entorn de la col·locació de la primera pedra de l'estadi de Montjuïc, representant aquella secció⁷⁵⁸; en 1930 el Comitè Olímpic Espanyol demanà un soci del CEC per formar-ne part i s'hi delegà Joan García i Rodríguez⁷⁵⁹, en canvi, en 1931 acordà no poder enviar cap representant seu als Jocs Olímpics de Lake Placid per manca de diners⁷⁶⁰.

L'inici de la guerra civil i la segona Guerra Mundial no ens deixen veure com hagués acabat aquesta via d'apropament a l'esport olímpic a casa nostra perquè, a nivell europeu, el Comitè Olímpic Internacional va crear en aquells anys uns premis especials per a les gestes que sobresortissin en el camp de l'alpinisme. A aquesta línia de l'esport per l'esport s'hi va oposar el Club Alpi Francès, com es veu en una declaració d'aquesta entitat que la Unió Internacional d'Associacions Alpines (UIAA) va enviar a tots els seus socis per tal de divulgar-la⁷⁶¹.

En reacció a la pràctica competitiva, -que fins i tot arriba al món del càmping, en el qual es donaven premis en els campaments amb vocació de reunió de totes les entitats (a qui tingués el millor campament, l'entitat que plantés més tendes)- hem de fer esment com els anys trenta varen veure el sorgiment en algunes entitats excursionistes catalanes de diferents premis per reconèixer les pràctiques més constants dins de l'activitat excursionista. En aquests premis a la constància el que més importava era la perduració de l'empenta excursionista.

Lligat al tema de l'atletisme dins del moviment excursionista haurem de veure com algunes entitats varen acollir en el seu si manifestacions, o fins i tot seccions, de ciclisme. Aquest esport, juntament amb la gimnàstica, la natació i l'atletisme eren els que es consideraven com més apropiadament complementaris de la pràctica excursionista. Com hem vist, era una de les dues branques en què es dividia la cultura en aquells anys: la cultura física. L'interès per aquesta també es va manifestar en activitats lligades amb el mar i la natació, i vinculat a elles, tot i que no de forma exclusiva, els banys de sol.

Durant les dècades dels anys vint i trenta, el nostre excursionisme es llançarà a la mar per fruit-ne amb totes les seves possibilitats. Durant aquells anys sovintegen les sortides a la platja

⁷⁵⁷- LAJDCEC, vol. VII, 1925-1931. Sessió 15 juny 1926.

⁷⁵⁸- LAJDCEC, vol. VII, 1925-1931. Sessió 5 abril 1927.

⁷⁵⁹- LAJDCEC, vol. VII, 1925-1931. Sessió 1 juliol 1930.

⁷⁶⁰- LAJDCEC, vol. VIII, 1931-1935. Sessió 29 desembre 1931.

⁷⁶¹- "El veritable sentit de l'alpinisme. Hem de fer esport per esport?". *BCEC*, núm. 502. Març de 1937. Pàgines 68 i 69.

per practicar la natació, per prendre el sol, acampar damunt la sorra de la platja o, simplement, fer-hi el ronso. Moltes vegades les estades a la platja es complementaven amb la pràctica d'esports atlètics o d'exercicis gimnàstics i gairebé sempre implicaven la compra d'una tenda que es muntava damunt la sorra i que era utilitzada pels socis de l'entitat (que n'era la propietària). Aquestes pràctiques ben segur que no es poden deslligar d'un nou concepte de la persona humana, la qual ha après a valorar que té un cos que convé cuidar amb delit. Si bé és cert que aquestes pràctiques varen ser molt esteses per tot el nostre excursionisme, no ho és menys que la primera entitat que s'ho va plantejar seriosament va ser els Amics del Sol, constituïts en 1915. De fet, la seva constitució legal no ha existit perquè aquesta associació no ha tingut mai un local propi ni s'ha registrat com a entitat: és simplement un grup d'amics i amigues amb unes aficions comunes que surten junts per fer diferents activitats.

En origen, molts dels seus fundadors eren socis de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. El seu ideal era l'esport i la cultura, íntimament imbricats l'un amb l'altre.

*"El mot "gimnàstica" no significa pas exercici muscular sinó exercici humà, exercici en el qual prenen part a l'ensem el cos i l'ànima, els músculs i la intel·ligència. (...) El terme "cultura física", en realitat, cultura de l'ésser complet: músculs, sentiment, esperit i ànima."*⁷⁶²

Com podem veure, practicaven la gimnàstica i prenien banys de sol, tot i que no eren nudistes. Això darrer els havia ocasionat alguns problemes, com per exemple en uns Campaments Generals de Catalunya, ja en època republicana, on se'ls prohibí anar sense samarreta. Llavors, els Amics del Sol decidiren no participar en cap més acte com aquell. També, en 1924, es va produir l'empresonament d'un membre d'aquest grup per anar amb *slip* per la via del tren, prop de la platja del Masnou.

De fet, si hem de fer cas al que sabem d'aquest grup i a altres escrits de l'època, els banys de sol s'havien posat de moda fins i tot abans de 1920, com ho demostra la constitució de la secció de Solàrium del CE Rodamón en 1919⁷⁶³ o la ja esmentada colla dels Amics del Sol, reunida per primer cop en 1915 i que en

⁷⁶²- Posa i Molné, Joan: *Amics del sol. Una història. 75è aniversari, 1915-1990*. Barcelona, Salvadó edicions, 1991. Pàgina 113.

⁷⁶³- *Butlletí del CE Rodamón*, núm. 30. Agost de 1919. Pàgina 95.

1934 publicaven *Heliofília*⁷⁶⁴. Això sempre s'havia lligat als beneficis que reportaven perquè, juntament a l'aire lliure i a una acurada higiene, el sol era una prevenció contra les malalties, de manera que augmentava la salut, si se sabia prendre amb mesura⁷⁶⁵. També la pràctica dels banys de sol va arribar a la muntanya, especialment després que el CEC tingués bastit el seu refugi a la Molina i s'hi pogués arribar amb certa facilitat⁷⁶⁶.

D'altra banda, el naturisme és present en alguns centres excursionistes, fet que ens demostra aquest canvi de percepció respecte del propi cos que s'està produint en la nostra societat. Canvi en el cos i canvi en la vida en general, com es veu en la pràctica del càmping.

⁷⁶⁴- Amics del Sol: *Heliofília*. Barcelona, Tipografia Studium, 1934.

⁷⁶⁵- Al respecte podeu veure Montsoriu, C. de: "Secció de Solàrium". *Bulletí del CE Rodamón*, núm. 32. Octubre de 1919. Pàgines 117-119.

⁷⁶⁶- Podeu llegir el resum que es fa de la conferència de L. Ribó i Rius sobre "La cura del sol i la Molina". *BCEC*, núm. 359. Abril de 1925. Pàgina 143.

LES PRIMERES ACAMPADES

La dècada dels anys vint és també la dècada de la introducció del càmping a Catalunya. És cert que anteriorment s'havien dut a terme algunes sortides amb tenda de campanya, com la ja esmentada als estanys de Cadí, però el desplegament de l'acampada a casa nostra és força posterior i es vincula molt directament a la influència estrangera. L'any 1934, quan Amadeu Serch repassava la història del càmping a Catalunya no dubtava a afirmar que els seus inicis dataven de principi de segle, pocs anys després del seu naixement a Anglaterra (que ell centra a l'any 1901). De qualsevol manera, no serà fins als anys vint que en diferents entitats es comença a tirar endavant aquesta pràctica.

L'any 1923 la pràctica del càmping començà d'una manera més o menys seriosa a casa nostra, tot i haver-hi precedents anteriors.

L'any 1924 es constituí el Càmping Club de Catalunya. Segons Balcells i Samper⁷⁶⁷, aquesta associació de campistes actuava com a cobertura legal de la Societat d'Estudis Militars, creada en 1922 per persones vinculades a Acció Catalana i a les classes de cap de setmana de la qual també hi assistien membres d'Estat Català. La Societat d'Estudis Militars era una entitat paramilitar adscrita al nacionalisme radical, moviment que, segons Ucelay da Cal⁷⁶⁸, es desenvolupa a Catalunya en temps de la primera Guerra Mundial.

⁷⁶⁷- Balcells, Samper: *L'escoltisme català*. Op. cit.

⁷⁶⁸- Ucelay Da Cal, Enric: *El nacionalisme català i la resistència a la dictadura de Primo de Rivera. 1923-1931*. Tesi doctoral dipositada a la UAB, 1983.

A part de les activitats del Càmping Club de Catalunya, dels diferents centres excursionistes, dels Guies i Minyons de Muntanya i del Secretariat de Coordinació, en els primers anys les pràctiques es reduïen a grups d'amics o familiars. Aquests campaments de tipus familiar s'acaben a final de la dècada i ja des de llavors es deixa veure la discussió que es veu en totes les pràctiques excursionistes: la seva pràctica per ella mateixa o com a mitjà per a uns objectius diferents⁷⁶⁹.

Si es traça una corba amb l'evolució del nombre d'acampadors que participaren en les manifestacions més importants de l'acampada a Catalunya, seguint les dades que ens ofereix Alfons Trias⁷⁷⁰ es veu que:

- l'any 1926 es varen plantar 9 tendes (23 acampadors),
- 18 el 1927 (39 acampadors),
- l'any 1930 s'arribà als 500 campistes,
- el 1934 foren 523 i
- el 1936, 1173 (393 tendes de campanya).

Aquestes dades ens permeten entendre l'evolució d'aquesta pràctica a casa nostra, i es poden completar amb les que ens dona A. Serch⁷⁷¹. Progressivament aquesta s'estén pels diferents clubs i es van comprant més tendes de campanya, el nombre de campistes s'incrementa constantment.... De fet, les xifres es disparen amb posterioritat a 1928, arran la visita que un campament del Camping Club of Great Britain and Ireland féu a les nostres terres i dels actes de germanor que es dugueren a terme amb aquest motiu. Aquest fet, molt ben reflectit per la literatura excursionista, és el que va permetre aquest increment tan notable.

En el context on aquesta pràctica va néixer, va ser ràpidament adoptat pels moviments pedagògics que veïen en ell una escola per a la formació dels futurs ciutadans del país. El càmping va ser molt practicat per gent adulta, però una de les funcions més importants que se li va encomanar en el seu naixement fou la d'educar els joves propers al moviment excursionista o escoltista. Així que, des de bon principi, se'l va definir com

⁷⁶⁹- Arnalot, Pere "El Campament "Pompeu Fabra"". *BCEC*, núm. 478. Març de 1935. Pàgines 85-93.

⁷⁷⁰- Trias i Maxencs, Alfons: "Catalunya, país ideal per a l'acampada". *Mai enrera*, núm. 140. Juliol de 1937. Pàgina 76.

⁷⁷¹- Serch, Amadeu: *El càmping*. Barcelona, Barcino, 1934.

*"Escola de solidaritat és l'excursionisme, i sobretot el càmping, escola d'altruisme, on cada individu treballa pels altres; escola de lleialtat, on ningú no pot emboscar-se ni fingir qualitats que no té; escola de disciplina, on hom s'avesa al mateix temps a obeir i a comanar -a comanar amb responsabilitat i a obeir sense inhibiment-; escola d'amor a la naturalesa i a la terra pròpia, perquè ningú no estima allò que no coneix; escola de civisme, en fi, perquè tothom defensa allò que estima."*⁷⁷²

El càmping posseïa una característica que el feia recordar certs col·lectius d'existència nòmada i aquesta imatge entroncava molt bé amb una ideologia que estava força estesa en aquella època segons la qual qualsevol persona, o poble, que no anés endavant, anava enrere. El progrés havia de ser una constant per a qualsevol entitat o persona que volgués mantenir-se amb vida, per això es pot entendre l'article que va publicar el doctor Soler i Damians titulat *Tot poble sedentari és un poble decadent*⁷⁷³.

El càmping era una potent escola per a la formació del caràcter, com també permetia una recerca més còmoda sobre terrenys allunyats dels poblats humans o una fruïció més permanent de la muntanya per ella mateixa. Per això es va estendre tant i va ser acceptat i defensat per la majoria d'excursionistes del moment. Això va impedir que es complissin algunes premonicions que deien que la seva extensió podria acabar amb l'excursionisme. Perquè en realitat el que va succeir va ser tot al contrari i el càmping va créixer dins de les entitats excursionistes. Alguns autors hi addueixen raons econòmiques, perquè permet reduir un pressupost massa carregat de rebuts de fondes i hostals on hostatjar-se. Prova del que estem dient és que si el Càmping Club de Catalunya es va crear en 1924, quan posteriorment es constituís la FEEC, aquesta pràctica passaria a estar inclosa dins de la nova federació, perquè la seva existència independent no havia pogut créixer de forma separada⁷⁷⁴. També altres comentaristes han vist el seu creixement lligat a una necessitat del nostre excursionisme que no havia estat capaç de bastir una infraestructura de refugis suficientment important⁷⁷⁵. I també hi hagué qui va creure veure en ell una tercera fase de l'ex-

⁷⁷²- Nicolau d'Olwer, L.: "L'excursionisme, escola de ciutadania". *Excursionisme*, núm. 25. 12 d'abril de 1929. Pàgina 1.

⁷⁷³- *Excursionisme*, núm. 43. 10 de gener de 1930. Pàgina 2.

⁷⁷⁴- Buch, Josep: "I congrés i campament internacional a Hampton Court (Anglaterra)". *Mai enrera*, núm. 104. Novembre de 1933. Pàgines 151-164.

⁷⁷⁵- Vegeu *Unió Excursionista de Catalunya*, núm. 36. Maig de 1934.

ursionisme català, que havia deixat enrere l'excursionisme amb finalitat científica i l'excursionisme atlètic i d'ascensions a pics desconeguts i els esports de neu⁷⁷⁶.

Amadeu Serch fou un dels més grans defensors de la pràctica del càmping, fet que considera un esport cabdal per assegurar als infants una constitució sana i un bon desenvolupament. Serch arribà a dir que era un antídoto contra la neurastènia. Amb ell,

"La vostra salut millorarà, el vostre humor també. Tindreu la intel·ligència més viva, i la vostra capacitat de treball serà major. Viureu amb més alegria, i com que l'alegria es comunicativa, en fareu participar als qui us voltin".⁷⁷⁷

Per acabar recordem només que, pel seu valor formatiu, el càmping va ser potenciat i practicat molt assíduament dins de Palestra, la qual organitzà diferents campaments de vacances. Aquests eren de dues classes: campaments d'alta muntanya, amb un caràcter esportiu, i campaments de mar, de caràcter profilàctic. Per a Palestra, els campaments eren un mitjà per a l'educació del jovent, perquè fomentaven el sentit de solidaritat que tant preocupava Batista i Roca. Finalment l'any 1935 es creà la Federació d'Acampada, substituint el Càmping Club. Alhora s'intentava de crear una federació a nivell estatal.

El càmping és un dels àmbits excursionistes on més clarament es deixa veure la vinculació entre el fet excursionista i el nou nacionalisme radical. Aquest tema el trobarem més endavant, però ara ja podem apuntar que molts dels autors que teoritzaven sobre el càmping eren personatges vinculats al primer independentisme. L'excursionisme en general i el càmping en aquest cas concret eren eines molt útils per a la seva estratègia, per això es produí aquest acostament entre ambdues esferes. Com he dit, hi tornaré més endavant.

⁷⁷⁶- Pinyol i Llop, A.: "La tercera fase de l'excursionisme". *Bulletí del CE de Sabadell*, núm. 55. Març-abril de 1935. Pàgina 75.

⁷⁷⁷- Serch, A.: *El càmping*: Op. cit.

L'INICI DE L'ESCALADA

Com hem vist en altres apartats d'aquesta obra, fins 1908 l'ambient que regnava en el CEC, i suposem que també en les altres entitats que acabaven de constituir-se a imatge seva, no era gens favorable per a un excursionisme que no fos cultural o científic. L'excursionisme que després hem anomenat contemplatiu semblava no tenir cabuda en aquest projecte i no diguem ja la pràctica de l'alta muntanya o de l'escalada, arriscats exercicis sense cap raó de ser per als nostres primers excursionistes, perquè res no aportaven a la ciència ni a la cultura. Aquest context es mantingué durant molt temps, com ho demostra el pensament de Lluís Llagostera sobre l'art d'escalar muntanyes, tot i que ell acceptava l'excursionisme de muntanya practicat tan sols per fruir de noves sensacions:

"Lo que ja sobrepassa els últims límits del bon sentit són les ascensions fantàstiques a que alguns s'entreguen, exposant estúpidament la vida sols per aconseguir notorietat entre quatre companys de club, tant mancats de bon sentit com ells mateixos. La cadena del Mont-Blanc, i especialment les agulles que s'adrecen entre les de Charmoz i Midi, són el principal teatre d'aquestes follies. Tots aquells agudíssims prismes de licorella polida, que cap presa ofereixen als peus ni a les mans, han sigut escomesos l'un darrera l'altre. Valent-se de tota mena

d'enginyers, i a costa d'esforços sobrehumans, alguns han sigut vençuts; més moltes vegades els cossos destruïts dels temeraris ascensionistes han anat a tenyir de sang les geleres de la vall de Chamonix. Els que tal fan, no creiem que hagin de considerar-se com excursionistes: tot lo més se'ls pot comparar a acròbates de circ eqüestre, i encara inferiors an aquests en quant practiquen llurs arriscats exercicis niciaument, sense'l poderós justificant d'haver de guanyar-s'hi la vida."⁷⁷⁸

Aquest tipus d'extralimitacions de l'excursionisme, com en diu Llagostera, varen haver d'esperar una bona temporada per arribar a ser enteses, com a mínim en el cas català. Si volem podem recordar algunes grans ascensions que s'havien fet anteriorment, però en totes aquestes els passos difícils, o no eren buscats expressament, o no feien necessari l'ús de cap material especial. Ascensions com les de Jaume Oliveres als Encantats encara ens sorprenen per la seva precocitat (1908 i 1911, respectivament). És cert que a l'estranger, com es desprèn del text de Llagostera, s'estaven duent a terme autèntiques gestes alpinístiques, mentre a aquesta banda del Pirineu encara ens debatíem per sortir d'un excursionisme que havia estat molt productiu, però que gairebé no havia tingut ressò a la resta del món. Tant és així que quan a final de 1920 es reuneixi el Congrès Internacional d'Alpinisme a Mònaco, Lluís Llagostera, un dels tres socis del CEC que hi varen assistir, va haver de fer una conferència sobre la història i el tarannà de l'entitat a la qual pertanyia i, en acabar-la, molts dels presents se li atansaren demanant detalls i testificant la seva admiració al rebre les primeres noves d'una entitat tan important⁷⁷⁹.

Moltes vegades es planteja la recerca de la dificultat a la muntanya com a conseqüència d'un exhauriment de les vies d'ascensió tradicionals als mateixos cims. Jo voldria posar en tela de judici aquesta idea perquè quan en 1930 Garcia Marià⁷⁸⁰ va publicar el seu llibre sobre els refugis pirinencs no va dubtar a deixar molt clar en la introducció que el seu interès era orientar el muntanyenc que volia trencar motlles i oferir-li una sèrie de llocs on sojornar i de bases per a poder dur a terme algunes "primeres" (el mot és seu). Ell es lamentava que la gent, en ple 1930, es

⁷⁷⁸ Llagostera, Lluís: "Discurs presidencial". *BCEC*, núm. 224-225. Setembre-octubre de 1913. Pàgines 271-288.

⁷⁷⁹ "El Congrès de l'Alpinisme a Mònaco". *BCEC*, núm. 304-311. Maig-desembre de 1920. Pàgines 130-133.

⁷⁸⁰ Garcia Marià: *Refugis pirinencs. Hotels-xalets-refugis-granges-bordes-cabanes*. Barcelona, Centre Excursionista Barcelonès, 1930.

dedicava a repetir els mateixos itineraris quan n'existien tants d'altres per descobrir. Hem vist com el mateix pensava Batista i Roca en 1927. D'altra banda, la Catalunya nova restava encara per ser explorada definitivament i metòdicament.

En aquest punt voldria deixar clar que les persones també compten en la conquesta de la muntanya i que no podem pensar que pel simple fet que s'exhaureixin les vies clàssiques els excursionistes es dedicaran a enfilar-se, potser jugant-se la vida, pels penya-segats més exposats. La conquesta de la muntanya té una sèrie de fronteres que, com diu Patrice de Bellefon⁷⁸¹, són també fronteres psicològiques, les quals poden ser tan importants com les simples barreres de seracs o de roques. No n'hi havia prou amb que s'exhaurissin les vies tradicionals per començar la conquesta de la dificultat, feia falta una gent capaç de fer-ho, una gent que no se sentís ancorada a maneres d'entendre l'excursionisme anteriors històricament parlant. Igual com no podem pensar que Rubió i Lluch fes grans caminades, tampoc no és just creure que la conquesta de la dificultat pogués ser independent d'aquestes fronteres sociopsicològiques. ¿Quantes parets no s'han deixat d'escalar simplement pel seu aspecte, fins que ha canviat la nostra manera de mirar-nos-les i després hem descobert que no eren tan difícils? L'escalada és una pràctica que com més va més s'enfila, en el sentit que els primers escaladors feien coses que avui ens semblen irrisòries, com també eren grans gestes i riscos innecessaris per als primers excursionistes -avesats només a caminar- senzilles grimpades que avui dia fem sense cap material específic. La voluntat de conquerir una via era essencial per poder-la vèncer. Calia confiar en les pròpies forces i seguir lluitant fins al final, i tenir una mica de sort dins de la motxilla. La voluntat és essencial per aquesta conquesta de l'inútil i fins que aquesta no va ocupar un lloc predominant dins de la manera de representar-nos l'excursionisme, no va ser possible conquerir les grans parets. Si hi volien reeixir, abans de començar una ascensió difícil els seus escaladors havien de tenir la seguretat que podien vèncer les seves dificultats, que la seva voluntat era superior a tots els entrebancs que trobarien. Se m'acut un exemple: la cara nord del Vignemale. De sempre que la humanitat existeix ha estat allà, gairebé inalterable. Al seu cim s'hi havia pujat per diferents vies, però no va ser fins la dècada dels trenta que Barrio i Bellocq varen atrevir-se a ascendir per la cara nord. I després varen descobrir que era molt més fàcil del que sempre s'havia cregut.

⁷⁸¹ - De Bellefon, Patrice: "El pirineismo y sus fronteras". *Desnivel*, núm. 42. Madrid, novembre de 1988. Pàgines 28-41.

Evidentment, ningú pujaria per una paret de més de 900 metres si no tingués molt clar que allà al mig hi ha una via factible. Algú va escriure que on hi ha una voluntat hi ha un camí, frase que és més certa si la invertim i diem que si no hi ha voluntat no hi haurà camí. Qualsevol persona assenyada, per molt cansada que estigués de pujar al Vignemale, no iniciaria l'escalada de la seva cara nord si pensava que no hi reeixiria. I suposant que aquesta fos l'única possibilitat d'anar a la muntanya que tingués, abans d'iniciar-la podria tornar a repetir l'ascensió per la via de sempre o canviar d'esport i dedicar-se a altres coses.

Però l'escalada sorgeix precisament en aquelles situacions en què hi ha una voluntat per conquerir una via i és essencial pensar que es pot vèncer en aquesta lluita. La voluntat de vèncer, la voluntat com a eina que dissenya les persones, com veiem en aquest treball, va ser molt important a partir de la implantació de l'Excursionisme Muntanyenc. Quan el discurs sobre la voluntat en el camp excursionista sigui prou estès es podrà començar la conquesta de l'inútil. Evidentment, una persona com Lluís Llagostera que considerava que calia evitar els efectes de la fatiga, l'esgotament, el vertigen o el mal d'alçada en la pràctica excursionista -perquè eren altres extralimitacions seves- no era candidat a encetar aquesta conquesta. El problema és que la seva visió, durant molt temps, va ser preponderant dins de l'excursionisme català i, com ja he dit alguna vegada, això no es devia a què els nostres excursionistes fossin més covards que els francesos, per exemple; això es devia a què a Catalunya el fet d'anar d'excursió responia a unes necessitats diferents i havia sorgit d'un moviment de descoberta i de valoració de tot el que era nostre, un moviment que feia relativament ben poc que acabava de descobrir l'alta muntanya. Recordem que Torras considerava encara en 1880 que Vic n'era la capital pel que feia a Catalunya. No oblidem, tampoc, que el Mont Blanc havia estat escalat pocs anys abans de la Revolució Francesa, concretament en 1786.

L'escalada a Catalunya comença amb una mica de retard respecte a la resta d'Europa. Segons Agustí Jolis⁷⁸² ho féu sobre l'any 1917, però no fou fins 1922 que es reprengué la Crònica Alpina, aquella secció del Butlletí del CEC encarregada de recollir tot allò que fes referència a temes alpinistes. La seva reaparició en aquesta nova època s'inicia amb l'ascensió al cim superior dels Ecos de Montserrat feta per Lluís Estasen i Pau Giménez; també hi

⁷⁸²- Diu Jolis: "Sobre l'any 1917 és quan entra en el nostre excursionisme muntanyenc la tècnica alpina d'escalada, amb l'adequat ús de la corda en un principi i del material d'escalada amb clavilles i mosquetons després" ("Visió històrica de l'alpinisme" en *Enciclopèdia de l'excursionisme*: Op. cit. Vol. II. Pàgines 268-293).

apareix l'ascensió al Cavall Bernat de Sant Llorenç (Estasen i altres), entre altres informacions. Des del meu punt de vista, aquesta és l'arrencada oficial de l'escalada a casa nostra, perquè considero que en altres ascensions fetes amb anterioritat no hi havia una voluntat clara de recerca de la dificultat ni s'utilitzava un material especial per a la seva pràctica. Aquesta arrencada queda molt clara perquè en aquest resum d'activitats es manifesta com

*"El dia 7 [maig 1922], es practicaren pràctiques d'escalades a Les Agudes (Montseny) i al Cavall Bernat de Sant Llorenç del Munt" i "El dia 25, s'efectuaren pràctiques d'escalada a les crestes Sud-orientals del Turó de Morou, (...)"*⁷⁸³

També de 1923 és el programa del IV Aplec Excursionista Penedesenc, el qual se'ns presenta com un autèntic manual de muntanya, parlant fins i tot de l'ús de la corda i dels primers auxilis⁷⁸⁴.

Efectivament aquestes sortides per tal de perfeccionar l'escalada ens indiquen que aquells excursionistes ja tenien la voluntat ferma d'intentar unes ascensions de dificultat. Ja no era superar un pas que es trobaven per casualitat en la seva sortida, ja feia falta un mínim de material o, si més no, una tècnica especialitzada per prosseguir per allà on no hi havia camí.

Hem vist el paper que va jugar Lluís Estasen en tot aquest naixement de l'escalada a Catalunya, a partir d'ell *"en l'alpinisme la paraula impossible és gairebé esborrada"*⁷⁸⁵. Quan l'any 1929 se li va concedir la medalla d'or del CEC, aquest acte va ser considerat pel mateix guardonat com un premi a l'excursionisme pur, als excursionistes que no podent ser científics, solament buscaven la natura⁷⁸⁶. Com diu en Josep Iglésies⁷⁸⁷, Estasen és per a Catalunya allò que Arlaud va ser a França. Amb ell es va propagar el risc voluntàriament acceptat i l'expandiment cap als Alps. Fou ell qui realitzà l'escalada sistemàtica de tots els pics pirinencs i qui va introduir en aquesta pràctica l'ús de la corda. Cal dir que no va ser l'únic escalador d'aquell període, però sí el més representatiu.

⁷⁸³- BCEC, núm. 329. juny de 1922. Pàgina 182.

⁷⁸⁴- Munts, C.: *IV aplec excursionista i de germanor penedesenca al bosc de can Lleó. Vilafranca del Penedès. 20 de juliol de 1923.*

⁷⁸⁵- "Medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya". BCEC, núm. 408. Maig de 1929. Pàgines 165-180.

⁷⁸⁶- "Medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya". Op. cit.

⁷⁸⁷- Iglésies, Josep: *Amb les cames i amb el cor.* Op. cit.

S'acabava de trencar una frontera en el nostre excursionisme. Ja no es tractava de caminar per anar a cercar alguna cosa, es caminava pel desig de caminar, és més, s'escalava pel gust de superar la dificultat. Fins al moment, només les pràctiques del que coneixem com alta muntanya i l'esquí de muntanya es podien comparar a aquesta manera d'entendre l'esport. L'alpinisme, l'excursionisme de muntanya o l'alta muntanya seguiran creixent a partir d'aquell moment.

És cert que anteriorment hi havia hagut algunes primeres gestes que anaren preparant el terreny. Així el 18 de juny de 1911 Cot i Soler, de l'A. E. Avant, escalaven el Cavall Bernat de Sant Llorenç, junt amb Segués, del C. E. de Terrassa, la cooperació del qual havia estat sol·licitada⁷⁸⁸. Aquesta darrera entitat l'any 1923 efectuà l'ascensió a la Cova del Drac⁷⁸⁹. L'any 1929, el C. E. Barcelonès afirmava que entre les seves sortides hi havia algunes escalades, perquè la seva intenció era fomentar l'excursionisme en totes les seves modalitats. En aquell any organitzà una excursió cada mes, oberta a tothom, amb la intenció de donar unes nocions i coneixements generals de geografia de Catalunya i crear el veritable muntanyenc culte i fort. Entre les diferents sortides programades n'hi havia de culturals (hidrografia, geografia, història, tradicions, etc.) i d'esportives. Entre aquestes darreres ens proposaven una d'entrenament muntanyenc, a desenvolupar al massís del Montseny, i dues pràctiques d'escalada. Aquest programa es repetí l'any següent⁷⁹⁰. El 17 d'octubre de 1931 membres del CEC feien el sopar anomenat dels tres mil metres, al qual assistiren els socis que havien assolit pics d'aquella alçada⁷⁹¹. Només vint anys abans això hagués estat completament impensable. Com tampoc no s'hagués entès el fet que una associació, en aquest cas la d'Enginyers de Monts, creés un premi destinat a la persona que fes més ascensions de mèrit dins de l'estat espanyol i durant un període de temps determinat⁷⁹². En aquella època podem entendre les paraules de Joan Villanueva:

*"Hi ha aventures de moltes menes: les físiques (com el conqueriment d'una muntanya) i les morals i intel·lectuals, però el grau més perfecte d'aventura és aquell en el qual s'uneix al perill físic el coratge de la idea genial."*⁷⁹³

⁷⁸⁸ - "18 de juny 1911-1915". *Butlletí A. E. Avant*, núm. 12. Juny de 1915. Pàgines 2-6.

⁷⁸⁹ - LAJDCEC, vol. VI, 1921-1925. Sessions 20 març i 17 abril 1923.

⁷⁹⁰ - SIA: "Orientacions". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 65. Febrer de 1929. Pàgines 13-37.

⁷⁹¹ - BCEC, suplement al núm. 438. Novembre de 1931. Pàgina 135.

⁷⁹² - BCEC, suplement al núm. 438. Novembre de 1931. Pàgina 137.

⁷⁹³ - Villanueva, Joan: "Nocions sobre escalada". *Mai enrera*, núm. 93. Novembre de 1932. Pàgines 153-154.

Una gesta molt significativa de la conquesta de la muntanya a Catalunya és l'ascensió de la cara nord del Pedraforca, feta per Lluís Estasen i altres socis del CEC, l'any 1928. A partir d'aquell any la practica de l'excursionisme de muntanya es comença a tecnificar, fins al punt que en 1932 la FEEC va crear una ponència anomenada Pràctics de Muntanya, a fi de crear un nucli d'excursionistes especialitzats. També sabem que durant el mes de juliol de 1934 s'instal·là un campament de la SEM del CEC a la regió de Sant Maurici. Partint d'aquesta base es varen fer una sèrie d'ascensions que serviren d'entrenament als socis interessats. A tal efecte s'havia dut allà un escalador txecoslovac, el Sr. Horsky, el qual

*"(...) entrenà els nostres consocis en les actuals pràctiques d'escalada, a base de pitons, anelles i tècnica de la corda"*⁷⁹⁴

En l'espai de temps comprès entre 1931 i 1936 el Club Muntanyenc tingué una important dedicació a l'escalada, obrint alguns del seus membres vies a la cara nord del Pedraforca (via "Llopis-Vilaret" al Calderer en 1932, via "Homedes" i primera ascensió hivernal a l'Encançat Petit i la via "Romeu" en 1935, etc.)⁷⁹⁵.

En 1933 el CE del Vallès, de Sabadell, va comprar dues cordes per a ús dels seus socis. Aquesta entitat es va dedicar a fer grans escalades, com ho demostra les seves ascensions al Mont Blanc, la travessia de la cresta de Salenques o l'ascensió a les Banyes del Boc, i això també es manifestà en el seu butlletí, les portades del qual, des de 1934 eren il·lustrades amb motius referents a l'escalada i l'alpinisme.

L'escalada perdía el seu estat tècnic rudimentari i adquirit de manera autodidacta, i els claus i les cordes s'usaven en vistes a introduir seguretat en aquesta pràctica de per si arriscada. Cada vegada més, l'alta muntanya i l'escalada s'anaven tecnificant i calia un domini de la tècnica per assolir aquella idea genial que el coratge decidia tirar endavant. Hem arribat a l'època de les conquestes de la Prenyada, la Roca dels Esquirols, els Ecos, els Pallers o els Encantats per part dels socis del CE Comarca del Bages, entitat que segons Emili Martínez inicià la conquesta de

⁷⁹⁴ - BCEE, núm. 472. Setembre de 1934. Pàgina 356.

⁷⁹⁵ - FTA: "Síntesis histórica del Club Montañés Barcelonés". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7, 1953. Pàgines 6-15.

Montserrat en 1934⁷⁹⁶. També hem arribat al moment de la conquesta del Cavall Bernat per la cordada Costa-Boix-Balaguer, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Aquesta entitat també va brillar per la seva dedicació a l'escalada tant o més que els del Bages, com ho demostra el fet que assolissin el cim del Cavall Bernat el mateix dia que els manresans coronaven la Mòmia. Ja durant l'any 1933, en el seu *Noticiari Mensual* aparegueren articles sobre l'ús de la corda a muntanya, i varen arribar a fer-ne un curs teoricopràctic il·lustrat amb projeccions per la seva correcta pràctica.

Aquest procés té un punt àlgid quan el desembre de 1935 la Unió Excursionista de Catalunya, a través del seu Comitè Permanent d'Edicions, va publicar l'obra *L'ús de la corda*, una traducció d'un manual d'escalada de la Secció Bavaresa del Club Alpí Alemany. Amb tot aquest esforç divulgatiu acabava a Catalunya l'època de l'alpinisme anàrquic i sense sentit de l'ús de la corda o d'altres materials específics. Els nostres escaladors acabaven de trencar una frontera que la gent del carrer no s'hagués pensat mai. Tant és així que, davant l'escepticisme de l'opinió pública, Costa hagué de repetir l'ascensió en solitari al Cavall Bernat, assegurat des del coll, mentre un avió donava voltes sobre el monòlit, amb un locutor de radio retransmetent el que allí succeïa per a una massa d'incrèduls que es trobaven tranquil·lament a l'altra banda de les ones⁷⁹⁷. Llàstima que la guerra vingués a deturar aquell romàntic moment.

⁷⁹⁶- Martínez i Ballester, Emili: *Cronologia d'una entitat. 75 anys del CE de la Comarca del Bages*. Manresa, Secció d'Estudis del CECB, 1982.

⁷⁹⁷- Vegeu García Picazo, Antonio: *Montserrat. Las más bellas ascensiones*. Barcelona, Martínez Roca, S. A., 1990. Pàgines 86-89.

DONA I EXCURSIONISME

Després del treball fet per Carles Albesa sabem que l'Associació d'Excursions Catalana mantenia una important discriminació de les dones en tant que

*"per acord pres en Junta General el dia 6 de març de 1880, després de llarga discussió, resolgué que les senyores no podien ingressar com a socis de l'Associació"*⁷⁹⁸

Hem de remarcar que aquesta discriminació existia en molts àmbits de la nostra societat vuitcentista, tot i que no n'haguem trobat mostres tan explícites com la comentada ni en l'Associació Catalanista ni en el CEC.

Però n'hi ha prou de mirar-se les relacions de socis de totes aquestes entitats per adonar-se que aquesta discriminació era practicada implícitament per totes elles. No serà fins l'any 1903 que el CEC comptarà amb vuit noves sòcies, d'un total de 829 socis (430 residents, 399 delegats)⁷⁹⁹. A nivell internacional la situació va ser pràcticament la mateixa, i es dona el cas que el Club Alpí Suís en un origen només admetia dones en qualitat de sòcies passives. Alhora, l'Alpine Club anglès no les ha admeses fins a 1978.

⁷⁹⁸- Citat en Albesa, Carles: *El Montseny com a pretext*. Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat, 1978.

⁷⁹⁹- Par, Alfons: "Memoria del senyor secretari". *BCEC*, núm. 99. Abril de 1903. Pàgines 89-99. Aquesta opinió d'Alfons Par ve avalada pel fet que la Junta Directiva, reunida en sessió de l'11 d'agost, aprovà l'ingrés de sis noves sòcies. Una nova sòcia obtingué el vist-i-plau en la sessió del 4 de setembre. Segurament la que falta era Teresa Mestre, ingressada en 1902.

Des del meu punt de partida, no es pot parlar de democratització del nostre excursionisme fins que en la seva pràctica no hi intervé la dona d'una manera significativa. Josep Iglésies va considerar la llei de descans dominical (1904) com la frontera que delimitava l'arrencada de l'excursionisme de caire popular i democratitzant. Des del meu punt de vista, mentre l'excursionisme va restar com a pràctica, no només d'uns determinats grups socials, sinó també d'un gènere concret, no es pot parlar de democratització del seu tarannà. És la igualtat de condicions, de possibilitats i d'expectatives, allò que determina que l'entrada de la dona dins del clos excursionista transformi aquesta pràctica en un fet abastable per la majoria de la població. Fins ara hem estat molt atents a les divisions de classe dins de l'excursionisme català, però ja és hora de situar en el seu lloc la diferenciació per gèneres.

Sobre aquest punt he de dir que no serà fins ben entrat el segle XX que la dona s'incorpora a aquesta pràctica, i la seva entrada es fa molt vinculada a la pràctica esportiva⁸⁰⁰ i, això sí, preservant i alabant la seva condició de mare.

Al llarg d'aquest treball hem vist clarament com s'estableix un vincle entre l'acostament de l'excursionisme al moviment obrer i alhora a la dona, tot això en un context on les pràctiques esportives són cada vegada més importants. Ja he citat en altres llocs la postura de Torras i de tot l'excursionisme català que es manifestà sobre aquest aspecte en el congrés de 1911. Quan en 1912 es fundà l'Agrupació Excursionista Catalunya, constituïda per membres de l'Orfeó Català, de bon principi es volgué incloure les dones en les seves sortides. Per això es va convidar les membres del Sindicat Barcelonès de l'Agulla, una entitat que només treballava pel benestar social de les obreres de l'agulla, les cosidores a domicili. Des d'aquell moment, en les seves sortides hi hagué més dones que no pas homes⁸⁰¹.

També la constitució de l'AE Júpiter tenia un caire d'acostar la cultura a l'obrer. Fou en aquest centre que l'any 1931 es proposà d'orientar la dona mostrant-li els camins de Palestra i del Club Femení⁸⁰² i d'Esports de Barcelona⁸⁰³. També, parlant del

⁸⁰⁰- Vegeu, si us interessa el tema, Simó de Jolis, M. A.: "L'alpinisme femení" en *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. cit. Vol II. Pàgines 294-300.

⁸⁰¹- Jové, Emili: "Historial". *5è aniversari de l'Agrupació Excursionista Catalunya*. Barcelona, 1 de juny de 1917. Pàgines 2-8.

⁸⁰²- El Club Femení i d'Esports es constituí l'any 1928 i fou l'intent més reeixit de crear una associació esportiva exclusivament femenina. Es va decantar cap a la pràctica de l'esport popular, aconseguint treure les atletes de la pista tancada i organitzar una prova de cros femení. Va ser una entitat prou important com per arribar a organitzar un aplec excursionista a Mas Pi, Cervelló, el dia 30 de maig de 1931. En aquest aplec es corregué un cros. (*Bulletí del CE Barcelonès*, núm. 90. Maig de 1931. Pàgines 79-80).

mateix club, en tractar de la reorganització de la secció feminal, Joan Carcereny en deixà escrit que,

*"(...) va pensar amb la dona del Poble Nou, aquesta dona, la major part obrera, esclava del deure, tancada tot el sant dia dintre d'una d'aquestes fàbriques o tallers, més o menys antihigiènics, completament inhàbils de procurar-se per si soles una cultura, una educació prou forta, per a poder contribuir el dia de demà a portar el seu gra de sorra a la formació d'una generació nova, d'una generació lliure de tot prejudici"*⁸⁰⁴

En un altre lloc hem vist com la mestressa de casa també era atreta cap a l'excursionisme, però repassada la producció excursionista d'aquells anys, no es pot més que afirmar que l'acostament de l'excursionisme cap al col·lectiu de les dones, històricament parlant, s'ha donat junt al seu apropament al moviment obrer. Potser per això, més que per cap altra raó, l'entrada de la dona en igualtat de condicions dins les institucions excursionistes representa la democratització del fet excursionista a Catalunya.

En canvi, les primeres crides adreçades a dones per tal que entressin dins del CEC tingueren un caràcter molt diferent: no es buscava una persona, sinó una eina de recerca en el camp folklòric.

L'any 1902 Teresa Mestre de Baladia pujà juntament amb el seu marit al cim de l'Aneto i després es féu sòcia del CEC, essent-ne la primera. En la sessió inaugural de l'any següent, C. A. Torras afirmarà que les dones estan començant a entrar en aquella institució i serà ell mateix qui demanarà que ingressin a les files de l'excursionisme⁸⁰⁵. Ja hem vist com el CEC en comptava un total de vuit. Però aquestes primeres demandes per tal de permetre l'entrada femenina en les nostres entitats excursionistes amagaven una realitat que ja traspua en el discurs d'en Torras: l'ingrés de les dones al primer excursionisme es pensava com un ajut per recollir dades relacionades amb l'estudi del folklore.

Aquesta visió de la dona dins del món excursionista partia de la idea que la recollida de contes, tradicions, llegendes, usos i costums de la terra, i la seva propagació era una aportació a la

⁸⁰³ - D'una nota apareguda a *La Publicidad*, del 3 de maig de 1931. Vegeu *Butlletí de l'AE Júpiter*, núm. 97-98. Maig-juny de 1931. Pàgina 24.

⁸⁰⁴ - Carcereny, Joan: "Un crit d'alarma". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núms. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgines 13-14.

⁸⁰⁵ - Torras, C. A.: *Discurs llegit en la sessió pública inaugural de l'any 1903*. Barcelona, Tip. l'Avenç, 1903.

pàtria, fet que havia engendrat el caràcter diferencial de l'excursionisme català. Podem pensar que Maria de Bell-lloc o Maria Baldó eren el model que havien d'imitar aquestes primeres excursionistes, un model basat en la recollida d'informacions sobre les nostres tradicions, costums, jocs infantils, balls, etc.

El primer excursionisme va ser una pràctica d'homes. En alguns casos aquesta discriminació es normativitzava, com hem vist dins de l'AEC, però generalment era la mateixa estructura de la societat vuitcentista la que impedia la promoció social de les dones. Les condicions derivades del seu estatus de "sexe dèbil" eren una barrera infranquejable perquè les dones entressin dins d'unes entitats que, per dur a terme els seus objectius, precisaven un important desgast físic i una submissió a importants privacions i penositats, tot i que això no vol dir que la dona no pogués dur a terme les excursions clàssiques amb igualtat de condicions que l'home.

Tanmateix, el rol assignat a la dona, com a mare i com a mestressa de casa, ajudava a consolidar aquesta ideologia de la dominació, la qual impedia la realització de la dona i, per tant, la seva entrada en el món excursionista. Si les entitats excursionistes catalanes eren autèntics fogars de cultura, cal dir que aquests estaven pràcticament tancats a les dones perquè la societat del segle XIX no entenia que aquesta part de la nostra població pogués estar afectada per qüestions culturals i educatives, com a mínim al mateix nivell que els homes.

Segons l'opinió de Joan Danès i Vernedas, en un principi les dones que ingressaren dins del fet excursionista varen començar a treballar en les seccions i activitats folklòriques, però el 1909, amb el primer concurs català de luges celebrat al Montseny -amb motiu del qual s'hi reuní un nodrit grup de *senyoretas*⁸⁰⁶- alguns membres del CEC varen comprendre que havia arribat l'hora que les dones ingressessin definitivament en el món excursionista i que practiquessin tanmateix el seu vessant esportiu. Això va donar els seus fruits perquè aquell mateix any Josep Galbany, Eduard Vidal i Riba i Fidenci Kirchner varen assistir a la sessió inaugural del CE del Vallès de Sabadell amb el propòsit de parlar sobre la necessitat que les dones practiquessin un excursionisme "integral". Diu Danès i Vernedas:

"Certament ens exposàvem a un fracàs i fins a una reprimenda de nostres mestres, els vells excursionis-

⁸⁰⁶ - Segons el que es pot saber, només hi assistiren un total de set dones.

*tes que no admetien per la dona més que l'excursionisme folklòric*⁸⁰⁷

Danès i Vernedas dóna molta importància a aquesta xerrada, des del meu punt de vista una importància excessiva, perquè considera que des de llavors les dones no només varen assistir a les festes esportives (fixeu-vos que parla de festes) que organitzava el CEC, sinó que fins i tot s'incorporaren a les seves excursions. Les dones ja no fugirien més del sol, sinó que s'estendrien a les platges per rebre'n els seus beneficis, fins i tot arribarien a participar en excursions de resistència. I és que en Danès volia convèncer totes les dones perquè es vigoritzessin físicament. Danès també parla de la manca d'higiene que mata les dones del camp -les pageses escarrassades, diu- i les obreres de la ciutat. El seu propòsit era que la vigoria corporal no arrelés només en una determinada classe, sinó en totes les dones, perquè el seu plantejament era la millora total de la nostra nissaga i per a això calia la millora física de tots els elements que la formaven. Era, des del meu punt de vista, la democratització dels beneficis que la pràctica excursionista reportava. En aquest tractament es veu com l'emancipació de la dona es produirà a través de la millora física i cultural i aquesta pot ser assegurada per les entitats excursionistes. Danès va arribar a proposar que les dones formessin una secció diferent dins del CEC, ja en 1919.

La preocupació per la formació cultural de la dona arrenca amb el segle XX, tot i tenir un despertar tímid i no gaire afortunat. El 1904 la S. E. Barcelonina d'Amics del País creà "l'Escola d'Institutrius i altres carreres per a la dona", però aquesta va despertar poc interès, tal i com ho demostra el fet que el mateix CEC acabés fent campanya per assolir algunes estudiants per a aquella institució⁸⁰⁸.

Posteriorment, la preocupació pel tema femení dins del fet excursionista es deixa veure amb molta claredat a partir del primer Congrés Excursionista de l'any 1911. En les seves deliberacions, un dels temes a tractar era l'acostament de l'excursionisme cap a la dona. En ell trobem la comunicació de Francisca Gómez⁸⁰⁹, on ens deia que seria convenient desenvolupar en l'esperit de la dona el sentiment, el gust i l'entusiasme pels incalculables beneficis que per a la seva constitució orgànica i,

⁸⁰⁷- Danès i Vernedas: "En homenatge a les dones esportives". *BCEC*, núm. 289. Febrer de 1919. Pàgines 36-44. Es tracta del discurs llegit en l'acte de lliurament de premis del concurs d'esports d'hivern de 1919.

⁸⁰⁸- Vegeu *BCEC*, núm. 111. Abril de 1904. Pàgina 129.

⁸⁰⁹- Gómez, Francisca: "El Excursionismo y la mujer" en *Deliberacions del primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda*. Op. cit. Pàgines 119-124.

com a conseqüència per al perfeccionament de la raça, comportaria l'excursionisme. Aquest afavoria la dona perquè el treball que generalment feia no era higiènic perquè es passava la major part del dia a casa i aquesta, moltes vegades, no reunia suficients condicions de salubritat: manca de ventilació, excés d'humitat, aire viciat, etc. Però tampoc la sortida de la casa era prou interessant per a la dona perquè, en anar a donar voltes per la ciutat, es trobava exposada a un ambient ple de microbis que feien irrespirable la seva atmosfera, i així es propagaven tota classe d'epidèmies i malalties. Aquesta classe de vida produïa en la dona "*gèrmens morbosos*", que determinaven un augment del seu gruix corporal, a causa del qual es dificultava la seva locomoció, alhora que predisposava la dona al limfatisme i a l'apatia que les posseïa; en altres casos donava com a resultat dones histèriques o nenes *enclenques* de constitució desequilibrada. L'excursionisme també enfortia la dona perquè el moviment generava calor i així s'absorbien més elements nutritius, en una paraula, l'excursionisme aprimava, donava flexibilitat perquè els múscles es movien en totes direccions; i perfeccionava els sentits (vista, oïda, tacte, etc).

Així era com la dona excursionista, a més d'enfortir el seu cos, desenvolupava la intel·ligència perquè es veia obligada a fer-la treballar. A través seu s'adquirien molts coneixements, els quals podia comunicar, sentint-se més comunicativa i podent expressar la seva manera de veure les coses, sense perdre feminitat. Per tot això l'excursionisme era un dels mitjans més eficaços de perfeccionament social; perquè enfortia i vigoritzava el cos fent-lo un bon transmissor de les impressions emeses per la intel·ligència, ampliada i desenvolupada i alhora guiada per la voluntat enèrgica, ferma i honrada. Francesca Gómez considerava que com que la dona estava més endarrerida que l'home en aquests aspectes, necessitava més aquest perfeccionament. Així que calia que la dona practiqués l'excursionisme perquè aquest afavoria fisiològicament la dona -destruint els gèrmens morbosos que s'assentaven en ella com a resultat de la vida a què es veia sotmesa- desenvolupava la intel·ligència (fent de la dona feble i temerosa una dona previsor i valenta) i, finalment, dirigia la voluntat fent-la mestressa dels seus actes sense deixar-se doblegar per ningú i obrant sempre segons els impulsos de la seva consciència reflexiva que és al que s'havia d'aspirar: al perfeccionament de la dona en particular i de la societat en general.

Amb tot, aquest alliberament de la dona va representar poc més que un miratge. És cert que la dona ingressà dins del fet

excursionista, primer de manera tímida i posteriorment d'una manera més conscient, però no serà fins més endavant que es podrà parlar de superar els esquemes androcèntrics propis de l'excursionisme i de la societat del seu moment. Així, l'any 1917 C. Viscarri, amb motiu de la celebració dels esports d'hivern d'aquell any, agraeix a

"(...) les gentils damisel·les que, al nostre prec, anaren gustosament a les susdites poblacions, alegrant amb sa hermosa presència aquells encisadors indrets, (...)"⁸¹⁰

La dona gairebé objecte decoratiu per a alguns excursionistes, element de modernitat, esdevindrà progressivament vista com una mare, com la màquina d'engendrar fills, futurs ciutadans d'un món millor. Per aquesta capacitat reproductiva la dona serà valorada molt especialment.

L'excursionisme -i l'esport en general- serà vist com el millor sistema per assolir mares robustes que pareixin fills per ofrenar-los a la pàtria, de manera que aquests assoleixin la total recuperació del nostre poble⁸¹¹. La dècada dels vint representa la definitiva entrada de la dona en el moviment excursionista, ja no es tracta de casos individuals, sinó que les dones comencen a constituir seccions pròpies dins dels centres excursionistes. La dona, amb l'arribada del fet esportiu, ha deixat de ser un ajut per a la recerca folklòrica i ha esdevingut una mare perfecta, o millor dit, perfeccionable a través de l'excursionisme. L'any 1920 el CEC va fer una exposició femenina de fotografies⁸¹². En 1927, 60 dels 250 socis del C. E. de Gràcia eren dones⁸¹³.

Nou anys més tard, es farà l'exposició de "Senyorettes fent Esports de Neu", en el mateix marc del CEC, la qual va ser molt visitada⁸¹⁴. L'esport, especialment l'esquí de diversió, s'uneix definitivament a la dona; aquesta el pot practicar obertament i sense restriccions⁸¹⁵. Però la dona no perd la seva categoria d'objecte contemplatiu, de cosa estranya, exposable per al públic en general. Fins i tot en 1931 es reconeixia que un fre a la pràctica esportiva de la dona era que el vestit esportiu era considerat molt

⁸¹⁰- Viscarri, C: "Sports d'hivern Ribes-Camprodón 1917". *BCEC*, núm. 266. Març de 1917. Pàgines 65-75.

⁸¹¹- Vegeu Danès i Vernedas: "La nostra festa major". *BCEC*, núm. 278. Març de 1918. Pàgines 66-71.

⁸¹²- J. A. : "Exposició femenina de fotografies". *BCEC*, núm. 304-311. Maig-desembre de 1920. Pàgines 137 i 138.

⁸¹³- Erra, Josep: "Memòria". *Mai enrera*, núm. 25. Febrer de 1927. Pàgines 25-28.

⁸¹⁴- Vegeu *BCEC*, núm. 410. Juliol de 1929. Pàgina 273.

⁸¹⁵- En el cinquè aniversari de la secció d'esports de neu, es va fer un acte a la Molina en el qual Vidal i Riba va dir que des d'un principi els seus fundadors havien volgut associar en les seves excursions i esports a la dona catalana, i que a elles es devia bona part de la divulgació dels esports de neu. (Vegeu Guilera, J. M: "Als XXV anys dels Esports de Neu". *BCEC*, núm. 465. Febrer de 1934. Pàgines 69-72).

provocatiu, en un moment que encara ruboritzava a les nostres dones posar-se el vestit de bany a la platja i en què la roba esportiva era usada, en alguns casos, com un reclam per vendre allò que duia al seu interior. Aquesta era la suposada igualtat de la dona. Igualtat que es donava en un marc en el qual la dona quedava reduïda al paper de mare⁸¹⁶, una mare a qui s'havia de cuidar, perquè com digué Manel Isart,

"De què servirà tenir homes forts si les mares dels seus fills són feblement constituïdes?"⁸¹⁷

Aquell mateix any (1931) Maria Teresa Giber es queixava que els "grups feminals" de gairebé totes les societats eren dirigits per homes

"(...) i aquests per ostentar el títol de dirigent -car això vesteix força- mantenen un caliu fictici en aquests organismes, i veiem que aquestes noies, totes elles aptes, se'ls adormen els sentiments i en lloc de fer-los-hi vibrar l'esperit amb emocions sinceres, la de conèixer, la de retrobar, la de sentir aquella amorositat i aquell forc d'uns murs caiguts, d'un monument enderrocat, d'una paret emblanquinada que amaga un tresor de bellesa, d'una visió d'història o bé una tradició, una llegenda o una senzilla cançó de pastor, les fan anar a les fonts properes amb la família, o passar un dia de platxeri, però no un dia dedicat exclusivament a fer esport, aquest esport que controla l'esforç físic amb l'intel·lecte."

"La dona és l'educadora, la dona és la guia natural de l'home i a la dona es confia el promès il·lusionat, el fill amatíssim i l'espòs estimat... Doncs nosaltres hem d'estimar i conèixer la nostra terra per poder irradiar els mateixos sentiments, per poder desplegar al voltant nostre els mateixos afanys i els mateixos anhels."⁸¹⁸

⁸¹⁶. Hi ha moltes cites en aquest sentit. En *Estímul, portantveu del Grup Excursionista Egara*, núm. II. Març-abril de 1926. Pàgina 21, es podia llegir: "És un deure ineludible tenir un gran respecte envers la dona, encara que sigui una nena, doncs ella és la futura mare d'una nova generació".

⁸¹⁷- Isart Subirachs, Manuel: "La dona i l'esport". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núms. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgines 6-9.

⁸¹⁸- Giber, Maria Teresa: "L'excursionisme català i la seva influència cultural". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núm. 97-98. Maig-juny de 1931. Pàgines 9-16. Fragments de la conferència donada a l'AE Júpiter.

L'any 1931 el Centre Excursionista de Catalunya donà la seva medalla d'or a la presidenta de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, Francesca Bonnemaïson, vídua de Narcís Verdaguer i Callís. En el transcurs d'aquest acte Rafel Patxot parlà sobre la qüestió de la dona, i va dir que ni li agradaven les dones a la antiga (col·legials, segons ell), ni els extrems del feminisme. Per a ell, la dona tenia un important camp en la formació de la seva personalitat i en la salvaguarda de la família, la qual era alhora la garantia de la societat. Segons ell, calien homes en el sentit estricte del mot, i els homes eren fills de mare. Segons que va dir l'homenatjada, les relacions entre el seu Institut i el CEC eren molt bones (s'havia facilitat a l'Institut un annex del Xalet de la Molina perquè les seves sòcies poguessin trobar un lleure restaurador en les seves vacances en condicions avantatjoses)⁸¹⁹.

La dona va entrar a l'excursionisme quan aquest es va definir com un esport, quan va ser vista com una part millorable de la societat, quan els individus foren tan importants com la pàtria perquè aquesta era un sumatori d'aquells. La dona, dins del fet excursionista català, va passar de servir la pàtria (fent recerca folklòrica) a constituir-ne una part que calia perfeccionar. Amb l'acostament a les classes populars i la democratització de l'excursionisme, la dona esdevindria important al convertir-se en la mare d'aquells individus que formaven la pàtria. Si els individus eren tan importants com la mateixa pàtria (perquè eren carn de la seva carn i sang de la seva sang) les seves mares eren un bé preuat, respectable, millorable...

⁸¹⁹- "Medalla d'Or del Centre Excursionista de Catalunya". *BCEC*, núm. 432. Maig de 1931. Pàgines 133-151.

NACIONALISME RADICAL I EXCURSIONISME

L'excursionisme català de les dècades dels anys vint i trenta, a part de la seva pròpia evolució interna, que hem vist en les pàgines anteriors, va sofrir una mutació important lligada al vincle que històricament tenia establert amb el nacionalisme. Com ha afirmat Ucelay da Cal en la seva tesi doctoral⁸²⁰, el nacionalisme radical o separatisme (com tampoc el socialisme català) no sorgeix fins la primera guerra mundial, fruit d'un procés d'organització de capes camperoles catalanes, concentrades a la capital catalana. És cert que ja a final del segle XIX hi havia postures que es poden englobar dins d'aquesta etiqueta (en la mateixa Unió Catalanista), però aquesta manera d'entendre el nacionalisme català no va emprendre volada fins al període esmentat.

Tot i que aquest va estar molt més preocupat per l'estratègia que no per la definició ideològica, hem de remarcar que Manuel Cruells afirma que durant els anys vint, però no abans, hi hagué un sentiment separatista generalitzat entre la joventut catalana, tot i que aquestes postures fossin políticament poc representatives⁸²¹. En aquest context,

*"Clubs esportius nacionals i/o nacionalistes -dirigits sobretot cap a l'interès creixent en el futbol, la natació (pels nacionalistes radicals, sobretot l'excursionisme)- començaran a obrir possibilitats organitzatives existents pels joves separatistes."*⁸²²

⁸²⁰- Ucelay da Cal, Enric: *El nacionalisme català i la resistència a la dictadura de Primo de Rivera. 1923-1931*. Tesi doctoral, UAB, 1983.

⁸²¹- Cruells, Manuel: *El separatisme català durant la guerra civil*. Barcelona, Dopesa, 1975.

⁸²²- Ucelay da Cal: *"El nacionalisme català i la resistència..."* Op. cit.

El nacionalisme radical durant el període dictatorial estarà compost per una feble xarxa de grups, dels quals s'esdevenia adherent a través dels companys de treball, del barri o del grup excursionista, en paraules d'Ucelay da Cal. Algunes de les personalitats més representatives d'aquest corrent varen estar molt vinculades al fet excursionista i, possiblement encara més, al moviment escolta. Per això ens interessa detenir-nos-hi.

El nacionalisme català a la dècada dels vint es caracteritza per una important feblesa política, en la qual la majoria predicava una postura abstencionista, que coexistia amb una minoria radicalitzada. A principi de la dècada, la Lliga de Francesc Cambó visqué l'escissió d'Acció Catalana, la qual va crear la Societat d'Estudis Militars en 1922, tot i que no ho fos de forma oficial perquè, en opinió d'Ucelay da Cal, la direcció del partit no va aprovar mai aquesta proposta i els vincles entre ambdues institucions eren més personals que no institucionals. Aquesta societat actuava també com una milícia vinculada a Estat Català - Estat Català era una alternativa independentista, presidida per Francesc Macià-. Segons reporten Balcells i Samper, com a cobertura legal de la Societat d'Estudis Militars es constituí el Càmping Club de Catalunya⁸²³. En les mateixes idees insisteix Abelard Tona -militant de la Societat d'Estudis Militars i destacat nacionalista radical- en les seves memòries⁸²⁴, i afirma que "(...) sense adonar-nos-en acabàvem d'iniciar el càmping a Catalunya"⁸²⁵. Segons que deixà escrit Ramon Fabregat, la missió del Càmping Club era

"(...) formar uns nuclis de joves entrenats suficientment per a comanar seccions d'homes i amb els coneixements necessaris al grau de suboficial d'exèrcit. (...) En resum, el Càmping tenia una dotzena d'incondicionals; una dotzena d'incondicionals es pot trobar sempre a tot arreu, però, si bé en algunes excursions es va poder formar dos grups de dotze, no es podia pas acceptar com a fet normal"⁸²⁶.

La idea dels membres de la Societat d'Estudis Militars era crear un exèrcit nacional català, però al no poder-ho assolir alguns

⁸²³- Balcells, A i Samper, G.: *L'escoltisme català*. Op. cit.

⁸²⁴- Tona i Nadalmal, Abelard: *Memòries d'un nacionalista català. Del nacionalisme radical al comunisme*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

⁸²⁵-Tona, A.: *Memòries d'un nacionalista Radical*. Op. cit.

⁸²⁶- Document citat en Crexell, Joan: *El complot de Garraf*. Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat, 1988. Pàgines 45-46.

dels seus elements es decantaren cap a les pràctiques d'acció directa, cap al terrorisme. També és en l'obra de Joan Crexell on se cita un text de Marcel·lí Perelló a través del qual podem saber que el Càmping Club havia de cobrir la retirada als elements de Bandera Negra en un intent d'assassinat d'Alfons XIII a les Rambles⁸²⁷. Cal remarcar que Pau Vila i Josep Llord varen ser convençuts per tal d'assistir a alguna sortida d'instrucció i d'estudi de la Societat d'Estudis, i que varen analitzar sobre el terreny antigues batalles hagudes a Catalunya⁸²⁸. Tona ens diu que Pau Vila organitzà i portà a terme una excursió del Càmping Club a terres de l'Ebre i una altra a la serra de Busa. També el filòleg Joan Coromines va reconèixer en un programa de televisió, pocs anys abans de morir, la seva vinculació amb aquest grup patriòtic. De la seva part, Josep Iglésies⁸²⁹ ens fa avinents que Vila havia estat afiliat a Acció Catalana, tot i haver-ho estat a gratcient, i restar sempre en un segon terme la seva activitat política. L'any 1933 fou elegit representant d'Acció Catalana per anar a Euzkadi a estudiar el seu problema nacional, delegació en la qual coincidí amb Batista. Sembla ser que el projecte inicial de Miquel A. Baltà, el director de la Societat d'Estudis Militars⁸³⁰, era treure profit dels excursionistes per fer una sèrie d'activitats de guerrilles per tal d'abastar els seus objectius. També convé dir que aquesta entitat va traduir al català i publicar part del material d'instrucció militar francès. Així en 1924 sortia a la llum pública *Marxes i Campaments*, a la contraportada de la qual es podia llegir:

*"La finalitat d'aquestes edicions no és altra que contribuir a la formació i educació del soldat català; desitgem que siguin útils als grups, escamots, i Societats Excursionistes o deportives que's preocupen de l'organització militar de la nostra joventut."*⁸³¹

El plantejament de les Edicions Militars Catalanes era eminentment patriòtic, no buscant cap profit econòmic; el benefici, si n'hi hagués, seria destinat íntegrament a la causa de la Pàtria, mitjançant el major expandiment i multiplicació d'aquestes publicacions. És interessant recordar que els següents títols a publicar eren dedicats al tir i al llançament de granades. En l'obra referent a la marxa es deia que aquesta era el primer, el

⁸²⁷- Crexell, Joan: *El complot de Garraf*. Op. cit. Pàgina 68.

⁸²⁸- Ucelay da Cal: *"El nacionalisme català i la resistència..."* Op. cit.

⁸²⁹- Iglésies, Josep: *Pau Vila*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1981. Pàgina 48.

⁸³⁰- Segons Abelard Tona la SEM estava presidida per Lluís Nicolau d'Olwer i Ferran Cuito hi feia de secretari.

⁸³¹- *Marxes i campaments*. Barcelona, Edicions Militars Catalanes, 1924.

millor i el més sà de tots els esports, que estava a l'abast de tothom i que es desenvolupava a ple aire. La marxa havia de contribuir a fer persones amb un cervell ben organitzat dins d'un organisme robust; persones que tinguessin un cor per estimar, lluitar i sofrir; persones com les que necessitava la Pàtria (vegeu-ne el que n'he dit en el capítol dedicat a la voluntat). En les memòries d'Abelard Tona aquest autor ens parla del llibre *Nocions de topografia per a ús i utilitat excursionistes*, que havia estat el manual de pràctiques de la Societat d'Estudis Militars i que els serví per calcular les distàncies i els procediments de tir des de 1925. Aquesta obra va ser escrita per Joan Carreras i Palet i publicada pel C. E. Rafael Casanova (1927), del qual fou nomenat president honorari, i era un manual que volia donar explicacions sobre allò que el seu títol ens informa⁸³². Carreras havia estat buscat en els primers dies de la constitució de la Societat d'Estudis Militars, talment com Pau Vila, per explicar els seus coneixements sobre artilleria. Segons Abelard Tona "(...) *ensenyava a muntar i desmuntar les espoletes de les granades*"⁸³³. També m'interessa remarcar el fet que Joan Carreras fos elevat a la categoria de president honorari del C. E. Rafael Casanova, una entitat que tenia un banderí apadrinat pel mateix Francesc Macià, el qual Ventura Gasol, en representació del futur president de la Generalitat, féu a mans de Carreras el 21 de setembre de 1930 (aquest acte havia d'haver-se fet abans de la dictadura primorriverista, però les circumstàncies obligaren a ajornar-lo). Tanmateix, en aquell acte Batista es dirigí als excursionistes allí congregats i recollí diners per als presos polítics⁸³⁴. Referent al vincle entre Gasol, mà dreta de Francesc Macià, i el fet excursionista cal anotar que en l'aplec excursionista de la Pobla de Claramunt (1923) aquest prengué la paraula i es referí a l'obra catalanitzadora que havien fet i que podien seguir fent els excursionistes per assolir la unitat absoluta de la nostra pàtria.

"Acabà fent vots perquè siguin els excursionistes els capdavanters de l'exèrcit alliberador de Catalunya, portant als més amagats recones de les contrades

⁸³²- Carreras i Palet, Joan: *Nocions de topografia per a ús i utilitat dels excursionistes*. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927. En aquest sentit vull recordar que també en aquells anys es publicà l'obra de Joaquim Faura i Soler: *Topografia per a excursionistes*. Barcelona, Imp. F. Mirabet, 1930.

⁸³³- Crexell: *El complot de Garraf*. Op. cit. Pàgines 43 i 47.

⁸³⁴- De Solterra, Romà: "21 de setembre de 1930". *Butlletí del CE Rafel de Casanovas*, núm. 1. Març-abril de 1934. Pàgines 3-6.

*Il·lunyanes el ressò de patriotisme que avui abranda
els cors dels catalans.*⁸³⁵

La Societat d'Estudis Militars desaparegué en 1925 després de l'acció policial arran de l'intent d'atemptat contra el tren que duia Alfons XIII i Primo de Rivera, al Garraf, acció en la qual es detingué el seu director, Miquel Baltà, i en la qual fou incautat el fitxer amb els noms de tots els seus alumnes⁸³⁶.

Després de la desfeta, Josep Maria Batista i Roca⁸³⁷ en recollí les restes i creà la societat 1640, una entitat que volia mobilitzar el sentiment nacionalista entre els sectors catòlics. En versió d'Abelard Tona, Batista i Roca i Ferran Cuito, que com he dit era secretari de la Societat d'Estudis Militars, varen recollir l'obra del doctor Baltà i així les conferències i els cursets es varen poder reprendre, a mesura que els presos sortien en llibertat, en un centre catòlic del carrer del Peu de la Creu, amb les habituals pràctiques al Pla d'Ardenya i a la Calma. També Pau Vila contribuí a la formació d'aquest embrió d'exèrcit català donant alguna conferència als seus "soldats", en aquest cas de geografia de Catalunya⁸³⁸. Però després dels fets del Garraf, el càmping i les acampades varen agafar una nova orientació, sota el guiatge de Batista i de Cuito. Sabem que l'any 1925 Miquel Cases i Ferran Cuito varen presentar una exposició a la Junta Directiva del CEC per crear-hi una secció de càmping, fruit de la qual sorgí al cap d'un any el Càmping Club de Catalunya⁸³⁹. Per això s'explica que, quan Batista organitzà els Minyons de Muntanya, les tendes de campanya que aquests utilitzaran seran les de la Societat d'Estudis⁸⁴⁰. Segons Ucelay da Cal, el projecte de l'autor del *Manual d'excursionisme* era crear un moviment escolta, vagament militaritzat i molt nacionalista que pretenia obtenir el suport dels catòlics catalans i de l'esquerra catalanista. Però aquesta postura va topar amb l'estament de la clerecia com ho demostra la carta que envià mossèn Batlle a Batista i Roca en 1933, en la qual li deia que en el desplegament de l'escoltisme català no s'havia produït cap col·lisió de deures en els Agrupaments, ni cap conflicte que pogués atènyer la seva significació catòlica, però que en els darrers anys s'havia vist una tendència a intervenir en temes pú-

⁸³⁵- "Aplec Excursionista de Catalunya. 6 de maig de 1923". *Butlletí de la Societat de Ciències Naturals de Barcelona "Club Muntanyenc"*, núm. 5. Juliol de 1923. Pàgines 8-11.

⁸³⁶- En aquest atemptat hi hagué una important participació del Grup Bandera Negra, grup procedent d'Estat Català i descontent amb la manera d'enfocar el problema de Catalunya que tenia Francesc Macià.

⁸³⁷- Batista era cunyat de Baltà.

⁸³⁸- Tona, A.: *Memòries d'un nacionalista radical*. Op. cit. pàgina 63.

⁸³⁹- Serch, A.: *El càmping*. Barcelona, Barcino, 1934.

⁸⁴⁰- Vegeu Balcells i Samper: *"L'escoltisme català"*. Op. cit. Pàgina 66.

blics⁸⁴¹. Per aquest motiu, i altres justificacions de caire pràctic, mossèn Batlle, com a Conciliari General Eclesiàstic de l'Agrupament Escolta de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, havia decidit dictar la total abstenció dels guies escoltes en tota actuació "d'actualitat". Els fets exactes als que es refereix la carta els desconeixem, però sí que podem saber el context al qual responen. Ja en una assemblea de la Federació de Joves Cristians de 1932 s'havia aprovat la idea que calia apropar l'excursionisme als ideals religiosos. Segons el comentarista anònim d'aquella nota⁸⁴², si així es feia, es contribuiria a crear un exèrcit de jovent sa i fort que com els sòkols txecs constituïria un fons de reserva apte per a la defensa dels interessos de la religió i la pàtria. Ben segur que aquestes idees eren massa agosarades per a mossèn Batlle.

Respecte a la participació catòlica en tot aquest ambient m'interessa deixar constància de com el Dr. Baltà es va haver d'enfrontar amb aquest tema dins de la Societat d'Estudis Militars i el resolgué ordenant acampar a les envistes dels pobles per tal de permetre que aquells que volguessin anar a missa ho poguessin fer llevant-se una hora abans que els altres⁸⁴³. Però potser la relació entre els sectors catòlics i el nacionalisme radical es veu ben clarament en la figura de Batista. D'aquest també en vull recordar el fet que anés a visitar Francesc Cambó, aconseguint treure-li mil pessetes i la promesa que si li'n feien falta més els en donaria per tal d'ajudar els presos a causa del procés pels fets del Garraf. Els escrits contemporanis deixen veure clarament la participació eclesialística en les noves accions i idees del nacionalisme radical.

Més endavant es creà l'Organització Militar Catalana (ORMICA), la qual no queda clar si era el braç armat de Palestra, entitat de la qual ja hem parlat abans⁸⁴⁴. Segons Ucelay da Cal, Palestra es formà en 1930 a partir de l'ORMICA, que era un grup militar secret que havia sorgit de la Societat d'Estudis Militars. Si fem cas d'aquest autor, hem d'afirmar que dins del moviment escolta l'Organització Militar preparava els millors elements per a

⁸⁴¹ - "Havent però sorgit indicacions pertocant que l'Escoltisme Català en la seva Secció de Guies, pugui prendre part en actuacions militants sobre fets públics candents, s'han produït ja en famílies d'adherents nostres, temences i desconfiances, que a aquesta secció de la Lliga Espiritual plantegen un greu problema pràctic, i que ho podria ser de caràcter eclesialístic, si les noves espargides o fets reals posteriors hi donessin veritable estat."

"M'he vist en el cas de resoldre com a Conciliari general Eclesialístic de l'Agrupament Escolta de la Ll. E. de la M. de D. de M. la total abstenció de nostres Guies a tota actuació d'actualitat que no correspongui a la normal seguida fins ara en el nostre moviment escoltista."

(Fragments de la carta de mossèn Batlle a Batista, ANC, fons A. Galí, 04.01.014.)

⁸⁴² - X.: "Salvem la joventut!". *Grup excursionista del CM Capellades, Butlletí*, núm. 10. Agost de 1932.

⁸⁴³ - Tona, A.: "Memòries d'un nacionalista radical". Op. cit., pàgina 66.

⁸⁴⁴ - Abelard Tona escriví, referent-se a l'acció militar que aquesta: "(...) serà la seva aportació més original al nacionalisme català. Després de Macià continuarà l'organització paramilitar d'Estat Català, es fundarà Palestra i, durant la guerra, es formaran diversos cossos armats catalans (...)" Op. cit., pàg. 18.

la lluita armada contra Espanya. Per a Joan Crexell, Josep M. Batista i Roca recollí les restes de la Societat d'Estudis Militars per transformar-la en l'ORMICA⁸⁴⁵.

Durant els anys vint i trenta, l'excursionisme català serà un dels sectors socials més anhelats pel nacionalisme radical.

*"El 1922 i 1923, els diferents nuclis dels clubs excursionistes, els grups de lectura, les penyes i els centres a l'entorn de sectors de vida molt curta, (...) foren atrets cap a la nova Acció Catalana i cap a Estat Català (...) Però de cap manera tots aquests grups - molts d'ells minúsculs- s'uniren a qualsevol de les dues organitzacions"*⁸⁴⁶

Així, remarcuem que Batista i Roca, tot referint-se als fets de Prats de Molló⁸⁴⁷ (1926), s'havia mostrat propens a posar-se a disposició de Francesc Macià per dur a terme aquesta temptativa. Quan aquest proclamà la República Catalana dins la federació ibèrica, el 12 d'abril de 1931, Miquel Baltà (director de la Societat d'Estudis Militars), Daniel Cardona (cap del Grup dels Set) i Josep Maria Batista es presentaren al palau de la Generalitat, juntament amb altres voluntaris (procedents de Palestra, la Societat d'Estudis, Estat Català i Nosaltres Sols) per tal de fer-hi guàrdia.

Amadeu Serch, que era el braç dret de Batista, també estava vinculat a Palestra i va deixar escrit un dels primers tractats sobre el càmping⁸⁴⁸. Serch era secretari del Centre Moral Instructiu de Gràcia i en dimití l'any 1927 perquè, segons ell, les seves activitats s'havien desplaçat cap a altres camps⁸⁴⁹. Segons el reglament del Centre Moral de Gràcia, el seu objecte era la moralització i instrucció de les classes socials, sota la idea catòlica, excloent tota mira i interès polític. Per ser-ne membre s'havia de ser catòlic, apostòlic i romà, a més de ser major de 17 anys⁸⁵⁰. Segurament les raons de la dimissió de Serch varen tenir a veure amb aquesta diferenciació de manera d'entendre la millora social. Mossèn Batlle fou conciliari del Centre Moral i a final dels anys vint s'adonà que alguns dels seus millors elements s'allunyaven d'aquella entitat per entrar en les organitzacions escoltes que estava organitzant Batista i Roca. A partir d'aquí es

⁸⁴⁵ Crexell: *El complot de Garraf*. Op. cit. Pàgina 105.

⁸⁴⁶ Ucelay da Cal: *El nacionalisme català i la resistència a la dictadura de Primo de Rivera*. Op. cit.

⁸⁴⁷ Balcells, A. i Samper, G.: *L'escolisme català*. Op. cit. Pàgina 65. Sobre els fets de Prats de Molló, podeu consultar Faura, R.: *El complot de Prats de Molló*. Barcelona, El Llamp, 1991.

⁸⁴⁸ Serch, Amadeu: *El càmping*. Barcelona, Barcino, 1934.

⁸⁴⁹ Es pot veure la seva carta de dimissió en el ANC, fons A. Galí, 04.01.004.

⁸⁵⁰ Es pot consultar el reglament del Centre Moral Instructiu de Gràcia (de 1927) a l'ANC, fons A. Galí, 04.01.001.

produí la seva organització d'uns estols de minyons vinculats a les entitats confessionals on intervenia (vegeu la carta de Batlle a Batista citada més amunt).

El doctor Joan Soler i Damians també serà una persona vinculada al fet excursionista, possiblement no d'una manera tan directa; era pública la seva tendència marcadament independentista, així com el fet que formà part del directori d'Estat Català que deixà Macià en marxar a l'exili, al principi de la dictadura. El filòsof de l'excursionisme català Francesc Pujol i Algueró li prologà la seva obra *Assaig d'un pla general d'educació física*⁸⁵¹. Tanmateix, era el president del Partit Nacionalista Català, que criticava les concessions fetes en l'elaboració de l'estatut de Núria. D'aquest partit cal dir que arribà a presentar Francesc Maspons i Anglasell, fill de Maspons i Labrós, que havia estat president del Centre Excursionista de Catalunya i de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, com a cap de llista a les eleccions al Parlament de Catalunya⁸⁵². Abelard Tona ens relata com Maspons i Anglasell havia proclamat en un acte del CADCI, allà pel 1918, el dret de Catalunya a la seva llibertat com a nació i el fet que, si era necessari, caldria organitzar el nostre Sinn Fein⁸⁵³. També Alexandre Pinyol, un gran publicista de l'òrbita excursionista, va estar vinculat a Estat Català, tot i que amb la vinguda de la república preferí abandonar el partit i adoptar una posició independent de totes les formacions polítiques. I dins del CE Minerva, no podem perdre de vista la figura d'Hilari Salvador, polític militant d'Esquerra Republicana de Catalunya i regidor municipal. L'any 1937 esdevingué batlle de la ciutat i en 1939 s'hagué d'exiliar.

⁸⁵¹- Soler i Damians, J.: *Assaig d'un pla general d'educació física*. Barcelona, Norma, 1936.

⁸⁵²- Molas, I.: *El sistema de partidos políticos en cataluña (1931-1936)*. Barcelona, Península, 1974.

⁸⁵³- El Sinn Fein és una organització de caire independentista que ha bastit com a braç armat l'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA). La seva traducció seria Nosaltres Sols, nom que adoptà un grup nacionalista radical català durant aquells anys de preguerra.

LA BASE SOCIAL DE L'EXCURSIONISME A CATALUNYA

Com vèiem, dins del món excursionista apareixen diferents personatges clarament afectes a polítiques nacionalistes i radicals. Però amb tot, cal dir que si bé es pot afirmar que alguns destacats excursionistes, o persones vinculades a aquest fet social (com Maspons i Anglasesell, Amadeu Serch, Soler i Damians o Batista i Roca) es trobaven en l'òrbita del nacionalisme radical, no podem afirmar que les entitats excursionistes catalanes s'adherissin a aquest projecte. Com a mínim això no va traspasar a la literatura excursionista del moment. Fins i tot, alguns clubs, pretextant l'apoliticisme, defugiren entrar en aquest terreny. L'excursionisme havia esdevingut necessari per als sectors nacionalistes que defensaven l'ús de la violència com a mitjà per assolir un estat millor per a Catalunya. Des de les pràctiques paramilitars (la marxa, la interpretació i elaboració de mapes, especialment) fins als passos de la frontera fugint dels controls policials, molts mètodes dels escamots nacionalistes radicals els empenyien a usar l'excursionisme com un mitjà per assolir les seves finalitats. Així, preparant els fets de Prats de Molló, Abelard Tona explica que des de Barcelona es dirigiren envers França seguint una ruta típica de l'excursionisme pel fet que no tenien cap pressa, però especialment per no aixecar sospites entre els carrabiners ni la Guàrdia Civil.

Per això, és evident l'interès per part dels sectors nacionalistes radicals per acostar-se a la seva òrbita el fet excursionista. Tampoc no ho és menys que això havia de repercutir en la manera com tenia l'excursionisme d'entendre la seva

actuació. Aquest, havia iniciat un progressiu acostament al moviment obrer i, com hem vist, algunes entitats s'havien definit d'esquerres o/i agrupaven elements provinents de les classes populars. D'altra banda, les bases socials del nacionalisme radical coincideixen amb les que formaven l'excursionisme: un important percentatge procedents del sector de serveis i de famílies obreres qualificades, als quals l'excursionisme podia aportar diferents possibilitats de promoció. L'excursionisme a la dècada dels vint és un fenomen regenerador del caràcter de les persones i fins i tot de la societat i, com diuen Balcells i Samper, parlant de l'excursionisme,

"La intel·lectualitat catalanista de centre-esquerra donà suport a aquest programa que apuntava a la formació d'una elit d'extracció popular, procedent especialment de la dependència mercantil i dels oficinistes, és a dir, el sector dels treballadors terciaris en plena expansió, que era on el nacionalisme radical -i també el marxisme- trobava més audiència."⁸⁵⁴

En els seus primers anys, les entitats excursionistes eren més importants que les persones que les formaven, com ho era també la nació per sobre dels seus habitants. Així, els reglaments de diferents entitats exigien l'obligació de tots els socis d'assistir a les excursions que els fos possible, de recollir el màxim de dades i materials que poguessin, de prendre notes i lliurar-les a l'entitat, de donar-li un exemplar de les seves publicacions, etc. Mentre la nació va ser més important que la persona, el treball dins de les entitats excursionistes es va entendre com una finalitat que anava adreçada a la mateixa entitat (i a la pàtria en termes generals). Més endavant, el treball repercutirà en benefici del soci, com es veu en el fet que es produeixi una important especialització dins dels estudis excursionistes. Quan l'arqueòleg ja no havia d'entendre de folklore, ni molt menys de geologia, els interessos dels individus varen adquirir la seva posició predominant. El treball pels interessos personals suplantava la labor en benefici de la pàtria, sense esperar-ne res a canvi (a no ser la satisfacció d'haver fet alguna cosa realment útil).

Que els excursionistes esdevinguin importants no és altra cosa que una mostra del canvi que estava vivint el nostre excursionisme, el qual, amb el segle XX s'acostava cada cop més a

⁸⁵⁴ - Balcells i Samper: *L'escoltisme català*. Op. cit. 71.

l'òrbita de les classes populars. De fet, mostres de preocupació per qüestions de tipus social ja havien existit en l'Excursionisme Clàssic, especialment la seva preocupació pel tema de les colònies industrials. Aquestes seran vistes com la panacea de la qüestió social a Catalunya, "*(...) la resolució del problema social: l'amo interessant-se llealment pels seus treballadors, y els treballadors per l'amo.*"⁸⁵⁵

Les colònies industrials -tal com les veien els primers excursionistes- contenien mitjans per al divertiment i l'educació del treballador (teatre, ateneu, escola, gimnàs, cafè, etc.). Aquest conjunt de recursos era el que mancava en els altres centres obrers, i per tant calia difondre'ls. Ja he dit en un altre apartat que els primers excursionistes, fonamentalment els membres del CEC, feren diverses visites a diferents colònies industrials, especialment a la colònia Güell de Cervelló, tant pel seu valor artístic, com sociològic, com pel fet que el comte Güell fos soci protector del CEC.

Tot i que des del seu primer moment apareixen algunes (certament escasses) manifestacions excursionistes preocupades per la intervenció en el món de les classes populars⁸⁵⁶, l'acostament definitiu al moviment obrer no es produeix fins després de la Setmana Tràgica, que féu qüestionar no sols la integritat dels vells monuments, sinó especialment l'estructura de propietat vigent fins al moment. En un altre indret ja hem parlat com això s'esdevingué dins del CEC. Ara vull recordar que també el C. E. de la Comarca del Bages va protestar arran d'aquests fets, especialment pel seu vessant de conflicte social⁸⁵⁷.

A partir d'aquell moment gairebé es pot dir que era necessari un acostament a les classes populars, perquè fins llavors molts centres excursionistes s'havien anat estenen entre les persones de carrera i lletraferides, les quals semblaven fetes a propòsit per ingressar-hi. El cas, com reconeixia el CE de Lleida, era que en aquelles entitats s'hi anava a treballar, tot i que

"(...) segur que vindrán també aquells que per sa folgada posició están en condicions de permetre's lo

⁸⁵⁵- Vegeu *BCEC*, núm. 99. Abril de 1903. Pàgina 117.

⁸⁵⁶- Així, en l'acta de la sessió de l'ACEC del 19 de juliol de 1877 es recull que el president Fiter digué que reunida la Unió de Societats de Barcelona, s'havia demanat de proposar un o dos projectes d'utilitat per a la ciutat. L'ACEC hi presentà la idea de fer una exposició dels productes naturals i dels seus derivats de la província de Barcelona i, -i aquest és el que ens interessa- un projecte per a "*L'establiment d'escoles de vespre i biblioteques per a la classe obrera*". (Llibre d'actes, vol. 1., 1876-1878).

⁸⁵⁷- El títol amb el qual s'explica aquest fet ja és prou significatiu: "Protesta del Centre excursionista de la Comarca del Bages, que, en fetxa de 4 de setembre, dirigí al Eccim. Ajuntament de Manrèsa, am motiu dels sacrílegs y vandàlics fets, comèsos contra Deu y la Societat, a últims de juliol". *Bulletí del CECB*, núm. 34. Agost-setembre de 1909. Pàgines 233-235.

*luxo d'excursionejar á tot hora y que, per les seues habituals ocupacions, poden dedicar una gran part del temps á estudis que redunden en benefici del Centre i de la general cultura.*⁸⁵⁸

Però després de la Setmana Tràgica (1909) i del primer Congrés Excursionista Català (1911), l'orientació de la qüestió social esdevé un objectiu prioritari per a l'excursionisme. Aquest ja no pot continuar essent una activitat de lletraferits i intel·lectuals, sinó que ha de buscar una manera de connectar més directament amb la base social catalana. En 1911 Danès i Vernedas reconeixia que s'havia de procurar orientar la qüestió social, en aquell moment desviada, i que calia assolir la rebaixa dels preus dels bitllets també per als centres obrers, perquè havent-ho assolit algunes entitats excursionistes, era precís que tots els excursionistes tinguessin la mateixa idea, i sentissin la mateixa ànsia⁸⁵⁹.

Aquest procés d'acostament als sectors populars es va donar aparellada, com hem vist en un altre apartat, a l'obertura cap al món femení. Però també dugué de bracet la preocupació per la conquesta de la joventut. Així, l'abril de 1915, Folguera i Duran proclamava que al CEC encara li mancaven dues victòries: vulgaritzar el coneixement entre els estaments obrers "*dedicant-hi una propaganda especial*" i la conquesta de la joventut catalana, tot educant-la en l'esport excursionista envers un ideal de renaixement patriòtic⁸⁶⁰.

Un sector molt important en la popularització de l'excursionisme foren els empleats del comerç i, en general, els dels sector dels serveis. Ja hem vist com aquests formaven la base de les primeres entitats excursionistes catalanes a partir de dades quantitatives aportades per M. A. Saurí. De la mateixa opinió es mostrà Pelegrí Casades quan, en l'acte d'inauguració del curs 1932-33 del CEC, afirmà que els primers excursionistes eren uns modestos dependents de corredors de comerç, plens d'entusiasme per tot el que tenia un valor espiritual representatiu del passat de Catalunya i un profund sentiment envers les belleses naturals. Amb aquests títols, aquesta joventut incompresa pels senyors Esteve, que es consideraven superiors, va recórrer les diferents contrades de Catalunya⁸⁶¹. També les dades obtingudes en l'Agrupació

⁸⁵⁸ - "Discurs inaugural, llegit pe'l president Sr. Arderiu". *Butlletí del CE de Lleyda*, núm. 11 i 12. Novembre i desembre de 1908. Pàgines 24-32. El discurs està datat el 27 de desembre de 1908.

⁸⁵⁹ - Danès i Vernedas, Joan: "Els aplecs excursionistes". *BCEC*, núm. 194. Març de 1911. Pàgines 103-108.

⁸⁶⁰ - Vegeu *BCEC*, núm. 243. Abril de 1915. Pàgina 144.

⁸⁶¹ - "Inauguració del curs 1932-33". *BCEC*, núm. 451. Desembre de 1932. Pàgines 357-366.

Excursionista de Granollers de principi dels anys trenta mantenen aquesta idea. En el cas de Granollers les dades recollides ens indiquen que el 46 % dels seus socis eren treballadors per compte propi, professionals liberals, rendistes i alts càrrecs d'empreses. La resta vivien de la venda del seu treball. El 40% tenien feines relacionades amb el sector secundari, el 35%, amb el terciari i només un 5% del sector agrícola i ramader (hi havia un 20% de població dependent o desconeguda)⁸⁶².

D'altra banda, seria molt interessant continuar aquest tipus d'estudis en altres clubs i en altres moments històrics, estratègia aquesta que ens permetria un coneixement més acurat del fet excursionista català. A manca d'ells, però, ens podrem remetre a dades qualitatives, desgraciadament, però no pas per aquest motiu, més subjectives i poc fiables. En general són afirmacions fetes per alguns excursionistes que, si bé foren publicades, mai no varen pretendre fer un estudi acurat sobre la composició social del primer excursionisme.

En general, la documentació consultada permet afirmar que molts centres excursionistes eren formats per dependents del comerç o, si més no, era aquest grup social a qui es volia atreure cap al seu si. Certament que, en aquells moments, també hi havia centres excursionistes de caire obrer (com l'AE Pedraforca o el CE els Blaus, fundats per obrers⁸⁶³) o institucions obreres que crearen seccions excursionistes (l'Ateneu Obrer de les Corts, en 1917⁸⁶⁴, o l'Ateneu Enciclopèdic Popular), però només els estrats superiors de la classe obrera i aquells individus més afectats per la idea de la regeneració cultural entengueren el missatge que els enviava l'excursionisme. De manera que en diversos butlletins excursionistes es troben clams en favor de millorar la salut dels dependents dels grans magatzems, dels tallers o de les botigues. Les condicions de vida d'aquest sector eren vistes per aquells que les patien com especialment dures: pràcticament no existia cap dia festiu a la setmana, residien obligatòriament a la botiga, dormint a sobre o a sota del taulell en alguns casos, l'aire era viciat dins d'aquells establiments, etc. En aquest sentit, encara l'any 1925, el Butlletí del CE de la Comarca del Bages rebia un article d'un dependent que deia

"Molts dels nostres excursionistes són dependents de comerç i d'un temps en aquesta part no els és possible assistir a les excursions que el Centre projecta,

⁸⁶²- Roma i Casanovas, Francesc: *Els orígens de l'excursionisme a Granollers*. Op. cit.

⁸⁶³- Iglésies, J.: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Op. Cit. Pàgina 644.

⁸⁶⁴- Vegeu *BCEC*, núm. 274. Novembre de 1917. Pàgina 279.

*per no complir-se en la nostra ciutat la Llei del Repòs
Dominical.*⁸⁶⁵

Segons explica aquest dependent anònim, mercès a la feina de la Junta del Centre de Dependents (de Manresa) l'any anterior s'havia pogut, durant uns mesos, fer festa els diumenges, però això va durar poc perquè els comerciants varen trobar la manera d'esquivar la llei

*"(...) i ara altra vegada els dependents ens trobem
esclaus tots els tres-cents seixanta-cinc dies de l'any,
com si la sospita llei no existís.*⁸⁶⁶

No serà fins que aquesta disposició legal es torni a complir que els dependents del Comarca del Bages podran sortir a la muntanya i

*"(...) sadollar-nos de l'aire pur que els nostres
pulmons reclamen almenys un dia dels set de la set-
mana que havem de passar respirant l'aire viciat de
la ciutat i ço que és pitjor de les botigues i despatxs
poc higièncs.*⁸⁶⁷

Als dependents del comerç l'excursionisme els oferia una possibilitat d'incrementar la seva formació cultural i de millorar la seva salut física i àdhuc psicològica⁸⁶⁸. A més, l'excursionisme era un esport que el podien practicar les dones i que no necessitava ni estudis ni pràctica com succeïa en la gimnàstica, el futbol, la nàutica, etc. No ens ha d'estranyar gens que el CADCI tingués una secció excursionista ja en 1903 -la qual es una construcció modèlica per a aquest vincle que estic comentant- ni que es produís un apropament al fet excursionista per part del nacionalisme radical, car aquest tenia la seva mateixa base social. Així, el doctor Pere Gabarró -membre del consell general de la Germanor de Minyons de Muntanya i vocal de la junta de Palestra- defensava els beneficis

⁸⁶⁵- Un deponent: "Plany". *Butlletí del CE Comarca del Bages*, núm. 91. Agost de 1925. Pàgina 109. Altres fonts afirmen que el CECB estava compost per molts obrers i deponents de sou modest, als quals no els era possible fer front a un pressupost elevat per dur a terme excursions d'importància ("Concurs per una excursió subvencionada" *Butlletí del CECB*, núm. 99. Abril de 1926. Pàgina 207).

⁸⁶⁶- Un deponent: "Plany". Op. cit.

⁸⁶⁷- Un deponent: "Plany". op. cit

⁸⁶⁸ "Acostumeu el vostre cos a les inclemències del temps i això farà que vos estalvieu malalties que moltes vegades es presenten per deixadesa d'un mateix, i a l'ensemsem pensem que practicant aquest deport, a més d'enrobustir els nostres cossos, farem honor a aquella raça d'homes que foren l'admiració del món, que és la nostra; d'homes sapats i robusts i, per lo tant, carregats de salut, i fent aquesta obra tan cultural com econòmica, s'allunyarà de la corrupció a gran part d'aquest jovent que s'hi entrega i que's va ensenyorint de dia en dia de la ciutat de Barcelona." (EBYS: "Fomentant l'excursionisme". *Noticiari mensual de la S. d'Excursions*, núm. 8. 1 de desembre de 1915. Pàgines 1-2).

d'aquesta pràctica, lligant-la a l'aire pur i al repòs⁸⁶⁹. Especialment el vinculava a l'extensió entre els dependents, els burgesos, estudiants i homes d'estudi⁸⁷⁰. Això explica que Macià s'acostés als centres excursionistes, tot buscant elements joves per a una mobilització militar, com a mínim així ens ho reporta A. Tona d'un acte celebrat al CADCI l'any 1922. Posteriorment, la vinguda de la dictadura de Primo de Rivera, farà que els objectius d'alguns centres excursionistes s'apropin a manifestacions més o menys radicalitzades del nostre nacionalisme: quan el Rei i el Dictador visitaren Barcelona, els elements més radicals -vegeu-hi el Grup dels Set- es dedicaven a preparar-los un atemptat al Garraf, mentre alguns grups excursionistes i societats esportives iniciaven una campanya de fixament de senyeres i de pintada d'inscripcions al cim d'algunes muntanyes cridant visques a Catalunya, a la llibertat i moris a la Monarquia i al dictador⁸⁷¹. Aquest ambient de protesta popular queda molt manifest en la xiulada de la marxa reial espanyola al camp del Barça, a conseqüència de la qual fou clausurat durant sis mesos i Joan Gamper expulsat del país⁸⁷².

Amb l'obertura cap als sectors populars, l'excursionisme havia adquirit una implantació molt més àmplia i arrelat en totes les classes socials, pretenien alguns excursionistes⁸⁷³; ja no era únicament aquella falange de literats, arquitectes, artistes, advocats, comerciants, metges i enginyers, que ens parlava Lluís Marià Vidal. La seva popularització es lliga a una progressiva esportivització, de manera que els centres excursionistes ja inclouran en el seu interior diferents tipus de practicants: campistes, escaladors, esquiadors, marxaires, estudiosos de diversos rams, etc. Gent diversa per a interessos també diversos aplegats sota la mateixa ensenya i maldant a voltes per objectius diferenciats. Amb tot, però, aparegué dins del nostre Excursionisme Muntanyenc una tendència que apuntava cap a la seva unificació, no només d'entitats sinó també de pràctiques. Durant la dècada dels trenta, més que no en la dels vint, es desenvolupa una filosofia que pretén aglutinar els diferents parers excursionistes. Aquesta filosofia serà l'objecte que tractarà el proper capítol, però, en part, responia a un excursionisme cada

⁸⁶⁹- Cal remarcar que Gabarró fou l'autor de *Com cal auxiliar un ferit*, obra en dos volums. Barcelona, Edt. Barcino, 1930.

⁸⁷⁰- Gabarró, Pere M.: "L'excursionisme és la millor medecina". *Bulletí-Anuari del CE Rafel de Casanovas*, any 1928. Pàgines 15-16.

⁸⁷¹- Tona, A.: *Memòries d'un nacionalista radical*. Op. cit. Pàgina 121.

⁸⁷²- Crexell, Joan: *El complot del Garraf*. Op. cit. Pàgina 66.

⁸⁷³- "Preludis de sinapisme". *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions AEP*, núm. 14. 1 de juny de 1916. Pàgina 1-2.

cop més divers, format per interessos i gents heterogènies. L'excursionisme català, i amb ell moltes de les seves entitats, acollia des dels col·leccionistes de goigs fins als aprenents de l'esperanto (molts centres excursionistes mostraren el seu interès per aquesta llengua internacionalista i Kataluna Esperantista Federació arribà a demanar en 1935 al CEC que sol·licités que en el congrés internacional d'alpinisme se'l declarés idioma oficial de la UIAA, juntament als altres que ja ho eren⁸⁷⁴), perquè no estava lligat ni amb la religió ni amb cap tipus d'ideal polític. Aquesta era la impressió que sorgia del Centre Excursionista Caldense (de Caldes de Montbui), el qual considerava que la seva finalitat era agermanar tots els veïns del poble, fent fugir les seves rivalitats. "I així, ajuntant-se classes amb classes formaríem una muralla tan forta que no hi hauria força humana capaç de rompre i enrunar"⁸⁷⁵.

El Centre Excursionista Caldense és interessant perquè l'any 1929 afirmava que els seus socis (150 segons unes fonts, 136 segons altres) eren persones de la més diversa condició social, des del Marquès de Caldes al més humil obrer, comptant-s'hi la majoria dels que ostentaven càrrecs civils, judicials i del Sometent, metges, farmacèutics, professors, fabricants i industrials⁸⁷⁶. En definitiva, totes les forces vives del poble. Segons un escrit de F. Sala Molas, el CE Caldense nasqué d'una reunió espontània tinguda al Casino Caldense d'elements d'ambdós sexes, de diverses classes socials, tot i que hi predominava la classe que treballava vivint d'un sou i hi abundaven també els elements que havien contribuït al desenvolupament industrial de la vila. Més endavant s'adonaren que els elements tècnics de la indústria eren els que aportaven el major concurs i per això se'ls confià bona part de la direcció. Entre la resta de socis hi havia industrials, propietaris, comerciants i professions liberals. També vull destacar el fet que la programació de les excursions es fes en vistes a poder respectar els preceptes de l'església. Sala afirmava que l'excursionisme era convenient per als joves que feien vida de despatx, d'estudi o de taller⁸⁷⁷.

Continuant amb aquest intent de descobrir els grups socials més afectats per l'excursionisme cal remarcar que el càmping fou una de les activitats que més va atreure, en un principi, els sectors populars, com s'afirmava en *Mai enrera*:

⁸⁷⁴- LAJDCEC, vol VIII, 1931-1935. Sessió 28 maig 1935.

⁸⁷⁵- Casabayó, F.: "El meu pensar sobre l'Excursionisme". *Bulletí portaveu del Centre Excursionista Caldense*, núm. 15. Novembre-desembre de 1929. Pàgines 8-9.

⁸⁷⁶- *Bulletí del CE Caldense*, núm. 12. Maig-juny de 1929. Pàgina 15.

⁸⁷⁷- Sala Molas, F.: "La vida del nostre centre". *Bulletí portaveu del Centre Excursionista Caldense*, núm. 18. Maig-juny de 1930. Pàgines 9-11.

*"Amb tot, la nostra satisfacció per la puixança de l'acampada resta quelcom esmortuïda per una causa de caire, potser, romàntic. I és el remarcar que tota aquesta empenta i els esforços consegüents s'han d'agrair solament a la classe obrera, ja que, salvant alguns casos isolats, la classe acomodada no s'ha sentit temptada per aquests viaranyes, pesi a totes les propagandes realitzades fins a la data. I ens dol, perquè al nostre humil entendre, el càmping català hi guanyaria en categoria."*⁸⁷⁸

D'altra banda, també alguns sectors varen creure que el futur de l'excursionisme a Catalunya passava per la seva conversió en una élite selecta:

*"Les entitats excursionistes no poden ésser nuclis importantíssims, col·lectivitats on hi cap tothom, l'excursionisme ha d'esdevenir poc a poc per minories seleccionades i sobretot sanejades espiritualment (...)"*⁸⁷⁹

Amb tot, aquestes postures foren minoritàries i l'excursionisme dels anys trenta serà fonamentalment una realitat interclassista i heterogènia, com hem vist més amunt. Per sobre de tots aquests elements dispersos, donant-los coherència, hi havia una nova filosofia de l'excursionisme que nasqué durant aquells anys, a causa del nou context en el qual es vivia, que poques coses tenia a veure amb l'excursionisme del segle XIX. Certament, els conceptes elaborats al segle passat poc serveixen per explicar-nos la realitat excursionista de preguerra. Després de repassar el paper de l'església dins del fet excursionista, intentarem analitzar quin era el programa que l'excursionisme oferia a la societat del seu temps. I ho farem fonamentant la nostra exposició en dos dels pensadors més destacats que va tenir al llarg dels anys trenta: Francesc Pujol i Algueró i Josep Maria Batista i Roca.

⁸⁷⁸ - "Comentari". *Mai enrrera*, núm. 104. Novembre de 1933. Pàgines 145-146.

⁸⁷⁹ "Divagacions. Les noies dins l'excursionisme". *Butlletí de l'AE Catalunya*, núm. 21. Març-abril de 1932. Sense paginació.

ESGLÉSIA I EXCURSIONISME

En aquest moment voldria fer un repàs a la relació entre l'excursionisme i el món eclesiàstic. Com hem vist, perquè ha anat sortint sense plantejar-ho en diferents parts del llibre, aquesta relació va ser positiva i estreta, tot i que en origen no fos ben bé així. Sabem que la Junta Directiva de la *Catalanista* en la sessió del 24 de desembre de 1877⁸⁸⁰ va debatre un tema proposat per Fiter que deia que el Bisbe Casañas havia afirmat, tot parlant de la immoralitat d'aquells dies i referint-se a l'ACEC, "*Aqueixa Associació Catalanista que celebra la memòria de l'ateo Llaveria*". Davant d'aquesta eventualitat, i tenint en compte els perjudicis que els duria aquesta injúria cas de ser certa (l'acta s'expressa en aquests termes), s'acordà nomenar una comissió, composta per Fiter i Torras, per parlar amb el bisbe i esbrinar la certesa o no de les seves paraules, i de ser-ho, demanar-li una "*satisfacció*". El 31 de gener es visità el bisbe, però no se'l trobà. També sabem que Fiter fou rellevat d'aquella comissió per Ramon Armet. Finalment, per la sessió del 5 de gener de 1878 sabem que fou Fiter qui pogué parlar amb el bisbe, el qual li digué que mai no havia dit res semblant, oferint-se per tot el que pogués servir-los. Més tard, convé recordar-ho, va ser nomenat soci protector, junt a altres autoritats polítiques i militars de la ciutat.

Posteriorment, les relacions amb la clerecia seran gairebé sempre positives si descomptem casos aïllats. Al llarg d'aquest treball han anat apareixent diferents mostres de com alguns clergues defensaven, apostaven o reclamaven un determinat tipus d'excursionisme. També hem vist com el CEC en el període presidencial que correspon a Lluís M. Vidal, per boca d'aquest, acceptava defensar els principis etèrns de propietat, família i religió. Tanmateix, amb motiu de la restauració del monestir de

⁸⁸⁰- Llibre d'actes de la Junta directiva ACEC, vol. 2, 1877-1879.

Ripoll -a la qual el CEC hi havia contribuït de diverses formes, una d'elles lliurant una pila baptismal- deia el bisbe Morgades que tots els que s'havien aplegat a Ripoll el que volien era fer reviure l'esperit religiós i patriòtic. Referint-se al CEC afirmava que "(...) *en tots sos treballs se proposa (gracias á Déu ab bon éxit fins are) despertar les virtuts cívicas y religiosas en lo cor de tots los catalans*"⁸⁸¹. El canonge Jaume Collell deixà escrit referint-se a aquesta restauració que "*havia de senyalar l'orientació decididament catòlica del moviment regionalista dels catalans*"⁸⁸².

L'any 1913 es visqué dins del CEC una topada important respecte al tema de la religió. Els fets començaren quan Jaume Oliveras i altres socis demanaren a la Junta d'instalar un oratori al costat del refugi de la Renclusa. Després d'unes primeres discussions, en les quals es qüestionà si aquest fet estaria d'acord amb el reglament de l'entitat, es retirà la proposta. Més endavant, de nou Oliveras i altres socis demanaren el mateix però sota diferent forma: es sol·licitava permís per construir-ne un, fet que fou aprovat, no sense oposició⁸⁸³.

Convé recordar, però, que el CEC, com totes les entitats que el precediren, sempre s'havia manifestat allunyat del món polític i religiós. I també convé no oblidar que la seva no intervenció en aquest camp va ser molt més respectada que no pas en el camp de la política. El que passà fou que el món eclesiàstic s'acostà cap a l'excursionisme i hi entrà de grat. Així, la recerca en el nostre passat fou també una tasca feta per capellans, com es veu en l'excursió de quatre dies que féu Joan Segura en 1894. Segura era un capellà que recorregué a peu diferents parròquies intentant repassar tots els documents dels seus arxius; era evident que aquest home, si volia descobrir alguna dada històrica, no tenia més remei que posar-se a caminar⁸⁸⁴. Per l'obra de Santacana i Pujadas també sabem que l'Església fou un dels sectors que des del principi va veure la necessitat de valorar l'esport com una activitat per poder incidir socialment, com ho demostren el fet que Torras i Bages en 1913 pagués un camp de futbol per als joves de la Congregació Mariana de Vic, apadrinant així alguns equips per poder dur a terme la seva tasca pastoral⁸⁸⁵. Vull recordar que fou aquest bisbe qui l'any 1910 havia publicat la seva carta pastoral *L'atletisme cristià*, en la qual es compara el cristià amb un atleta immers en una lluita constant contra el mal, contra les passions, la

⁸⁸¹ - BCEC, núm. 8. Gener-març de 1893. Pàgines 46-47.

⁸⁸² - Citat per J. Termes: *Història de Catalunya dirigida per P. Vilar*. Op. cit. Pàgina 225.

⁸⁸³ - LAJDCEC, vol. IV, 1912-1916. Sessions de l'11 de febrer al 15 de juliol de 1913.

⁸⁸⁴ - Segura, Joan: "Una excursió de pobre". BCEC, núm. 14. Juliol-setembre de 1894.

⁸⁸⁵ - Santacana, C. i Pujadas, X.: *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*. Op. cit. Pàgina 80.

malícia, el pecat i la misèria i a la recerca de la perfecció, la puresa, la santedat i la glòria⁸⁸⁶. Fèlix Sardà i Salvany ens deixà una clara visió del paper que havia de tenir l'esport en l'òrbita del catolicisme, posant de manifest la necessitat d'atraure el jovent temptat pel pecat cap al seu àmbit⁸⁸⁷. Per a aquest home, que dirigia la *Revista Popular*, l'esport catòlic era el que es proposava i practicava com a element de distracció del jovent, a qui calia apartar de l'atracció d'altres esports (vistos com a greus perills dels seus dies). Es tracta d'un intent d'higienitzar el cos i l'ànima alhora, tot oposant l'esport als balls, les tavernes, els jocs i la pornografia. Per a Sardà i Salvany, esport es pot igualar a diversió - sense oblidar l'aspecte físic però-, per això el veu com a alternativa al conjunt de pràctiques lúdiques que acabo d'esmentar. Parlant dels esports "*propis de la joventut masculina*" feia referència als esports gimnàstics, a l'esport literari (especialment l'art dramàtic que permet l'educació dels sentiments), els esports fotogràfic, cinematogràfic i fonogràfic, l'esport musical i, finalment, l'esport excursionista. En aquest darrer aspecte la pràctica esportiva es concretava en visites a santuaris, llocs històrics i tradicionals, establiments industrials, romeries i estudis de monuments. En el altres àmbits, les projeccions o audicions, les representacions teatrals, el cant o l'execució de peces musicals eren també considerats pràctiques esportives per a Sardà.

En un altre lloc veiem com la participació de la clerecia va ser molt important dins del CE de Vic, fundat en 1911. Un dels seus membres més importants i destacats fou mossèn Josep Gudiol, el qual en l'acte d'inauguració deia que l'excursionisme, a més d'altres finalitats, havia de vivificar l'ideal religiós. Deia mossèn Gudiol que per conrear l'excursionisme hi havia motius de religió, de pàtria i de ciència, i ho justificava dient:

"L'Excursionisme em mostra la Religió influint en l'ànima del nostre poble, informant els seus costums, donant ànima i vida al més exquisit de l'art català, intervenint en tota manifestació de la vida casolana. El nostre art se'ns demostra devent a la Religió ses millors obres i ses més portentoses creacions; les indústries i produccions sumptuàries se'ns fa conèixer com freqüentment són filles d'un ideal religiós, com posades al servei del culte sagrat han

⁸⁸⁶ - "Pera arribar á aquest senyoriu, tot cristià ha d'esser atleta, y pera sostenir dignament la lluyta y obtenir victoria, s'ha de estar en terreno ferm, y s'ha de tenir basa segura (...)". Torras i Bages, J.: *L'atletisme cristià. Carta-pastoral del Ilm. Sr. Dr. D. Joseph Torras y Bages Bisbe de Vich ab motiu del sant temps de Quaresma*. Vic, Imp. Anglada, 1910.

⁸⁸⁷ - Sardà i Salvany, F.: *L'sport catòlich*. Barcelona, Llibreria i Tipografia Catòlica, 1908.

imaginat i portat a terme els seus més admirables joiells. En nostres excursions si volem estudiar l'art i la història quasi no podem moure'ns de les esglésies. El folklore religiós és sens dubte el més interessant i copiós en el conjunt de les llegendes i tradicions populars catalanes".⁸⁸⁸

Les relacions entre l'església i el fet excursionista sempre han estat positives i aquest fet social ha estat moltes vegades utilitzat en favor d'interessos religiosos. Aquests interessos van des de la defensa del seu patrimoni, -i en aquest punt no cal que parlem de la defensa i vetlla pels interessos de tants i tants monestirs i abadies abandonats per la geografia catalana del segle XIX i principi del XX- fins a la lluita contra algunes idees científiques, el Darwinisme fonamentalment.

Si comencem per la defensa del patrimoni de l'església, em convé citar un text de 1915 que s'emmarca en l'intent per part del CEC de fer un inventari gràfic de les creus de pedra existents a Catalunya. Amb aquesta finalitat del Centre es dirigí a les diòcesis catalanes i reclamà que els bisbes recolzessin la seva proposició. Amb data de 14 de desembre de 1915, el bisbe de Vic contestà:

"Amb gust complauré a V. en el que em demana en el seu ofici, puig el projecte del Centre Excursionista mereix la més viva simpatia perquè servirà d'il·lustració edificativa, oposant-se a la ratxa de destrucció que desgraciadament ha dominat en la nostra terra, i ha enrunat moltes creus de terme, algunes d'elles ben interessants"⁸⁸⁹

Exactament la mateixa resposta que havia donat el CEC davant els fets de la Setmana Tràgica. Però aquest vincle tan intens entre l'excursionisme i l'església hem de veure que no es produeix tan sols a nivell català, sinó que és, com a mínim, una realitat del món occidental i catòlic. Així, a principi dels anys vint, el Papa, amb motiu del mil·lenari dels Hospicis de Sant Bernat de Menton, va constituir aquest sant en patró dels alpinistes⁸⁹⁰. Amb

⁸⁸⁸- "Inauguració del Centre Excursionista de Vich (dia 14 d'abril de 1912)". *Butlletí del CE Vic*, núm. 2. Abril-juny de 1912. Pàgines 17-28.

⁸⁸⁹- *BCEC*, núm. 252. Gener de 1916. Pàgina 34.

⁸⁹⁰- En la seva carta deia: "Nos donem Sant Bernat de Menton com a patró celestial no sols dels habitants dels Alps, sinó de tots aquells que emprenguin l'ascensió de les muntanyes. (...) Car de tots els exercicis que procuren una sana distracció no n'hi ha cap més, per qui sap exclur-hi tota temeritat, que sigui més útil a la salut del cos i al vigor de l'esperit. En el penible esforç per guanyar els cims on l'aire és més lleuger i més pur es retroben sens dubte forces novelles, i també en remuntar els innombrables obstacles del camí, l'ànima s'entrena a vèncer les dificultats del deure, i

la progressiva esportivització de l'excursionisme i el fet que aquesta pràctica esdevingui una activitat potencialment educativa es produeix un acostament cap a l'excursionisme amb unes mires diferents. Com es veia en el text papal citat més amunt, l'excursionisme esdevindrà una eina de millora dels individus, millora aquesta que l'església volia que es dugués a terme en un sentit ben determinat. Així, en una assemblea de la Federació de Joves Cristians de l'any 1932 es va aprovar la idea d'Antoni Batlle (mossèn Batlle) que deia que "*Cal agermanar l'excursionisme amb el compliment dels deures religiosos i àdhuc amb l'exemplaritat religiosa dels excursionistes*"⁸⁹¹. Això ens explica, a part del vincle amb l'excursionisme, l'apropament de l'església al fenomen escoltista.

Amb el poc que hem vist ja en tenim prou per concedir-li la raó a Llorenç Riber, qui escrigué en 1951:

*"Al excursionismo de nuestro pueblo no es poco lo que le deben el Altar y el Hogar, la Religión y la Patria. Los madrugadores excursionistas de Cataluña han hecho algo más que escalar montañas y regalarse con espléndidas visiones de lejanía. Ellos han explorado y casi descubierto la heredad, nos la han hecho conocer y nos la han hecho amar."*⁸⁹²

Però a part de la descoberta de la nostra realitat, de l'estudi de Catalunya, l'església tenia dues bones raons per acostar-se al fet excursionista. Aquest apropament es devia al fet que aquest moviment era una realitat plena de vida i que podia permetre acostar l'església al poble català i impedir l'arribada a aquest de certes idees. Per començar m'interessa ressaltar que Josep Massot afirma que durant una part el segle XIX es produeix un intent de recatolització de la societat catalana, la qual havia esdevingut progressivament més desvinculada del fet religiós, especialment des de les desamortitzacions, però sense poder oblidar la importància que els moviments radicals d'esquerra, vinculats al moviment obrer, hi tingueren. Per a l'església la recatolització del poble català era una necessitat primordial; potser per això s'explica que s'adherís al moviment de la Renaixença, inseparable del món excursionista. Com diu Massot⁸⁹³,

l'espectacle grandios dels amples horitzons que en la muntanya es presenten de tots costats, eleva sense esforç nostre esperit fins a Déu, autor i sobirà de la Naturalesa." (Citat en el BCEC, núm. 344. Setembre de 1923. Pàgina 275).

⁸⁹¹- X.: "Salvem la joventut!". Grup Excursionista del CM Capellades. Butlletí, núm. 10. Agost de 1932.

⁸⁹²- Centro Excursionista de Cataluña Club Alpino Catalán Club de Esquí de Cataluña 1876-1951. Barcelona, CEC, 1951

⁸⁹³- Massot i Muntaner, J.: *L'església catalana al segle XX*. Barcelona, Curial, 1975.

la defensa de la llengua, de la cultura i dels interessos catalans fou un objectiu de primer ordre de sacerdots, de laics i fins i tot de bisbes. Vull fer notar, com també ho fa l'autor comentat, que aquesta restauració catòlica va tenir un to marcadament conservador que enllaça perfectament amb el primer excursionisme. De manera que aquest esdevenia una de les esferes en la qual podia intervenir l'església amb vistes a la seva feina apologística entre els catalans.

Un sentit radicalment diferent tingué el que es veu en la seva aferrissada oposició a l'extensió de les idees de Darwin per Catalunya (tot i que ni de bon tros això passà només al nostre país). Són diversos els autors que ens parlen com el positivisme cristià de l'escola de Torras i Bages, que en el pla científic es manifestà en el Seminari Conciliar de Barcelona (amb Almera i Font i Sagué com a personatges més destacats), va influir ben clarament dins de l'excursionisme. No vull espatllar amb les meves paraules allò que Senent-Josa ja va deixar clar:

*"És interessant, tanmateix, remarcar que en els seus orígens, la motivació de l'interès dels sectors més lúcids de l'Església catalana pels estudis de les ciències naturals fou, en bona mesura, una reacció davant l'ofensiva materialista que el darwinisme havia despertat a tot Europa i que com veurem trobava un ampli ressò en els sectors del moviment obrer influenciats per Marx i Bakunin."*⁸⁹⁴

És aquesta reacció davant el darwinisme (a Espanya s'havien arribat a declarar herètics els seus llibres) el que explica la creació del Museu Geològic del Seminari Conciliar i com fou que l'espeleologia catalana va ser practicada, en les seves figures més destacades, per clergues. Tant Jaume Almera⁸⁹⁵ com Font i Sagué⁸⁹⁶ intentaren demostrar que no hi havia contradicció entre els avenços científics i la doctrina de l'església i, com hem vist, en aquestes idees l'excursionisme del segle XIX els recolzà perfectament. La compatibilitat entre la nova ciència i la doctrina tradicional, la visió científica de l'univers des d'un punt de vista catòlic, també són posades de manifest per Santiago Riera⁸⁹⁷.

⁸⁹⁴- Senent-Josa, J.: *Les ciències naturals a la Renaixença*. Op. cit. Pàgina 52.

⁸⁹⁵- Vegeu l'obra -Almera, Jaume: *Cosmogonía y geología ó sea, exposicion del origen del sistema del universo considerado á la luz de la religion revelada y de los últimos adelantos científicos*. Barcelona, Librería religiosa, 1877.

⁸⁹⁶- Font i Sagué, N.: *El diluvi biblich segons la geologia*. Barcelona, imp. de la casa provincial de Caritat, 1909. Es tracta d'una conferència que donà el 14 de març de 1909 a l'Associació de Catòlics de Barcelona.

⁸⁹⁷- Riera, S.: *Síntesi d'història de la ciència catalana*. Barcelona, La Magrana, 1983.

Aquesta és una altra dada que ens ajuda a entendre perquè l'església s'acostà al naixent excursionisme.

LA FILOSOFIA EXCURSIONISTA DE PREGUERRA: PUJOL I BATISTA

Francesc Pujol i Algueró (Móra la Nova, 1886⁸⁹⁸-Barcelona, 1975), de pares agricultors, va dedicar-se a l'estudi de la música, la literatura i la filosofia. Posteriorment, va ingressar a la facultat de medicina de Barcelona i va acabar la carrera a Salamanca (1941). Des de final dels anys vint i fins la guerra civil, pel que afecta a aquest estudi, va escriure un conjunt d'obres en les quals es recull una manera d'entendre l'excursionisme ben pròpia d'aquell temps. Els termes usats per Pujol entronquen amb el discurs general d'aquest nou excursionisme i la seva esdevé una obra paral·lela a la de Batista i Roca⁸⁹⁹.

Josep Maria Batista i Roca (Barcelona, 1895-1989) fou un historiador, etnòleg i polític, que estudià dret i lletres a Barcelona. Com hem vist és el principal introductor i adaptador de l'escoltisme a Catalunya i fundador de la revista *Excursionisme*; creà també Palestra i l'associació 1640, entitats de caire patriòtic i progressista. La seva postura era un nacionalisme catòlic, progressista i a voltes violent.

Batista i Roca fou soci del CEC des de principi dels anys vint, essent-ne president de la secció de folklore, mentre que Pujol hi ingressà en 1928 (un cop ja havia sortit publicada la seva primera obra), amb una proposta de soci signada pel mateix Batista i l'ex-president del CEC, Joan Ruiz i Porta. Pujol, posteriorment,

⁸⁹⁸- Segons consta en el seu certificat de baptisme.

⁸⁹⁹- Sobre la filosofia excursionista de Pujol podeu consultar la meua obra: *Francesc Pujol i Algueró, un excursionista en el seu temps*. Barcelona, Pub. de l'Abadia de Montserrat, 1994.

ingressà als rengles del Club Excursionista de Gràcia; era l'any 1930 i la seva proposta la signaren Josep Buch i Josep Barrilon, socis destacats d'aquella entitat. Ambdós tingueren una intensa activitat publicista, dictant conferències, escrivint articles i llibres, fet que els féu emprendre un pelegrinatge per diferents centres excursionistes catalans, podent-se trobar escrits o notícies seves en molts butlletins d'aquestes. Cal destacar que l'activitat excursionista de Batista va iniciar-se uns anys abans que la de Pujol, de manera que el *Manual d'Excursionisme* d'aquell sortí a la llum l'any 1927. La primera obra de Pujol (*Orientacions d'excursionisme*) correspon a l'any 1928; parlant d'ella *Excursionisme* deia "Si l'excursionisme fos una religió, ell [Pujol i Algueró] seria la doctrina amb què els devots reconfortarien la seva fe i esvairien llurs dubtes"⁹⁰⁰. En un primer moment Pujol col·laborà força amb *Excursionisme*, però més endavant se'n va desvincular.

El context en el qual sorgeix la nova concepció excursionista que descriurem en les properes planes es va caracteritzar per un important pes de les activitats esportives, les quals històricament s'han vinculat a l'educació de la voluntat. L'esport popular s'havia estès arreu la Catalunya urbana i això havia afectat l'excursionisme; junt a ell aparegué, com hem vist, el tema del jovent i de la voluntat. Aquest vincle es veu molt clarament en el CE Barcelonès, el qual originàriament era un club molt abocat a la pràctica esportiva, amb pràctiques atlètiques, de cross, curses i marxes excursionistes, etc. Després de 1917 s'hi aprecia una certa activitat de tipus cultural, tot i que fos força minsa comparada amb altres entitats del seu moment. En aquest context, el Nadal de 1926-27 va organitzar un curset de geografia general de Catalunya, dictat per Batista i Roca⁹⁰¹.

Aquesta esportivització de l'excursionisme català es manifesta també en l'opinió que Maspons i Anglasesell emeté de l'obra de Josep Maria Guilerà *Excursions pels Pirineus i els Alps*. En el seu pròleg, Maspons afirmava que aquesta era una obra de literatura muntanyenca sense cap pretensió científica, que servia de comprovant de l'uropeïtzació del nostre excursionisme⁹⁰². També l'any 1930 sabem que l'excursionisme a casa nostra s'escampava per tot el Pirineu, arribant fins als Alps en alguns casos. "Malgrat i comptar amb l'atractiu d'ésser el pic més alt del Pirineu, l'Aneto abui està demodée"⁹⁰³. Tanmateix l'any 1935 s'afirmava,

⁹⁰⁰- *Excursionisme*, núm. 3. 4 de maig de 1928. Pàgina 3.

⁹⁰¹- *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 41. Febrer de 1927. Pàgina 20

⁹⁰²- Guilerà i Albinyana, Josep M.: *Excursions pels Pirineus i els Alps*. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927.

⁹⁰³- Vegeu l'article de SIA: "Varia". *Butlletí del CE Barcelonès*, núm. 83. Octubre de 1930. Pàgina 116.

*"Imagíneu-vos per un moment que el Pirineu desaparegués; quina desolació, quin mal viure per als muntanyencs catalans. Si això passés, que sortosament gairebé és impossible, el nostre esport perdria el noranta per cent d'interès."*⁹⁰⁴

No podem passar per alt el desenvolupament de l'escalada, el càmping, el creixement del turisme, les pràctiques atlètiques, etc. en tot aquest context. L'excursionisme com a simple esport (vegeu el cas dels empassa-muntanyes) serà l'altra cara de l'excursionisme de tipus cultural. L'excursionisme dels anys vint i trenta uneix en unes mateixes institucions la cultura física i la cultura intel·lectual, i intenta assolir un producte regenerador i altament educatiu. Per això tan Batista com Pujol tenen una concepció àmplia del terme excursionisme. En tot aquest context, la seva obra, tot i no negar el caràcter esportiu de la pràctica excursionista, representa un esforç per tal que aquest no es desarrelí dels seus orígens i mantingui certs elements de l'esperit renaixentista. Però en aquells anys, el fet excursionista ja ha acceptat plenament ser definit com un esport més, aspecte aquest que no deixen de reflectir en la seva obra ni Pujol ni Batista.

Ambdós autors coincideixen plenament a l'hora de definir l'excursionisme com el millor dels esports del moment i el que millor servirà al poble de Catalunya⁹⁰⁵. Això fonamentalment deriva del fet que en la seva pràctica no hi ha dissociació entre esportista i espectador, fet que beneficia la salut i la moral dels excursionistes. Aquesta és una resposta als esports de masses que en aquell moment estan naixent i que es desenvolupen a un ritme espectacular a casa nostra. També consideren que una excursió és una activitat educativa i espiritual. Fins i tot, reconeix Pujol i Algueró, l'exercici físic en excés pot arribar a ser dolent per a les persones; per això demana una espiritualització de la pràctica excursionista. Deia Pujol,

"No solament havem de practicar curses de resistència, (...) Tot esforç físic excessiu produeix trastorns orgànics i, per tant, nocius a la nostra existència. Cal tenir un sentit elevat del que significa excursionisme. Hem de reconèixer que l'observació atenta de la Naturalesa ens dóna constantment símptomes

⁹⁰⁴ - "Presentació". *Unió Excursionista de Catalunya*, sense núm. Juny de 1935. Pàgines 73-74.

⁹⁰⁵ - "L'excursionisme és l'esport a què el nostre poble per tradició i per naturalesa sent major afició, el més antic i el més important de tots els que hom practica entre nosaltres" (Batista: *Manual d'excursionisme*: Op. cit.)

*guspirejants per a conquistar la tranquil·litat de l'esperit, per la qual cosa hom pot endevinar un esdevenidor feliç per a la nostra vida*⁹⁰⁶.

Cal remarcar que Pujol i Algueró no fou un excursionista practicant. Pilar Farré, que el tractà durant una colla d'anys, em digué en una conversa que tinguérem l'any 1994 que no caminava mai i que com a molt havia anat d'excursió al Tibidabo. Aquesta postura, lluny de desmerèixer l'obra de Pujol, encara la ressalta més perquè l'hem de considerar com un filòsof (o un pedagog o psicòleg) que veié en l'excursionisme una pràctica d'alt valor per a la regeneració del caràcter dels catalans del seu temps, la qual difongué a cor què vols. Pujol no fou creador d'una filosofia excursionista nova, ans al contrari, la seva obra és una recol·lecció i posterior sistematització d'una sèrie d'idees i conceptes que són ben presents en diferents escrits excursionistes dels anys vint i trenta. Amb ell, l'excursionisme s'endreça en una manera d'entendre coherent i estructurada, la qual fou suficientment important per captar l'interès de diferents figures preocupades pel món educatiu, psicològic o nacionalista (aquest darrer en un sentit força diferent de com era entès al llarg del segle XIX, com ja hem apuntat).

L'excursionisme d'aquells anys, materialitzat en l'obra de Pujol, de Batista o de Farrerons, és una pràctica que ho abasta, o ho pretén abastar, gairebé tot. Aquesta pràctica omnímoda —aquest és l'adjectiu que usà Pujol— per a Salvador Farrerons incloïa diferents aspectes. D'una banda era cultura general i, de l'altra, escola de bons costums. Dins del que anomenava cultura general, Farrerons hi veia elements de cultura física i intel·lectual (aquests darrers amb ciència, art i ensenyaments generals al seu interior). Dins de l'apartat de cultura física hi havia les marxes, curses i exercicis a l'aire lliure que incrementaven la salut dels excursionistes. "*L'excursionisme és igualment escola de bones costums, tota vegada que desenrotlla les virtuts en bé de la societat i a l'ensem fa sentir l'amor*"⁹⁰⁷. Com a escola de bons costums creava el sentiment de pàtria.

Pujol, que en més d'una ocasió fou considerat un "subtil psicòleg"⁹⁰⁸, també definí l'excursionisme com

⁹⁰⁶- Pujol i Algueró, Francesc: *Orientacions d'excursionisme*. Pàgina 13.

⁹⁰⁷- Farrarons, Salvador: *El perquè fem excursions*. Barcelona, CE Minerva, 1926.

⁹⁰⁸- Vegeu Tolosa Surroca, M.: "Lectures "Orientacions d'excursionisme"". *Excursionisme*, núm. 31. 12 de juliol de 1929. Pàgina 2.

"(...) una doctrina, mitjançant la qual es vol educar l'home segons els preceptes que es van a cercar en la pedagogia, en primer lloc, i en altres ciències auxiliars segonament, veient a l'individu des del triple punt de la seva constitució personal; ço és, el físic, el mental i el moral; és, per tant, l'excursionisme, un principi que té un origen científic. Ben escatit, en síntesi, això és el fonament del dogma del nostre excursionisme".⁹⁰⁹

Amb aquests autors l'excursionisme es defineix com una ideologia amb la missió de consolidar una cultura per al nostre poble. Per dur a terme aquest projecte es considera com un gran ajut el concurs de la pedagogia, la ciència pedagògica, com a reguladora del cos i de l'ànima, ajudada, entre altres disciplines, per la psicologia. Ja amb el *Manual* de Batista i Roca, l'excursionisme havia pretès esdevenir una activitat científica que oferia explicacions altament formalitzades o aplegades d'altres disciplines. Entre els termes que usava el seu autor hi havia una gran quantitat de fórmules i de quadres per calcular, per exemple, les distàncies recorregudes, la velocitat de la marxa, etc. En aquesta concepció de l'excursionisme tot estava controlat, tot es podia preveure. També Pujol i Algueró, tal com havia fet ja Batista i Roca, intentà assentar les bases per fer de l'excursionisme una ideologia fonamentada científicament. En canvi, en l'obra dedicada a la tècnica excursionista, Pujol es limitava a donar les indicacions mínimes sense entrar en detalls, i quan explicava alguna qüestió realment "tècnica" ho feia seguint les indicacions del manual de Batista i Roca, tot i no citar-lo. El seu tractament de l'excursionisme va ser molt menys tècnic i més cultural, com corresponia als seus propòsits.

En totes les obres que tracten l'excursionisme escrites durant els anys vint i trenta, la seva pràctica ofereix dos tipus de repercussions, d'efectes sobre les persones que el practiquen. Una d'elles deriva del fet de ser un esport; l'altra de ser una activitat cultural. En primer lloc, a nivell fisiològic, es considera que les persones que regularment fan excursions veuen incrementar la seva resistència orgànica. Tanmateix, l'aire pur que es respira en els escenaris per on es desenvolupen les excursions afecta positivament el seu estat de salut. La preocupació per la qualitat de l'aire es vincula a la pol·lució ambiental, però especialment a l'existència de malalties endèmiques, entre les quals hi havia la

⁹⁰⁹- Pujol i Algueró, F.: "L'excursionisme en litigi". *Excursionisme*, núm. 15. 9 de novembre de 1928. Pàgina 2.

tuberculosi que es contagia per via aèria. Això feia que alguns metges i higienistes, com Pujol i Algueró, es preocupessin per la qualitat de l'aire que respiraven les classes populars que, cal no oblidar-ho, eren les més afectades, tot i que no les úniques, pel fantasma de la tuberculosi o d'altres malalties⁹¹⁰. Pujol i Algueró es mostrà partidari que l'excursionisme acollís en el seu interior el tema de la higiene en sentit global, la qual es considerava com a font de benefici físic per al cos humà. Recordem, de passada, com en aquells anys l'excursionisme en força casos estava duent a terme activitats adreçades a la formació dels infants, tant a nivell físic com psíquic. Aquestes activitats també varen ser realitzades per algunes institucions públiques del moment, en forma de colònies o banys de mar, per exemple. I això sense oblidar ni desmerèixer el desenvolupament que anaven tenint les tasques que duïen a terme els diferents col·lectius escoltes de Catalunya, als quals estava tan vinculat Batista i Roca i que en alguns casos recomanava la lectura d'obres de Pujol⁹¹¹. Dit sigui de passada, Francesc Pujol estigué a punt de ser elegit president dels Boy Scouts de Catalunya en 1934; finalment, però, s'escollí Soler i Damians⁹¹².

A un segon nivell, la pràctica de l'excursionisme tenia una sèrie de repercussions en la mentalitat dels seus practicants, en el seu esperit, en la seva manera de ser. Els excursionistes dels anys vint, però especialment els dels trenta, no entenen una excursió sense el profit que se'n pugui treure quant a la formació de l'esperit de l'excursionista a través d'activitats educatives. En paraules de Batista:

*"La marxa enforteix la voluntat, ensenyant-nos que simplement cal arribar a lloc i complir íntegrament el programa prèviament fixat, a pesar de totes les fatigues, dificultats, inclemències atmosfèriques, etc.; així ens enforteix en el compliment del deure"*⁹¹³

La marxa ha esdevingut, alhora que una font de salut, una escola de formació del caràcter que s'aplicarà als infants i joves, però també als excursionistes adults. La pràctica de

⁹¹⁰- Pujol l'any 1931 va fer la següent afirmació: "S'ha dit que allí on no entra el sol, hi entra la tuberculosi. Nosaltres diríem que allí on no entra l'aire, hi entra la mort. Heu-vos ací la importància excelsa que té el respirar bon aire. Cal, per tant, aerificar la vida amb puresa d'aire, si hom vol una perfecta salut del cos i de l'ànima" (*Del nostre excursionisme*, pàgina 43).

⁹¹¹- Vegeu Munné i Camp, Joan: *Carnet del Cap de Patrulla*. Publicació dels Minyons de Muntanya, Boy Scouts de Catalunya, d'octubre de 1937.

⁹¹²- Balcells, A. i Samper, G: *L'escoltisme català*. Op. cit. Pàgines 105-106.

⁹¹³- Batista: *Manual d'excursionisme*. Op. cit.

l'excursionisme per ella sola, pot canviar la manera de ser de les persones que el practiquen. De manera que podem afirmar que les excursions, i la relació amb la natura en general, han esdevingut una font de cultura, cultura tant física com intel·lectual. Cultura, en definitiva, al servei d'un món millor. Els excursionistes seran persones amb un important conjunt de coneixements en cultura física i intel·lectual i amb molta educació moral. De manera que se'ns mostraran amb un elevat grau d'educació del caràcter i de la seva voluntat, trets que els donaran tenacitat i perseverança. Tanmateix, l'excursionista haurà de ser serè, auster i just. Caldrà que se superi a si mateix, que s'estimuli a eliminar els seus defectes personals i a ser un exemple per als altres. En definitiva,

"Arribar a un alt nivell de moralitat, estar dotat de correcta discreció i d'un bon caudal de cordialitat, essent home de tracte afable amb tothom, saber llegir en la Naturalesa com es llegeix en un llibre, heus ací el que conduirà a la conseqüència pràctica per a esdevenir un excursionista escollit i exemplar"⁹¹⁴.

Aquest alt nivell de moralitat del que ens parla Pujol es veurà en l'abnegació i el respecte, fins i tot l'obediència al company, la resistència interna a no mostrar-se groller, l'estima per l'amic i el company. Amb aquesta preparació ètica, l'excursionista serà modest, responsable, primmirat, culte i educat i respectarà tot i tothom, essent comprensiu i respectuós, educat i culte. Complint aquests requisits que s'imposen als excursionistes és com l'excursionisme esdevindrà una escola per a la formació de la personalitat humana i del civisme. Una personalitat i un civisme que recorden els estereotips que defineixen els burgesos de l'època o les classes mitjanes, del bon ciutadà que ens parla Pujol⁹¹⁵.

Si Batista es vinculà de forma indissoluble amb el moviment escolta, Pujol cregué en la possibilitat d'educació social que l'excursionisme podia representar, considerant aquest com un complement de l'escola. En vista dels valors físics i espirituals de l'excursionisme, aquests calia incrementar-los tant en l'infant com en l'adult, tant partint de l'escola com de la relació amb la pròpia

⁹¹⁴- Pujol i Algueró, F.: *Orientacions d'excursionisme*. Pàgina 30.

⁹¹⁵- "El tracte social de l'excursionista ha d'ésser de disciplina moral. El capteniment i la disciplina seran en tots moments les normes de la seva constant conducta, i en realitzar una sortida, tant si hom la fa per pur esplai, com si hom la fa per una finalitat d'estudi més o menys aprofitable i especialitzat, ha de saber-se menar com a bon ciutadà disciplinat, ja que en aquesta actuació haurà un benestar de gaubança espiritual" (Pujol i Algueró, F.: *Excursionisme i ciutadania*. Pàgina 12)

natura. Les idees pedagògiques de Pujol i Algueró el mostren com un autèntic seguidor de les idees de Pestalozzi⁹¹⁶, a qui cita diverses vegades en la seva obra i la pedagogia del qual qualifica com a "*ciència que ens ensenya a dirigir i regularitzar tota la personalitat humana*"⁹¹⁷. Pujol considerava que una excursió era una prolongació d'allò que s'havia après a l'escola⁹¹⁸.

Per al projecte de millora individual i col·lectiva defensat per tots aquests autors els ensenyaments escolars no eren encara suficients. De manera que reclamaren la incorporació en l'esfera de l'excursionisme d'una sèrie d'ensenyaments que molts clubs i agrupaments ja impartien en aquells anys o que si no, varen començar a impartir llavors. Aquests coneixements feien referència a història natural, geografia, astronomia, topografia, història, arqueologia, etc, com es veié amb la creació del Secretariat de Coordinació de Treballs Excursionistes, del qual foren conferenciants P. Gabarró, Maspons i Anglases, Soler i Damians o Pau Vila, entre d'altres. En aquest punt, resulta d'interès recordar com el mateix Pujol va contribuir a aquesta difusió de la cultura a través del seu llibre *Del nostre excursionisme*. Plenament convençuts del poder de la veritat i de la força de la propaganda com a mitjà per estendre-la, els excursionistes de preguerra usaran les conferències i els escrits, els mots i els actes en una apologia cultural que pretenia un aixecament moral, cultural i físic del nostre poble. Per a Pujol aquesta era una tasca que l'excursionisme havia d'emprendre per defecte perquè

"Si des de l'escola primària hom donava allò que cal al ciutadà educant-lo amb un conjunt de coneixements suficients i ensems ben orientats, no caldria

⁹¹⁶ - Johann Heinrich Pestalozzi (Zuric, 1746-Brugg, 1827) és un pedagog suís que parteix de les idees de Rousseau en considerar que l'evolució d'un infant és qualitativament diferent de la d'un adult i que, per tant, té unes lleis biològiques i psicològiques pròpies. L'obra de Pestalozzi voldrà fer realitat les idees, una mica massa utòpiques, de Rousseau. Com aquest, Pestalozzi accepta el principi de la bondat natural de l'home, però creu que cal ajudar aquesta per tal de realitzar en l'infant les tendències més elevades i fer-li desaparèixer aquelles que el condueixen a la degeneració. La finalitat que perseguia Pestalozzi era assolir l'autonomia moral i el desenvolupament integral de la persona dins del marc del respecte a les lleis marcades per la natura en el creixement espiritual, cultural i físic. Segons Pestalozzi, cal que l'activitat del subjecte sigui el centre de tot l'aprenentatge i és important que l'educació es fonamenti en l'experiència directa que proporciona la realitat. En un altre àmbit, Pestalozzi dóna una gran importància a l'educació física, a la qual considera bàsica per al desenvolupament de l'home. Un altre punt a remarcar de l'obra de Pestalozzi és la seva preocupació per descobrir el mètode psicològic que permetés d'abastar més fàcilment els objectius educacionals. Amb aquesta intenció, era la primera vegada que l'educació no es basava únicament en principis lògics, sinó que ho feia en principis psicològics.

⁹¹⁷ - Pujol i Algueró, F.: *Orientacions d'excursionisme*. Pàgina 17.

⁹¹⁸ - "*Una excursió és un perllongament del que hem après a l'escola, és una continuïtat escolar, ja que Natura és l'escola per excel·lència que ve a redimir físicament i espiritual l'home que sap examinar amb serenor intel·lectual els fenòmens naturals que contínuament es van descabdellant davant seu. Cal que els nostres sentits s'afinin, i que el nostre sentiment, en posar-se en relació amb els objectes externs a nosaltres, sàpiga sentir-los amb llur veritable valor representatiu*"

*que féssim amb tan deteniment consideracions sobre la preparació cultural de l'excursionista*⁹¹⁹

Per a l'excursionisme de preguerra, la fita màxima esdevé la intervenció en el món de la infantesa, en benefici de les persones i del total de la col·lectivitat. Es demanava d'intervenir en els infants a dos nivells. El primer, la seva personalitat, que es considerava composta de sensibilitat, d'intel·ligència i de voluntat. A un segon nivell, calia instruir els infants en el coneixement de les nostres llegendes, cançons populars, rondalles, etc., és a dir, la seva formació cultural, tot això sense deixar de banda el conreu de la seva cultura física (per a Pujol, a part del mateix excursionisme calia donar-los coneixements de gimnàstica respiratòria i sueca). Així, els objectius generals a abastar serien l'increment del sentit de responsabilitat i de compliment del deure, de l'altruisme i la filantropia, l'amor i la solidaritat universals, el respecte per les coses, l'augment dels sentits d'abnegació, de rectitud, de caritat i de delicadesa, la recerca de la independència econòmica i l'esperit de sacrifici. L'enemic a combatre, per a gairebé tots els excursionistes dels anys trenta, era l'apatia.

L'excursionisme que, com hem vist, completaria la feina iniciada per l'escola, podia contribuir a una important reforma social, es pensava. El camí per abastar aquest objectiu era la formació de la manera de ser, del caràcter i la personalitat de tot-hom, dels infants i dels adults. Aquestes idees estan molt esteses a l'Europa d'entreguerres i tenen manifestacions a diferents països europeus, com el cas d'Itàlia amb els Balilla (organització de tipus feixista) o d'Anglaterra amb els Boy-scouts. Però el que més havia de cridar l'atenció dels nostres autors -a banda de Batista- va ser el cas dels sòkols txecoslovacs, fórmula que Pujol considerava com la més pràctica i ennoblidora, la més ben orientada, per tal de formar el caràcter i educar els joves del nostre país.

En essència, els sòkols eren unes associacions de cultura física i gimnàstica fundades per Eduard Tyrs a Praga el 1862 amb tres grans idees que els definien: igualtat absoluta dels seus membres (homes i dones), disciplina aplicada de forma voluntària i educació de les forces físiques, morals i espirituals de la nació, per tant, el seu esperit marcadament nacionalista. Aquest moviment va ser molt admirat pel nacionalisme català de la dècada dels anys 1930, i especialment per alguns autors del camp de l'excursionisme, entre els quals vull destacar la figura d'Amadeu Serch⁹²⁰. A

⁹¹⁹ Pujol i Algueró, F.: *Excursionisme i ciutadania*. Pàgina 39.

⁹²⁰ Vegeu Serch: *L'exemple de Txecoslovàquia*. Barcelona, Barcino, 1932.

través de l'exemple dels sòkols, alguns teòrics de l'excursionisme, com en el cas que estem estudiant, veuran l'esport com un exercici redemptor (aquest adjectiu és el que usa Pujol per qualificar l'excursionisme ja en l'any 1928). De manera que l'excursionisme de persones com Pujol i Algueró, Batista i Roca o Salvador Farrerons és un fet molt preocupat pel canvi i la millora de la societat del seu temps⁹²¹. En aquest sentit em caldria referir-me a la figura de Joan Santamaria, del C. E. de Terrassa, que ja pels anys 1916 i 1917 havia fet conferències en que reclamava que la missió social de l'excursionisme havia de ser dignificar les multituds amb la paraula i amb l'exemple, maldant per fer reviure la vida de l'esperit d'un poble (Catalunya)⁹²².

El tema dels sòkols apareix amb molta freqüència en les activitats i publicacions excursionistes catalanes d'aquells anys de final de la dècada dels vint i principi de la dels trenta. Entre els autors que tractaren el tema hi hagué Batista i Roca, Amadeu Serch, Pujol i Algueró, Puig i Arnaus, i altres de menor importància; una de les publicacions que en féu major propaganda va ser el periòdic *Excursionisme*⁹²³.

Eduard Tyrs, fundador dels sòkols, oferia per al nacionalisme català una manera de veure la recuperació de la pàtria no basada en el passat, com ho havia estat la primera Renaixença, sinó en el present de la nostra terra. Citant aquest autor, l'AE Júpiter deia:

*"No és pas el passat, per brillant que hagi estat, sinó la seva força i la seva activitat present la que assegura a un poble el seu pervenir. És per llurs pròpies culpes que els pobles s'enfonsen. No és pas al camp de batalla on es decideix la sort dels pobles, és d'abans de la lluita en ésser creats forts o febles"*⁹²⁴

Tyrs era un gran coneixedor de les idees evolucionistes de Darwin, les quals podien servir per a fonamentar posicions basades en la supervivència dels més forts a l'estil de la figura d'Herbert Spencer. En el mateix marc es podia llegir:

⁹²¹- Deia Pujol i Algueró "Tot nucli excursionista ha de saber laborar a profit de la col·lectivitat amb entusiasme". (*Orientacions d'excursionisme*, pàgina 51).

⁹²²- Santamaria i Monné, Joan: *L'art del bon excursionista*. Terrassa, C. E. de Terrassa, 1916.

-Santamaria i Monné, Joan: *Missió espiritual de l'excursionista. La casa i la ciutat*. Terrassa, C. E. de Terrassa, 1917.

⁹²³- Per a una major informació sobre els sòkols podeu veure l'article d'Amadeu Serch "Els sòkols: la gran institució nacional txecoslovaca". *Excursionisme*, núms 8 i 9. Juliol- agost de 1928. També la seva obra *L'exemple de txecoslovàquia (Els sòkols. La lluita per la independència)*. Op, cit.

⁹²⁴- Publicat en *Bulletí de l'AE Júpiter*, núm. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgina 11.

"Tenim deures envers el nostre cos, ha dit Herbert Spencer. Enfortiu-lo, mantingueu-lo sa, no abuseu d'ell".⁹²⁵

"En la vida, tant dels individus com de les col·lectivitats, sols els forts, físicament i moralment triomfen".⁹²⁶

En aquest context, l'excursionisme català va adoptar una visió progressiva del canvi social, adaptant una concepció evolucionista de la societat en la qual el devenir històric era vist com un procés evolutiu ascendent que anava des dels estadis primitius fins a la civilització. Aquesta visió és especialment clara en la filosofia de Pujol. Per a ell, aquesta evolució es veu especialment en els coneixements culturals que permeten que la humanitat es vagi superant constantment a ella mateixa. D'aquí, creu el nostre autor, la necessitat d'una instrucció general per al poble, una instrucció que si l'escola no pot servir-la tota sola, l'excursionisme estarà ben preparat per contribuir-hi⁹²⁷. En aquesta escala evolutiva resulta fàcil establir posicions relatives a diferents països i la lluita se centra en assolir-ne els primers llocs. L'any 1931 Manel Isart afirmava que Catalunya estava endarrerida vuit anys respecte d'Europa⁹²⁸

És en aquest context que les pràctiques adreçades a la formació dels infants adquireixen una dimensió més important -si això pot ser- a la que havíem analitzat en parlar de l'extensió de l'higienisme. L'excursionisme ja no només maldarà pel bé dels seus infants, sinó que adoptarà per a ell la missió de la regeneració de la pàtria. Alguns autors creuran que l'excursionisme podria tenir una manera de ser i de procedir semblant als sòkols que permetés assolir que els excursionistes formessin una selecció amb l'ideal d'enfortir físicament i redreçar moralment la joventut catalana. Cap a aquestes activitats educatives es maldava per orientar el nostre excursionisme⁹²⁹.

Batista i Roca, i altres pensadors, consideraren que la intervenció en el món juvenil podria donar un impuls important cap a l'autodeterminació del nostre país. En aquest sentit, en 1930 s'escrivía:

⁹²⁵- *Butlletí de l'AE Júpiter*, núms. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgina 14.

⁹²⁶- *Butlletí de l'AE Júpiter*, núms. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgina 16.

⁹²⁷- Ens diu Pujol, "*Sempre hem cregut que la instrucció del poble ha d'ésser portada a cap d'una manera general. Socialment parlant, la riquesa del poble -riquesa en sentit genèric- és el producte normal de la instrucció i de l'educació de l'individu, i és conseqüència lògica del que tantes vegades hem repetit, com és ara la paraula cultura en la pura expressió del mot*". (*Tècnica de l'excursionisme*. Pàgina 55).

⁹²⁸- Isart, Manuel: "La dona i l'esport". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núms. 99-100. Juliol-agost de 1931. Pàgines 6-9.

⁹²⁹- Vegeu Puig i Arnaus, J.: "Reflexions sobre els sòkols". *Excursionisme*, núm. 16. 23 de novembre de 1928. Pàgines 1 i 3.

"No podem, doncs, -el que és per ara-, pronosticar cap transformació favorable en el sentit de la lliure determinació del nostre país i segons escaigui a llurs necessitats i característiques, reconeixent-ho així, s'han instituit unes organitzacions basades en les doctrines de Baden Powell i adaptades a les nostres peculiars conveniències".⁹³⁰

Potser és per tota aquesta situació que els excursionistes establiren un vincle molt ferm amb la personalitat de Francesc Macià (com hem dit, aquest visità diverses entitats excursionistes essent president de la Generalitat). Amb motiu de la seva mort el Butlletí del CE Minerva en féu un panegíric en què s'afirmava que no en parlaven per ser el cap del govern, ni per la seva conseqüència política, ni qualitats humanes, sinó per les seves actuacions i s'afirmava que

"Els excursionistes tots esperàvem la seva anunciada intervenció per a organitzar l'Excursionisme català, com a instrument per a lograr la fortitud de la raça."⁹³¹

En aquest sentit vull reproduir una part d'una carta adreçada pel consell directiu de Minerva a Francesc Macià, on es llegia:

"La finalitat perseguida [per Minerva] és perfeccionar l'individu i estimar les coses de la terra nostrada. (...) El mitjà ha estat fer homes forts per lluitar per instaurar un estat públic en el que s'imposi un regisme de justícia i llibertat"⁹³²

No seria agosarat pensar que alguns excursionistes veien en la figura de Macià el personatge que havia d'orientar una institució semblant als sòkols txecoslovacs, als quals s'atribuïa un important pes en el procés d'independència del seu estat. Així s'ha dit que Batista va començar a preocupar-se per la formació del caràcter entre els joves després de comprovar la passivitat dels catalans

⁹³⁰- Rabella, R. L.: "L'educació de la joventut". *Butlletí del GE Joventut catalana*, núm. 31. Novembre-desembre de 1930. Pàgines 235-236.

⁹³¹- "Francesc Macià i Llusà". *Minerva, portaveu del CE Minerva*, núm. 137. Gener-febrer de 1934. Pàgina 1.

⁹³²- Carta dipositada en l'ANC, fons F. Macià, 07.05.02.02.2638.

davant la dictadura de Primo de Rivera⁹³³. Per a ell, l'excursionisme i l'escoltisme ajudarien a regenerar aquests caràcters irresoluts⁹³⁴. També sabem que Palestra, a la qual estava molt estretament vinculat Batista, tenia un departament d'obra social que organitzava campaments preventius per a nois de salut delicada o convalescents⁹³⁵. També Joan Soler i Damians va fer diferents conferències a centres excursionistes catalans parlant d'alguns aspectes que feien referència a l'educació, l'escola i el jovent. Per a tots aquests autors calia regenerar la pàtria partint de la idiosincràsia dels seus habitants, però, en aquell context, ¿què era preferible, educar el caràcter o la intel·ligència humana?

Enfront del debat de què era allò que definia la personalitat humana, si la intel·ligència o si bé el caràcter, Pujol apostà pel caràcter, examinant-lo des del punt de vista psicològic. Pujol, com també Batista i molts altres representants del món excursionista català, intentà tancar el debat entre intel·ligència o caràcter afirmant que aquella era una part component d'aquest. De manera que al ser-ne una part, no es podia pretendre l'educació del tot sense afectar-la. En aquest punt, en el camp de l'educació del caràcter, Pujol considerarà igualment com l'eina més important la voluntat⁹³⁶.

Pujol i Algueró és menys explícit en la repercussió que això podria tenir per a la nostra nació, tot i afirmar que

*"L'excursionisme pedagògic o cultural (...) pot ésser la idea redemptora de l'home i de la col·lectivitat, ja que els components d'aquesta és la suma d'aquell, i a millorament físic, intel·lectual i moral de l'home, major qualitats humanes reunirà una comunitat per al seu alliberament, per al seu esdevenidor, i per al seu destí en la vida."*⁹³⁷

⁹³³- En un escrit de 1932 s'afirmava com l'excursionisme havia ajudat a què els joves de la dècada dels anys vint no es deslliguessin de la defensa de Catalunya: "(...) l'excursionisme, coincidint amb la Sardana, ha fet possible que molts dels infants de 1923 no es desviessin pels viarans tortuosos de l'indiferentisme i la insensibilitat, i que avui formin la selecta minoria que és, incondicionalment, al costat de Catalunya. Principalment, per allò tan sabut que joventut crida joventut, tot allò que han fet els homes madurs amb la millor bona voluntat del món per evitar la depressió causada per la dictadura, ha estat, sens dubte, plausible i eficaç." (Miracle, Josep: "Una veritat". U.E. Barcelona, núm. 12. Maig de 1932. Pàgines 86-87).

⁹³⁴- Vegeu Balcells, A. i Samper, G.: *L'escoltisme català*. Op. cit. Pàgina 65.

⁹³⁵- J. M. C.: "Campaments Escolars de Vacances". *Unió Excursionista de Catalunya*, núm. 36. Maig de 1934. Sense paginació.

⁹³⁶- "(...) cal que el caràcter es vagi conquistant mitjançant el treball d'elaboració mental de cada instant i de cada dia. El caràcter, en tot cas, ha d'ésser un conjunt de valors espirituals, és una autoherència creada per l'esforç de l'home, i per a si mateix, i que serà el mètode i el govern de la seva vida interior, i que caldrà que es faci extensiva a la vida de la col·lectivitat en la qual hom viu" (Pujol i Algueró, Francesc: *La nova Catalunya*. Pàgina 32).

⁹³⁷- *Orientacions d'excursionisme*, pàgina 43.

En l'obra de Pujol, la societat millor, la redempció social, apareix vinculada a la millora individual, mostrant-nos una concepció que ens recorda força les idees utilitaristes originàries d'Anglaterra. També Agustí Granada considerarà la societat com un sumatori d'individus, els quals a través de l'excursionisme esdevindrien perfectes⁹³⁸. Aquesta concepció està molt estesa entre els excursionistes catalans, tot i que a vegades ens presenti alguna variant, com pot ser el cas del mateix Batista, per a qui *"L'individualisme exagerat i la manca de coordinació social que se'n deriva, són tares de la nostra gent i cal combatre-les"*⁹³⁹.

Per a Batista, l'excursionisme practicat en solitari, tot i aportar importants fruits a l'individu, no era del tot comprensible, perquè el fet d'anar d'excursió amb colla comportava un millorament social. Per a ell, l'excursió durant un o diversos dies amb una colla de companys creava uns lligams de solidaritat entre ells, els acostumava a suportar-se mútuament i a prestar-se ajut en cas de necessitat. D'aquesta manera pensava que es lluitaria contra l'egoisme. En un segon moment, l'esperit de solidaritat deixaria pas al de disciplina, i s'imposaria de forma natural una certa normativa i ordre en el si de la colla. Aquesta disciplina es manifestava en l'obediència al cap de colla, la qual no era imposada, sinó que arrelava en el convenciment de tots els companys que, per al bé del comú i de cadascun d'ells, calia que tan sols un manés i els altres obeïssin. Acte seguit afirmava que

*"L'excursionisme comprès així, és un mitjà excellent d'educació del caràcter del jovent i un mitjà d'adquirir una sèrie de virtuts de gran vàlua no solament per a la vida individual, sinó àdhuc per al benestar i progrés de la societat"*⁹⁴⁰

L'organització d'excursions basant-se en l'elecció d'un cap de colla ens deixa veure fins a quin punt la manera que Batista - però no només ell- es plantejava les excursions era un calc d'activitats de caire més o menys militaritzat. Aquells excursionistes, a les ordres del cap de colla⁹⁴¹, eren com escamots d'un

⁹³⁸- "Com més siguin els que practiquen l'excursionisme tal com s'ha d'entendre's, més seran els éssers perfectes, i, com que la societat no és altra cosa que la reunió de tots els individus, aquesta perfecció trascenderà també a la Societat i aquesta serà més perfecta". ("La Societat i l'Excursionisme". *Minerva*, núm. 62. Octubre de 1927. Pàgina 116).

⁹³⁹- Batista: *Manual d'Excursionisme*. Op. cit.

⁹⁴⁰- Batista: *Manual d'excursionisme*. Op. cit.

⁹⁴¹- "El cap de colla fixarà en últim extrem l'itinerari de l'excursió, portarà la direcció en la marxa, decidint els camins a seguir, orientant-se amb el mapa, la brúixola o qualsevol dels altres procediments indicats, ordenarà les parades horàries i les altres que calgui fer, les hores de menjar, els llocs d'emplaçament del campament, la distribució de les feines que en ell pertoquen a cada company, etc. D'una manera especial, passarà ànsia pel benestar dels companys,

petit exèrcit que treballava pel seu bé i el de la seva col·lectivitat. L'any 1929, David Soler afirmava que l'educació de la intel·ligència en els infants volia dir dur-los d'excursió sota un programa, prèviament estudiat i definit, i aprenent per convenciment a manar i a obeir quan els toqués⁹⁴².

En aquest sentit no podem passar per alt la importància que durant aquells anys es donà a l'extensió de l'aprenentatge i de la pràctica de les comunicacions usant el llenguatge Morse o adaptacions d'ell. La primera entitat que mostrà preocupació pel tema va ser el CE Minerva, el qual proposà una simplificació, adaptada a les necessitats excursionistes, de l'alfabet Morse⁹⁴³. D'aquesta manera es podia transmetre missatges a llarga distància a través del so (xiulets) o de la llum (miralls). L'any 1927 l'AE Atlàntida l'adoptà, fent imprimir els signes convencionals darrere del carnet de cada soci, i, en 1928, el C. E. Rafael Casanova n'oferí un curset. També Batista en el seu manual dedicà un capítol sencer a aquests senyals. L'any 1928, des del CEC s'afirmava que el seu coneixement ja era divulgat entre els excursionistes catalans i se'n féu un resum més clar i precís⁹⁴⁴.

Amb aquestes idees sobre el progrés social i en el context en el qual es movien els autors estudiats, resulta evident que l'excursionisme pretenia adquirir la responsabilitat de l'alliberament dels homes de la nostra terra. L'excursionisme havia de fer estendre la cultura en tots els sentits, de manera que es formés allò que Pujol anomenava una "vitalitat intel·lectual col·lectiva" per tal de contribuir amb el seu treball educatiu a la formació de la col·lectivitat "(...) i que alhora que treballa per Catalunya pot col·laborar a resoldre un bell ideari que ens doni un lloc preeminent en el si de la humanitat"⁹⁴⁵. Per a Pujol, com per a Rousseau i Pestalozzi, l'ànima humana s'inclina al bé. També Batista i Roca té en el fons la mateixa concepció. Partint d'aquesta base, aquests autors varen considerar que el canvi i la millora social provenia del treball de l'intel·lecte, el qual generaria una manera diferent de viure i una nova societat millor. Per la via de l'excursionisme apareixeria un nou esperit humà, el qual seria la causa que engendraria una nova societat. La millora dels

vigilarà el grau de fatiga que tinguin, si es troben malament, si tenen prou menjar o si estan confortables en la tenda, etc." (Batista: *Manual d'excursionisme*).

⁹⁴²- Soler, David: "Dels partits presos". *Butlletí de l'AE Júpiter*, núm. 81. Octubre de 1929. Pàgines 7-8.

⁹⁴³- "Les senyals creades pel C.E. Minerva, aminoren en gran part el temps que es perdria si els mots a fer, fossin per mitjà de l'alfabet Morse, doncs, per ésser convencionals, són molt més breus". *Agrupació excursionista Atlàntida. Programa*, núm. 39. Novembre de 1927. Sense paginació.

⁹⁴⁴- Aquest es va manifestar en CEC-Club Alpí Català: *Senyals per a excursionistes*. Barcelona, La Renaixença, 1928. És una adaptació de l'obra de Robert E. Joung: *Boy Scouts tests and how to pass them*. Glasgow, 1927.

⁹⁴⁵- Pujol i Algueró, F.: *Tècnica de l'excursionisme*. Pàgina 57.

individus, -en el cas de Batista, la seva millora partint d'activitats que es duen a terme en el marc de petits grups, petites colles excursionistes- genera la millora de la col·lectivitat social com a conjunt. Això possibilita la idea d'una evolució ascendent d'un poble que es troba en constant canvi envers un estat millor. Idees de flaire spenceriana com que les nacions no han d'envellir per no morir, o les explicacions del progrés constant i del canvi continu s'inclouen en aquest marc ideològic ampli que estem tractant.

Com altres autors del seu temps, Pujol intentarà donar validesa als seus plantejaments a través d'arguments provinents del camp de la ciència. El nostre autor recorrerà a la biologia per tal de donar força científica a les seves idees entorn del caràcter i la voluntat. Per a ell,

*"El caràcter guarda una estreta relació amb tota la personalitat espiritual humana. El caràcter és tot un desdoblament d'un procés vital, d'una causa biològica, que es converteix en una informació psicològica, però que el motiu principal radica en la biologia individual, en el fisiologisme temperamental de l'home. Essencialment, tot fenomen psicològic es genera, s'engendra en el terreny biològic."*⁹⁴⁶

Endemés del recurs a la biologia, en diversos passatges de la seva obra hi ha present la idea de l'existència d'una llei natural que dóna força i demostra els preceptes que ell defensa. És ell mateix qui diu que d'igual manera que hi ha una afinitat química n'hi ha una de social, que és la força que uneix les ànimes disperses⁹⁴⁷. Aquest esperit de solidaritat serà el que generarà l'avenç moral i intel·lectual, i per tant social, com també havia afirmat Batista i Roca. Aquestes idees traspassades al món de l'excursionisme es manifestaren en una educació basada en la força de voluntat de l'excursionista. Aquesta força capaç de dissenyar el propi ésser humà no coneix fronteres en l'obra dels excursionistes de preguerra. La voluntat és allò que guiarà el capteniment, cada cop més proper a la perfecció, del nostre excursionista. Aquesta lluita envers el millorament d'un mateix que de forma voluntària s'imposa l'excursionista durà la persona humana a assolir un estat superior el qual, en l'aplicar-se a la totalitat de la població, permetrà un increment del benestar social de tota la col·lectivitat. El canvi social, en general, era vist com un fruit del millorament

⁹⁴⁶ - Pujol i Algueró, F.: *La nova Catalunya*. Pàgina 37.

⁹⁴⁷ - Pujol i Algueró, F.: *La Nova Catalunya*. Pàgina 17.

del caràcter dels individus que formaven un grup social, una nació. No es plantejava com un canvi revolucionari, sinó una progressiva mutació que anava de l'individu a la col·lectivitat i no a l'inrevés. Per tal de permetre el canvi en la personalitat individual, calia una ferma voluntat per part de totes i cadascuna de les persones per utilitzar les seves potencialitats en el seu propi bé i, de retruc, en el de la seva col·lectivitat. El caràcter nou de les persones és un fruit de la voluntat, la qual modela l'individu en funció d'allò que el seu intel·lecte li presenti com a millor exemple. Per això el gran valor que adquirí l'excursionisme cultural en aquells anys, el qual amb l'ajut de l'ètica i la lògica facilitaria la tria del model que l'excursionista, o el ciutadà en general, hauria d'imitar. L'enciclopedisme esdevenia pedra de toc en el procés de canvi social. Cal remarcar, però, que aquell model no era altre que una nova societat habitada per persones també noves.

La majoria dels autors comentats dipositaren tota la seva fe en la propaganda a través del periòdic i de la revista, de les conferències i dels llibres com a mitjans per fer estendre i entendre el valor de les seves idees, unes idees sorgides directament del camp de l'ètica. Pujol, Batista i l'excursionisme de preguerra en general donaren el poder de destriar la fesomia del nou model d'humanitat al mateix individu, a cadascuna de les persones. Segons ells, la selecció de les persones faria una humanitat més perfecta, objectiu al qual calia facilitar un coneixement de les diferents possibilitats de millora. D'aquí la necessitat de fer-ne una apologia a la que varen dedicar bona part de les seves vides.

El catalanisme que reflexa el fet excursionista català dels anys trenta, tenia un to marcadament més universalista⁹⁴⁸, tot i no desarrelar mai del país on havia nascut. Però és que eren altres temps i aquest havia esdevingut una realitat interclassista, compartida per diferents grups socials. Una bona prova n'és l'extensió de les pràctiques gimnàstiques, un esport que en aquells anys es va acabar de popularitzar.

Les dècades dels anys vint i trenta són el moment en què es planteja el valor que tenia la gimnàstica en el conjunt del pensament de regeneració. Pujol va ser un gran apologista dels beneficis de la natació i de la gimnàstica. És cert que al llarg de la seva obra ell no desmereix mai el paper de la gimnàstica en la formació de la

⁹⁴⁸- Pujol afirmava "Nosaltres creiem que cal fer aportació de la cultura catalana a la conjunta actuació del saber universal, perquè cal veure com en dir cultura és equivalent a prodigar la universalitat de l'esperit de l'home. Català sempre, però constantment humà". (*Tècnica de l'excursionisme*. Pàgina 57). "Cal cultivar i conservar l'esperit nacional, tanmateix, però cal comprendre com els ideals salvadors del món tenen en el fons un denominador comú, i per això cal que lluitin els homes que es sentin sincerament, profundament humans." (*La nova Catalunya*. Pàgina 105).

personalitat humana, però possiblement no fou fins al 1936 que es va decidir a apropar-la definitivament al camp de l'excursionisme. Durant aquells anys arrelen a Catalunya les idees de Ling, el teòric de l'anomenada gimnàstica sueca, el defensor de la força per a la salut i de l'ajuda al feble. L'any 1936, Pujol i Algueró defensava ben clarament la necessitat d'acostar la pràctica de la gimnàstica a l'excursionisme. En la seva obra *Tècnica de l'excursionisme* (1936), Pujol va veure en aquests exercicis un valuós complement de la pràctica excursionista, la qual no era per ella sola d'una correcció total i desenvolupadora de l'organisme humà. Com a complement li calien la gimnàstica sueca i respiratòria, particularment⁹⁴⁹.

En aquest sentit l'any 1936 Pujol escrigué el pròleg de *l'Assaig d'un pla general d'educació física* de Soler i Damians. En aquesta obra ens apareix una clara vinculació entre la gimnàstica i la pedagogia, la qual es pretenia convertir en disciplina científica. En aquells anys l'estatus científic l'adquiria la pedagogia a través de les seves connexions amb la biologia; per això es buscaven explicacions suposadament científiques a les influències que els elements i factors físics tenien sobre el psiquisme. Per exemple, Soler i Damians intentà donar raons històriques per explicar la influència del moviment sobre el psiquisme, explicacions que, tot i que ell no ho féu en la seva obra, podien lligar perfectament amb tot el context excursionista que estem tractant al llarg d'aquest capítol. M'interessa ressaltar que Soler i Damians definia el medi ambient com tot allò que envolta l'ésser, que en el cas de l'home era "*instrucció, cultura, educació, religió, història, política, en un mot, tot quant atany a la vida en societat*"⁹⁵⁰.

L'excursionisme català del segle XX, però especialment el dels anys vint i trenta, suposa el pas d'una pràctica engendrada en el si del moviment renaixentista a l'excursionisme posterior; un pas que el duqué d'un intent de recuperació nacional a un intent de formació de la personalitat humana. La nació ja no era un ens supraindividual que depassava el valor dels individus, sinó que era formada per persones, la millora de les quals podia fer variar l'estat de la pàtria. Les idees de regeneració de la pàtria passen per la millora dels ciutadans. Això s'explica pel fet que els nostres personatges visquessin en un moment en què el nacionalisme havia fet un gir cap a l'esquerra, tot buscant la força que el moviment

⁹⁴⁹ - En aquest sentit vull anotar que durant la guerra civil Pujol era professor del Comissariat d'Educació Física i Esports de la Generalitat, alhora que Soler i Damians n'exercia el càrrec de director. (*El Mundo deportivo*, 24 de juliol de 1937).

⁹⁵⁰ Soler i Damians, J.: *Assaig d'un pla general d'educació física*. Barcelona, Edt. Norma, 1936. El pròleg d'aquesta obra és de Pujol i Algueró.

obrer li podia donar, sobretot després que la col·laboració prestada per alguns sectors de la Lliga a la dictadura de Primo de Rivera havia ajudat a aparèixer aquest corrent dins del catalanisme.

Amb els pensadors excursionistes de preguerra, l'excursionisme esdevé una ideologia, una ideologia amb una pretesa base científica que obté de la biologia, la pedagogia i la psicologia. Aquestes ciències, junt amb el pes de la llei natural com a argument, donen base a un excursionisme que, tot i l'esforç fet per tal d'esdevenir ciència, no podrà adquirir aquest estatus de científicitat i haurà de seguir essent una ideologia. Com a fet social, adquireix categoria d'ideologia, d'eina a través de la qual certes persones pretenien explicar el funcionament del seu món i oferir solucions als seus problemes. L'excursionisme en l'obra de Pujol, o en la del mateix Batista, intenta convertir el seu discurs en una disciplina fonamentada en elements científics que li donin una major credibilitat. En aquells anys, va ser una resposta social, fins a cert punt conservadora en les formes, tot i que no en els discurs, que pretenia modernitzar el país que l'havia engendrat més de mig segle enrere.

La força que feia avançar la humanitat envers el seu millorament -la selecció que Darwin pretenia natural- ni era natural ni la feia Déu, la feia el propi home, en un difícil equilibri intel·lectual que pretenia que l'excursionisme fos acceptat i defensat des de posicions científiques i positivistes fins als sectors religiosos més o menys integristes. L'home pujolià -com el concebut per Batista- és un ésser que ha d'acceptar la seva llibertat i viure d'acord amb ella dins del marc que dicta la natura. A aquest home lliure cal formar-lo seguint el model de l'home educat, del burgès de l'època. El bon excursionista, el bon ciutadà, no serà mai un obrer ni un element de les classes populars. Si ens fixem en la descripció que en fa Pujol, aquest recorda un burgès de l'època. Això no és estrany en un moviment que, com l'excursionisme, gairebé sempre ha tingut la burgesia al seu darrere. Per això, en la seva obra, l'excursionista sembla estar tallat de la mateixa fusta que els patrons, els botiguers o les classes mitjanes més instruídes.

CONCLUSIONS

Plantejar la història de l'excursionisme català podria resultar un exercici gairebé estèril si ens limitéssim a repassar les seves gestes més importants, si volguéssim fer una història de la conquesta de la muntanya en un país on aquesta es presenta de forma tardana i quan molts dels seus cims ja han estat conquerits. Però, a part d'això, l'excursionisme a Catalunya té una part immersida que és precisament la que li dona valor per a un historiador. Qualsevol fet social que apareix en un moment determinat i que després perdura és digne d'estudi per a un científic social, especialment si ha sabut anar-se adaptant als canvis històrics que ha hagut de viure. La història de l'excursionisme català és important precisament perquè aquest fou moltes coses a més -si volem, a part- de l'excursionisme entès com a activitat lúdica.

El clima intel·lectual del Romanticisme permeté que certs sectors socials es comencessin a interessar per la realitat nacional catalana i això donà lloc a la Renaixença. Aquesta començà amb un tímid impuls, però en el darrer quart del segle XIX ja havia estat capaç de generar en certes esferes socials una preocupació per recuperar i definir els traços essencials de la nostra cultura. El positivisme, el llenguatge amb què s'expressa la modernitat, com a element integrant d'aquell clima intel·lectual, introduí una mica de rigor en tot aquell procés: ja no es podien inventar els diferents elements de la nostra cultura, sinó que calia que aquests tinguessin un mínim de contacte amb la realitat. Perduda la raó per la força de les armes, Catalunya necessitava desempolsinar els

seus títols com a nissaga, especialment quan l'estat espanyol era incapaç d'assegurar el mercat colonial.

Nascudes a l'escalf del patriotisme, les primeres entitats excursionistes varen acollir ben aviat al seu interior elements provinents de la burgesia, de la clerecia i de sectors conservadors, sense oblidar alguns homes procedents dels estaments obrers mínimament instruits. Amarades d'un vernís interclassista proposaven un pla de treball, de regeneració de la pàtria, destenyit de matisos polítics, religiosos o ideològics. Volien recuperar del passat de Catalunya els fonaments per acarar el futur. Passat i futur són les dues cares de la moneda excursionista: es treballava pel futur, però buscant en el passat tot allò que pogués servir per construir el demà.

A causa de la composició social del primer excursionisme, aquest constructe esdevenia un producte conservador. L'excursionisme ajudava a consolidar el progrés, però sense plantejar-se les bases de la societat vuitcentista catalana. Lluny de conquerir alterosos cims, es visitaven monestirs, arxius o centres fabrils, es defensava el proteccionisme o s'assistia a actes d'afirmació nacionalista. Més que pel medi natural, els excursionistes del XIX es movien per un medi humà poblat de records del passat. Peça a peça s'anava descobrint com era i com havia estat Catalunya, i alguns d'aquests elements esdevenien símbols acceptats per una àmplia comunitat. Es descobria una tradició que, en alguns casos, bé podem dir que s'inventava. L'excursionisme era una eina clau per al nacionalisme perquè desempolsava una nació. Però no era la conquesta dels pics més agrestes allò que descobria Catalunya, sinó, ans al contrari, el folklore, la història, la ciència, disciplines a les quals s'havia estès el nostre excursionisme. Per als interessos del ressorgiment patri calien els estudis del passat i del present, per això l'excursionisme esdevingué història, folklore, ciència o estudi artístic.

Alhora, les pràctiques alpines eren mal vistes, menyspreades a voltes, tot i que finalment acceptades, en tot aquest entrellat. La pura gesta alpina s'hagué de conformar, durant els primers anys, amb una posició secundària dins de les entitats excursionistes, aprofitant allò que aquestes els podien proporcionar.

L'excursionisme no era una finalitat en ell mateix, sinó que havia esdevingut una eina al servei dels primers ideals patriòtics ja que era necessari recórrer a ell per abastar les fonts que justificaven l'avenç de la nació, i això no es podia fer partint de conceptes filosòfics i metafísics sinó que calien dades reals i positives. El romanticisme es veia desplaçat pel positivisme en aquestes entitats.

Aquest model, al que he anomenat Excursionisme Clàssic, havia d'evolucionar com qualsevol fet social. Així, la història, l'arqueologia, el folklore i les diferents ciències naturals s'anaren desenvolupant i prenent vida independent. Aquest procés d'especialització es lliga molt directament a les conquestes del fet nacionalista quan aquest assoleix un mínim poder d'autogestió i comença a impulsar societats "nacionals" de recerca en aquells diferents camps. Poc a poc l'excursionisme anava perdent àmbits d'actuació en favor de noves entitats. Podríem dir, recordant la paràbola de Job, que allò que la societat catalana havia donat a l'excursionisme només aquesta li podia treure.

Aquesta pèrdua de funcions es dona juntament a altres factors com per exemple el desenvolupament de les pràctiques esportives a Catalunya, fonamentalment després de la primera guerra mundial. L'excursionisme no podia escapar a aquest corrent i veurà aparèixer al seu interior diverses manifestacions purament esportives (esports de neu, curses de tot-terreny, etc.). Aquest procés no es pot separar d'una major participació popular en tots els àmbits de la vida social. En el camp excursionista això es veu ben clarament en la seva obertura cap al moviment obrer i en l'aparició d'entitats de caire proletari.

Les entitats excursionistes democratitzaran la seva composició i això farà que l'excursionisme es manifesti a través d'una altra superestructura ideològica. Aquesta no neix del no-res, sinó que, com els bolets, esperà la vinguda d'un nou clima més humit per encatificar la nostra muntanya. El discurs entorn l'alpinisme, present en l'excursionisme del XIX, veurà amplificat el seu contingut i servirà d'eix vertebrador de la nova ideologia excursionista. Amb ell, la voluntat, la força educativa de l'exercici físic i l'equilibri amb el medi rural prendran carta d'importància. És el nou Excursionisme Muntanyenc. Aquest nou discurs, aquesta nova societat, permetrà que la dona s'integri en les pràctiques excursionistes, primer com a element gairebé exòtic i després en el seu paper de mare perfeccionable.

A mida que passi el temps l'excursionisme s'allunyarà de l'òrbita esportiva, fonamentalment dels esports de masses, i es definirà com una realitat cultural. Però la taca esportiva serà massa patent com per fer-la desaparèixer del tot i l'excursionisme acceptarà la cultura física al seu interior. Esport i cultura serà el seu lema des d'ara; enrere ha quedat el temps en què l'excursionisme era la ciència, ha passat la florida de l'excursionisme científic. Però no a tot arreu.

Pertot Catalunya sorgeixen centres excursionistes i aquests s'adapten a la realitat i a la conjuntura concretes on veuen la llum. Així, hi ha ciutats on apareixen entitats que faran, a nivell local o comarcal, la feina que havien fet a escala nacional les primeres entitats. En alguns casos naixeran nous centres dedicats a conrear l'Excursionisme Clàssic, però en tots ells aquesta pràctica es durà aparellada amb la pràctica esportiva.

L'excursionisme ja serà entès de diferents maneres: menjaquilòmetres, folkloristes, arqueòlegs, escaladors, campistes, espeleòlegs, atletes, esquiadors... tots ells maldaran pels seus interessos diferencials dins d'una mateixa entitat. I fent d'argamassa a tot aquest ventall, un nou discurs, florit a la dècada dels vint i reflectit per diferents pensadors excursionistes fins la guerra civil. L'excursionisme, que ha perdut el seu afany descobridor, buscarà esdevenir, basant-se en altres ciències, una realitat científica en aquells temps, però amb tot s'haurà d'accontentar amb ser una simple ideologia. Una ideologia al servei d'una classe mitjana cada vegada més nombrosa, que haurà descobert que la pàtria és un conjunt de persones amb drets individuals a la seva millora i promoció. L'excursionisme ja no és una mena de Leviatan de pacte voluntari, sinó que el pacte ha de mantenir els drets de les diferents parts. S'ha de millorar la nació, és cert, però també cal perfeccionar les cèl·lules que la formen, els homes i les dones que la poden fer triomfar o enderrocar. Ara, el treball en profit de la Pàtria és indirecte, resultat de la millora dels diferents individus per separat. No oblidem que el nacionalisme conservador perd durant aquells anys la seva hegemonia i que això havia d'afectar el nostre excursionisme.

Un cop descoberta la pàtria, "inventada" una tradició, l'excursionisme semblava haver perdut el seu paper en l'òrbita nacionalista; però no fou així perquè mentre el nacionalisme estigué viu, l'excursionisme col·laborà en les seves tasques. Amb el nou nacionalisme radical, l'excursionisme podia haver esdevingut una eina per assolir les seves finalitats, però aquest no s'hi sumà en bloc tot i els reclams fets pels sectors més polititzats. Hi hagué col·laboració entre ambdós, és cert, però aquesta fou més de persones que no pas d'institucions. Possiblement, si el desenvolupament nacional català no hagués intentat aturar-se amb mètodes tan barroers, l'excursionisme s'hagués dedicat als seus afanys esportius. Però durant el primer terç del segle XX no mancaren les ocasions per mantenir en guàrdia la senyera de la nostra pàtria i en alguns casos les armes per defensar-la. L'excursionisme s'ha desvinculat de la ciència, però no ho ha

pogut fer (no ho ha volgut fer) del fet nacionalista, que al cap i a la fi és el que el féu néixer.

Durant el segle XX, l'excursionisme practicat com a esport o com a activitat altament cultural esdevé un giny al servei de certs grups socials que pretenen crear una classe mitjana forta, educar-la, instruir-la i recaptar-ne nous membres. Aquest principi ja havia estat declarat a les Bases de Manresa i amb el segle XX l'excursionisme voldrà fer-lo realitat partint de la premissa que la seva base social coincideix amb aquella imatge que es vol assolir per als ciutadans o les ciutadanes. Aquesta imatge s'allunya dels vicis i deformacions projectats sobre la classe obrera per assolir els benifets del patró burgès de l'època.

Al llarg dels seus primers setanta anys d'existència, l'excursionisme a Catalunya viu un procés que el fa passar de ser un moviment profundament preocupat pel passat, tot i que això fos per enfocar el futur, a esdevenir un afany de millora envers el futur de la nació. Aquest futur no era altra cosa que una idea preconcebuda, no massa clara encara i molt impregnada de valors subjectius.

Com a tal, l'excursionisme català necessitava per poder sorgir un context en el qual existís la consciència que el present, el passat i el futur eren, havien estat o podien ser diferents. Les barreres al desenvolupament de la pràctica excursionista a casa nostra no procedien tant de la manca de camins i de la impossibilitat per recórrer-los com de la no existència d'una societat que fes néixer en el seu si una sèrie d'interessos per redescobrir i revalorar el nostre terror. Era imprescindible el sorgiment de la idea que calia regenerar la nostra pàtria per poder-hi arrelar l'excursionisme. En un primer moment es volgué unir el bo i millor del nostre passat amb el present per acarar el futur, però més endavant, ja en el segle XX, es pretengué definir un futur ideal que calia abastar a qualsevol preu. És en aquest context que la força de voluntat esdevé eina essencial en vistes a assolir les fites socials que tots aquells que es preocupaven per la nació es proposaven. El control de la força de la voluntat és una constant en la pràctica alpina i també en la recuperació de la pàtria perquè calia estendre la idea que es podia lluitar contra tots els seus enemics, especialment durant el període dictatorial. Amb una voluntat ferma, l'alpinista i el nacionalista podien assolir les seves fites.

El passat i el seu estudi només havien preocupat els lletraferits intel·lectuals i les classes socials delitoses de saber i afectades per l'educació. En canvi, el futur preocupava totes les

classes, fins i tot les populars. És per això que amb el segle XX l'excursionisme depassà el marc de les ideologies conservadores per entrar a formar part del patrimoni d'algun moviment d'esquerra. De defensar interessos conservadors i clarament de classe, defensa feta a partir d'elements provinents del passat, l'excursionisme del segle XX es convertí en un fet social que maldava per canviar la societat partint dels interessos dels seus membres. Aquesta era una fita que prenia com a punt de referència el futur, no ja l'ahir.

Tot i els canvis, però, l'excursionisme català mantingué una constant molt important en tots els anys de la seva existència. Aquesta constant no és altra que la idea que tothom, qualsevol persona, tenia cabuda al seu interior. Però a principi del segle XX es produeix la constatació que en aquestes institucions hi manquen les classes populars. És llavors quan es produeix el seu acostament cap a aquests sectors socials i quan es planteja crear aquella classe mitjana forta que parlava anteriorment. Aquesta millora social es dugué a terme a diferents nivells. En primer lloc a nivell físic, perquè la pràctica dels esports lligats a la muntanya permetia incrementar la resistència orgànica i la salut dels seus practicants. En segon terme, a nivell cultural, perquè l'excursionisme esdevenia una pràctica enciclopèdica que millorava el saber dels individus i que els posava en condicions per triar, entre les diferents alternatives que el saber els mostrava, quin era el futur que volien per a ells i per a la seva col·lectivitat. Ja no era el passat qui decidia com havia de ser el demà, sinó que cada individu podia triar el futur millor. La nació havia perdut el poder coercitiu sobre el model de demà que es volia abastar i ara cada persona podia triar com volia que fos aquest. En tercer lloc, l'excursionisme produïa una millora moral en els seus practicants i els convertia en persones més educades, respectuoses; menys sotmeses al principi del plaer i als seus estirabots. Educació, moral i saber apuntaven cap al model burgès de persona social, tot i perdre'n els seus trets més estridents.

Amb aquestes paraules donem per conclosa aquesta obra. Ha estat un repàs d'aquells temes que em semblaven més representatius de la realitat del nostre excursionisme. Aquest, a Catalunya, ha esdevingut un fet social força mal conegut i ple de tòpics sobre el que és i especialment sobre el que fou. Amb aquesta obra he intentat veure què hi havia darrere de les pràctiques excursionistes, més enllà de les mateixes excursions. He intentat demostrar que no es pot respondre la pregunta "què és l'excursionisme?" sense altres preguntes, fonamentalment "on?" i "quan?". El marc cronològic i geogràfic queden clars (la Catalunya de les darreres dècades del segle XIX i les primeres del XX), però són encara massa amplis per poder respondre amb rigor. Mantenint fix com a eix de referència el marc geogràfic hem intentat explicar que l'excursionisme no era el mateix al segle XIX que al XX. D'altra banda, fixant el moment cronològic hem vist que hi ha llocs on el contingut del terme varia respecte a altres.

Aquest treball, com tots, té les seves mancances. D'algunes en sóc ben conscient. Sé que he ofert una explicació si més no raonable de la història de l'excursionisme català en general, he bastit un model, si voleu. Però tinc plena consciència que ens queda un gran buit per seguir treballant: la història de l'excursionisme a cada ciutat, a cada poble, barri o entitat de Catalunya. La pregunta, finalment, és "es pot conèixer el tot sense saber com són les parts?".

Aquest estudi ha partit de la base que era possible fer-ho així, però ens cal no oblidar aquesta mancança. Calen encara molts esforços per superar aquest estat, esforços que podem demanar a la ciència i al mateix excursionisme. Mentre no fem aquest pas, encara hi haurà motius per pensar que l'excursionisme, a banda de quatre genis mig llunàtics, no ha estat altra cosa que un desgast fisiològic per cremar energies els dies festius.

Els nous estudis ens explicaran més acuradament aquest fet social. Però també seran aquestes noves informacions allò que farà perdre valor a la meua obra. És llei de vida, certament. La ciència, en contra del que sembla a simple vista, construeix certes amb data de caducitat i, a partir del moment que aquest treball vegi la llum pública, entrarem en un procés de debat (més enllà del que hem establert amb els col·laboradors que s'hi han prestat) que ens aportarà nova llum, nous punts de vista i un coneixement més acurat del que ens volem explicar. Però és que les ciències socials

creixen a partir de les crítiques basades en el contrast amb la realitat.

Sant Martí de Centelles, 2006.

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Les obres que apareixen detallades a continuació són únicament aquelles que tracten l'excursionisme en els seus aspectes més generals i aquelles que fan referència a entitats concretes de les quals he tingut notícia. S'ha intentat evitar els diferents articles que explicaven la trajectòria d'algunes entitats sense plantejar-se fer-ne un estudi mínimament acurat. Aquesta llista es complementa amb les referències que es troben en les notes a peu de pàgina, les quals són esparses al llarg de l'obra en funció dels temes tractats. La següent llista permet al lector aprofundir les idees presentades en aquest llibre sense haver de llegir les fonts directes d'on s'ha extret la informació. Cal remarcar que aquesta relació bibliogràfica es va tancar més de deu anys enrere.

-AA DD: *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Barcelona, R. Dalmau editor, 1964. 2 vols.

-AA DD: "Síntesis histórica del Club Montañés Barcelonés". "Las actividades científicas del Club Montañés Barcelonés". "Historia de la espeleología en el Club Montañés Barcelonés". *Ciencia y montaña. Boletín del CMB, SCN*, núm. 4-7. 1953.

-AA DD: *L'excursionisme a Catalunya, 1876-1976*. Barcelona, Fundació Carulla-Font, 1975.

-AA DD: *Els primers cinquanta anys del Foment Excursionista de Barcelona*. Barcelona, Impremta Peris, 1972.

-Agrupació Científico-Excursionista: *L'agrupació Científico-excursionista i l'excursionisme mataroní. Petita història*. Mataró, A. Científico-Excursionista, [1978].

-Albesa, Carles: *El Montseny com a pretext*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1978.

-Albesa, Carles: *Dates i dades excursionistes*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1985.

-Albesa, Carles: "La llengua catalana en l'àmbit excursionista (1876-1891)". *Muntanya*, núm. 749, any 1987.

-Albesa, Carles: *Cèsar August Torras*. Barcelona, columna, 1994. (Gent nostra, 110).

-Alsina i Giralt, Joan: *75 anys d'excursionisme a Sabadell*. Unió Excursionista de Sabadell, 1983.

-Balcells, albert i Samper, Genís: *L'escoltisme català (1911-1978)*. Barcelona, Barcanova, 1993.

-Beato i Vicens, Francesc: *L'excursionisme a Tàrrrega dins l'excursionisme català*. Tàrrrega, A. E. de l'Urgell, 1988.

-Bonal, Raimon: *L'excursionisme a Catalunya. Estudi sociogràfic*. Treball inèdit, dipositat a l'Arxiu de la Fundació Jaume Bofill.

-Borràs, J. i Beneito, A.: "Resum històric de l'espeleologia catalana". *Sota terra*, núms. 5 i 6. 1984 i 1985.

-Cardona, M. i Dupré, Ll.: *Esports de neu a Catalunya*. Barcelona, Montblanc-Martí-CEC, 1985.

-Carranza, M. i Cros, A.: *CAN-M. 50 aniversari*. Barcelona, 1982.

-CECB: *Noces d'or. 1905-1955*. Manresa, 1956.

-Centre Excursionista del Penedès: *L'excursionisme a Vilafranca. Apunts històrics*. Sant Sadurn d'Anoia, CE del Penedès, 1975.

-*La ciència a la Renaixença catalana. Commemoració del vuitantè aniversari de la mort d'Estanislau Vayreda i Vila*. Figueres, Editora Empordanesa, 1981.

-De Ramon i Vidal, Jaume: *L'excursionisme, un fet social*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1983.

-Feliu, Marcos: *La conquista del Pirineo. Una historia del pirineísmo*. Pamplona, Ediciones C. D. Navarra, 1977.

-Iglésies i Fort, Josep: *Amb les cames i amb el cor*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1982.

-Iglésies i Fort, Josep: *Juli Soler i Santaló*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1969.

-Iglésies i Fort, Josep: *Els primers excursionistes*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1964.

-Iglésies i Fort, Josep: *Pau Vila*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1981.

-Iglésies i Fort, Josep: *Artur Osona*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1983.

-Iglésies i Fort, Josep: *Lluís Estasen*. Granollers, Edt. Montblanc, 1965.

-Iglésies i Fort, Josep: *Norbert Font i Sagué (L'introducció de l'espeleologia a Catalunya)*. Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1963.

-Iglésies i Fort, Josep: Conferència del 30 d'octubre de 1966 en *1916-1966 Crònica d'un cinquantenari*. Barcelona, GE Rafael Casanovas, 1968. Pàgines 11-23.

-Jolis Felisart, Agustí: *La conquista de la montaña. Historia del montañismo en el mundo entero*. Barcelona, editorial Hispano-Europea, 1954.

-Lleó Dret (pseud.): "Cent Anys d'excursionisme". *Excursionisme. Butlletí de la UEC*. Des del núm. 9 al 25, desembre de 1975-abril de 1977.

-Martí-Henneberg, Jordi: "La pasión por la montaña. Literatura, pedagogía y ciencia en el excursionismo catalán del siglo XIX". *Geo-crítica*, núm. 66. Barcelona, Edicions Univ. Barcelona, 1986.

-Martí Henneberg, Jordi: *L'excursionisme científic i la seva contribució a les ciències naturals i a la geografia*. Barcelona, Alta Fulla, 1994.

-Martí-Henneberg, Jordi, Martínez, Rosa M. i Valverde, M. Carme: *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*. Lleida, Ajuntament de Lleida, 1995.

-Martínez i Ballester, Emili: *Cronologia d'una entitat. 75 anys del Centre Excursionista de la comarca de Bages*. Manresa, Secció d'estudis del CECB, 1982.

-Muñoz, Ramón: *Historia del montañismo en España*. Bilbao, Mercagraf, 1981.

-Ortega Aixelà, Anna: *Análisis sociológico de un club de excursionismo. La "Unió Excursionista de Catalunya" de Gràcia*. Barcelona, tesina inèdita, presentada a l'INEF, 1983. Està dipositada a la Fundació Jaume Bofill.

-Prats, Llorenç: *El mite de la tradició popular*. Barcelona, Edicions 62, 1988.

-Prats, Ll., Llopart, D., Prat, J.: *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions*. Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular, 1982.

-Roma i Casanovas, Francesc: "Els orígens de l'excursionisme a Granollers (1877-1936)". *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental*, núm. 5. 1994.

-Roma i Casanovas, Francesc: *Francesc Pujol i Algueró, un excursionista en el seu temps*. Barcelona, Pub. Abadia de Montserrat, 1994

-Santacana, Carles i Pujadas, Xavier: *L'altra olimpíada. Barcelona '36*. Badalona, Llibres de l'índex, 1990.

-Santacana, Carles i Pujadas, Xavier: *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya. Vol. 1 (1870-1931)*. Barcelona, Columna, 1994.

-Saurí, Maria A.: *Associació d'Excursions Catalana. 1878-1891*. Tesi de llicenciatura, Barcelona, 1985. N'hi ha un exemplar fotocopiats a la biblioteca del CEC.

-Senent-Josa, Joan: *Les ciències naturals a la Renaixença*. Barcelona, Dopesa, 1979.

-Vallory, Eduard i G. Quera, Jordi: *Excursionisme i escoltisme*. Barcelona, Pub. Abadia Montserrat, 1994.

ANNEX

Per la seva importància, transcripció a continuació uns fragments d'un reglament referent a una realitat excursionista de la que només en coneixem l'existència d'aquest reglament, sense datació possible i sense saber si va arribar a existir o no. De qualsevol manera és una bona mostra de com tots els aspectes que hem tractat en els capítols dedicats a l'Excursionisme Muntanyenc s'engranaven en una mateixa realitat. Aquest reglament es troba enmig de la documentació del fons Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya:

"ESCAMOTS DE VOLANTS EXCURSIONISTES"⁹⁵¹.
REGLAMENT

Definició.

Article I. L'Escamot de volants Excursionistes és una Agrupació limitada de joves dedicats a l'esbarjo, exercici, salut, instrucció, esport i cultura.

Art. II. L'Escamot no farà ni política ni religió, vivint al marge d'elles, guardant, emprò, respecte i tolerància vers totes ses diferents maneres d'ésser i manifestar-se.

⁹⁵¹ - L'ortografia d'aquest text ha estat actualitzada, no així la sintaxi ni el lèxic.

Art. III. Serà limitat per a poder ésser pocs i ben avinguts. Seran, tant sols 11 a cada Escamot.

Constitució.

Art. IV. L'entrada a l'Escamot és voluntària, mitjançant que l'acceptin els que ja hi són, els que poden també, en tot temps, rebutjar-lo. Mes, la permanència a l'Escamot, l'obliga a complir els Reglaments vigents i les ordinacions de llur Cap.

Art. V. Es formarà o constituirà, tot el més, de 11 homes.

Art. VI. Cadascú tindrà son nombre ordinal, i amb aquestes xifres deurà marcar tot son abillatge.

Art. VII. L'Escamot tindrà un Cap, nomenador per llurs propis components, en votació secreta, el dia dels Sants innocents i que actuarà del 1er de Gener al 31 de Desembre. Son càrrec es reelegible i obligatòria sa gestió.

Art. VIII. Ell nomenarà càrrecs: Administrador, vitualler, i 2on i 3er caps i altres ordinacions que li pareguin convenients.

[Els articles IX-XI es refereixen a l'administrador i al vitualler]

Els caps secundaris.

Art. XII. Aqueixos i per ordre numèric substituiran al Cap en llurs absències i comanaran de manera que el 2on substitueixi al 1er i el 3er al 2on. Sense llurs fesines l'Administrador ni el vitualler no poden fer res en ferm.

Art. XIII. Son cobros de l'Escamot de volants Excursionistes; els pagaments que s'imposin a fi d'escotar per a cobrir els gastos, els donatius voluntaris dels protectors dels Escamots i tota llei de contribució directa o indirecta que l'Escamot pugui haver per a llur més pròsper funcionament. També en cas que siguin varis Escamots a participar d'un benefici qualsevol serà de compte de l'Escamot d'ordre numèric més baix, qui ho farà en nom i representació dels demás. D'aquests fondos s'atindrà a la compra de vitualles, calçat (en cas de fretura), lloguer de transports, guies, bagatges, etc. També se'n pagaran professors de gimnàs,

jiu-jitsu, sardanes, taquigrafia, telegrafia òptica, esgrima i quantes ensenyances i gastos acordi l'Escamot.

Art. XIV. Com que el nombre d'adherits a l'Escamot és limitat, si major nombre d'ells volgués participar-hi, formaran altre escamot que tindrà el nº 2, 3, 4, etc., i el subtítol de la població sens que per cap motiu pugui dir-se o anomenar-se amb altres subtítols adjectivals que solen ésser causa de divisió i desgavellament. Tots aquests Escamots es federaran entre si i amb els de les demás poblacions de caràcter afí, i els caps de cada escamot en faran escamots de 11 amb son cap nomenat talment. Aqueixos determinaran de llurs escamots ço que els hi paregui més bé. La reunió de Caps d'una Comarca o Regió així arribats a grau de superioritat, nomenaran llur Cap Regional, quin amb els demás constituïran el Consell Suprem d'Escamots de volants Excursionistes.

Art. XV. El soci adherent a l'Escamot se li dirà un escamot i, a fi de no despertar gelosies entre ells per raó de les diferències en el lluïment entre els diferents adherents, tots tindran una dotació d'abillat igual per als dies d'excursió o d'actes col·lectius, a saber: camisa, calces, calçotets, capell, espadenyes i manta o tapaboques com a abillament de vestir i abrigar. També portarà un sarró a l'esquena i, en ell, una cartereta en la que hi durà: cèdula personal, llicències de l'exèrcit, d'ús d'armes (si en té), carnet de Somatent, passis de ferro-carril o tramvies i tots els carnets d'identitat que puguin acreditar al moment la personalitat llur si en excursió (p. e.), qualsevol autoritat volgués identificar-lo. Portarà també un carnet de notes, una llapissera tinta, un guariment antisèptic, agulles de cosir, imperdibles, beta, botons, didal, fil, guies regionals... uns plats i coberts d'alumini i una cantimplora també d'alumini. Portarà també un ganivet sens punta, marca del am, cordill, estisores plegadisses, cordeta (una peça) espelma i encenedor. No portarà cap llei d'arma blanca o de foc, si no estigués personalment autoritzat per les autoritats competents, a fi de no crear conflictes corporatius i evitar accidents dissortats. Sols un bastó alpinista amb contrera de goma i galgat a la mà, serà llur defensa de cans i altres possibles escometedors.

Art. XVI. Entre tots els de l'escamot n'hi haurà un amb cambra fotogràfica, i altres amb helioscopi, goniòmetre, prismàtics de campanya (germanells), guies, mapes, tenda de campanya plegadissa, lliteres portadores, etc., segons els Caps disposin.

De les excursions i pràctiques

Art. XVII. Una excursió mensual almenys serà obligatòria podent fer-les els Escamots allà on millor els plagui a no ésser que el C. R. disposés altra cosa. A més a més el C. R. en disposarà d'altres a les que sols hi farà les pràctiques que disposi el C. R.. La més severa disciplina i obediència per part de cadascú és obligatòria.

Art. XVIII. Seran pràctiques dels Escamots els concursos de marxa, la confecció de guies excursionistes regionals o comarcals, l'acotament de camins i itineraris, marxas de resistència, de velocitat, de salt de ca, de pes, d'obstacles, ascensions, exalaments, salts de llarg i alt, rampuar, ascendir o enfilel-se pels arbres, balls típics comarcals, sardanes, la natació, l'equitació i tota llei de força i agilitat sens estralls, emprò. També seran pràctiques dels Escamots el prendre's lliçons; d'idiomes, d'història, de geografia, d'art, de vulgarització, d'arquitectura, folklore, de taquigrafia Garriga, telegrafia Morse i òptica, nocions d'agrimensura, remenament de terres, etc, etc, pel que hom pagarà els professors que siguin de menester i cadascú ensenyarà als altres de franc allò que ell tingui per ben après.

Art. XIX. La biblioteca dels Escamots de volants Excursionistes farà circular entre sos adherents aquelles obres de D'Anunzio, Marden, Dant, Amiccis, Balmes, Cervantes, Sue, Suttner, Tolstoy, St. Francesc, Alcover, Guimerà, Maragall, etc. etc. que cregui més convenient el C. qui obrarà d'acord amb els altres C. R.

Art. XX. Seran pràctiques sedentàries, per a adherits privats per defectes físics o bé professionals, la cria i educació de gossos, coloms i altres aficions que el C. R. fomentarà i dirigirà pels millors camins.

Art. XXI. Seran afegits als Escamots els que no figurant entre els 11 de cada E. participin de sos jocs i anades i cotitzin a escol (sic) o amb donatius al foment de l'Excursionisme en ses variades manifestacions. Ells podran afegir-se (amb permís del E) a les manifestacions de llur vitalitat i vigoria, a llurs anades i pràctiques. Notablement s'hi podran afegir els pares i germans, d'ambdós sexes i fins serà ben vista la fundació d'Escamots de

dones soles. En aquest cas, ses pràctiques podrien prendre altre caient, ultra els ja dits tal com el practicar la guarició i vetlla de malalts o accidentats, la tasca Samaritana que tan útil pot ser en casos imprevistos.

Art. XXII. Serà remarcable que en casos dissortats d'accidents imprevistos tal com: foc, aiguats, lladres, baralles, caigudes, solellades i tota llei de calamitats públiques, l'Escamot hi acudi diligent i procuri donar sos serveis i lluir sa intrepidesa per bé de son proïsme i més enaltiment dels Escamots.

Art. XXIII. Cada dia cal fer: un acte de dominar la pròpia voluntat contradiant de fet un vici personal, puig que sols dominant-se a si mateix, un home arriba a ésser mestre dels altres, un acte d'amor al proïsme per créixer així el Capital de Bé que gaudeixi la Societat, un acte d'aplicació aprenent tant sols una nova idea, mot, el més insignificant que sia, car ajuda que ajudat seràs.

Sancions

Art. XXIV. Els Escamots seran models entre els vivents, res que no farien o dirien davant de sa mare o sa filla deu ésser fet o dit per ells. Obrar altrament, és tenir dos pensades, és fals, és traïdor i guardeu-vos d'ell. Les manques contra la decència, el pudor, l'honestedat, el ben parlar i el ben obrar, seran amonestats pels Caps d'Escamots procurant indulgentment portar als components al millor agir, mes, si tal no hi abastés, constituït l'Escamot en Consell, acordarà les sancions que es deguin imposar a l'infractor. L'escàndol, les baralles, l'embriaguesa, tindran son reglament de càstig que deixi a la col·lectivitat a l'ombra de tants repugnants defectes.

Cada dia cal dir: què he fet de bo? què he deixat de males costums? Vull ser millor, vull allò. I ho tindreu de segur. I això és l'Escamot de volants Excursionistes."